

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI HUKUKTA ÖN ALICI MEŞRU SAVUNMA

DOKTORA TEZİ
CANER GAZİ
2100006094

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Program: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Selçuk KÖNİ

EYLÜL 2025

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI HUKUKTA ÖN ALICI MEŞRU SAVUNMA

DOKTORA TEZİ

CANER GAZİ

2100006094

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Program: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Selçuk KÖNİ

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Durmuş TEZCAN

Prof. Dr. A. Emre ÖKTEM

Doç. Dr. Galip Engin ŞİMŞEK

Doç. Dr. M. Aytaç ÖZELÇİ

EYLÜL 2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
GİRİŞ.....	1

ULUSLARARASI HUKUKTA ÖN ALICI MEŞRU SAVUNMA

I. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA VE MEŞRU SAVUNMA

1. Birleşmiş Milletler Öncesi Dönemde Kuvvet Kullanma.....	5
1.1.Haklı Savaş Kavramı.....	8
1.2.Milletler Cemiyeti Döneminde Kuvvet Kullanma.....	12
1.2.1. Kellogg-Briand Paktı.....	15
2. Birleşmiş Milletler Döneminde Kuvvet Kullanma.....	16
2.1.Jus Ad Bellum.....	16
2.2.Jus In Bello.....	18
2.3.Birleşmiş Milletler Anlaşmasında Kuvvet Kullanımına İlişkin Düzenlemeler.....	20
2.3.1. Kuvvetin Niteliği.....	25
2.3.1.1.Nikaragua Kararı.....	34
2.3.2. Kuvvet Kullanmanın Benzer Kavramlardan Farkı.....	36
2.3.2.1.Misilleme.....	36
2.3.2.2.Zararla Karşılık.....	37
2.3.2.3.Savaş.....	40
2.3.3. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları.....	43
2.3.3.1.Meşru Savunma.....	50
2.3.3.1.1. Meşru Savunma Kavramı.....	52
2.3.3.1.2. Meşru Savunmanın Koşulları.....	52
2.3.3.1.2.1.Saldırının Mevcudiyeti.....	52
2.3.3.1.2.1.1. Önleyici ve Ön Alıcı Meşru Savunma.....	57
2.3.3.1.2.2.Savunmada Zorunluluk Olması.....	62

2.3.3.1.2.2.1. Koruma Sorumluluğu.....	64
2.3.3.1.2.3.Saldırı ve Savunma Arasında Orantılılık Olması.....	67
2.3.3.1.2.4.Savunmanın Saldırana Karşı Yapılması ve Müşterek Meşru Savunma.....	69
2.3.3.1.2.4.1. Aciz ya da İsteksiz Devletlerin Ülkesinde Yapılacak Eylemlerin Meşru Savunma Kapsamında Değerlendirilmesi.....	75
2.3.3.1.2.5.Savunma Eylemlerinin BM Güvenlik Konseyine Bildirilmesi.....	77
II. ÖN ALICI MEŞRU SAVUNMA	
1. Önleyici Meşru Savunma ve Ön Alıcı Meşru Savunma Farkı.....	80
2. Caroline Olayı.....	91
2.1.Hukukilikten Meşruiyete.....	100
2.2.Potansiyel Tehdit: Nükleer Santrallere Karşı Gerçekleştirilen Operasyonlar.....	103
2.3.İnsansız Hava Araçları ve Yakın Tehdit Kavramının Yeniden Yorumlanması.....	106
2.4.Yakın Tehlike Örneği: Şah Fırat Operasyonu.....	108
3. Sınır Ötesi Operasyonlar.....	109
3.1.Hukuki Niteliği.....	109
3.2.Sınır Ötesi Operasyonların Amacı.....	116
3.3.Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Ege Adalarının Karasuları Sınırının Belirlenmesi.....	117
3.3.1. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Sınır Uyuşmazlıkları.....	117
3.3.2. Kardak Krizi.....	119
3.4.Sınır Ötesi Operasyonlar ve Terörizmle Mücadelede Yeniliklere Duyulan İhtiyaçlar	121
3.5.Türkiye'nin Irak Operasyonları.....	124
3.5.1. 1991 Öncesi Dönem.....	126
3.5.2. 1991 Sonrası Dönem.....	128
3.6.Türkiye'nin Suriye Operasyonları.....	130
3.6.1. Fırat Kalkanı Operasyonu.....	130
3.6.2. Zeytin Dalı Harekâtı.....	131
3.6.3. Barış Pınarı Harekâtı.....	131
3.6.4. Bahar Kalkanı Harekâtı.....	132

3.7.Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Ön Alıcı Meşru Savunma Kapsamında Değerlendirilmesi.....	133
4. Bush Doktrini.....	140
4.1.11 Eylül Saldırısı.....	140
4.2.Devlet Destekli Terörizm ve Haydut Devlet Kavramı.....	143
4.2.1. Haydut Devlet Kavramı.....	144
4.2.2. Devletlerin Eylemlerinin Devlet Dışı Aktörlere Atfedilmesi.....	147
4.2.2.1.Hukuki Niteliği.....	148
4.2.2.2.Devletlerin Sorumluluğu Bakımından Devlet Dışı Aktörlerin Eylemleri.....	149
4.3.Bush Doktrini ve Ön Alıcı Müdahale Kavramı.....	150
4.4.Amerika Birleşik Devletlerinin Güvenlik Algısındaki Değişim.....	157
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA.....	179

KISALTMALAR

AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	: Ankarara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BÜHFD	: Bahçeşehir Üniversirsitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
CAATSA	: Countering America's Adversaries Through Sanctions Act
CHD	: Ceza Hukuku Dergisi
ERÜHFD	: Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
EYUCM	: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
GÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HFD	: Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İKÜHFD	: İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
MÜHFD	: Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
MÜHF-HAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NKÜHFD	: Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PRU-DHD	: Piri Reis Üniversitesi Deniz Hukuku Dergisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
R2P	: Responsibility to Protect
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
VAHS	: Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
YPG	: Suriye Demokratik Güçleri
YUHFD	: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi

ÖZET

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma hukuku her zaman önemli soruları içerisinde barındırmıştır. Bu durumun temel sebebi konunun uluslararası ilişkileri yakından ilgilendirmesinden kaynaklanmaktadır.

Kuvvet kullanma hukuku tarihsel süreçte bir değişim geçirmekle beraber bu değişim İkinci Dünya Savaşından sonra büyük bir ivme kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşının sebep olduğu acılardan sonra kuvvet kullanımına karşı çok katı bir tutum sergilenirken 21. Yüzyılda özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra kuvvet kullanma yasağına karşı mevcut olan sert tutumda değişimler gözlemlenmiştir. Söz konusu değişimlerden en önemlilerinden biri de ön alıcı meşru savunmadır.

Ön alıcı meşru savunma hukuki niteliği gereği birçok tartışmayı içermektedir. Hukuki tartışmaların ötesinde politik tercihler de söz konusu olduğunda mesele çok daha karmaşık bir hale gelmektedir.

Ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygunluğunu kabul etmek güç dengesizliği bulunan bir uluslararası toplumda haksız şiddet eylemlerinin meşrulaşmasına sebebiyet verebilir. Bir diğer taraftan ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygun kabul edilmesi ise uluslararası toplumda büyük bir çatışmaya dönüşebilecek uyuşmazlıkların çok daha az maliyetle çözümünü sağlayabilir.

Günümüzde 11 Eylül Saldırılarından sonra oluşan güvenlik algısını ve buna bağlı küresel çapta eylem yapabilen hatta devlet desteği bulabilen terör örgütlerinin varlığını birlikte değerlendirilmesi halinde ön alıcı meşru savunmanın hukukiliği önemli bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuvvet Kullanma, Meşru Savunma, Ön alıcı, Önleyici, Bush Doktrini

ABSTRACT

The law of use of force in international law has always included important questions. The main reason for this situation is that the issue closely concerns international relations.

Although the law of use of force has undergone a change in the historical process, this change has gained great momentum after the World War II.

While a very strict attitude was displayed against the use of force after the suffering caused by the World War II, changes in the strict attitude towards the prohibition of the use of force were observed in the 21. Century, especially after the 9/11 Attacks. One of the most important changes is preemptive self-defense.

Preemptive self-defense involves many discussions due to its legal nature. The issue becomes much more complex when political choices beyond legal debates are involved.

Accepting the legality of preemptive self-defense may lead to the legitimization of unjustified acts of violence in an international society with an imbalance of power. On the other hand, accepting preemptive self-defense as lawful can provide a much lower cost solution to disputes that may turn into a major conflict in the international community.

Today, when the perception of security that emerged after the 9/11 Attacks and the existence of terrorist organizations that can take action on a global scale and even find state support are evaluated together, the legality of preemptive self-defense emerges as an important topic of discussion.

Keywords: Use of force, Self-defense, Preemptive, Preventive, Bush Doctrine

GİRİŞ

Kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun en önemli ve de en zor sorularını içeren konularından biridir. Bu zorluğun temelinde uluslararası hukukun ulusal hukuk gibi bir yaptırım mekanizmasına ya da uyuşmazlıkları çözecek bir egemene sahip olmamasından kaynaklanır.

Eşit egemen devletlerarasında hukukun varlığı için yaptırımlar kaçınılmaz olsa da bu yaptırımların uygulanması ya da yaptırımlara sebebiyet veren hukuk kurallarının yine devletler tarafından meydana getirilmesi kuvvet kullanımına ilişkin hukuk kurallarının politikadan bağımsız olamaması sonucunu meydana getirmektedir.

1945 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Anlaşması ile kuvvet kullanma yasağına ilişkin kabul edilen yaklaşım her ne kadar olması gereken hukuku yansıtmış olsa da gerek devlet uygulamaları gerekse öğretide kuvvet kullanımına ilişkin farklı hukuki gerekçelerin ileri sürüldüğü gözlemlenmiştir.

Kuvvet kullanma yasağına ilişkin olarak getirilmek istenen istisnalara insancıl müdahale, koruma sorumluluğu, self determinasyon ve de önleyici ya da ön alıcı meşru savunma örnek olarak verilebilir.

Birleşmiş Milletler Anlaşması İkinci Dünya Savaşı ile yaşanan acıların tekrar etmemesi için kaleme alınan bir anlaşma olarak dönemin güvenlik ve tehdit algılarını yansıtmıştır. Bu tehdit ve güvenlik algıları ise ulus devletler ile konvansiyonel savaşa dayanır.

Günümüz güvenlik ve tehdit algıları incelendiğinde ise şüphesiz ki ulus devletlerden gelen konvansiyonel tehditler mümkün olsa da bu sayılanların dışında çok daha fazla gündeme gelen tehditler söz konusudur.

Günümüzde 1945 yılından farklı olarak terör örgütleri de ulus devletler için büyük bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Ayrıca tehdide sebebiyet veren yöntem olarak siber saldırı, uzay savaşları, nükleer silahlar önem kazanmıştır. Bu durum uluslararası hukuk öğretisinde ve uygulamasında devletleri yenilikçi çözümler üretmeye sevk etmiştir. Söz konusu yenilikçi çözümlerden biri de ön alıcı meşru savunmadır.

Günümüzde mevcut silah teknolojisinin yıkım kapasitesi karşısında devletler ilk vuruş avantajını kullanmak için ön alıcı meşru savunma öğretisine

başvurmaktadırlar. Keza mevcut tehditlerin başta terörizm olmak üzere yer ve zaman bakımından öngörülmesi zor olduğu durumlarda devletler saldırıları beklemektense yakın tehdit algılamasına dayanarak ön alıcı meşru savunmada bulunmaktadırlar.

Ön alıcı meşru savunma günümüzde yerleşik bir yapılageliş kuralı olarak kabul görmemektedir. Keza söz konusu kurum kuvvet kullanma yasağını düzenleyen Birleşmiş Milletler Anlaşmasında da kuvvet kullanma yasağının istisnalarından biri olarak düzenlenmemiştir. Fakat bu durum ön alıcı meşru savunmanın uluslararası hukuka hiçbir yeri olmadığı anlamına gelmemektedir.

Ön alıcı meşru savunmanın uluslararası hukuka uygunluğu iki önemli argüman söz konusudur. Öncelikle Caroline Olayı olarak ifade edilen teamül kuralı gereğince koşulları sağlandığında yakın bir tehdide karşı meşru savunmanın yapılabileceği kabul edilmektedir. İkinci olarak Birleşmiş Milletler Anlaşması 51'inci maddede düzenlenen meşru savunma doğal bir hak olarak düzenlendiğinden bu ifadenin sadece bir silahlı saldırı ile sınırlandırılmayacağı da ileri sürülmüştür.

Ön alıcı meşru savunma öğretisi 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika Birleşik Devletleri tarafından gerçekleştirilen askeri operasyonların meşruiyetini sağlamak için ileri sürüldüğünde uluslararası hukukta büyük önem kazanmıştır. Ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygun kabul edilmesi durumunda söz kurum Türkiye için de özellikle terörle mücadele kapsamında önem arz edecektir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kuvvet kullanma yasağına ilişkin genel bilgiler mevcut olup ilgili bölümlerde ön alıcı meşru savunma konusuna ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümü ise ön alıcı meşru savunma uygulamalarına ayrılmıştır.

Birinci bölüm kuvvet kullanma yasağının özellikle Birleşmiş Milletler dönemiyle değişen tarihsel sürecinin yanı sıra kuvvet kullanmanın nitelik olarak ne olduğunu ve benzer kavramlardan farkını ortaya koymaya çalışmıştır.

Birinci bölümde aynı zamanda kuvvet kullanma yasağının iki temel istisnasından biri olan meşru savunmanın geleneksel olarak koşulları incelenmiştir. Geleneksel olarak kabul edilen meşru savunma hükümlerinin anlaşılması yenilikçi bir yaklaşım olan ön alıcı meşru savunmanın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Birinci bölümde meşru savunmanın koşulları incelenirken kuvvet kullanma yasağına getirilmek istenen koruma sorumluluğu, insancıl müdahale, self determinasyon, aciz veya isteksiz devlet teorilerine dair de açıklamalarda bulunulmuştur.

İkinci bölüm ön alıcı meşru savunmayı ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalışmıştır. Öncelikle ön alıcı meşru savunmanın kavramsal olarak ifade edilmesine çalışılmış özellikle önleyici meşru savunma gibi benzer kavramlardan farkı ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ön alıcı meşru savunmanın yapılageliş kuralı ile bağlantısının ortaya konulabilmesi ve yakın tehdit kavramıyla bağdaştırılabilmesi için Caroline Olayı incelenmiştir. Caroline olayına dair tarihi ve hukuki veriler incelenerek yakın tehdit halinde meşru savunmanın hukuka uygunluğu açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu başlıkta ön alıcı meşru savunmanın meşruiyetine ilişkin gerekçeler ortaya konulmuştur.

Caroline Olayının ortaya koyduğu veriler ışığında günümüz tehdit algılarının değerlendirilmesi yapılmış olup özellikle devlet dışı aktörlerin eylemleri ve de bu aktörlerin nükleer silahlara erişmesi ihtimali yakın tehdit kapsamında incelenmiştir.

İkinci bölüm içerisinde ön alıcı meşru savunmanın bir uygulaması olarak Türkiye için de büyük önem arz eden sınır ötesi operasyonlar incelenmiştir. Sınır ötesi operasyonların hukuka uygunluk sebepleri ve bu sebeplerin günümüzde genişlemeye elverişli olduğu açıklanmıştır.

Sınır ötesi operasyonlar incelenirken özellikle PKK, YPG ve Işid gibi örnekler üzerinden gidilmiş aynı zamanda Orta Doğu'da etkin Hamas ve Hizbullah örgütlerine de değinilmiştir.

Sınır ötesi operasyonlar kapsamında tartışmalı olabilecek bir konu olarak Türkiye'nin Yunanistan ile yaşamış olduğu Kardak Krizi kuvvet kullanma tehdidi olarak ön alıcı meşru savunma kapsamında incelenmiştir.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlara ilişkin genel bir hukuka uygunluk değerlendirilmesi yapılmış olup uluslararası hukuk açısından Türkiye'nin öne sürmesi gerektiği gerekçeler ortaya konulmuştur.

İkinci bölümün son başlığında Bush Doktrini incelenmiştir. Bush doktrini ön alıcı meşru savunma öğretisine uluslararası hukuk açısından büyük bir önem kazandırmıştır.

Bush doktrininin ortaya koyduğu haydut devlet kavramı incelenmiş ve de bu devletlerin devlet dışı aktörlerle ilişkisi hukuki olarak ortaya konulmuştur. 11 Eylül Saldırılarının politik ve hukuki olarak meydana getirdiği değişim incelenmiştir. Özellikle söz konusu saldırıların hukuki anlamda yakın tehdit algısı ve terör saldırılarına karşı meşru savunma kapsamında eyleme geçilmesi konusunda meydana getirdiği değişiklikler incelenmiştir.

İkinci bölümün son başlığında 11 Eylül Saldırılarının politik etkileri incelenerek bu etkilerin hukuki sonuçlarının ne olabileceği tartışılmıştır.

ULUSLARARASI HUKUKTA ÖN ALICI MEŞRU SAVUNMA

I. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA VE MEŞRU SAVUNMA

1. Birleşmiş Milletler Öncesi Dönemde Kuvvet Kullanma

Uluslararası hukuk kuralları ve kurumlar bütünü olmakla beraber aynı zamanda bir gelenek ve siyasi bir projedir¹.

Bir hukuk düzeninin varlığı hukuk kurallarına bağlıdır. Hukuk kurallarının sosyal yaşamı düzenleyen diğer kurallardan en önemli farkı ise yaptırıma bağlanmış olmasıdır. Yaptırımın söz konusu olduğu düzende bu yaptırımı uygulayacak meşru olan şiddet tekeline sahip bir araç gerekir ki ulusal hukukta bu devlettir. Uluslararası hukukta taraflar arasında üstün bir egemen olmadığından ulusal hukuktaki gibi bir yaptırım mekanizmasından söz edilemez. Fakat bu durum uluslararası hukukta yaptırımların olmadığı anlamına gelmez. Özellikle BM Güvenlik Konseyinin günümüzdeki yapısı düşünüldüğünde bu durum açıktır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanarak yaptırım uygulanması her dönem kabul edilmiş olmakla beraber bir sınırlandırma arayışı da mevcuttur. Aksi halde yaptırım uğruna sınırsız ya da sorumsuz bir şekilde kuvvet kullanımı hukuk düzenini ortadan kaldıracaktır².

Kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun en tartışmalı alanı olduğundan³ bu hukuk dalının varlığına yönelik en önemli eleştirilerden birini de oluşturur. Öğretide de tanımı yapıldığı üzere hukuk kuralı, *“beşeri irade tarafından konulan ve beşeri davranışları düzenleyen ve cebir ile müeyyidelendirilmiş emir, yasak ve izinlerdir”*⁴. Uluslararası hukuk kurallarının ise yaptırıma tabi olmadığı veya bu yaptırımların devlet egemenliğiyle bağdaşmadığı pek çok yazar tarafından ileri sürülmüştür. Ancak unutulmamalıdır ki yaptırımların hukuksallığı ve etkinliği farklı anlamlar içermekte olup bazı devletlere yaptırımların daha zor dayatılabilir olması ise esasında yaptırımın varlığı yönünde ispat aracıdır⁵.

¹ Martti Koskenniemi, “The Fate of Public International Law: Between Technique and Politics”, **The Modern Law Review**, Cilt:70, Sayı:1, 2007, s. 1.

² Yücel Acer ve İbrahim Kaya, **Uluslararası Hukuk**, 13. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022, s. 363.

³ Yusuf Aksar, **Uluslararası Hukuk II**, 6. Baskı, Seçkin, Ankara, 2021, s. 127.

⁴ Kemal Gözler, **Hukuka Giriş**, 19. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2022, s.46.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Emre, Öktem ve Bleda Kurtırdarcan, “Uluslararası Hukuk Varmış, Ona Geçen Gün Yolda Rastladım”, **GÜHFD**, Cilt:6, Sayı:1, 2007, s.55 vd.

Uluslararası hukukun varlığına yönelik eleştirilere karşı esasında uluslararası hukuk normlarının ulusal hukuk normlarından daha sık ihlal edilmediği iddia edilebilir. Bu hukuk dalının niteliği gereği ihlaller daha çok dikkat çeker. Uluslararası hukuk genellikle devletler tarafından saygı görür ve uyulur. Çünkü devletlerin de bu hukuka uymakla elde ettiği fazlaca menfaati vardır⁶. Gündelik hayatımızda bağlı olduğumuz ulusal meclislerce yapılan birçok kanun esasında bir uluslararası anlaşmaya dayanır⁷. Devletlerin uluslararası yükümlülüklerine aykırı iç hukuk işlemleri yapması hem tutarsız hem de menfaatlerine aykırı olacaktır⁸.

Unutulmamalıdır ki uluslararası hukukun varlığı ve ötesinde kuvvet kullanma yasağının varlığı potansiyel olarak mevcut birçok uluslararası hukuka tabi uyumsuzluğun aktif hale geçmesini önlemekte ve devletlerarasındaki diplomatik ilişkilerde barışçıl ve öngörülebilir bir düzlem yaratmaktadır⁹.

Uluslararası hukuka getirilen eleştiriler bazı zamanlar acımasızca olabilmektedir. Şöyle ki ulusal hukuklarda bulunan “hukukun üstünlüğü” uluslararası hukukta “devletlerin egemenliği” ilkesine benzemektedir. Hukuk devleti en basit ifadesiyle kendi koyduğu kurallara bağlı hareket eden devlettir¹⁰. Hukuk devletinde yasama kuralları belirlerken idare bu kurallarla sayısız işlemler gerçekleştirir. Yargı ise uyumsuzluk durumunda hukuk kurallarının anlamını belirler. Esasında ideal bir hukuk devletinde devlet hukukun üstünlüğünü sağlamak için kuralları koyar ve bunların ne anlama geldiğini yargı fonksiyonu ile daha da belirgin hale getirir. Uluslararası hukukta da durum buna benzerdir. Devletler öncelikle uluslararası hukukun kurallarının oluşumuna doğrudan katılır. Aynı zamanda devletler uluslararası hukuk kurallarının kapsamının ne olduğu konusunda belirleme yapmakta asli süjelerdir¹¹. Bu sebeple uluslararası hukukta salt güç ekseninde bakmak ulusal hukuklar açısından da varoluşsal eleştiriler yapmayı gerektirecektir ki bu durum belli bir noktadan sonra anlamsızdır. Çünkü ulusal hukukların ne kadar büyük eksikleri olsa da varoluşlarının sorgulanmaları mevcut olgular karşısında

⁶ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, 16. Baskı, Beta, İstanbul, 2022, s. 10.

⁷ Onuma Yasuaki, “International Law in and with International Politics: The Functions of International Law in International Society”, **European Journal of International Law**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2003, s. 121

⁸ Yasuaki, s. 121.

⁹ Öktem ve Kurtarcan, s. 65.

¹⁰ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 27. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2023, s. 82.

¹¹ Bahar Yeşim Deniz, “Uluslararası İlişkilerde Uluslararası Hukukun Rolünün Değerlendirilmesi”, **İKÜHFD**, Cilt:14, Sayı:1, 2015, s. 75.

makul ve tutarlı olmayacaktır. Bir başka deyişle devletler egemenliklerinden dolayı egoist aktörler olarak kaos yaratma eğilimde değillerdir¹². Bilakis egemenlik devletin ölçüsüdür¹³.

Uluslararası hukukun ulusal hukuka göre farklılıklarının olması bu hukuk dalının varlığını, gerekliliğini ve önemini azaltmamaktadır. Uluslararası hukukun Avrupa merkezli bir hukuk dalı olarak geliştiği eleştirileri de bu hukuk dalının faydalarının yadsınmasını gerektirmez¹⁴. Uluslararası hukukun bir Avrupa geleneği olduğunu bu hukuk dalının Hristiyanlık, seküler devlet, aydınlanma, medeniyet, serbest ticaret ve insan hakları kavramlarının etrafında gelişmesinden anlayabiliriz¹⁵. Uluslararası hukuku anlamak için ulusal hukuka göre üç farklı noktayı akılda tutmak gerekir. Birincisi ulusal hukuk birçok süjenin ilişkisini düzenleyerek bir yeknesaklık hukuku meydana getirirken uluslararası hukuk az sayıda egemenin ilişkisini esas alarak farklılıkların hukukunu meydana getirir. Bunun birçok sonucu olarak bir başka farklılık olarak ulusal hukukta kurumsallaşmanın daha yaygın olduğu uluslararası hukukta ise kurumsallaşmanın daha az olmasından kaynaklı daha zayıf bir yapı olduğu¹⁶ göze çarpmaktadır. Son olarak ise hukukun uygulanmasındaki katılık ve otorite farklılığı barizdir¹⁷.

Çalışmamızın konusunu uluslararası hukukun varoluşsal meselelerinin incelenmesi olmadığından bu yöndeki tartışmalara girmeden uluslararası hukukun mevcudiyetini kabul ettiğimizi ve de kuvvet kullanma yasağının etkin bir norm olduğunu belirtmekle yetiniyoruz. Kuvvet kullanma yasağının az da olsa gerçekleşen ihlallerinin de uluslararası hukuka olan güveni derinden zedelediğini de kabul etmekteyiz.

¹² Gregory A. Raymond, "Problems and Prospects in the Study of International Norms", *Mershon International Studies Review*, Cilt:41, Sayı:2, 1997, s. 205.

¹³ Turhan Esener, **Hukuka Giriş**, Vedat Kitapçılık, 11. Baskı, İstanbul, 2015, s. 292.

¹⁴ Karasularının 3 mil olarak yüzyıllarca kabul edilmesi genişlemeci devletlerin lehine bir uygulama olarak 1982 tarihli BMDHS'ne kadar devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Keith Suter, "The Success and Limitations of International Law and the International Court of Justice", **Medicine, Conflict and Survival**, Cilt:20, Sayı:4, 2004, s. 345.

¹⁵ Martti Koskenniemi, "International Law in Europe: Between Tradition and Renewal", *The European Journal of International Law* Cilt:16, Sayı:1, 2005, s. 113.

¹⁶ Martti Koskenniemi, "International Legislation Today: Limits and Possibilities", **Wisconsin International Law**, Cilt:23, Sayı:1, 2005, s.92.

¹⁷ Stanley Hoffman, "International Systems and International Law", **The John Hopkins University Press**, Cilt:14, Sayı:1, 1961, s. 206.

Kuvvet kullanma yasağının uluslararası hukukta miladı Birleşmiş Milletler Anlaşması¹⁸ olsa da söz konusu anlaşmadan öncede devletler kuvvet kullanımının hukuki zemine kavuşması için bazı girişimlerde bulunmuşlardır.

Uluslararası hukuk bakımından kuvvet kullanma yasağına ilişkin devletlerarasında bölgesel nitelikte de kalmış olsa yapılan ilk anlaşma 16.10.1925 tarihli Ren Misakıdır. 27.08.1928 tarihli Briand-Kellogg Anlaşması¹⁹ ile de birçok devlet arasında yasak düzenlenmiştir²⁰.

1.1.Haklı Savaş Kavramı

Yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar savaş uluslararası hukukun karşılaşmak mecburiyetinde olduğu adeta doğal olarak mevcut bir kavram olarak kabul edilmekteydi²¹. Her ne kadar savaş doğal olarak var olsa da hukukun buna sonuçlar bağlaması fikri kabul edilmişti. Bu sebeple Roma hukukundan bu yana haklı savaş kavramı incelenmiştir²².

Günümüzde bir başka deyişle yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla başlayan savaş karşıtı pozisyon esasında insanlığın hırsları uğruna kan dökme arzusunun azalmasından değil savaş teknolojisinin vahşet boyutunda bir gelişim sergilemesindendir. Bu gelişme sonucu savaş artık sadece askerlerin değil cephe hattının arkasında kalan sivillerin de mücadelesi haline gelmiş ve bu sebeple ölümler ve yıkımlar savaşa başlama iradesine sınırlama getirmiştir²³. Günümüzde nükleer silahların varlığı hesaba katıldığında kuvvet kullanmanın hatta ötesinde kuvvet kullanma tehdidinin yasak olmasının geçerli olduğu dünya düzeninin bu nükleer silahların kullanılmasından sonra meydana gelmesinin tesadüf olmadığı açıktır.

¹⁸ Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945, 1 UNTS 16.

¹⁹ Savaşın Ulusal Politika Aracı Olarak Kullanımından Vazgeçilmesi Hakkında Antlaşma (Briand-Kellogg Paketi), 27 Ağustos 1928, 94 LNTS 57.

²⁰ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 22. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2023, s. 553.

²¹ Erkan Yılmaz, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma İlkesine Göre Dağlık Karabağ’a Azerbaycan’ın Askeri Müdahalesi”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı:62, 2023, s. 9.

²² Acer ve Kaya, s. 363.

²³ E. Yılmaz, s. 13.

Haklı savaş kavramı Batı düşünce dünyasında gelişmiş bir anlayıştır. Bu anlayışın kültürel tekemmülü orta çağda gerçekleşmiş olup her ne kadar seküler eserler mevcut olsa da Hristiyanlık düşüncesi başat rol oynamıştır²⁴.

Her ne kadar haklı savaş kavramı hukuki olarak Hristiyanlık düşüncesiyle olgunlaşmış olsa da insanlık tarihi boyunca haklı savaşı ortaya koymak için hukuki olmasa da ahlaki savlar ileri sürülmüştür.

Antik Yunan'da Platon savaş ve barış üzerine çok fazla eğilmemiş fakat iyi bir devletin unsuru olarak güçlü bir ordudan bahsetmiştir²⁵. Platon'un öğrencisi olan Aristo ise savaşın nedenlerini ahlaki olarak ortaya koymaya çalışmıştır²⁶. Aristo'ya göre köleliği önlemek, doğuştan köle olması gerekenleri sahiplenmek ya da lider olabilmek savaş nedenidir²⁷.

Romalılar haklı savaş kavramına büyük bir katkıda bulunmuşlardır. Romalıların ortaya koyduğu haklı savaş kavramı Batı dünyasını etkilemiş ve etkileri günümüze kadar gelmiştir. Buna göre Roma'da haklı savaş için Roma'nın hükümdarlığına ya da elçilerine saldırılmalı, anlaşmalar ihlal edilmeli ya da düşman bir devlete yardım edilmeliydi²⁸.

Hristiyan devletler döneminde haklı savaş kavramına bakmadan önce Hristiyanlığın barışsever bir din olarak başladığı fakat zamanla bunun değiştiğini belirtmekte fayda vardır. Hz. İsa'nın barış ve sevgi mesajlarının savaş ile bağdaşmadığı belirtilmelidir²⁹.

Hristiyanlığın kurumsallaşmaya başlaması ile şiddeti meşrulaştırma çabaları başlamıştır. Aziz Augustine tarafından ahlaki bir doktrin olarak ortaya konulan haklı savaş kavramı takipçisi Aziz Thomas Aquinas tarafından üç kritere dayandırılarak denetlenebilir halde geldi. Buna göre:

- Savaş kişisel değil bir prensin otoritesi altında yapılmalı

²⁴ Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3, 2004, s. 4.

²⁵ Plato, Devlet, Kitap II, (<https://classics.mit.edu/Plato/republic.3.ii.html>), (E.T. 8.9.2025).

²⁶ Aristo, Politika, Kitap I, Bölüm 8, (<https://classics.mit.edu/Aristotle/politics.1.one.html>), (E.T. 8.9.2025).

²⁷ Erdem İlker Mutlu, **Savaşın ve Barışın Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s. 38.

²⁸ G. I. A. D. Draper, "The Origins of the Just War Tradition", **New Blackfriars**, Cilt:46, Sayı:533, 1964, s. 82.

²⁹ Mutlu, s. 43.

- Savaş haklı bir nedene dayanmalı
- Savaş iyiye yönelme ve kötünden kaçınma amacına yönelmelidir.

Aziz Thomas Aquinas yukarıdaki kriterlerle savaşı doğru amaca ve haklı nedene dayandırarak sınırlarken koşulların gerçekleşmesi halinde de meşru hale getirdi³⁰.

İslam hukukunda savaşın istisna barışın esas olduğu kabul edilmektedir. İslam esaslarını belirleyen Kur'an, "Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, apaçık düşmanınızdır." ayeti³¹ ile Müslümanların kendi aralarında; "Eğer barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah'a güven; O her şeyi işitendir ve bilendir" ayetiyle³² de Müslümanların diğer toplumlarla ilişkilerini barış içinde yürütmesini teklif etmektedir³³.

Kuvvet kullanma eylemleri İslam inancına göre barışı sağlamak amacıyla meşrudur. "Eğer barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah'a güven; O her şeyi işitendir ve bilendir." ve "Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumla ilişki içinde olanlar yahut sizinle de kendi kavimleri ile de savaşmayı içlerine sindiremeyip size sığınanlar müstesna. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle mutlaka savaşarlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilirler de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse Allah size, onların aleyhine bir yola girme hakkı vermemiştir."³⁴ ayetleri savaşın sınırlarını çizmektedir. Bu sebeple İslam inancında mülkü genişletmek, şan ve şöhrat için savaşmak ya da "Dinde zorlama yoktur." ayeti³⁵ gereği dini yaymak için yapılacak savaşlar kabul görmeyecektir³⁶.

³⁰ Thomas Aquinas, Summa Theologica, (<https://www3.nd.edu/~afreddos/summa-translation/Part%202-2/st2-2-ques40.pdf>), (E.T. 21.07.2025), ss. 285-286.; Klevis Kolasi, "Savaşın Değişen Niteliği ve Jus Ad Bellum ve Jus İn Bello'ya Etkisi", **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt:35, 2018, s. 17.

³¹ Bakara Suresi, 208, Diyanet Meali, (<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-208/kuran-yolu-meali-5>), (E.T. 21.07.2025).

³² Enfâl Suresi, 61, Diyanet Meali, (<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enfal-suresi-8/ayet-61/kuran-yolu-meali-5>), (E.T. 21.07.2025).

³³ Ali Kaya, "İslam Hukukunda Milletlerarası Kamu Düzeninin Korunması ve Kuvvet Kullanma Yetkisi", **Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:7, 1998, s. 319.

³⁴ Nisa Suresi, 90, Diyanet Meali, (<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nisa-suresi-4/ayet-90/kuran-yolu-meali-5>), (E.T. 21.07.2025).

³⁵ Bakara Suresi, 256, Diyanet Meali, (<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-256/kuran-yolu-meali-5>), (E.T. 21.07.2025).

³⁶ Kaya, s. 321.

Machiavelli savaşın haklılığı konusunda dönüm noktası olmuştur. Savaş teoloji ve felsefeden ziyade güç ve egemenlik merkezinde devletleri ele alınmış ve devletleri ayakta tutanın iyi yasalar ve iyi ordular³⁷ olduğunu belirtmiştir³⁸.

18'inci ve 19'uncu yüzyıllarda devletler savaş yapmayı egemenliklerinin bir parçası olarak kabul etmiş ve kuvvete başvurmayı yetki olarak kabul etmiştir³⁹. Bu kabul 20'nci yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir. Devletler bu dönemde savaşı “haklı” kılmak için koruma hakkı, meşru savunma hakkı, hayati çıkarların korunması, ulusal onurun ya da şerefin zedelenmesi gibi tarifi hukuken zor ya da pek mümkün olmayan çarelere başvurmuşlardır⁴⁰.

Modern uluslararası hukuk, ulus devletleri merkeze alarak gelişmiştir. Ulus devlet anlayışının katı bir şekilde uygulandığı dönemde savaş yapma hakkı ulus devletin egemenliğinin doğal bir sonucu olarak kabul edilmiştir ki bu durum bir çelişkiyi de meydana getirmektedir. İki eşit egemen olan devletten birinin savaş yapma hakkını kullanması demek diğer devletin egemenliğine ya da eşit egemenliğine darbe vurmaktadır⁴¹. Bu durum sürdürülebilir bir uluslararası hukuk ya da uluslararası ilişkiler sistemini imkânsız kılmaktadır.

19. yüzyılda savaş egemenliğin doğal bir sonucu olarak politik bir araç kabul edildiğinden savaşı meşrulaştırmak için birtakım kurallar ortaya konulmaya çalışıldı. Örneğin 1868'de yayınlanan St. Petersburg Deklarasyonu⁴² ile bazı silahların yasaklanması bu döneme rastlamıştır⁴³. Bu çabaların sonucunda jus ad bellum gelişti. Egemen devletlerin kendilerini bu denli öncelediği 20.yüzyılın başına kadar geçen süreç Birinci Dünya Savaşı, Kellogg-Birand Paktı ve İkinci Dünya Savaşı ile son buldu. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ile çok daha sıkı koşullara bağlanmış bir jus ad bellum ortaya konuldu⁴⁴.

³⁷ Niccolo Machiavelli, **Prens**, 2. Baskı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 86.

³⁸ E. Yılmaz, s. 11.

³⁹ Yağmur Ekim Yılmaz, “Milletlerarası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Rusya’nın Ukrayna’ya Müdahalesi”, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2022, s. 62.

⁴⁰ Aydın İpek ve Esen Baba, “BM Sistemi Çerçevesinde Uluslararası Kuvvet Kullanımı”, **Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, 2015, s. 62., Hatice Türkay, “Uluslararası Hukukta Terör Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımı”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı: 9, 2021, s. 335.

⁴¹ Acer ve Kaya, s. 364.

⁴² 1868 Petersburg Deklarasyonu, 29 Kasım/11 Aralık 1868, “Savaş Zamanında 400 Gram Ağırlığın Altındaki Patlayıcı Mermilerin Kullanımından Vazgeçilmesine Dair St.Petersburg Deklarasyonu”, (<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/st-petersburg-decl-1868/declaration>), (E.T. 8.9.2025).

⁴³ E. Yılmaz, s. 12.

⁴⁴ Kolasi, s. 7.

Haklı savaş kavramı salt hukuki bir ifade de değildir. Taraflar siyasi uyuşmazlıklarını hukuki gerekçelerle haklı göstermeye çalıştığında savaşın tekrar kaçınılmaz olması doğaldır. Örneğin bir ulusal kurtuluş hareketi bir taraf için isyan iken diğer taraf için halkların kendi kaderini tayin etme hakkı kapsamında görülebilir. Bu durum da devletlerarasında çatışma riskini artırmaktadır⁴⁵.

1.2.Milletler Cemiyeti Döneminde Kuvvet Kullanma

1899-1907 Lahey sözleşmeleri⁴⁶ insancıl hukukun konusunu oluşturmakta olup kuvvet kullanma yasağıyla da ilişkilidir. Lahey sözleşmelerinin amacı savaş hukukuna ilişkin yapılageliş kurallarını kodifiye ederek devletlerin buna uyumu arttırmaktır. Sözleşme savaşın başlatılması ve sürdürülmesine ilişkin keyfi uygulamaları önlemeye yaradığından dolayı olarak kuvvet kullanımını kısıtlayıcı bir yapıdadır. Ancak unutulmamalıdır ki Lahey Sözleşmeleri savaşı yasaklamamış ve yaptırım mekanizması da öngörmemiştir⁴⁷. Bu sebeple kuvvet kullanma yasağına ilişkin etkisi kısıtlıdır⁴⁸. Çalışmamızın kapsamında silahlı çatışmalar hukuku olmadığından Lahey Sözleşmelerine sadece değinilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda galip devletler uluslararası barışı sağlamak için 10 Ocak 1920 tarihinde Milletler Cemiyetini kurdu. Birinci Dünya Savaşının sebep olduğu acıların ve yıkımların tekrarlanmaması Milletler Cemiyetinin asıl amacıydı. Milletler Cemiyeti kuruluş belgesinde her ne kadar savaşı önlemeye çalışmış olsa da gerek kuruluş metninden yorum yoluyla çıkan sonuçlar gerekse de İkinci Dünya Savaşının gerçekleşmesi Milletler Cemiyetini tarihte küresel barışın sağlanması için bir teşebbüs olarak kalmasına sebep oldu.

Milletler Cemiyetinin kuruluş metninin giriş kısmında devletlerin uluslararası iş birliğini desteklemek, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, savaşa başvurmama

⁴⁵ Acer ve Kaya, s. 365.

⁴⁶ 1899 tarih I No.lu Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözümü Sözleşmesi; II No.lu Kara Savaşlarına İlişkin Lahey Sözleşmesi; III No.lu Çatışmaların Başlamasına İlişkin Sözleşme; IV No.lu Kara Savaşı Kuralları Sözleşmesi; V. No.lu Kara Savaşında Tarafsızların Haklarına ve Görevlerine İlişkin Sözleşme; VI No.lu Çatışmaların Başlangıcında Ticaret Gemilerine Uygulanacak Muameleye İlişkin Sözleşme; VII No.lu Ticaret Gemilerinin Savaş Gemisi Durumuna Sokulmasına İlişkin Sözleşme; VIII No.lu Denizaltı Mayınlarının Dökülmesine İlişkin Sözleşme; IX No.lu Savaş Zamanında Denizden Bombalama Konusunda Sözleşme; X. No.lu Deniz Savaşı Kuralları Sözleşmesi; XI No.lu Deniz Savaşında Zoralım Hakkının Sınırlandırılması Sözleşmesi; XII No.lu Uluslararası Zoralım Mahkemesi Kurulması Sözleşmesi; XIII No.lu Deniz Savaşında Tarafsız Devletlerin Hak ve Görevlerine İlişkin Sözleşme; XIV No.lu Balonlardan Patlayıcı ve Madde Atılmasının Yasaklanmasına İlişkin Sözleşme.

⁴⁷ E. Yılmaz, s. 12.

⁴⁸ İpek ve Baba, s. 63.

yükümlülüğü altına girmek için söz konusu sözleşmeye taraf olduğunu belirtilmiştir. Kuruluş belgesinin 10'uncu maddesinde devletlerin birbirlerine karşı mevcut olan bağımsızlıklarına ve de toprak bütünlüğüne karşı saygı göstermeyi, bunlara karşı dışarıdan gelebilecek bir saldırıya karşı koruma yükümlülüğü olduğu düzenlenmiştir. Söz konusu madde ve giriş kısmı beraber değerlendirildiğinde Milletler Cemiyetinin savaşı mutlak anlamda yasakladığı düşünülse de kuruluş belgesinin 12'nci maddesi savaşı bir yöntem olarak ima etmiştir⁴⁹.

Milletler Cemiyetinin kuruluş belgesinin 12'nci maddesinde devletlerarasında ilişkilerin kesilmesi noktasına gelen bir uyuşmazlık çıktığında tarafların bunu hakemliğe ya da Cemiyete havale edeceği düzenlenmiştir. Bu havale işleminin ardından hakemlik kararı veya Cemiyet raporunun teslim edilmesinden itibaren üç ay boyunca tarafların savaşa başvurmayacakları söz konusu maddede düzenlenmiştir.

Milletler Cemiyetinin getirdiği düzenlemede dikkati çeken ilk husus savaşın yasaklanmaya çalışılmasıdır. Birleşmiş Milletler Anlaşmasında ifade edilen kuvvet kullanma yasağı çok daha geniş kapsamdadır ki Milletler Cemiyeti döneminde bu durum mevcut değildir. Savaş tam olarak yasaklanmış değildir⁵⁰. Savaşa başvurmanın usulü belirtilerek hukuki bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Böylelikle saldırı savaşı önlenmeye çalışılmıştır⁵¹.

Milletler Cemiyeti döneminde savaşın önlenmesi için kuruluş belgesinde başka mekanizmalarda öngörülmüştür. Kuruluş belgesinin 13'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasına göre hakemlik kararına uyan tarafa karşı savaş açılmayacağı ve de 15'inci maddenin 6'ncı fıkrasına göre de Milletler Cemiyeti Konseyi önüne gelen uyuşmazlığa, taraf olan devletlerin katılımı olmadan Konsey tarafından bir çözüm getirildiğinde de taraflar savaşa başvurmama yükümlülüğü altında olacaktır. 15'inci maddenin 7'nci fıkrasına göre Konseyin uyuşmazlığın çözümüne ilişkin bir karar alamaması ya da aldığı kararın oybirliğiyle olmaması durumunda da devletler her türlü eylemi gerçekleştirebileceklerdir ki buna savaş da dâhildir⁵².

⁴⁹ Acer ve Kaya, s. 367.

⁵⁰ İpek ve Baba, s. 64., Ulaş Can Değdaş, "Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:6, 2018, s. 23.

⁵¹ Sur, s. 297.

⁵² Acer ve Kaya, s. 367.

Sonuç itibariyle Milletler Cemiyeti Statüsünün 12, 13 ve 15’inci maddeleri beraber değeriendirildiğinde bazı şartların sağlanması halinde devletlerin savaşıa başvurma hakkı mevcuttu⁵³.

Milletler Cemiyetinin getirdiğı savaşıa kısıtlama yöntemlerinin döneminde bir yapılageliş kuralı olmadığı da gözetildiğinde söz konusu savaşıa engellemeye yönelik hükümlerin sadece kuruluş belgesini imzalayan devletlerarasında geçerli olduğu açıktır. Kuruluş belgesine imzacı olamayan iki devlet arasında ya da imzacı olan ve olmayan iki devlet arasında bu hükümlerin doğrudan uygulanması mümkün değildi. Kuruluş belgesinin 17’nci maddesi de bu durumu düzenlemiş ve Milletler Cemiyetine üye olmayan iki devlet arasında ya da Milletler Cemiyetine üye bir devletle üye olmayan devlet arasında çıkacak bir uyuşmazlıkta imzacı olmayan devletlerin kuruluş belgesindeki yükümlölükleri kabule davet edecekleri düzenlenmiştir. Şüphesiz devletlerin bu davete uymak zorunda değildi⁵⁴.

Milletler Cemiyeti ile getirilmek istenen yapı değeriendirildiğinde Birinci Dünya Savaşından bazı dersler çıkarıldığı açıktır fakat bu çıkarılan derslerin yeterli olmadığı da Milletler Cemiyetinin kurulmasından kısa bir süre sonra İkinci Dünya Savaşıyla ispat olunmuştur. Milletler Cemiyetinin getirdiğı düzenin muğlaklığı karşısında Milletler Cemiyeti Genel Kurulu da harekete geçmiş ve 1924 yılında Uluslararası Sorunların Barışçı Çözümüne İlişkin Cenevre Protokolünü⁵⁵ kabul etmiştir. 21 maddeden oluşan Protokolde devletler savaşıa girmeme yükümlölüğü altına girmiş olup “saldırı eylemine direnme” ve Protokole veya Milletler Cemiyeti kuruluş belgesine uygun olarak, Milletler Cemiyeti Konseyi ya da Genel Kuruluna uygun olarak savaşıa başvurmak istisna olarak düzenlenmiştir fakat bu protokol yürürlüğe girmemiştir⁵⁶.

Milletler Cemiyeti döneminde imzalanan Briand-Kellogg paktının müphem ve etkinlikten uzak hükümlerinden dolayı Uluslararası Hukuk Derneğı 1934 yılında Budapeşte’de gerçekleştirmiş olduğu toplantıda Budapeşte Yorum Maddelerini sonuç olarak meydana getirmiştir. Her ne kadar Nüremberg⁵⁷ Mahkemelerinde Almanya’nın eylemlerinin Budapeşte Yorum Maddelerini ihlal ettiğı tespiti yapılmış olsa da söz

⁵³ E. Yılmaz, s. 14.

⁵⁴ Acer ve Kaya, s. 368.

⁵⁵ Uluslararası Sorunların Barışçı Yollardan Çözümüne İlişkin Cenevre Protokolü (Cenevre Protokolü), 10 Ekim 1924 (Yürürlüğe Girmedir).

⁵⁶ Acer ve Kaya, s. 368., E. Yılmaz, s. 14.

⁵⁷ Avrupa Mihver Devletlerinin Başlıca Savaş Sularının Kovuşturulması ve Cezalandırılmasına İlişkin Anlaşma (Londra Anlaşması), 8 Ağustos 1945, 82 UNTS 279.

konusu maddeler hukukçuların Briand-Kellogg paktına ilişkin yorumlarından ibaret olup taraf devletleri bağlamamaktaydı⁵⁸.

Ayrıca Milletler Cemiyetinin Kurulmasından sonra Briand-Kellogg Paktı gibi hukuki girişimlerin mevcudiyeti döneminde dahi Milletler Cemiyetinin savaşın önlenmesine yönelik gereksinimleri karşılamadığını göstermektedir.

1.2.1. Kellogg-Briand Paktı

İkinci Dünya Savaşına giden süreçte kuvvet kullanımının hukuki zemine kavuşması bilhassa savaşın önlenmesine yönelik imzalanan bir diğer uluslararası anlaşma *Savaşın Ulusal Politikanın Bir Aracı Olarak Yasaklanmasına İlişkin Genel Anlaşmadır*. Bu anlaşmanın bilinen diğer adı ise Kellogg-Briand Paktıdır. 27.08.1928 tarihinde Paris’te imzalanan ve 24 Temmuz 1929 tarihinde yürürlüğe giren Pakt ismini Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Frank B. Kellogg ve Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand’dan almıştır⁵⁹.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde İngiltere ve Fransa sömürgecilik anlamında en geniş topraklara sahip olmuşlardı. Özellikle Almanya ve İtalya’ya karşı büyük bir üstünlük sağlayan İngiltere ve Fransa barış anlaşmaları yoluyla oluşturdukları düzeni devam ettirmek ve de Birinci Dünya Savaşı mağluplarından gelebilecek herhangi bir rövanşı engellemek için barışçı bir diplomasi tutumunu tercih etti. Hatta İngiltere Dışişleri Bakanı Austen Chamberlain 1925 yılında, Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand ve Almanya Dışişleri Bakanı Gustav Stresemann 1926 yılında ve Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Frank Billings Kellogg 1929 yılında Nobel Barış ödülüne layık görüldü⁶⁰.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Türkiye barışçı politikasına uygun olduğu düşüncesiyle Briand-Kellogg paktının kurucu üyelerinden biri olmak istedi. Bu sebeple dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras 10 Nisan 1928 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri’nin Ankara’da bulunan büyükelçisi Joseph Grew ile görüşerek Türkiye’nin bu talebini açıkladı. Büyükelçi Grew her ne kadar bu durumu Washington’a bildirmiş olsa da bu talep kabul görmedi. Büyükelçi Grew paktın imzalamasından önce inisiyatif

⁵⁸ Hamza Yüce, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Tehdidi**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 20.

⁵⁹ Acer ve Kaya, s. 368.

⁶⁰ Mehmet Sait Dilek, “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 37, 2013, s. 146.

olarak Türkiye'nin pakta kurucu üye olarak katılmasının Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki itibarını artıracak ve aynı zamanda Türkiye'nin Sovyetler Birliğinden uzaklaşmasını sağlayacağını ileri sürerek talebini yineledi fakat 13 Ağustos 1928 tarihinde bu talep tekrar reddedildi⁶¹.

Kellogg-Briand Paktı savaşı uluslararası sorunların çözümünde bir araç olarak mutlak olarak yasaklamıştır. İkinci Dünya Savaşı başladığında altmış üç devletin imzacı olduğu Pakt bugün de yürürlüktedir. Pakt savaşı yasaklayarak diğer kuvvet kullanma eylemlerini ele almamıştır ki bu durum Milletler Cemiyeti'nin öngördüğü düzenle paraleldir. Pakt üç maddeden oluşan kısa bir metin olup savaşın ne olduğunu tanımlamamıştır⁶².

Kellogg-Briand Paktı, pakta uyulmasını kuvvetlendirecek güvenceler, yöntemler ya da alternatif uyuşmazlık çözüm yolları öngörmediği gibi meşru savunma ya da saldırı savaşının da tarifini yapmamıştır. Bu sebeple kuvvet kullanma yasağının gelişim sürecinde önemli bir adım olsa da ciddi yapısal eksiklikleri barındırmaktadır⁶³.

Kellogg- Briand Paktı her ne kadar savaşı yasaklamaya çalışsa da saldırı eylemlerine karşı bir yaptırım öngörmemiştir. Bu sebeple saldırı halinde devletlerin sorumluluğu yapılageliş kuralı olarak mevcut olsa da döneminde bireysel cezai sorumluluktan söz etmek kanunilik ilkesine aykırılık teşkil edecekti⁶⁴. BM Anlaşması da bireysel ceza sorumluluğu öngörmemektedir. Fakat günümüzde Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur⁶⁵.

2. Birleşmiş Milletler Döneminde Kuvvet Kullanma

2.1.Jus Ad Bellum

Uluslararası savaş mahkemelerinin kurulduğu döneme kadar silahlı çatışmalar hukukunu ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi “savaş öncesi hukuk” jus ad bellum ikincisi ise “savaş durumunda hukuk” jus in bello olarak ifade edilir⁶⁶.

⁶¹ Dilek, s. 152.

⁶² Acer ve Kaya, s. 370.

⁶³ İpek ve Baba, s. 66., E. Yılmaz, s. 15.

⁶⁴ Yusuf Aksar, **Uluslararası Ceza Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, (Uluslararası Ceza), s. 262.

⁶⁵ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü (Roma Statüsü), 17 Temmuz 1998, 2187 UNTS 3.

⁶⁶ Acer ve Kaya, s. 396.

Jus ad bellum geleneksel olarak savaşın haklı sebebe dayanması, barışı tesis etmeye yönelik olması, meşru otoritenin bulunması, orantılılık ilkesini gözetmesi ve gereklilik(son çare) unsurunu taşıması gerektiğini ifade eder⁶⁷.

Jus ad bellum, savaşın haklılığı ve gerekçeleri ile bunu engellemeye yönelik kuralları kapsar. Esasında jus ad bellum ve jus in bello ayrımı görece yenidir. İkinci dünya savaşından yaklaşık on yıl kadar sonra bu ayrım öğretide belirginleşmiştir. Fakat ayrıca belirtmelidir ki bu ayrımın belirginleşmesinden önce de jus in bello ve jus ad bellum içerisinde değerlendirilen konular çok uzun zamandır hukukçular tarafından ele alınmaktaydı.⁶⁸

Savaşın ahlakiliği değerlendirildiğinde ikili bir ayrım söz konusudur. Bunlardan ilki savaşın neden başladığı bir diğeri ise nasıl yürütüldüğüdür⁶⁹. Bu ayrım jus ad bellum ve jus in bello olarak ifade edilir. Jus ad bellum saldırı ve meşru savunma üzerinde düşünmeyi jus in bello ise yapılageliş kuralı ya da pozitif hukuk kuralı olarak silahlı müdahalenin kurallarını inceleyerek birbirinden farklılaştırır. Bir silahlı kuvvet kullanımı jus ad bellum kurallarına uygun olarak başlatılarak jus in bello kurallarına uygun bir şekilde devam ettirilebileceği gibi tam aksi durum olarak jus in bello kurallarına aykırı olarak da devam ettirilebilir⁷⁰.

Bireylerin hukuk düzeni içinde kuvvet kullanmaları hem hukuki hem de etik açıdan istenmeyen bir durumdur çünkü kuvvet kullanımı bir başka kuvvet kullanımı için sebep meydana getirmektedir. Esasında bu durum devletler için de aynıdır fakat kuvvet kullanımından devletler düzeyinde de vazgeçilemez olduğundan bu durumun hukuki olması için jus ad bellum kurallarına ihtiyaç duyulur. Esasında insanlar arasında gerçekleştirilecek şiddet eylemleri hukuk sistemleri tarafından kabul görmezken insanların kolektif olarak devlet yapılanması ile şiddet eylemlerine başvurmasının hukuki altyapısı jus ad bellum ile izah edilmeye çalışılır⁷¹. Günümüzde öğretide de belirtildiği üzere jus ad bellum kurallarına insan hakları odaklı bakılması insancıl müdahale gibi kavramların jus ad bellum içinde

⁶⁷ <https://plato.stanford.edu/entries/war/>, (E.T. 14.8.2025).

⁶⁸ <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/jus-ad-bellum-and-jus-bello>, (E.T. 4.8.2025).

⁶⁹ Michael, Walzer, **Just and Unjust War**, Basic Books, New York, 1977, s. 21.

⁷⁰ Walzer, s. 21.

⁷¹ Eliav, Lieblich, “The Humanization of Jus ad Bellum: Prospects and Perils”, **The European Journal of International Law**, Cilt:32, Sayı:2, 2021, s. 584.

değerlendirilmesi insan haklarının güvenlik politikalarının aracı olması tehlikesini barındırmaktadır⁷².

Jus ad bellum günümüzde sadece insan hakları bağlamında değil gelişen silah teknolojisi bağlamında da meydan okumalarla karşılaşmaktadır. Özellikle gelişen silah teknolojisinin meydana getirdiği asimetrik unsurlar geleneksel kavramlara meydan okumaktadır⁷³.

2.2.Jus In Bello

Jus in bello bir diğer ifadeyle insancıl hukuk savaşın nasıl yürütüleceğine ilişkin kuralları inceler. Bu kurallarla elde edilmek istenen amaç savaşın meydana getirdiği acıları sınırlandırmaktır⁷⁴.

Jus in bello kurallar için öncelikli kaynak Lahey ve Cenevre Sözleşmeleridir. Bu temel metinler dışında Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsü de önemli bir kaynak teşkil eder.

Jus in bello ilkeleri sivil ve askeri hedefler arasında ayrım gözetme ilkesi, orantılılık ilkesi ve gereklilik gibi savaşın sebep olduğu acıları azaltmaya yönelik uygulamaları içerir⁷⁵.

Jus in bello kurallarına genel olarak hakim olan ilkeler gereksiz acı ve ölüme yol açılmaması, savaş dışı yerleri ve kişileri hedef alan silah ve yöntemlerin yasaklanması, orantılılık, güven istismarı yapılmaması, askeri gereklilikler dışında mülke zarar verilmemesi ve de çevreye ciddi zarar veren silah ve yöntemlerin kullanılmaması olarak belirtilebilir⁷⁶.

Jus in bello kuralları jus ad bellum kurallarıyla yakın ilişki içerisindedir. Çünkü jus ad bellum ilkelerine uygun hareket edilmesi aynı zamanda kuvvet kullanımı esnasında meşruiyet tartışmalarını en aza indirecektir. İsrail'in 7 Ekim 2023 tarihindeki eylemlerine karşı İsrail'in göstermiş olduğu eylemler jus ad bellum ve jus in bello sınırının bazı noktalarda çok katı bir ayrıma tabi tutulamayacağını

⁷² Liebllich, s. 612.

⁷³ Michael N, Schmitt, The Influence of Weaponry on the Jus ad Bellum, Articles of War, 2024.

⁷⁴ <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/jus-ad-bellum-and-jus-bello>, (E.T. 14.8.2025).

⁷⁵ <https://plato.stanford.edu/entries/war/#JusBell>, (ET.T. 14.8.2025).

⁷⁶ Acer ve Kaya, ss. 397-398.

göstermiştir⁷⁷. Silahlı çatışmaların jus in bello ya da jus ad bellum olarak tek boyutta ele alınması hukuki açıdan yetersizdir⁷⁸.

Günümüzdeki teknolojik gelişmelere bağlı meydana gelen asimetrik savaşlar jus in bello kurallarını da aynı jus ad bellum gibi meydan okumaya tabi tutmaktadır. Günümüzde teknolojik gelişmeler tarihsel süreçteki gözlemlenen askeri kahramanlıkları belli oranda arka plana itmiştir⁷⁹.

Jus in bello kuralların günümüzde karşılaştığı meydan okumalardan bir diğeri ise özellikle yapay zekâ odaklı hedef tespitleridir. Yapay zeka tarafından yapılan hedef tespitleri ve bu tespit edilen düşman unsurlarının etkisiz hale getirilmesi jus in bello ve jus ad bellum kurallarının eş zamanlı olarak test edilmesi gereğini ortaya çıkarmış ve de yeni etik sorunlar gündeme getirmiştir⁸⁰.

Jus in bello kurallar açısından devlet dışı aktörlerin asimetrik savaşları da yeni sorunlar meydana getirmektedir. Devlet dışı aktörlerin asimetrik savaş kullanması ve özellikle yerleşim yerlerinde sivil halkı da savaş alanına dahil etmesi günümüz İsrail Filistin çatışması örneğinde olduğu gibi birçok yeni sorunu beraberinde getirmiştir⁸¹.

Sonuç olarak jus in bello ve jus ad bellum kavramları Roma Hukuku ya da Orta Çağ dönemlerine kadar uzanmayan görece yeni bir hukuk kavramı olsa da⁸² bu iki kavram arasındaki fark büyük önem arz etmektedir. Çünkü savaşlarda taraflar jus ad bellum kuralları yönünden haklı olduklarını iddia ederken jus in bello kurallarının farklılığının bilincinde olmazsa salt kuvvet kullanma hakkına sahip olduğunu iddia ederek insancıl hukuk kurallarını ihlal edebilir.

⁷⁷ Raphaël van Steenberghe, “The Armed Conflict in Gaza, and Its Complexity Under International Law: Jus Ad Bellum, jus in Bello, and International Justice”, **Leiden Journal of International Law**, Cilt:37, Sayı:4, 2024, s. 983.

⁷⁸ Van Steenberghe, s. 983.

⁷⁹ Onur Gökçer ve Pınar Gözen Ercan, “Siber Savaşlarda Jus Ad Bellum ve Jus In Bello”, **Alternatif Politika**, Cilt:12, Sayı:1, 2020, s. 180.

⁸⁰ Francis, Grimal ve Michael J. Pollard, “Concurrent Application and Artificially Intelligent Target Selection”, *Journal on the Use of Force and International Law*, Cilt:11, Sayı:1-2, 2024, s. 275.

⁸¹ Kashvi Chaudhary, “From Gaza to Geneva: Distinction, Proportionality and Non-State Actors in the Israel-Hamas Conflict”, **Jindal Society of International Law**, Cilt:1, Sayı:1, 2004.

⁸² Robert Kolb, “Origin of the Twin Terms Jus Ad Bellum/Jus In Bello”, **International Review of the Red Cross**, Cilt: 37, Sayı:320, 1997, s. 553.

2.3.Birleşmiş Milletler Anlaşmasında Kuvvet Kullanımına İlişkin Düzenlemeler

Birleşmiş Milletler döneminde kuvvet kullanma yasağını Birinci Dünya Savaşı öncesindeki jus ad bellum kavramı çerçevesinde incelemek mümkün değildir. Yukarıda da açıklandığı üzere kuvvet kullanma egemen devlet için bir hak yetki iken günümüzde temel olarak bir meşru savunma aracıdır. Briand-Kellogg paktından itibaren klasik anlamda jus ad bellum kavramı jus contra bellum kavramına doğru evrilmiştir. Burada bir değişimden ziyade evrimden söz etmek daha doğrudur çünkü kuvvet kullanma yasağının jus contra bellum’a evrilmesi uluslararası güvenlik ve barışa hizmet etmiştir. Çünkü savaşa başvurma hakkı olan jus ad bellum, savaşa karşı koymak olan jus contra bellum olarak BM Anlaşması madde 2/4 ve madde 51’de kendini göstermiştir⁸³.

BM Anlaşması ile beraber kuvvet kullanma yasağının ortaya konmasıyla uluslararası savaşların sona ermediği açıktır. Bir başka deyişle savaşlar sona ermemiş savaş ilanları sona ermiştir denilebilir. Ancak nicel gözlemlere dayalı olarak uluslararası savaşın azaldığının kabul edilmelidir. Uluslararası savaşların azalması topyekün savaşların azalması anlamına geldiğinden insanlık adına olumlu bir gelişme olsa da olumsuz bir sonucu da beraberinde getirmiştir. Günümüz kuvvet kullanma yasağı anlayışı ile devlet içi çatışmalar da bir artış meydana gelmiştir⁸⁴. BM Anlaşmasında düzenlenen kuvvet kullanma yasağı kural olarak devletlerarasındaki eylemleri düzenlediğinden günümüz için yeterli bir hukuki çare olmadığı eleştirileri ciddiyyetenden uzak değildir.

Kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun şüphesiz kilit taşlarından biridir. Kuvvet kullanma yasağının olmadığı eşit egemenler arasındaki bir sistemin sürdürebilir olacağını düşünmek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır⁸⁵. Bu sebeple günümüz dünya düzenini kuran II. Dünya savaşı galipleri de bu gerçeği göz ardı etmemiş ve BM Anlaşmasının ilk iki maddesinde bu yasağın temellerini ortaya koymuşlardır.

⁸³ Kolasi, s. 19.

⁸⁴ Sercan Reçber, “Uluslararası Hukuk Açısından Yemen’e Yönelik Davetle Müdahalenin Değerlendirilmesi”, **SÜHFD**, Cilt: 29, Sayı:2, 2021, s. 853., Kolasi, s. 20.

⁸⁵ Jean d’ Aspermont, “The Collective Security System and the Enforcement of International Law”, The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law, (Ed. M. Weller), Oxford University Press.

BM Anlaşması madde 1/1’de “saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyumsuzluk ve durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla” olması gerektiğini düzenleyerek kuruluş amacını ortaya koymuştur. Bu amacın gerçekleşmesi için BM Anlaşması madde 2 ile belirlenen ilkelerden en önemli olanı ise fıkra 4’te düzenlenen kuvvet kullanma yasağıdır.

BM Anlaşması madde 2/4 düzenlemesi ile üye ülkelerin bir başka devletin toprak bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına ya da Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanması ya da kuvvet kullanma tehdidinde dahi bulunması uluslararası hukuka aykırı kabul edilmiştir. Söz konusu düzenlemeye Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinde⁸⁶ de yer verilmiştir. VAHS m.52’ye göre BM Anlaşması m.2/4’te düzenlenen kuvvet kullanma yasağına aykırı olarak yapılan anlaşmalar batıldır. Buradaki sakatlık mutlak butlan olup anlaşma başlangıçtan itibaren geçersizdir. Viyana anlaşmalar hukuku sözleşmesinde kuvvet kullanma yasağına aykırılığın mutlak butlanla sakat olacağı düzenlemesi söz konusu yasağın önemini ortaya koymak bakımından önemlidir.

Kuvvet kullanma yasağını düzenleyen BM anlaşması m.2/4 kuvvet kullanma yasağının sınırları çizilirken iki özel bir tane de genel sınırlama getirilmiştir. Bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanılması tehdidinde bulunması özel sınırlamaları oluştururken BM amaçları ile bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanımı genel sınırlamayı ifade etmektedir. Çünkü gerek BM anlaşmasının amaçlar gerekse de BM anlaşmasının ilkeler kenar başlıklı maddeleri değerlendirildiğinde ülkelerin siyasal bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüğünün korunması Birleşmiş Milletler örgütünün temel amaçlarındandır. Örneğin bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına yönelik olmayan kuvvet kullanma eylemleri hukuka uygunluk nedeni ortada yoksa BM amaçlarıyla bağdaşmadığından dolayı hukuka aykırı olacaktır⁸⁷. Fakat başka bir devlette bulunan teröristleri etkisiz hale getirmek, başka bir ülkenin karasularında bulunup tehlike arz eden mayınları temizlemek veya ülke dışında bulunan vatandaşları korumaya yönelik kuvvet kullanma eylemleri

⁸⁶ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, 1155 UNTS 331.

⁸⁷ Pazarcı, s. 554.

müdahale edilen devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına zarar vermiyorsa hukuka uygun kabul edilebilecektir⁸⁸. Örneğin Kırım'ın işgalini haklı göstermek için Rusya'nın ülkesi dışında bulunan vatandaşlarının ya da soydaşlarının Ukraynalı milliyetçiler tarafından hedef alındığını belirterek kuvvet kullanması bir başka devletin toprak bütünlüğüne yöneldiğinden uluslararası hukuka aykırı sayılacaktır⁸⁹.

Kuvvet kullanma yasağı düzenlemesinde dikkat çekici bir diğer nokta ise kuvvet kullanma yasağının tüm üye devletlere getirilen bir yükümlülük olmasıdır. Düzenlemede yasağın koruma alanına ise tüm devletler alınmıştır⁹⁰. Sözel yorum yönteminden çıkarılacak sonuca göre bir devlet BM Anlaşmasına taraf olmasa dahi kuvvet kullanma yasağının koruma alanında olacaktır. Unutulmamalıdır ki günümüz uluslararası hukuk kuralları bağlamında BM anlaşmasına taraf olmayan bir devlet her ne kadar BM Anlaşması hükümleri gereğince kuvvet kullanma yasağına uygun davranma yükümlülüğü altında olmasa da söz konusu yasağın buyruk kuralı niteliğini kazanmış olmasından dolayı söz konusu yasağa uymakla yükümlü olacaktır⁹¹. Çalışmanın ilerleyen bölümünde kuvvet kullanma yasağının buyruk kuralı niteliği hakkında açıklamalar yapılacaktır. Keza 24 Ekim 1970 tarihli BM Anlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında Dostça İlişkilere ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk Prensipleri Üzerine Deklarasyonda⁹² da kuvvet kullanma yasağının yapılageliş kuralı olduğu belirtilmiştir. 1987 tarihli Uluslararası İlişkilerde Kuvvet Tehdidi ya da Kuvvet Kullanmaktan Kaçınma Prensiplerinin Etkinliğinin Artırılmasına İlişkin Deklarasyon⁹³ ile de yasağın ihlalinin BM Anlaşmasına üye olan devletler açısından anlaşmanın ihlali Birleşmiş Milletler üyesi olsun ya da olmasın bir devletin bu yasağı çiğnemesi durumunda uluslararası

⁸⁸ Sibel, Safi, “Devletler Hukukunda Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma”, **MÜHFD**, Cilt:3, Sayı:2, 2014, s. 320., Türkay, s. 346.

⁸⁹ Fatma Taşdemir ve Adem Özer, “Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı Mı?”, **ERÜHFD**, Cilt:10, S:1, 2015, s. 52.

⁹⁰ Pazarcı, s. 554.

⁹¹ Müberra Öztürk, “Uluslararası Hukuk Perspektifinden Kuvvet Kullanma Yasağı ve Nato'nun Kosova Müdahalesi”, **İKÜHFD**, Cilt: 22, S: 2, 2023, s. 377.; Fatih Tosun, “Uluslararası Hukuk'ta “Kuvvet Kullanma ve Karışma” Kavramlarının Değişen Anlamı”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:5, Sayı:9, 2009, s.97.

⁹² BM Anlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında Dostça İlişkilere ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk Prensipleri Üzerine Deklarasyon, GA Res. 2625 (XXV), UN Doc. A/RES/2625(XXV) (24 Ekim 1970).

⁹³ Uluslararası İlişkilerde Kuvvet Tehdidi ya da Kuvvet Kullanmaktan Kaçınma Prensiplerinin Etkinliğinin Artırılmasına İlişkin Deklarasyon, GA Res. 42/22, UN Doc. A/RES/42/22 (18 Kasım 1987).

hukuka aykırılığın oluşacağı belirtilerek kuralın yapılageliş niteliğine vurgu yapılmıştır⁹⁴. Birleşmiş Milletler Anlaşmasında açıkça belirtildiği gibi kuvvet kullanma yasağı uluslararası ilişkiler bağlamında düzenlenmiş olup devletlerin iç düzenini sağlamak için kullanacağı kuvvet kullanımı işbu maddenin dışında kalmıştır⁹⁵. Ancak günümüzde cari olan uluslararası hukuk açısından egemenliğin uzantısı olarak içişlerinde düzenin sağlanması için uygulanacak kuvvet kullanımını her koşulda uluslararası hukuka uygun kabul etmek mümkün değildir. Özellikle sömürge altında yaşayan halkların kendi kaderini tayin etmek hakkı kapsamında gerçekleştireceği bazı eylemlere karşı kuvvet kullanımı da BM Anlaşmasının 2’nci maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağına girebilecektir⁹⁶.

Kuvvet kullanma yasağının BM anlaşmasında kaleme alınışında dikkat çeken bir diğer özellik ise kuvvet kullanmanın ötesinde kuvvet kullanma tehdidinin dahi yasaklanmasıdır. Yasak “kaçınmak” (refrain) ifadesi ile yumuşak bir şekilde ifade edilmiş olsa da açıktır⁹⁷. Kuvvet kullanımının Birleşmiş Milletler öncesi döneminin incelendiği bölümde konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalara yer verildiğinden burada ayrıntılı açıklama yapılmayacak olup sadece bu gelişmenin uluslararası hukuk ve uluslararası barışın tesisi açısından vazgeçilmez ve de büyük bir ilerleme olduğu belirtilmelidir. Kuvvet kullanma tehdidinin ne olduğu ise siyasal zemine kayabilecek belirsizlikler içermektedir⁹⁸.

BM Anlaşmasında düzenlenen kuvvet kullanma tehdidine ilişkin olarak dikkate değer bir diğer husus ise kuvvet kullanmanın siyasal bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve Birleşmiş Milletler amaçlarıyla sınırlandırılmasına rağmen mutlak olarak yasaklanmadığıdır. BM Anlaşmasının 41’inci ve 42’nci maddeleriyle Güvenlik Konseyine kuvvet kullanmaya varmayan ya da kuvvet kullanmaya dahi varan yaptırımlara ilişkin karar alma yetkisi verilmiştir. Ayrıca BM anlaşmasının 51’inci maddesi ile kuvvet kullanma yasağına istisna teşkil edecek şekilde meşru savunma

⁹⁴ Acer ve Kaya, s. 371.

⁹⁵ İpek ve Baba, s. 71., Türkay, s. 337.

⁹⁶ Pazarcı, s. 553.

⁹⁷ Acer ve Kaya, s. 371.

⁹⁸ Pazarcı, s. 555.

düzenlemesi de kaleme alınmıştır. Bu iki istisnadan meşru savunma ayrıntılı olarak aşağıda ele alınacaktır⁹⁹.

Kuvvet kullanma yasağının mutlak olarak uygulanamayacağına ilişkin bir başka düzenleme BM Anlaşması madde 2/7’de düzenlenmiştir. Söz konusu hüküm kuvvet kullanma yasağının istisnalarına uyma yükümlülüğü getirmektedir. Bu hükme göre üye devletler Güvenlik Konseyi tarafından alınacak zorlama kararlarına karşı eşit egemenlik ve buna bağlı olarak içişlere karışılması yasağını öne süremeyecek ve zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir şekilde engelleyemeyeceklerdir. BM Anlaşması madde 2/5 ile madde 2/7 birbirini tamamlar niteliktedir. Madde 2/7 ile zorlama önlemlerini engellememe yükümlülüğü düzenlenirken madde 2/5 ile iki yükümlülük daha düzenlenmektedir. Bunlar:

- Tüm üyeler işbu Anlaşma ile Birleşmiş Milletlerin giriştiği tüm eylemlerde örgüte her türlü yardımı yapmak.
- Tüm üyeler, Birleşmiş Milletler tarafından aleyhine önleme ya da zorlama yapılan devlete yardım etmekten kaçınmak.

BM Anlaşması madde 2/5 ile getirilen düzenlemede tüm üyelere yüklenen “örgüte her türlü yardımı yapar” ifadesi icrai veya icrai olmayan yükümlülükler getirilirken “yardım etmekten kaçınırlar” ifadesi ile sadece icrai olmayan yapmama şeklinde yükümlülük getirilmiştir.

BM Anlaşması madde 2/3 düzenlemesi ile kuvvet kullanma yasağını tamamlayıcı olarak uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözme yükümlülüğü getirilmiştir. Uyuşmazlık çözüm yolları çalışmanın konusu dışında kaldığından sadece kuvvet kullanma yasağının gerçekten uygulanabilmesi için devletlerin etkin olarak barışçıl uyuşmazlık çözüm yollarını gönüllü olarak kabul etmesi gerektiği belirtilmelidir.

BM Anlaşması madde 2/1 ile devletlerin egemen eşitliği ilkesi düzenlenmiştir. Esasında uluslararası hukukun temel kurallarından biri olan bu ilkenin ilkeler arasında ve kuvvet kullanma yasağı ile aynı maddede düzenlenmesi iki kurum arasındaki vazgeçilmez bağı göstermektedir. Çünkü kuvvet kullanma yasağının olmadığı bir uluslararası hukuk düzeninde zayıfların güçlüler karşısında

⁹⁹ Esasında istisnalar dört tane olup uygulama ve teorik çalışmalar açısından meşru savunma ve güvenlik konseyi kararları önem arz etmektedir. Bkz. Cahit Baybars Kayhan, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanmanın Dayanakları”, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt:16, Sayı:182, 2021, s. 1964.

egemenliğini koruması dolayısıyla da Birleşmiş Milletlerin amaçlarının gerçekleşmesi daha da ötesinde küresel barışın tesis edilmesi mümkün olmayacaktır. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi esasında uygulamada bazı zamanlarda bir temenni gibi görünse de devletlerin karşılıklı tutumlarını belirleyen bir kıstas olarak teorik ve pratik anlamda büyük önemi haizdir¹⁰⁰. Her ne kadar hukuk dışı konularda eşitsizlik bariz olsa da hukuki eşitsizlik olabildiğince gözle görülmez hale getirilmeye çalışılması politik eşitsizliğinde az da olsa ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Örneğin 1960'lı yıllarda kolonilerin BM Üyesi olarak kabul edilmesi hukuk dışı konularda pek bir önem arz etmese de hukuki anlamda eşitliğin sağlanması için atılmış önemli bir adımdır. Bu durum da az da olsa politik eşitsizliği azaltmıştır¹⁰¹.

2.3.1. Kuvvetin Niteliği

Kuvvet kullanma yasağının yapılageliş kuralı haline geldiğinden şüphe bulunmamaktadır¹⁰². Yasağın buyruk kuralı haline geldiği genel kabul olmakla beraber iki temel sorunun cevaplanması hala güç gözükmemektedir. İlk kuvvet kullanma niteliği itibariyle çok geniş bir anlam taşımaktadır. Yasağın BM Anlaşması dışında da insancıl müdahale, halkların kendi kaderini tayin hakkı gibi istisnalarının ileri sürülmesi de bu belirsizliği artırmaktadır. Hukuk kuralları her ne kadar genel ve soyut olsa da yasak içeren bir buyruk kuralının belli bir sınıra sahip olması gerekir. İkinci olarak pozitivist bir bakış açısıyla meseleye yaklaşıldığında kuvvet kullanma yasağının bir jus cogens kuralı olduğu konusunda devlet uygulamalarının çok açıklayıcı olmadığı hatta BM düzeninde devletlerin çokça kuvvet kullandığı gözlemlenmektedir. Bu durum bir jus cogens kuralının varlığını sorgulatmaktadır¹⁰³.

¹⁰⁰ Arsava, Eşitsizlik, s. 59.

¹⁰¹ Martti Koskeniemi, Histories of International Law: Dealing with Eurocentrism, **Rechtsgeschichte - Legal History**, Cilt:19, 2011, s. 175.

¹⁰² Durmuş Tezcan ve diğerleri, **Uluslararası Ceza Hukuku**, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 615., Sibel Safi, “Devletler Hukukunda Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma”, **MÜHFD**, Cilt:3, Sayı:2, 2014, s. 318., Türkay, s. 340., Ali Said Çimen, “Devlet Dışı Aktörlere Karşı Terörizm Sebebiyle Güç Kullanma”, **Hukuk Devletin Kamburu: Terör**, (Ed. Fatih Birtek ve Selman Özdan), Adalet Yayınları, 2022, s. 125.

¹⁰³ Nabi Berkut ve Perçem Arman, “Rusya-Ukrayna Savaşı: Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı, Silahlı Çatışmalar Hukukunun Temel İlkeleri ve Uluslararası Sorumluluk”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Cilt:18, S: 197, 2023, s. 38.

Uluslararası Adalet Divanı Nikaragua kararında kuvvet kullanımının yasak olduğunu kesin olarak belirtirken Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun da kuvvet kullanma yasağını jus cogens¹⁰⁴ nitelikte kabul ettiğini belirtmiştir¹⁰⁵.

Jus cogens, emredici hukuk kuralları bir diğer adıyla buyruk kuralları Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesine göre kendisiyle çelişen uluslararası hukuk normlarını batıl hale getiren uluslararası hukuk normları hiyerarşisinde en üst düzeyde yer alan normlardır. Söz konusu anlaşmanın 53’üncü maddesinde devletlerin hiçbir şekilde sapmasına izin verilmeyen ve de sadece aynı nitelikte kurallarla değiştirilebilen hukuk kuralları emredici hukuk kurallarıdır. Söz konusu Anlaşmanın 64’üncü maddesinde emredici hukuk kuralına aykırı normların batıl olduğu düzenlenmiştir.

Ulusal hukuklarda sözleşme hürriyetini kısıtlayan hükümler gibi jus cogens kurallarda uluslararası hukukta devletlerin anlaşma yapma serbestisini kısıtlamaktadır. Günümüzde jus cogens kurallarının kesin bir listesini ortaya koymak mümkün olmamakla beraber işkence yasağı, soykırım yasağı gibi kurallar jus cogens kurallara örnek gösterilebilir. Jus cogens kurallarının kesin olarak listesini ortaya koymanın mümkün olmamasının bir diğer nedeni de bu listenin hala geliyor olmasıdır¹⁰⁶.

Kuvvet kullanma yasağının jus cogens nitelikte olduğu birçok yazar tarafından belirtilmiştir¹⁰⁷.

Kuvvet kullanma yasağının jus cogens nitelikte olduğuna ilişkin bir başka argüman gerek doktrinde gerekse de pratikte devletler tarafından çokça dile getirilen uluslararası toplumun amacının “barış ve güvenlik içinde yaşamak” olduğudur¹⁰⁸. Çünkü bu amaç doğrultusunda gerek diplomasinin işleyebilmesi gerekse de üstün bir egemenin olmamasından kaynaklı sorunların önüne geçilebilmesi için kuvvet kullanma yasağının jus cogens nitelikte olduğunu kabul etmek gerekir.

¹⁰⁴ Nikaragua’ya Karşı Askerî ve Paramiliter Faaliyetler Davası (Nikaragua / Amerika Birleşik Devletleri) (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 90.

¹⁰⁵ Berkut ve Arman, s. 39., Kayhan, s. 1963.

¹⁰⁶ Rona Aybay, **Kamusal Uluslararası Hukuk**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, ss. 135-136.

¹⁰⁷ Müge Kınacıoğlu, “Uluslararası Hukukta Sel-Determinasyona Yardım Gereğiyle Yapılan Tek Taraflı Askerî Müdahalelerin Kabul Edilebilirliği: Devlet Uygulamaları ve Birleşmiş Milletler’in Tepkileri”, **HFD**, Cilt:5, Sayı:1, 2015, s. 109.

¹⁰⁸ Mutlu, s. 124.

olsa da bu öneri kabul edilmemiştir¹¹⁵. Bu görüş yerindedir çünkü aksi durumun kabulünde devletlerarasındaki uyuşmazlıklarda neredeyse hiçbir diplomatik çare kalmayacağından devletlerin kuvvet kullanmasının önü açılabilirdi. Elbette siyasi ve ekonomik gücü olan devletlerin bu düzenlemeden daha çok faydalandığı inkâr edilemez¹¹⁶.

Günümüzde uluslararası hukukta ikincil yaptırımlar olarak adlandırılan ekonomik yaptırımlara sıklıkla örnek teşkil etmektedir.

Birincil yaptırımlar doğrudan hedef devletin uyruğunda bulunan gerçek ve tüzel kişileri hedef alırken ikincil yaptırımlar hedef alınan devletle ilişkisi bulunan üçüncü devletlerin uyruğunda bulunan gerçek ve tüzel kişileri konu edinir. Bir başka deyişle bir devlet ikincil yaptırımlar yoluyla tehdit olarak algıladığı devletle iş birliği bulunan üçüncü bir devleti de tehdit olarak algılar¹¹⁷.

İkincil yaptırımlara yönelik olarak en iyi bilinen örnek (Amerika'nın Hasımlarıyla Yaptırım Yoluyla Mücadele Yasası) CAATSA'dır¹¹⁸. Türkiye'nin Rusya'dan S-400 füzelerini alması sonucunda Türkiye'de bu kanunda öngörülen yaptırımlara maruz kalan devletler arasına girmiştir.

Uluslararası hukuk açısından ikincil yaptırımları değerlendirmek gerekirse BM Genel Kurulu ikincil yaptırımları “uluslararası hukuka dayanmayan” ve “diğer devletlerin egemenliğini tehdit eden” tek taraflı zorlayıcı önlemler olarak görmektedir. Genel Kurul 1996¹¹⁹, 1998¹²⁰, 2002¹²¹, 2010¹²² ve 2018¹²³ yıllarında almış olduğu birçok kararında bu yaptırımların Birleşmiş Milletler ilke ve

¹¹⁵ Acer ve Kaya, s. 371., Türkay, s. 337.

¹¹⁶ Borç ve finansal savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Michael Hudson, **Finance as Warfare**, World Economics Association Books, 2015.

¹¹⁷ Elvan Çokişler, “Uluslararası Hukukta İkincil Yaptırımlar Açısından Amerika'nın Hasımlarıyla Mücadele Yasası”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:18, Sayı:69, 2021, s.76.

¹¹⁸ 2 Ağustos 2017 günü yürürlüğe giren CAATSA'nın tam metni için (<https://www.congress.gov/115/plaws/publ44/PLAW-115publ44.pdf>), (E.T. 8.9.2025).

¹¹⁹ Siyasi ve Ekonomik Zorlama Aracı Olarak Zorlayıcı Ekonomik Önlemlerin Ortadan Kaldırılması, GA Res. 51/22, UN Doc. A/RES/51/22 (6 Aralık 1996).

¹²⁰ Siyasi ve Ekonomik Zorlama Aracı Olarak Zorlayıcı Ekonomik Önlemlerin Ortadan Kaldırılması, GA Res. 53/10, UN Doc. A/RES/53/10 (3 Kasım 1998).

¹²¹ Siyasi ve Ekonomik Zorlama Aracı Olarak Zorlayıcı Ekonomik Önlemlerin Ortadan Kaldırılması, GA Res. 57/5, UN Doc. A/RES/57/5 (1 Kasım 2002).

¹²² Gelişmekte Olan Ülkelere Karşı Siyasal ve Ekonomik Zorlama Aracı Olarak Tek Taraflı Ekonomik Önlemler, GA Res. 64/189, UN Doc. A/RES/64/189 (9 Şubat 2010).

¹²³ İnsan Hakları ve Tek Taraflı Zorlayıcı Önlemler, GA Res. 73/167, UN Doc. A/RES/73/167 (17 Aralık 2018).

amaçlarıyla bağdaşmadığını ve diğer devletlerin egemenliğine zarar verdiği ifade ederek söz konusu yaptırımların tanınmaması çağrısında bulunmuştur¹²⁴.

Amerika Birleşik Devletleri'nin tek taraflı olarak uyguladığı ekonomik yaptırımların etkinliği ve hukukiliği tartışmalıdır. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri'nin uyguladığı söz konusu yaptırımlar ulusal çıkarların korunması için yapılmış eylemler olarak çoğu kez tenkit edilmiştir. Vaka analizleri sonucunda Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü endeksinde Amerika Birleşik Devletleri'nin tek taraflı yaptırımları ile Rusya'da demokrasi ve hukuk yönünden kısmi bir gelişme olduğu iddia edilebilse de Çin ve İran için durumun böyle olmadığı açıktır¹²⁵. Ayrıca tek taraflı yaptırımlar ile uluslararası hukukun ülke dışı yetkiye tanıdığı sınırları ulusal çıkarlarını korumak maksadıyla kötü niyetle ortadan kaldıran Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı başta BM ve Avrupa Birliği¹²⁶ gibi organizasyonların karşı çıkışı durumun hukuka aykırılığını ortaya koymaktadır¹²⁷.

Kuvvet kullanma yasağı ile kastedilen kuvvetin ölçüsü ile ilgili BM Statüsünde açık bir düzenleme yoktur. Yasağın sınırlarını çizen ülkesel bütünlük, siyasal bağımsızlık ve de Birleşmiş Milletlerin amacını ihlal etmek burada yol göstericidir. Kullanılan kuvvet sayılan bu sınırları tehlikeye sokacak düzeyde ise kuvvet kullanma yasağının ihlal edildiği söylenebilir¹²⁸.

Meşru savunmaya sebep olabilecek kuvvet kullanımı için günümüzde siber saldırılarda değerlendirilmektedir. Siber saldırılar gün geçtikçe daha büyük zararlar vermektedir¹²⁹. Siber saldırıya karşı BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde düzenlenen meşru savunma hükümlerinin uygulanabileceğini belirten yazarlar bulunurken aynı zamanda aksi yönde görüş belirten yazarlar da vardır. Fakat her ne olursa olsun Estonya, Gürcistan ve de İran'a yapılan siber saldırılarda¹³⁰ bu kuvvet

¹²⁴ Çekişler, s. 78.

¹²⁵ Şener Çelik, "ABD Yaptırımlarının Uluslararası İnsan Haklarına Etkisi: GMA ve CAATSA Kapsamında Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:77, Sayı:1, 2022, s. 199.

¹²⁶ Alexandra Hofer, "The Developed/Developing Divide on Unilateral Coercive Measures: Legitimate Enforcement or Illegitimate Intervention?", *Chinese Journal of International Law*, Cilt:16, Sayı: 2, 2017, s. 188.

¹²⁷ Galip Engin Şimşek, "Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD'nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt:78, Sayı:4, 2020, s. 2074.

¹²⁸ Acer ve Kaya, s. 372.

¹²⁹ Siber saldırganlar Bangladeş Merkez Bankasına saldırarak tek eylemde 101 milyon dolar çalarak tehlikenin boyutlarını göstermiştir. Bkz. Merve Erdem ve Gürkan Özocak, "Siber Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Hukukun ve Türk Hukukunun Rolü", *AÜHFD*, Cilt:68, Sayı:1, 2019, s. 130.

¹³⁰ Estonya'ya yapılan siber saldırıda acil servis aramaları yaklaşık bir saat kadar devre dışı kalmıştır. Rusya ise Gürcistan ile yaşadığı Güney Osetya geriliminde siber saldırılar yoluyla Gürcistan'ın dünyayla

kullanma türünün mağdur devletlere epey zarar verdiği kabul edilmelidir¹³¹. Günümüz bilgi çağında BM Anlaşmasının 51'inci maddesini sadece konvansiyonel silahlı mücadele ile sınırlı yorumlamak uluslararası hukuktan beklenen faydanın alınmasının önüne geçebilir¹³². Keza kuvvet kullanma yasağını dolanmak isteyen kötü niyetli devletler üçüncü kişileri vekil olarak tayin edip siber saldırılarla büyük zararlar meydana getirebilir¹³³. Devlet kontrolünde olmayan grupların siber eylemlerinden dolayı meşru savunma kapsamında cevap verilip verilemeyeceği için yeterli devlet uygulaması bulunmamaktadır. 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin tavrı bu konuda yol gösterici olacaktır¹³⁴. Siber saldırılara karşı kuvvet kullanma hukuken kabul edilmese dahi zararlar karşılık vermek mümkün olacaktır¹³⁵.

Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Çin, Küba, Macaristan, İran, İtalya, Mali, Hollanda, Katar, Rusya, Birleşik Krallık ve de Avrupa Birliği siber saldırıları BM Anlaşması kapsamında kuvvet kullanma yasağı kapsamında olduğunu kabul etmektedir¹³⁶.

Siber saldırının kuvvet kullanma yasağı kapsamında kabul edilmesi durumunda gerçekleştirilecek savunma eyleminin hangi araçlarla yapılacağı belirsizdir. Uluslararası Adalet Divanı'nın Nükleer Silah Kullanma veya Tehdidinin Hukukiliği hakkındaki danışma görüşünde¹³⁷ de belirtildiği gibi savunma için önceden belirlenmiş bir silah yoktur¹³⁸. Siber saldırı, silahlı saldırı olarak kabul edilebilecek yoğunluğa ulaştığında artık hukukun uygun kabul ettiği her silahla orantılı olmak koşuluyla karşılık verilebilecektir¹³⁹.

internet bağıını koparmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, İran'ın nükleer çalışmalarını sekteye uğratmak adına casus yazılımla İran'ın nükleer tesislerine sızmıştır. Bkz. Erdem ve Özocak, s. 130.

¹³¹Yayla, s. 201.

¹³²Yayla, s. 203.

¹³³Yayla, s. 207.

¹³⁴Cemre Çise Kadioğlu Kumtepe, "Siber Uzayda Kuvvet Kullanma Yasağı ve Yasağın İstisnalarının Geçerliliğinin Tallinn Rehberi Kapsamında Değerlendirilmesi", The Turkish Yearbook of International Relations, Cilt:53, 2022, s. 35.

¹³⁵Şinasi Özgür Mumcu, "Barış Zamanı Siber Operasyonların Egemenlik İlkesi Bakımından Hukuki Rejimi", BÜHFD, Cilt: 16, Sayı: 201-202, 2021, s. 998.

¹³⁶Erdem ve Özocak, s. 132.

¹³⁷Nükleer Silahların Kullanımı veya Kullanma Tehdidinin Hukukiliği Hakkında Danışma Görüşü, Danışma Görüşü, I.C.J. Reports 1996, s. 22.

¹³⁸Mumcu, s. 997.

¹³⁹Erdem ve Özocak, s. 135.

Ölüm, yaralanma ya da büyük maddi zararların meydana gelmesi durumunda siber saldırılar BM Anlaşması madde 51 kapsamında saldırı olarak kabul edilebilecektir. Fakat siber saldırı yoluyla hayati önem taşımayan alt yapılara saldırı yapılması veya kişisel verilerin hukuka aykırı olarak ele geçirilmesi gibi eylemler saldırı olarak nitelendirilemeyecektir¹⁴⁰.

Kuvvet kullanımının tespiti daha kolayken kuvvet kullanma tehdidinin ne olduğunu tespit etmek daha zor olacaktır. Genel olarak gelecek bir zamanda kuvvet kullanılacağına ilişkin bir vaat, uyarı söylem kuvvet kullanma tehdidi sayılabilecektir. Kuvvet kullanma tehdidi orduların hareketleri ya da tatbikatları ile de mümkündür. Kuvvet kullanma tehdidini belirlerken her somut olay ayrıca incelenmelidir. Unutulmamalıdır ki kuvvet kullanma tehdidini tespit etmek yetki ve görevi nihai olarak BM Güvenlik Konseyine aittir¹⁴¹. Uluslararası Adalet Divanı gerek Nikaragua kararında gerekse de Nükleer Silahların Hukukiliğine dair danışma görüşünde kuvvet kullanma tehdidinin içeriğine dair detaylı bir karar vermemiştir¹⁴².

Kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağının ihlal edilip edilmediği hususunda sorun teşkil edecek önemli bir hususta hukukun tanıdığı bir hakkın kullanılacağından bahisle bir devletten talepte bulunmasıdır. Bilhassa bir devletin meşru savunma hakkından yararlanacağına ilişkin bir başka devlete nota vermesi durumunda kuvvet kullanma tehdidinin gerçekleşip gerçekleşmediği sorusu yanıtlanmalıdır.

Hukukun tanıdığı yetki ve menfaatleri kullanan hukuk kişisinin hukuka aykırı davrandığı kabul edilemeyeceğinden somut olayda meşru savunmanın tüm koşullarının gerçekleştiği kabul edilirse bir devletin bir başka devlete meşru savunmaya başvuracağını bildirmesi kuvvet kullanma tehdidi olmayacaktır. Ancak bu durumda meşru savunmaya ilişkin koşulların meydana gelip gelmediğine ilişkin yapılacak değerlendirmelerin siyasi argümanlara açık olacağı da unutulmamalıdır. Örneğin 1998 yılında Türkiye ve Suriye arasında yaşanan terör örgütü Abdullah Öcalan'ın Suriye'de barındırılmasına ilişkin uyuşmazlıkta Türkiye'nin kullanmış olduğu kuvvet kullanma tehdidine yönelik Arap devletlerinin ve Amerika Birleşik

¹⁴⁰ Kadioğlu Kumtepe, s.34.

¹⁴¹ Öztürk, s. 385.

¹⁴² İpek ve Baba, s. 77.

Devletleri'nin göstermiş oldukları tepkilerin farklılıkları meselenin siyasi yönünü açıkça ortaya koymaktadır¹⁴³.

Kuvvetin niteliğine ilişkin olarak reaktif ve proaktif ayrımı yapmak mümkündür. Uçuşa yasak bölge ilan edilmesi bu duruma örnektir. Uçuşa yasak bölge kararının etkinliğinin sağlanması için aleyhine tedbir uygulanan ülkenin uçaksavar, radar, pist gibi karada bulunan askeri araç ve tesislerinin imha edilmesi proaktif kuvvet kullanımını oluştururken tedbir uygulanan ülke savaş uçaklarının uçuşa yasak bölgeye girmeye çalışması halinde inişe zorlanması, savaş uçakları tarafından radar kilidi atılması ve hatta düşürülmesi reaktif kuvvet kullanımına örnek olarak gösterilebilir¹⁴⁴.

BM Şartının kabulünden önce kuvvet kullanımı politik bir araç olarak kullanılmaktaydı. BM Şartı devrimsel bir nitelik değişim meydana getirerek çok katı bir kuvvet kullanma yasağı ortaya koydu. Fakat BM şartının yürürlüğe girmesiyle beraber kuvvet kullanma yasağının bir yapılageliş kuralı haline geldiğini söylemek mümkün değildir¹⁴⁵. Söz konusu yasağın yapılageliş niteliği Nikaragua kararı ile kesinleşti. Her ne kadar Divan kuvvet kullanma yasağının içeriğinin BM Şartı'nın 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasındaki düzenleme ile aynı olup olmadığı konusunda bir inceleme yapmamış olsa da yasağın yapılageliş niteliğini ortaya koydu¹⁴⁶. Divan kuvvet kullanma yasağının içeriğini BM Şartı kapsamında da incelemiş olsaydı farklı bir hukuki tablo ile karşılaşılması muhtemeldi¹⁴⁷.

Kuvvet kullanma yasağının yapılageliş kuralı için esasında söylenmesi gereken ilk husus istisnaların yoruma çok açık oluşudur. Şöyle ki, rızaya dayanmayan kuvvet kullanma eylemlerinden meşru savunma ve BM Güvenlik Konseyi kararları dışında, kuvvet kullanma yasağına getirilmek istenen istisnalar kuralın yapılageliş niteliği bakımından yeni sorunlar meydana getirmektedir. Fakat bu durum yeni anlaşmalar ya da yeni yapılageliş kuralları ile kuvvet kullanma yasağında değişimler meydana getirirse de bunlar kuralın içeriğine yöneliktir. Bir başka deyişle kuvvet kullanma

¹⁴³ Özhan Hancılar, "1998 Suriye'ye Türk Kuvvet Kullanma Tehdidinin Hukukiliği", **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2017, 87.

¹⁴⁴ Selcen Erdal, "Libya Operasyonu Örneğinde "Uçuşa Yasak Bölge" Uygulaması ve Hukuki Dayanağı", **SÜHFD**, Cilt:21, Sayı:1, 2013, s. 67.

¹⁴⁵ Erin Pobjie, **Introduction. In: Prohibited Force: The Meaning of 'Use of Force' in International Law**, Cambridge University Press, 2024, s. 20.

¹⁴⁶ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 188.

¹⁴⁷ Pobjie, s. 20.

yasağı jus cogens niteliğini kaybetmez sadece farklı bir içerikle yine jus cogens nitelikte olmaya devam eder¹⁴⁸.

Kuvvet kullanma yasağının jus cogens kural olarak kabul edilmesi elbette olması gereken hukuk açısından vicdanları tatmin eder eder fakat istisnaları bu denli geniş yorumlanan bir kurumun jus cogens olarak kabulü düşünülenin çok ötesinde hukuki sorunlar meydana getirebilir. Yasağın istisnalarının esnekliği bu sorunu göstermektedir. Bu durumda jus cogens yasağının sadece sözleşmeler hukuku bağlamında kabul edilmesi gerektiği, tanımında yer alan değiştirilemezlik ilkesinin yumuşatılması, kuvvet kullanma yasağının istisnalarını jus cogens dışında tutmak ya da kavramın pozitif hukukta yeri olmadığını kabul etmeye kadar varacak düşüncelerin ortaya çıkması anlaşılabilir bir hal alır¹⁴⁹. Sadece istisnaların sınırlarının belirsizliği değil kuvvet kullanmanın da farklı eşiklerde farklı hukuk kurallarını uygulanabilir hale getirdiği gözetildiğinde kuvvet kullanma yasağının yapısal problemleri artmaktadır. İnsancıl hukuk bakımından kuvvet kullanımı ile BM Şartı bakımından kuvvet kullanımı kurallarının uygulanması bakımından aynı eşiğe sahip değildir¹⁵⁰.

Kuvvet kullanma yasağının istisnalarının genişliği öğretide eleştirilmiş ve bu istisnaların esasında istisna olmanın çok ötesinde olduğu belirtilmiştir. Kuvvet kullanma yasağının jus cogens nitelikte olduğunun ileri sürülmesi durumunda istisnalarının çok iyi bir açıklamaya ihtiyaç duyacağı aksi halde kurumun jus cogens niteliğine yönelik eleştirilere açık hale geleceği belirtilmiştir¹⁵¹.

Kuvvet kullanma yasağının yapılageliş niteliği teknolojik gelişmeler karşısında ilginç sorunları gündeme getirmektedir. Bilhassa kuvvet kullanma tehdidi bakımından Twitter(ya da X) üzerinden paylaşılan gönderiler kuvvet kullanma tehdidi olabilecek midir? Elbette burada şunu belirtmek gerekir. Sosyal medya da devletlerin kendilerini ifade edebildiği bir alandır ve opinio juris oluşumu açısından

¹⁴⁸ Katie A. Johnston, Identifying The Jus Cogens Norm In The Jus Ad Bellum, **International & Comparative Law Quarterly**, Cilt:70, Sayı:1, 2021, s. 57.

¹⁴⁹ Ulf Linderfalk, "The Effect of Jus Cogens Norms: Whoever Opened Pandora's Box, Did You Ever Think About the Consequences?", **European Journal of International Law**, Cilt:18, Sayı:5, 2007, ss. 867-871.

¹⁵⁰ Laurie R. Blank, "Irreconcilable Difference: The Thresholds for Armed Attack and International Armed Conflict", **Notre Dame Law Review**, Cilt:96, Sayı:1, 2020, s. 262.

¹⁵¹ Sondre Torp Helmersen, "The Prohibition of the Use of Force as Jus Cogens: Explaining Apparent Derogations", **The Netherlands International Law Review**, Cilt: 61, Sayı:2, 2014, s. 193

dikkate alınmalıdır¹⁵². Fakat sosyal medyadaki diplomatik geleneklere pek de uygun olmayan kısa ifadeler ne kadar ciddiye alınacağı daha çok tartışılacaktır¹⁵³.

Sonuç itibariyle kuvvet kullanma yasağının jus cogens niteliği oldukça sık vurgulansa da günümüzdeki siber saldırı ya da devlet dışı aktörlere karşı etkisizliğinin normu “donmuş” olarak nitelemeye sebebiyet verebilecektir¹⁵⁴. Keza bu durum normun daha çok pozitif hukuk kıstaslarına sahip olması gerektiğine işaret eder¹⁵⁵.

2.3.1.1.Nikaragua Kararı

1979 yılında Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi hareketi halkın desteğini alarak Nikaragua’da yaklaşık 50 yıldır yönetimde olan Somozo Ailesinin yönetimine son verdi. Sandinista hareketi Soğuk Savaş döneminde Sovyet Bloğunu seçtiğinden rejim değişikliği sonrasında Amerika Birleşik Devletleri’nin müdahaleleri ile karşılaşmıştır¹⁵⁶.

Sandinista hükümetinin Sovyet Bloğuna yaklaşmasından dolayı Amerikan hükümeti muhalif silahlı grupları desteklemenin yanında ekonomik yaptırımlar da uyguladı. Öğretide de belirtildiği üzere Amerikan hükümetinin desteklediği askeri faaliyetler başarılı olamasa da ekonomik yaptırımlar Nikaragua’nın ekonomisini büyük bir yıkıma uğratarak Sandinista hükümetinin 1990 yılında seçimi kaybetmesine sebep olmuştur¹⁵⁷.

Nicaragua davasının Uluslararası Adalet Divanı’nı önüne gelmesindeki asıl sebep ise *contra* adı ile anılan ve Sandinista rejimini devirmeye çalışan grubun Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenmesidir. Esasında Sandinista rejiminden önce hüküm süren Somozo ailesi döneminde Ulusal Koruma olarak adlandırılan

¹⁵² James A. Green, “The Rise of Twiplomacy and the Making of Customary International Law on Social Media”, *Chinese Journal of International Law*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2022, s. 47.

¹⁵³ Green, s. 48.

¹⁵⁴ James A. Green, “Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force”, *Michigan Journal of Law*, Cilt:32, Sayı:2, 2011, (Peremptory Status), s. 255.

¹⁵⁵ Green, Peremptory Status, s. 256.

¹⁵⁶ <https://www.britannica.com/topic/Sandinista>, (E.T. 23.8.2025).

¹⁵⁷ William M. Leogrande, “Making the Economy Scream: US Economic Sanctions Against Sandinista Nicaragua”, *Third World Quarterly*, Cilt:17, Sayı:2, 1996, s. 329.

grup ile başlayan contra hareketi 1984 yılına kadar Amerikan hükümetinden askeri yardım almıştır¹⁵⁸.

Nikaragua kararı kuvvet kullanma yasağına ilişkin önemli hususları belirlemiştir. Öncelikle Birleşmiş Milletler Anlaşmasında bulunan kuvvet kullanma yasağının yapılageliş niteliği pekiştirilmiştir¹⁵⁹.

Kararın ortaya koyduğu bir diğer önemli husus ise her kuvvet kullanımının silahlı saldırı teşkil etmeyeceği bu sebeple de meşru savunmaya sebebiyet vermeyeceğidir. Karar önemli ölçüdeki kuvvet kullanımının silahlı saldırı teşkil edeceğini belirtmiştir ve sınır çatışmaları ile askeri lojistik desteğin verilmesini meşru savunmaya sebebiyet verecek bir silahlı saldırı olarak kabul etmemiştir¹⁶⁰.

Karar müşterek meşru savunma hakkında da önemli tespitler yapmış olmakla beraber bu husus aşağıda açıklanmıştır.

Nikaragua kararına ilişkin son olarak belirtilmesi gereken husus ise Divan bir grubun organize edilmesi ve teşvik edilmesi suretiyle başka bir ülke içine gönderilmesini bir başka deyişle dolaylı kuvvet kullanımını kuvvet kullanma yasağının ihlali olarak değerlendirmiştir¹⁶¹. Fakat Divan Amerika Birleşik Devletleri'nin hedef seçimi ve operasyonların yapılması sürecinde belirleyici bir rol oynasa dahi bu sebeple *contras* eylemlerinin Amerika Birleşik Devletlerine isnat edilebilmesi için etkin kontrol şartı aramıştır. Divan *contras* eylemleri sonucunda ihlal edilen insan hakları ve insancıl hukuk kuralları bakımından Amerika Birleşik Devletleri'ni sorumlu tutmak için bu ayrıca delillerin olması gerektiğine karar vermiştir¹⁶².

¹⁵⁸ Contra, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/contra-Nicaraguan-counterrevolutionary>, (E.T. 23.8.2025).

¹⁵⁹ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, ss. 89-90.; Roman Kwiecien, "The Nicaragua Judgment and the Use Of Force-30 Years Later", **Polish Yearbook of International Law**, Cilt:36, 2016, s. 23.

¹⁶⁰ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 93.

¹⁶¹ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 108.

¹⁶² Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s.52.; Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 65.

2.3.2. Kuvvet Kullanmanın Benzer Kavramlardan Farkı¹⁶³

2.3.2.1.Misilleme

Bir devletin başka bir devletin hukuka aykırı olmayan eylemine karşılık hukuka aykırı olmayan bir eylemle cevap vermesine misilleme denir¹⁶⁴. Günümüzde bir devletin hukuka aykırı eylemine karşılık da hukuka aykırı olmayan karşılık verilmesini de misilleme olarak kabul eden görüşler bulunmaktadır. Misillemenin hukuka aykırı fiillere karşı tercih edilebilecek bir yöntem olarak kabul edilmesi bu hukuki çareyi uluslararası hukukun zorlama yöntemlerinden biri haline getirmektedir¹⁶⁵. Misilleme bir başka deyişle bir devletin dostane olmayan fakat hukuka da aykırı olmayan bir eylemine karşılık aynı şekilde, hukuka aykırı olmadan karşılık vermektir¹⁶⁶.

Günümüzde misillemenin tespitinde ilk eylemin hukuka uygun olup olmamasının değil, tepki eyleminin hukuka uygun olup olmaması ölçütü öne çıkmaktadır. Bir başka deyişle bir devletin uluslararası hukuka uygun olsun ya da olmasın dostça olmayan eylemine karşılık uluslararası hukuka uygun bir cevap verilmesi misilleme sayılacaktır. Kuvvet kullanma yasağı düşünüldüğünde hukuka uygunluk istisnaları dışında kuvvet kullanımı içeren eylemlerin misilleme olamayacağı söylenmelidir¹⁶⁷.

Uluslararası hukuk açısından misillemenin hukuka uygun bir fiili teşkil etmesi gerekir. Bir başka deyişle kuvvet kullanmanın yasak olduğu gözetildiğinde

¹⁶³ Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerinden Dolayı Sorumluluğu taslak maddelerinde, 22'nci maddeye göre karşı önlemler, bir devletin hukuki yükümlülüklerine aykırı davranmasından dolayı ilgili devletin işbu sözleşmenin üçüncü kısmının ikinci bölümündeki koşullara uygun olması koşuluyla ilgili devletin eylemlerinin hukuka aykırılığını ortadan kaldırır.

Metnin 49'uncu maddesine göre karşı önlemler sadece uluslararası eylemden sorumlu olan devlete karşı ve bu devletin uluslararası hukuka uymasını sağlamak için kullanılabilir. Metnin 50'nci maddesi karşı önlemlerin BM anlaşmasında yer alan kuvvet kullanma yasağına aykırı olamayacağını düzenlemektedir. Karşı önlemler intikam almak amacıyla yapılmayım amaç hukuka aykırı eylemi gerçekleştiren devletin buna son vermesini sağlamak olduğundan metnin 51'inci maddesine göre karşı önlemler orantılı olmalıdır. Aynı zamanda 53'üncü maddeye göre uluslararası hukuka aykırı eylem son bulduğunda karşı önlemler de son bulmalıdır.; Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerinden Dolayı Sorumluluğu Hakkında Taslak Maddeleri, GA Res. 56/83, UN Doc. A/RES/56/83 (12 Aralık 2001).

¹⁶⁴ Habip Ünyılmaz, "Doğu Akdeniz Sorunu Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye Karşı Aldığı Önlemlerin Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi", **AÜHFD**, Cilt:73, Sayı:2, 2024, s. 741.

¹⁶⁵ Pazarcı, s. 472.

¹⁶⁶ Selcen Erdal, "Uluslararası Hukukta Karşı Önlemler ve Akçakale'de Yaşananlar", **SÜHFD**, Cilt:22, Sayı:1, 2014, s.12., M. Yusuf Eren, "Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2012, s. 234.

¹⁶⁷ Erdal, s. 13.

misillemenin kuvvet kullanma yasağına istisna teşkil etmemesi gerekir¹⁶⁸. Misilleme yapılan devletin haklarına müdahalede bulunulması da misillemeyi hukuka aykırı hale getireceğinden misillemenin konusunu diğer devletin hakları değil çıkarları oluşturur¹⁶⁹.

Misillemenin şekli devletin takdir yetkisindedir. Uluslararası hukuka aykırı olmayacak şekilde devletler misilleme uyguladıkları ülkelere karşı:

- Limanların ilgili devletin gemilerine kapatılması
- Ticari ilişkilerin kesilmesi
- Ekonomik ve teknik yardımın anlaşmalara aykırı olmayacak şekilde kesilmesi
- Diplomatların istenmeyen kişi ilan edilmesi
- Mal ve hizmet boykotu vb.

yöntemleri seçebilirler¹⁷⁰.

2.3.2.2.Zararla Karşılık

Zararla karşılık, bir devletin uluslararası hukuka aykırı eylemine karşılık zarar gören devletin karşı tarafı hukuka uygun davranmaya zorlamak için giriştiği uluslararası hukuka aykırı eylemleri ifade eder. Esasında zararlar karşılık eylemi uluslararası hukuka uygun olmasa da öncül uluslararası hukuka eylem sebebiyle meşruiyet kazanır. Zararla karşılık, misilleme ile kıyaslandığında, misilleme hukuka uygun bir eyleme karşı yapılırken zararlar karşılık hukuka aykırı bir eyleme karşılık yapılır. Ayrıca misilleme eylemi hukuka uygun iken zararlar karşılık eylemi hukuka uygun değildir¹⁷¹. Öğretide misilleme ve zararlar karşılık kavramları karşı önlemler çatısı altında değerlendirilebilmektedir. Fakat öğretide aynı zamanda karşı önlemler misillemeyi kapsayacak şekilde değil de ondan farklı olarak da tanımlanabilmektedir¹⁷².

Zararla karşılık verilebilmesi için zarar gören devletin öncelikle zararını diğer tarafa bildirmesi gerekir. Keza bir devletin eyleminden dolayı başka bir devletin vatandaşı zarar gördüyse zarar veren devletin iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiği kabul edilmektedir¹⁷³. Keza bu durumda diplomatik koruma talepleri gündeme gelebilir.

¹⁶⁸ Eren, s. 234.

¹⁶⁹ Pazarcı, s. 472.

¹⁷⁰ Pazarcı, s. 473.

¹⁷¹ Pazarcı, s. 473., Eren, s. 236.

¹⁷² Ünyılmaz, s. 742.

¹⁷³ Pazarcı, s. 474.

Zararla karşılık günümüzde hukuka aykırı eyleme maruz kalan devletin karşılık olarak gösterdiği ve savaşa varmayan tüm eylemleri için kullanılmaktadır. Zararla karşılık savaş ya da barış zamanında uygulanabilir. Zararla karşılık olumlu(yapma) veya olumsuz(kaçınma) olarak tezahür edebilir. Örneğin zararla karşılık verilmek istenen devletin mallarına el konulması yapma şeklinde tezahür ederken söz konusu devlet ile akdedilmiş bir sözleşmedeki borcun ifa edilmemesi kaçınma şeklinde zararla karşılığa örnek teşkil eder¹⁷⁴.

Zararla karşılık eylemi sadece zarar veren devlete karşı gerçekleştirilebilir. Zararla karşılık eyleminde hukuka aykırı bir fiil söz konusu olduğundan sorumluluğu bulunmayan bir devlete karşı zararla karşılık eyleminde bulunmak mümkün olmayacaktır¹⁷⁵. Bu yönüyle zararla karşılık meşru savunmaya benzemektedir.

Zararla karşılık verilmesinde bir diğer koşul, ilk eylem ve karşı eylemde orantı olmasıdır¹⁷⁶. Bu orantı eylemin aynılığı ya da yöntemin birebir aynı olmasını ifade etmemektedir¹⁷⁷. Bu yönüyle de zararla karşılık eylemleri meşru savunma eylemlerine benzemektedir.

Zararla karşılık eyleminin meşru savunmayla bir diğer ortak noktası her iki hukuki çarenin de hukuka aykırı eylemlere karşı gerçekleştirilmesidir. Ancak burada bir fark oluşmaktadır. Zararla karşılık hukuka aykırı her türlü eyleme karşı mümkün iken meşru savunma silahlı saldırı teşkil eden hukuka aykırı eylemlere karşı başvurulabilecek bir hukuki çaredir¹⁷⁸. Bir başka deyişle her meşru savunma bir zararla karşılık eylemi olabileceken her zararla karşılık bir meşru savunma olamayacaktır.

Zararla karşılık eylemi de meşru savunma eylemi de hukuka uygun kabul edilecektir ki bu sonuç her iki hukuki çare arasındaki bir diğer ortak noktadır.

Zararla karşılıkta ve meşru savunmada en temelde amaç aynıdır. İki hukuki çare de hukuka uymayı sağlamak için kullanılır. Zararla karşılıkta hukuka aykırı durumun giderilmesi için eylem gerçekleştirilirken meşru savunma da haksız saldırının ortadan kaldırılarak hukuki barışın sağlanması amaçlanır.

¹⁷⁴ Süleyman Dost ve Zehra Korkmaz, “Savaşa Varmayan Zorlama Yolu Olarak Zararla Karşılık ve Bazı Uygulamalar”, SDÜ, Cilt:5, Sayı:2, 2015, ss. 118-119.

¹⁷⁵ Pazarıcı, s. 474., Eren, s. 238.

¹⁷⁶ Eren, s. 239.

¹⁷⁷ Pazarıcı, s. 474.

¹⁷⁸ Dost ve Korkmaz, s. 119.

Zararla karşılıkta cezalandırma amacı mümkün iken meşru savunma da cezalandırma amacı olamaz. Hatta meşru savunma da cezalandırma amacının olması intikam almak anlamına geleceğinden meşru savunmanın şartlarının sağlanamamasından dolayı hukuka uygun olan meşru savunmanın hukuka aykırı bir saldırıya dönüşmesi söz konusu olur.

Zararla karşılık verilmesinde zamansal yakınlık aranmazken meşru savunma da zamansal yakınlık aranır. Bu yakınlığın olmaması intikam alma amacına dolayısıyla meşru savunmanın koşullarının oluşmadığından hukuka aykırı bir saldırı olmasına işaret edebilir. Zararla karşılıkta ayrıca zarar gören devletin zararı meydana getiren devletten zararı düzeltme talebinde bulunması gerekirken meşru savunmada bulunmak için saldırının durdurulması talebine gerek yoktur¹⁷⁹.

Zararla karşılık eyleminin içeriğine yönelik önemli bir husus ise zararlar karşılık eyleminin kuvvet kullanmayı içerip içermeyeceğidir. Öğretide bu konuda iki görüş bulunmaktadır. Çoğunluk görüşe göre BM Statüsünün 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrası ile kuvvet kullanma yasağının sınırları çizildiğinden zararlar karşılık eyleminin kuvvet kullanmayı içermemesi gerekmektedir. Karşıt görüşe göre ise makul ve orantılı olduğu sürece kuvvet kullanma eylemi ile zararlar karşılık eylemlerine girilebileceğidir. Bilhassa ilk eylemin kuvvet kullanımı içermesi durumunda zararlar karşılık eyleminin de kuvvet kullanmayı içerebileceği ifade edilmiştir¹⁸⁰. Zararla karşılık eyleminin jus cogens nitelikte bir kuralı ihlal etmemesi gerekmektedir¹⁸¹. Kuvvet kullanma yasağının jus cogens nitelikte olduğu kabul edilirse zararlar karşılık kapsamında kuvvet kullanılamayacaktır. Keza BM anlaşmasıyla öngörülen uluslararası hukuk düzeni devletlerin tek başına kuvvet kullanmayı içeren yaptırımlar uygulamasını önlemeyi hedeflediğinden zararlar karşılık eylemlerinin de kuvvet kullanımını içermemesi gerekmektedir¹⁸². Ancak Birleşmiş Milletler sistematığının öngördüğü düzenin de kusursuz işlemediği gereceği karşısında başta Güvenlik Konseyinin hukuka aykırı ve kuvvet kullanımı içeren bir davranışı önleyememesi durumunda diğer devletin orantılı olmak koşuluyla kuvvet kullanması zararlar karşılık olarak kabul edilip hukuka aykırı olmayacaktır¹⁸³.

¹⁷⁹ Dost ve Korkmaz, s. 120.

¹⁸⁰ Pazarıcı, s. 475.

¹⁸¹ Erdal, s. 15.

¹⁸² Erdal, s. 21.

¹⁸³ Erdal, s. 23.

Uygulamada zararlar karşılığa verilebilecek bir örnek Türkiye ve Suriye arasında yaşanan uçak düşürme krizleridir. 22.06.2012 tarihinde Suriye hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle bir Türk uçağını düşürmüştür. Bu olaydan sonra Türkiye’de hava sahasını ihlal eden bir Suriye uçağını 23.03.2014 tarihinde düşürmüştür. Söz konusu eylem zararlar karşılıktır.

Zararlar karşılığa verilebilecek bir diğer örnek ise 24 Kasım 2015 tarihinde bir Rus savaş uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle vurulmasıdır. Uçağın düşürülmesi sonucu bir pilot ölü olarak Suriye Türkmen Ordusu tarafından ele geçirilirken diğer pilot sağ olarak Lazkiye’de bulunan Rus üssüne ulaşmıştır. Rusya, Türkiye’nin bu hareketini uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia etmiş ve zararlar karşılık kapsamında Türk iş insanlarının sınır dışı edilmesi, ithalat yasaklarının getirilmesi, Türk şirketlerine yönelik kısıtlamalar gibi yaptırımları tek taraflı uygulamıştır. Türkiye ise ulusal hava sahasını ihlal eden yabancı bir savaş uçağının düşürülmesinin uluslararası hukuka aykırı olmadığını bu sebeple Rusya’nın tek taraflı yaptırımlarının uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiş ve Rusya’nın bu yaptırımlardan vazgeçmemesi halinde Türkiye’nin de tek taraflı yaptırımlar uygulayacağını belirtmiştir¹⁸⁴.

Özetle söylemek gerekirse günümüz hukukunda zararlar karşılık eylemlerinin kuvvet kullanma yasağını ihlal etmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Eğer ki ilk eylem kuvvet kullanımı içermiyorsa zararlar karşılık eyleminin kuvvet kullanımı içermesi durumunda BM Statüsünün ihlali söz konusu olacaktır. Bir diğer ihtimalde ilk eylemin kuvvet kullanımı içermesi durumunda ise karşılık olarak kuvvet kullanılması durumunda zararlar karşılık değil meşru savunma söz konusu olacaktır.

2.3.2.3.Savaş

Savaş, en yalın ifadeyle tarafların kendi iradelerini karşı tarafa kuvvet kullanarak kabul ettirmesi faaliyetidir. Savaş meşru savunma, fetih, siyasal çıkarların korunması hukuka uyulmasını sağlamak gibi çeşitli amaçlarla yapılabilir¹⁸⁵.

Savaş, devlet egemenliğinin mutlak gücünü gösteren bir hak olarak uzun yıllar kabul görmüş olup Birleşmiş Milletler öncesi dönemde uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde bir yöntem olarak kabul edilmekteydi¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Dost ve Korkmaz, s. 147.

¹⁸⁵ Pazarıcı, s. 484.

¹⁸⁶ İpek ve Baba, s. 70.

Günümüz uluslararası hukuk düzeninde fetih ya da siyasal çıkarları korumak maksadıyla savaş yapılamayacağı BM Statüsünün 2’nci maddesinin 4’üncü fıkrasıyla hüküm altına alınmıştır. BM Statüsüne göre savaşın yapılabilmesi için meşru savunmanın mevcut olması ya da BM Güvenlik Konseyinin karar almış olması gerekmektedir.

Elbette savaşın günümüzde çok kısıtlayıcı hükümlere tabi olması uluslararası barış ve güvenlik açısından olumlu bir gelişme olsa da devletler politikaları gereği terörizmi desteklemeye yönelmişlerdir. Bazı devletlerin siyasi amaçları uğruna savaşa girmektense terör örgütlerini destekleyerek hedef ülkede ciddi maddi ve manevi kayıplara sebebiyet verdiği görülmektedir¹⁸⁷.

Günümüzde savaş kavramını kullanırken akılda tutulması gereken bir hususta savaşın kavramsal olarak geçirdiği değişimdir. Clausewitz tarafından savaş politik bir amaç olarak görülürken İkinci Dünya Savaşı ilk defa General Erich Ludendorff tarafından kullanılan ifade ile “topyekün savaş” olarak adlandırılmıştır. Savaşın “topyekün” hale gelmesi maddi manevi tüm kaynakların makul beklentilerin çok ötesinde kullanılmasını ifade etmektedir ki İkinci Dünya Savaşı Avrupa tarihinde Otuz Yıl Savaşlarından sonra sivil ölümlerin asker ölümlerinden fazla olduğu ilk ve son savaştır. Savaşın sonucunun bu denli ağır olması artık galiplerin de gerçek anlamda bir zafer kazanamadığını ortaya koymuştur. İşte BM Anlaşması ve kuvvet kullanma yasağı bu koşullar altında kaleme alınmıştır. Bu gelişmelerin ardından nükleer silahların yaygınlaşması savaşın galibinin öngörülebilir olmasını daha da zorlaştırmıştır¹⁸⁸.

Savaş kavramı kuvvet kullanmayı kapsamaktadır. Her savaş eylemi bir kuvvet kullanımını teşkil ederken her kuvvet kullanımı savaş değildir. Hukuki açıdan incelendiğinde kuvvet kullanımının savaş boyutunda adlandırılabilmesi için savaş iradesinin (*animus belli*) mevcut olması gerekir. Savaş iradesinin maddi vakıalarla tespitinde kuvvet kullanımını içeren eylemlerin amacı ve şiddeti belirleyici olur.

İki devlet arasında gerçekleşen her silahlı çatışma savaş olmayacaktır. Savaştan söz edebilmek için savaş amacının olması gerekir ki bunun göstergesi belli yoğunlukta bir

¹⁸⁷ Selman Özdan, “Devlet Destekli Terörizm”, **Hukuk Devletinin Kamburu: Terör**, (Ed. Fatih Birtek ve Selman Özdan), Adalet Yayınları, Ankara, 2022, s. 71.

¹⁸⁸ Kolasi, s.8.

kuvvet kullanımı olup bu silahlı mücadeleyi düzenleyen hukuk dalına da savaş hukuku denir¹⁸⁹.

Örneğin Türkiye ve Suriye arasında gerçekleşen uçak düşürme krizleri esasında silahlı çatışmadır. Fakat tarafların savaş iradesi olmadığından bunlar sınır olayları ya da savaşa varmayan uluslararası silahlı çatışma olarak nitelendirilebilir¹⁹⁰.

Türk hukukunda 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 3'üncü maddesinde savaş, *“devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.”* düzenlemesiyle tanımlanmıştır.

Söz konusu düzenlemenin uluslararası hukuka ve Anayasaya uygun olmadığı belirtilmelidir. Milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri temin etmek saldırı savaşını da kapsar niteliktedir. Bu durum BM Anlaşmasında düzenlenen kuvvet kullanma yasağına aykırıdır. Keza askeri gücün hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılması insancıl hukuk kuralları yönünden uluslararası hukuka uygun değildir¹⁹¹.

Türk Anayasası'nın 92'nci maddesinde *“Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindir”* ifadesiyle savaşın uluslararası hukuka uygun olduğu sürece Anayasa uygun olacağı düzenlenmiştir.

2941 sayılı Kanun'da düzenlenen *“milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek”* amacının gerek Birleşmiş Milletlerin amacını düzenleyen BM Anlaşması madde 1 gerekse kuvvet kullanma yasağını düzenleyen madde 2/4'e aykırı olduğu açıktır. Bu durumda 2941 sayılı Kanun'da düzenlenen savaş tanımı Anayasaya aykırıdır.

¹⁸⁹ Tezcan ve diğerleri, s. 587.

¹⁹⁰ Hüseyin Pazarcı, **Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, (Dış Politika), s. 249.

¹⁹¹ Hatice Kübra Ecemiş Yılmaz ve Ali Said Çimen, “Nato'nun Kosova ve Aktif Gayret Operasyonlarının Silahlı Çatışma ve Kuvvet Kullanma Yasağı Kavramları Perspektifinden Değerlendirilmesi”, ERÜHFD, Cilt: 17, Sayı: 2, 2022, s. 465.

Günümüzde 2.Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası sistemde uluslararası savaşlar geçmişe göre oldukça azalmıştır. Bu savaşların yerini iç savaşlar almıştır. Ancak uluslararası hukuk açısından savaş nitelik olarak uluslararası olduğundan iç savaş olarak adlandırılan bu çatışmalar uluslararası hukuk açısından savaş olarak değerlendirilemez¹⁹².

2.3.3. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

Kuvvet kullanma yasağının normatif olarak kabul edilmesi sürecinde BM Anlaşması zirveyi teşkil etse de bu aşamaya kademeli gelinmiştir. Günümüzde öğretide de görüş birliği içerisinde meşru savunma ve Güvenlik Konseyi kararlarının istisna teşkil ettiği belirtilmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde ise kuvvet kullanma yasağının istisnalarının çok daha geniş olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin insancıl hukuk kurallarının tespitinde temel metinlerden olan 1907 tarihli III. Lahey Konvansiyonun 1'inci maddesine göre devletler belirli olayların meydana gelmesiyle karşı tarafa ultimatoma vermek şartıyla kuvvet kullanımının en üst düzeyi olan savaşa başvurabilmekteydi. Esasında verilen ultimatoma her ne kadar savaşın başlaması için normatif bir şart teşkil etse de günümüz uluslararası hukuk düzeninde kuvvet kullanma tehdidi olarak kabul edilecektir¹⁹³. Bu örnek dahi kuvvet kullanma yasağının nitelik ve nicelik olarak ne kadar hızlı bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Kuvvet kullanma yasağının istisnaları meşru savunma ve BM Güvenlik Konseyinin silahlı kuvvet kullanma kararları olarak BM Statüsünde açıkça belirtilmiştir. Bu istisnalar dışında başka bir istisnanın olup olmayacağı sorusunun cevabı önem arz etmektedir. Çünkü başka istisnaların kabulü özellikle insancıl müdahale gibi kurumlar ile küresel barış ve güvenlik hukuki gerekçelerle bozulabilir.

BM Statüsünde belirtilen istisnalar dar yoruma tabi tutulursa kuvvet kullanımının başka bir istisnası olmayacaktır¹⁹⁴. Geniş yorum yapılacak olursa bir devletin ülkesinin bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına ya da Birleşmiş Milletlerin amaçlarına aykırı olmayacak şekilde kuvvet kullanmak hukuka aykırı olmayacaktır¹⁹⁵. Bu durumda insancıl müdahale de kuvvet kullanmanın istisnalarından biri olabilecektir. Ya da

¹⁹² Ecemiş Yılmaz ve Çimen, s. 466.

¹⁹³ Yüce, s. 8.

¹⁹⁴ Selman Ögüt, **21. Yüzyılda Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi'nin Yeniden Yapılandırılması**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2014, (Güvenlik Konseyi), s. 165.

¹⁹⁵ Acer ve Kaya, s. 372.; Öztürk, s. 379.

vatandaşların korunması için yapılacak kuvvet kullanma eylemleri de meşru savunma kapsamında sayılabilecektir ki bu duruma örnek olarak Entebbe Operasyonu gösterilebilir¹⁹⁶. Hukukun en temel yorum ilkelerinden biri istisnaların geniş yorumlanamayacağıdır. Bu sebeple kuvvet kullanma yasağının mutlak olduğu ve bunun sınırlı olarak belirtilen iki istisnasının belirtildiği BM Statüsünden geniş yorum yapılarak istisnaların artırılmayacağı açıktır. Keza kuvvet kullanma yasağının sınırlarının katı bir şekilde çizildiği günümüz uluslararası hukuk düzeninde haklı savaş gerekçelerinin yorum yoluyla artırılmaya çalışılması uluslararası ilişkileri daha kötü bir hale getirecektir¹⁹⁷.

BM Anlaşmasında belirlenen kuvvet kullanma yasağının istisnaları dar yoruma tabi tutulmazsa önleyici meşru savunmanın da hukuka uygun hale gelmesi daha kolay olacaktır¹⁹⁸.

Kuvvet kullanma yasağının istisnalarını tespit ederken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise BM Statüsü dışındaki kaynaklardan istisnaların türetilip türetilmeyeceğidir. Bilindiği üzere Adalet Divanı Statüsünün 38'inci maddesinde uluslararası hukukun kaynakları sayılırken bağlayıcı kaynaklar olarak anlaşmalar, yapılageliş ve hukukun genel ilkeleri sayılmıştır. BM Statüsü çok taraflı anlaşma olarak kuvvet kullanma yasağının iki istisnasını belirtmiştir fakat yapılageliş kuralı olarak bir istisna söz konusu mudur? İnsancıl müdahale hatta özelinde koruma sorumluluğu kapsamında yapılageliş kuralı olduğunu söylemek günümüzde mümkün değildir. Keza bir yapılageliş kuralının oluştuğu iddiası da var olan BM Statüsüne aykırı olacağından uygulanamaz bu sebeple kuvvet kullanma yasağının istisnalarının sınırlı sayıda BM Statüsünde gösterilenler olduğunu kabul etmek gerekir.

Kuvvet kullanma yasağı ve istisnaları uluslararası hukukun varoluşuna ilişkin en temel eleştirilerin yöneltildiği alandır. Günümüz teknolojik gelişmeleri de bu durumu derinleştirmektedir. Örneğin BM Anlaşmasının kaleme alındığı dönemde yapılan silahlı saldırı tanımının günümüzde de gerek silahlı ifadesi bakımından gerekse cereyan etmek bakımından aynı anlamı taşımamaktadır¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Kayhan, s. 1964.

¹⁹⁷ Ereker, s. 36.

¹⁹⁸ Çimen, s. 129.

¹⁹⁹ Deniz, s. 86.

Kuvvet kullanma yasağının bu kadar ön planda olmasının bir diğer sebebi yasağa ilişkin istisnaların sadece normatif olarak değil siyasi argümanlarla da getirilmeye çalışılmasıdır. Son yıllarda Libya ve Suriye ile gündeme gelen koruma sorumluluğu gibi Wilson Prensiplerinden olan halkların kendi kaderini tayin hakkı ile de kuvvet kullanma yasağına istisnalar getirilmeye çalışılmaktadır. Kuvvet kullanma yasağının istisnalarının teker teker ele alınması çalışmanın boyutlarını aşacağınsan yeri geldiğinde gerekli kısa açıklamalar yapılacaktır. Bu bağlamda halkların kendi kaderini tayin hakkına yönelik bir eleştiri ortaya konulacak olursa kavramın içeriği halen tartışmalı olup²⁰⁰ siyasi ajandaları gizlemeye çok müsaittir. Çünkü bir devletin egemenliğine doğrudan müdahale etmek normatif olarak da siyasi olarak da kabul görmeyeceğinden bunun halkların kendi kaderini tayin hakkı gibi salt siyasi olmayan bir kavrama dayanarak gerçekleştirilmeye çalışılması mümkündür²⁰¹. Halkların kendi kaderini tayin hakkı 1966 tarihli Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde²⁰² ve de Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesinde²⁰³ yer alması da ilkenin hukuki telakki edilmesine yardımcıdır²⁰⁴.

Halkların kendi kaderini tayin hakkı iç ve dış olarak ikili bir tasnife tabidir. Dış halkların kendi kaderini tayin hakkı bir halkın başka bir devlete bağlanmak ya da bağımsız devlet kurabilme hakkını ifade ederken iç halkların kendi kaderini tayin hakkı bir halkın kendi yönetim şeklini belirlemesidir. Günümüzde yönetim şeklinin ekonomik ilkelerle yakından bağı olduğu da gözetilerek ekonomik halkların kendi kaderini tayin hakkı da ileri sürülmüştür²⁰⁵.

BM Anlaşması kapsamında kuvvet kullanma yasağı devletlerarasında olup devletin egemen olarak ülkesinde asayişini sağlamasına engel değildir²⁰⁶. Aynı şekilde devletlerarasında mevcut olan yasaktan dolayı bir devletin başka bir devletin ülkesindeki iç karışıklıklara yönelik kuvvet kullanması mümkün değildir ki bu durum

²⁰⁰ Acer ve Kaya, s. 126., Mehmet Zahid Erer, “Ukrayna’nın İşgaline Giden Süreçte Kırım’da Kuvvet Kullanma Sorunu”, **NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cit:3 Sayı:2, 2022, s. 276.

²⁰¹ Deniz, s. 90.

²⁰² Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR), 16 Aralık 1966, 999 UNTS 171.; İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, GA Res. 2200A (XXI), UN Doc. A/RES/2200A(XXI) (16 Aralık 1966).

²⁰³ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR), 16 Aralık 1966, 993 UNTS 3.; GA Res. 2200A (XXI), UN Doc. A/RES/2200A(XXI) (16 Aralık 1966).

²⁰⁴ Acer ve Kaya, s. 126.

²⁰⁵ Erer, ss. 275-276.

²⁰⁶ Tosun, s. 100.

aynı zamanda iç işlere karışmama ilkesinin de ihlali anlamına gelir²⁰⁷. Soğuk Savaş'ın yaşandığı 1950'li ve 60'lı yıllarda Sovyet Bloğundaki ülkeler BM Anlaşmasının 51'inci maddesine koloniden kurtulmaya yönelik kuvvet kullanımının da meşru savunma kapsamına alınmasını yönelik çabalarda bulunmuş olsa da bu girişim kabul görmemiştir²⁰⁸. Esasında bu başarısız girişim dahi halkların kendi kaderini tayin hakkına dayanan toplulukların kuvvet kullanmasının belirli koşullar sağlanmadan uluslararası hukuk bakımından kabul görmediğini göstermektedir.

1974 tarihli Saldırının Tanımı²⁰⁹ kararının son maddesi halkların kendi kaderini tayin hakkının özgürlük ve bağımsızlık hakkından zorla mahrum edilen halkların, özellikle sömürge idaresi ve ırkçı rejimler veya yabancı tahakkümünün diğer biçimleri altında yaşayan halkların bu hakkına herhangi bir şekilde noksanlık getirmediğini düzenleyerek halkların kendi kaderini tayin hakkının kabul edilebileceği koşulları belirlemiştir. Dikkat edilmesi gereken nokta ise bu koşulların belirlenmesi hukuki olduğu kadar siyasi de olabilecek potansiyeldedir. Örneğin Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı sürecinde Kırım'da yapılan referandum uluslararası camia tarafından itibar görmemiştir. Rusya'nın referandum sürecinde Kırım'da asker bulundurması, kamu binalarının Rus yanlıları tarafından işgal edilmesi ve bölgede Rus donanması bulunması referanduma gölge düşürürken uluslararası camianın bu referanduma itibar göstermeyişinin asıl sebebi tek taraflı olmasıdır²¹⁰. Oysa Rusya 16 Mart 2014 tarihli referandumu hukuka uygun kabul etmiş ve 17 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın bağımsızlığını tanıyıp 18 Mart 2014 tarihinde de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Kırım'ın Rusya'ya katılmasını öngören anlaşmayı²¹¹ Kırım Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkanı Vladimir Konstantinov, Kırım Cumhuriyeti Başbakanı Sergei Aksyonov ve Sivastopol belediye yönetiminin kurulması için Koordinasyon Konseyi Başkanı Alexei Chaly imzalamıştır²¹².

Halkların kendi kaderini tayin hakkının bir uluslararası hukuk normu olarak kabul edilmesi mevcut normlar devletlerin eşit egemenliği, toprak bölünmezliği, kuvvet

²⁰⁷ Kınacıoğlu, s. 113.

²⁰⁸ Kınacıoğlu, s. 114.

²⁰⁹ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974).

²¹⁰ Taşdemir ve Özer, s. 55.

²¹¹ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Agreement_between_the_Russian_Federation_and_the_Public_of_Crimea_on_Admitting_to_the_Russian_Federation.pdf, (E.T. 13.8.2025).

²¹² Taşdemir ve Özer, s. 51.

kullanma yasağı ve iç işlere karışmama ilkesi karşısında oldukça zor görünmektedir²¹³. Halkların kendi kaderini tayin hakkının ne kadar kaygan bir politik zeminde olabileceğine verilebilecek en güzel örnek Sovyetler Birliği sonrası Rusya ile Kırım krizi dönemi Rusya'sıdır. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Çeçenistan ve Tataristan'ın ayrılıkçı hareketlerine karşı halkların kendi kaderini tayin hakkının göz ardı ederek kendi toprak bütünlüğünü önceleyen Rusya'nın eski kuvvetini yakalamasıyla beraber Kırım'da Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü dikkate almayarak halkların kendi kaderini tayin hakkına başvurusu izahtan varestir²¹⁴.

Halkların kendi kaderini tayin hakkı Birleşmiş Milletler Anlaşmasında dolaylı olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletlerin amacını sayan 1'inci maddenin ikinci fıkrasında “*Uluslararası, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak*” ifadesi ve de Anlaşmanın Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşbirliği başlıklı 9'uncu bölümü 55'inci maddede “*Uluslararası, halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi*

²¹³ 1970 tarihli 2625 sayılı Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi ve Eki bkz. “Yukarıda yer alan paragraflardaki hiçbir şey, yukarıda tanımlanmış bulunan halkların eşit hakları ve kendi geleceğini tayin etmesi ilkesine uygun olarak kendilerini yöneten ve böylece ırk, inanç ya da renk ayrımı yapmadan ülkede yaşayan bütün halkı temsil eden bir yönetimi bulunan egemen ve bağımsız Devletlerin toprak bütünlüğü ya da siyasal birliğini tamamen ya da bir kısmı ile parçalayacak ya da bozacak olan herhangi bir harekete izin veriyormuş ya da bunu teşvik ediyormuş gibi yorumlanamaz”. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Güvenlik Konseyinin yetkisine giren ya da Güvenlik Konseyinin görüştüğü konular dışında her konuda görüşme yapma yetkisine sahiptir. Bkz. Acer ve Kaya, s. 494. Genel Kurul kural olarak bağlayıcı kararlar alamaz. Örgütün işleyişine ilişkin kararlar bağlayıcı olmakla birlikte kural olarak BM Genel kurulunun aldığı kararlar bağlayıcı değildir. Bkz. Sur, s. 200. Genel Kurul kararlarının bağlayıcı olmaması bu kararların bir anlaşma ya da yapılageliş kuralı haline gelerek bağlayıcı bir kaynak olamayacağı anlamına gelmez. Ya da Genel Kurul'un almış olduğu bir karar mahkemeler aracılığı ile yargı kararı ile uluslararası hukukun yardımcı kaynağı haline gelebilir. Genel Kurul kararları aynı zamanda bir yapılageliş kuralına yönelik opinio juris unsurunun oluşup oluşmadığı noktasında da önemli bir yol göstericidir.

Uluslararası Adalet Divanı Nikaragua kararında kuvvet kullanma yasağının yapılageliş hukuku olduğunu ve bu yönde bir opinio juris unsurunun oluştuğunu 1970 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'ne dayandırmıştır. Bkz. Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 89.

Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararları görüldüğü üzere bağlayıcı olmasa da hukuki ağırlığa sahiptir. Bu ağırlık kimi zaman bir yapılageliş kuralının mevcudiyetini ispat etmek için Genel Kurul kararına atıf yapılması şeklinde olabileceği gibi bir kuralın yorumlanması açısından da önem arz edebilir. Bkz. Bui Tai Kien, “The Legal Value of the United Nations General Assembly's Resolutions in the Interpretation of Treaty and Customary International Law”, Vietnamese Journal of Legal Sciences, Cilt:13, Sayı:1, 2025, s. 35.

²¹⁴ Taşdemir ve Özer, s. 57.

ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçıl ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak” ifadeleri bu dolaylı anlatımı göstermektedir²¹⁵.

Halkların kendi kaderini tayin hakkı iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılır. İç halkların kendi kaderini tayin hakkı bir topluluğun dış müdahale olmadan kendisini yönetmesini ifade ederken dış halkların kendi kaderini tayin hakkı ise halkın dışarıya karşı kendi siyasi statüsünü belirlemesi bir başka deyişle bağımsızlığına ilişkindir²¹⁶. Halkların kendi kaderini tayin hakkı bağımsız bir devlet kurmanın tek bir yolu değil sadece seçenekler arasından biridir. Özyönetim hakkı siyasal statüye karar vermeyi içerse de özyönetim hakkı, halkların kendi kaderini tayin hakkının sadece bir parçası olabilir. Bir başka ifadeyle halkların kendi kaderini tayin hakkı siyasal statüyü belirlemekten daha geniş bir anlam ifade eder²¹⁷. Halkların kendi kaderini tayin hakkının niteliği bakımından siyasal statüye ilişkin belirlemenin ötesinde neler olduğu tartışılacak olsa ilk akla gelecek husus kültürel haklardır. Etnik ya da ulusal azınlıkların kendi dillerinde eğitim ya da yazılı veya görsel iletişim talepleri halkların kendi kaderini tayin hakkının bir parçası olarak kabul edildiğinde hakkın kültürel bir hakka evrilmesi söz konusudur. Kültürel hakların demokratik talepler olarak kabul görmesi ya da görmemesi ulus devlet ile etnik ya da ulusal azınlıklar arasındaki dengeye bağlıdır²¹⁸.

Halkların kendi kaderini tayin hakkı hukuk metinlerinde yer edinmiş²¹⁹ ve erga omnes bir kural²²⁰ olarak kabul edilse de bu kuralın muhataplarına yüklediği yükümlülükler henüz ayrıntılı bir şekilde ortaya konmamıştır. Birleşmiş Milletler sistemi ile öngörülen yapı ayrıntılarıyla yetki ve yükümlülükleri belirleyen bir hukuk kuralı değil bir gelecek inşası beklentisidir²²¹.

²¹⁵ Emre Öktem, **Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları**, 2. Basım, Derin Yayınları, İstanbul, 2011, s.177.

²¹⁶ Hurst Hannum, “**Legal Aspects of Self-Determination**”, Encyclopedia Princetoniensis, (<https://pesd.princeton.edu/node/511>), (E.T. 1.9.2025).

²¹⁷ Hasan Kalaycı, “Kendi Kaderini Tayin Kimlerin Hakkı?”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı:54, 2009, s. 184.

²¹⁸ Kalaycı, s. 185.

²¹⁹ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek ve Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin Protokol (I No.lu Protokol), 8 Haziran 1977, 1125 UNTS 3, m. 1(4).; BM Anlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında Dostça İlişkilere ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk Prensipleri Üzerine Deklarasyon, GA Res. 2625 (XXV), UN Doc. A/RES/2625(XXV) (24 Ekim 1970).; Namibia’da Güney Afrika’nın Sürekli Varlığının Hukukî Sonuçları, Danışma Görüşü, I.C.J. Reports 1971, s. 19.; Batı Sahara, Danışma Görüşü, I.C.J. Reports 1975, s. 18.

²²⁰ Doğu Timor (Portekiz v. Avustralya), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1995, s. 16.

²²¹ Öktem, s. 196.

Halkların kendi kaderini tayin hakkı açısından dekolonizasyon sürecindeki devletlerin durumu farklı olarak değerlendirilmelidir. Bu süreçte söz konusu hakka verilen destek büyük oranda siyasi destektir. Dekolonizasyon süreci sonrasında bu yönde devlet uygulaması bulmak pek mümkün değildir²²².

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova hakkında vermiş olduğu danışma görüşü²²³ halkların kendi kaderini tayin hakkı bakımından büyük önem arz etmektedir. Divan kararında 18, 19 ve 20'nci yüzyılın başlarında birçok devletin bağımsızlığını ilan ettiğini ve bu süreçlerde uluslararası hukuk açısından bağımsızlık ilanlarını yasaklayan bir hukuk kuralı gelişmediğini ifade etmiştir. Divan bu tespiti yapmış olduğu paragrafta 20'nci yüzyılın ikinci yarısında kendi kendini yönetemeyen bölge halkları ile yabancı tahakkümü ve sömürüsü altında yaşayan halklar için halkların kendi kaderini tayin hakkının bağımsızlık hakkı olarak geliştiğini tespit etmiştir²²⁴. Fakat mahkeme Kosova'nın bağımsızlık ilanının hukuka aykırı olmadığına karar verirken halkların kendi kaderini tayin hakkına dayanmaktan kaçınmıştır.

Divan'ın halkların kendi kaderini tayin hakkını danışma görüşünün konusu olarak belirlememesi²²⁵ ve bu sebeple görüş bildirmemesi öğretide eleştirilmiş, söz konusu hakkın içeriğine yönelik belirsizliğin devam etmesine sebebiyet verdiği belirtilmiştir²²⁶.

Bizim görüşümüz halkların kendi kaderini tayin hakkının üçüncü kişiler tarafından kuvvet kullanma yasağının istisnası olamayacağıdır. Aksi halde BM Anlaşmasının öngördüğü sistemin varoluşu büyük tehlikeye girecek olup BM Güvenlik Konseyinin varlığının bir anlamı kalmayacaktır. Bir devletin başka bir devlet ülkesinde bulunan topluluğa halkların kendi kaderini tayin hakkı kapsamında yardım etmeye yönelik eylemleri kuvvet kullanma yasağına dahil olacaktır. Bu durumda müdahaleye maruz kalan devletin karşılığı meşru savunma kapsamına girecektir.

²²² Öktem, s. 198.

²²³ Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Hukuka Uygunluğu, Danışma Görüşü , I.C.J. Reports 2010.

²²⁴ Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Hukuka Uygunluğu, Danışma Görüşü , I.C.J. Reports 2010, s. 37.

²²⁵ Samuel Ethan Meller, "The Kosova Case: An Argument For A Remedial Declaration of Indipendence", **Georgia Journal of International & Comparative Law**, Cilt:40, Sayı:3, 2012, s. 845.

²²⁶ Ender Kuzu, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya İlişkin Danışma Görüşü'nün Değerlendirilmesi", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt:30, Sayı:1-2, 2010, s.21.

2.3.3.1.Meşru Savunma

2.3.3.1.1. Meşru Savunma Kavramı

Meşru savunma uluslararası hukuk açısından bir devletin başka bir devletçe kendisine yönelttiği hukuka aykırı kuvvet kullanma eylemlerine karşılık kendisini kuvvet kullanarak koruması, karşılık vermesidir²²⁷.

Hakkın haksızlıkla çatışması olan meşru savunma kurumu²²⁸ hukukun farklı dallarında kabul edilen bir kurumdur. Türk hukukundan örnek vermek gerekirse Türk Ceza Kanunu m.25 ve de Türk Borçlar Kanunu m.64'te meşru savunma hükümleri düzenlenmiştir. Uluslararası hukuk açısından ise temel düzenleme BM Anlaşması m.51'dir. Meşru savunma hakkının düzenlendiği uluslararası hukuk metni olarak “her ferdin gayrimeşru cebir ve şiddete karşı korunmasını sağlamak için” işlenen fiille, yaşama hakkının istisnası olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de düzenlenmiştir²²⁹.

BM Anlaşması m.51'e göre “*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez...* ” diyerek meşru savunma kurumunu düzenlemiştir.

BM Anlaşmasında “*doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma*” ifadesine değinmek gerekmektedir. Ulusal hukuklar açısından genel kural ihkak-ı hak kabul edilmez fakat hukuka aykırı bir saldırı anında da taraflardan saldırıya karşı sessiz kalması beklenemez. Aynı şekilde saldırıya maruz kalan kişiler kaçmak yükümlülüğü altında da değildir. Bu insan onurunun bir gereğidir. Meşru savunma doğal hak görüşüne göre kişinin kendini koruma hakkının bir uzantısıdır dolayısıyla kendisini korumaya çalışan kişi bir davranıştan öte içgüdüsel bir eylem gerçekleştirdiğinden²³⁰ cezalandırılmaz²³¹. Uluslararası hukuk açısından da meşru

²²⁷ Pazarcı, s. 556.

²²⁸ Recep Kahraman, “Türk ve Alman Hukuku Karşılaştırmalı Meşru Savunmada Müteakip Saldırı”, **CHD**, S:53, 2023, s. 526.

²²⁹ Mehmet Emin Artuk ve Ahmet Gökçen, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 17. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara, 2023, s. 508.; M. Kemal Oğuzman ve Nami Barlas, **Medenî Hukuk**, 24. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018, s. 352.

²³⁰ Kahraman, s. 543.

²³¹ Veli Özer Özbek ve diğerleri, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s. 308.

savunma egemen devletin kendini koruma eylemidir ve bir yapılageliş kuralıdır²³². Egemen bir devletin kendini koruması bir hak olduğu gibi kendisine uyrukluk bağı ile bağlı olan vatandaşlarına karşı da bir yükümlülüğüdür. Bir saldırı eyleminin BM Güvenlik Konseyine ya da BM Genel kuruluna havale edilmesi hatta yargısal çözüm merci olan Divan’a dahi götürülmesi halinde meşru savunma hakkına halel gelmez. Çünkü meşru savunmanın temeli gerekliliğe dayanır ve gereklilik devam ettiği sürece meşru savunma hakkı mevcut olacaktır²³³.

Meşru savunma kapsamında yapılan değerlendirmeler neredeyse her zaman devletlerle ilgilidir. Oysa belli koşullar altında uluslararası örgütlerin de meşru savunma hakkından yararlanması mümkün olabilecektir. Çünkü meşru savunma hakkı doğal hukukun tanıdığı ve varoluşun korunmasına ilişkin son çare olma niteliği taşır. Üçüncü kişiler lehine de meşru savunmanın gerçekleşebileceğinden şüphe yoktur²³⁴.

Uluslararası örgütler açısından meşru savunmaya örnek vermek gerekirse BM Koruma Gücünün sivil halkı silahlı saldırıdan koruma amacıyla kullanacağı kuvvet meşru savunma kapsamında kalacaktır. Çünkü burada başta haksız bir saldırı koşulu olmak üzere meşru savunmanın tüm koşulları gerçekleşmiştir. Uluslararası örgütler açısından dikkat edilmesi gereken husus meşru savunmanın daha dar yorumlanması gerektiğidir. Meşru savunmanın sınırlarını genişleten önleyici meşru savunma gibi kavramlardan uluslararası örgütlerin de yararlanabileceğini iddia etmek hukuki belirliliği ortadan kaldıracaktır²³⁵. Keza devletler için dahi tam olarak kabul edilmeyen bir kavramın uluslararası örgütler için kabul edilmesi makul görünmemektedir.

Keza Birleşmiş Milletlerin yetkisi dâhilinde uygulayacağı kuvvet kullanımında NATO gibi bölgesel örgütlerden yardım istemesi de hukuka uygun olacaktır. Çünkü burada kuvvet kullanmaya karar verme yetkisinin devri söz konusu değildir²³⁶.

²³² Aksar, Uluslararası Ceza, s. 155., Ögüt, Güvenlik Konseyi s. 162.

²³³ Mark Campbell, “Pre-Emptive Self Defence: When and Why”, **Oxford University Commonwealth Law Journal**, Cilt:11, Sayı:1, 2011, s. 90.

²³⁴ Selman Ögüt, Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2014, (Uluslararası Örgütler), s. 106.

²³⁵ Ögüt, Uluslararası Örgütler), s. 105.

²³⁶ Suat Dönmez, “Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3, 2017, s. 9.

Meşru savunma hakkı günümüz uluslararası hukuk öğretisinde yapılageliş kuralı haline gelmiştir. Bu sebeple gerçekleşebilecek tüm saldırılara karşı yapılageliş kuralı olarak karşılık vermek mümkündür. BM Anlaşması kapsamında da meşru savunma hakkının akdi temeli bulunmakta olup bahsi geçen anlaşma sadece silahlı saldırılara karşı meşru savunmayı düzenlemiştir²³⁷.

2.3.3.1.2. Meşru Savunmanın Koşulları

2.3.3.1.2.1.Saldırının Mevcudiyeti

BM Anlaşmasının 51'inci maddesi “...Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, ...” ifadesi ile meşru savunma hakkının kullanılması için sadece bir saldırının değil silahlı bir saldırının olması gerektiğini düzenlemiştir. Öğretide bazı yazarların belirttiği gibi silahlı saldırının varlığı yapılageliş kuralı olarak mevcut olan meşru savunma hakkını kısıtlamaktadır. Yapılageliş kuralı olarak meşru savunma hakkının saldırının muhtemel ya da pek yakın olması halinde de eyleme geçme hakkı tanıdığı ileri sürülmüştür²³⁸. Keza Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde de “derhal vuku bulabilecek” saldırılar da meşru savunma kapsamında düzenlenmiştir²³⁹. Tekrarı olası saldırılar da meşru savunmanın yapısı gereği kabul edilmektedir²⁴⁰.

Uluslararası hukuk açısından her saldırı bir kuvvet kullanımı iken her kuvvet kullanımı bir saldırı değildir. Saldırının ne olabileceğine dair açıklamalar ve örnekler yukarıda açıklandığından burada sadece saldırı suçundan bahsetmek gerekir. Saldırı suçu hukukun ceza yaptırımına bağladığı eylemlerdir. Saldırı suçu sebebiyle cezai sorumluluk doğması için suçun unsurlarının gerçekleşmiş olması gerekmektedir²⁴¹.

Meşru savunma hakkının kullanılabilmesi için öncelikle ortada hukuka aykırı bir saldırı fiili olmalıdır. Saldırının çok yakın olması durumunda uluslararası hukukta meşru savunmaya başvurulup ya da başvurulamayacağı konusunda bir görüş birliği yoktur. Saldırının çok yakın olması durumunda önleyici meşru savunma hakkına başvurulabileceğini savunan bir görüş olmakla beraber fiili bir silahlı saldırının

²³⁷ Türkay, s. 341.

²³⁸ Acer ve Kaya, s. 373.

²³⁹ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü (Roma Statüsü), 17 Temmuz 1998, 2187 UNTS 3, m.4.

²⁴⁰ Tezcan ve diğerleri, s. 483.

²⁴¹ Tezcan ve diğerleri, s. 612.

olması gerektiğini savunan görüşlerde mevcuttur. Uluslararası Adalet Divanı önleyici meşru savunmayı ne kabul etmiş ne de reddetmiştir. Uygulama da İsrail 1967 yılında Arap-İsrail Savaşında, İsrail'in 1981 yılında Irak'ta bulunan Osirak Nükleer Santralini vurmasında ya da Amerika Birleşik Devletleri 11 Eylül Saldırısından sonra Irak'a yönelik operasyonlarında önleyici ve de ön alıcı meşru savunma doktrinini ileri sürmüştür²⁴².

BM Anlaşması m.51 ile düzenlenen saldırı ifadesinin belirsizliğini gidermek için 1974 tarihli BM Genel Kurulu 3314 sayılı Saldırının Tanımı Kararını kabul etmiştir. İşbu kararın ilk maddesinde saldırı *bir Devletin bir diğer Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu Tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Andlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır*²⁴³.

3314 sayılı²⁴⁴ kararın ilk maddesi ile BM Genel Kurulu, BM Anlaşmasının 2'nci maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağının sınırlarıyla uyumlu bir tanım yapmıştır²⁴⁵. Söz konusu kararın 3'üncü maddesi ile de saldırı tanımına ilişkin ayrıntılı örnekler verilerek uygulama ve teoriye ışık tutulmuştur. Buna göre savaş ilan edilmiş olup olmasına bakılmaksızın:

- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhakı;
- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması;
- Bir Devletin liman veya kıyılarının diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması;
- Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması;

²⁴² Pazarcı, s. 557.

²⁴³ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974).

²⁴⁴ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974).

²⁴⁵ Erer, s. 280.

- Bir Devletin başka bir Devlette sonuncusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi;
- Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi;
- Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması.

BM Statüsünün 51'inci maddesinde “...*Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, ...*” ifadesinin İngilizce metninde *occurs* fiili kullanılmıştır. Lafzi yorum yöntemine başvurulduğunda bir ihtimale dayanan önleyici veya ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygun olmayacağı açıktır. Fakat unutulmamalıdır ki devletlerarasında gerçekleştirilecek silahlı saldırılar bireyler arasındaki silahlı saldırılardan çok farklıdır. Askeri bir operasyon için yapılacak olan lojistik hazırlığı ve askeri faaliyetleri sınırının hemen ötesinde gören bir devletten kendisine yönelecek saldırıyı beklemesi kabul edilemez. Lafzi yorum yapılarak önleyici veya ön alıcı meşru savunmanın mutlak yasak olduğunu söylemek her durumda kabul edilmemelidir.

Kural olarak meşru savunmada saldırı ve savunma eylemlerinin aynı anda gerçekleşmesi gerekir. Fakat saldırı ve savunmanın aynı ayna olmasını katı bir şekilde aramak bazı durumlarda savunmayı anlamsız veya imkânsız kılabilir. Ulusal hukuklarda bu sebeple yakın tehlike ya da tekrarı muhakkak saldırının mevcudiyeti halinde doğrudan bir saldırı olmadan da meşru savunma yapılabileceği kabul edilmektedir²⁴⁶ ki bu koşulların varlığı uluslararası hukukta önleyici ve ön alıcı meşru savunma olarak kendini gösterir.

Önleyici ve ön alıcı meşru savunmanın kabulü esasında meşru savunmanın uygulama alanını genişletir. Bu durumun olumsuz tarafı askeri olarak güçlü devletlerin çıkarları uğruna askeri olarak güçsüz devletlere yapacakları

²⁴⁶ Kahraman, s. 529.

müdahalelere yasal zemin hazırlamasıdır. Ancak unutulmamalıdır ki meşru savunmanın uygulama alanının genişletilmesi bir caydırıcılık da meydana getirerek devletleri daha dikkatli adımlar atmaya ve de hukuka uymaya zorlayacaktır.

Meşru savunma kapsamında kuvvet kullanma tehditlerini kabul etmek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü siyasiler gerek diplomatik enstrüman olarak gerekse iç politikaya yönelik olarak kuvvet kullanma tehdidi kapsamına girebilecek ifadeler kullanmaktadır. Örneğin İran eski devlet başkanı Ahmedî Nejat'ın 2005 yılında Tahran Üniversitesinde yapmış olduğu bir konuşmada İsrail'in haritadan silinmesi gerektiğini söylemesi ya da Amerika Birleşik Devletleri Başkan Bush'un İran'ın nükleer programından vazgeçmemesi halinde askerî harekâtın masada olduğu yönündeki beyanları yakın zamanda karşılaşılan örneklerdir²⁴⁷. Keza Türkiye özelinde örnek vermek gerekecek olursa Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan krizlerde Türk siyasiler tarafından kullanılan “*bir gece ansızın gelebiliriz*” ifadesi de esasında kuvvet kullanma tehdidi olarak algılanabilir niteliktedir. Özetle olgularla desteklenmeyen belli bir kuvvet unsuru içermeyen söylemleri bir kuvvet kullanma tehdidi olarak kabul etmek mümkün olmadığından saldırının varlığından dolayısıyla meşru savunmadan bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Kuvvet kullanma tehdidi açık veya örtülü olabilir. 1956 yılında yaşanan Süveyş kanalı krizinde İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a verdikleri ultimatom ya da NATO'nun 13 Ekim 1998 tarihinde BM Güvenlik Konseyinin 1199 sayılı kararını²⁴⁸ yerine getirmek için Sırbistan'a 96 saat süre vermesi aksi halde hava saldırısı gerçekleştireceğini bildirmesi açık kuvvet kullanma tehdidine örnek teşkil edebilir. Fakat savunma örgütü olan NATO'nun 5'inci maddesi kapsamında öngörülen müşterek meşru savunma hükmünü bir kuvvet kullanma tehdidi olarak kabul etmek mümkün değildir çünkü NATO sözleşmesi bir ultimatom içermeyip reaktif bir tepkiyi belirtmektedir²⁴⁹.

Örtülü kuvvet kullanma tehdidinin ispatı oldukça spekülâtiftir. Kural olarak devletlerin silahlanması ya da kendi ülkelerinde askeri manevralar yapması egemenliğin bir uzantısı olup kuvvet kullanma tehdidi olarak kabul edilmemektedir.

²⁴⁷ Füsün Arsava, “Kuvvet Kullanma Tehdidi Yasağına İlişkin Analiz...”, **GSÜHFD**, Cilt:9, Sayı:1-1, 2010(Analiz), s. 109.

²⁴⁸ Kosova'ya İlişkin Durum, S Res. 1199, UN Doc. S/RES/1199 (23 Eylül 1998).

²⁴⁹ Arsava, Analiz, s. 112.

Ancak her somut olayın koşullarına göre örtülü bir kuvvet kullanma tehdidi olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir.

Günümüz uluslararası hukuk öğretisinde önemli bir gündem oluşturan sorulardan biri devlet dışı aktörlerin eylemlerinden dolayı meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılamayacağıdır. BM Anlaşmasının kaleme alındığı dönem için meşru savunma hakkından sadece devletlerin saldırılarına karşı yararlanılabileceği görüşü hâkimdi. Günümüzde ise silahlı ya da silahsız saldırılar devlet dışı aktörlerden gelebilmektedir²⁵⁰. Meşru savunma hakkını dar yorumlayan görüşler açısından devlet dışı aktörlerin eylemleri meşru savunma hakkının kullanılması için yeterli olmayacaktır. Çünkü meşru savunma uluslararası geleneksel uluslararası hukuk açısından devletlerin eylemlerine karşı mümkündür. Çalışmanın sonraki bölümlerinde ayrıntılı olarak inceleneceği üzere devletler, devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşılık meşru savunma hakkını önleyici ya da ön alıcı meşru müdafaa kavramlarıyla genişletme çabası içindedirler. Fakat unutulmamalıdır ki 1974 tarihli 3314 sayılı Saldırının Tanımı²⁵¹ kararında saldırı olarak belirtilen *“Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması”* halinde devlet dışı aktör ve işbirlikçi devlet arasında müşterek sorumluluk olduğundan meşru savunma hükümlerini uygulamak mümkündür²⁵². Ayrıca BM Genel Kurulunun 3314 Sayılı Saldırının Tanımı²⁵³ kararında saldırının bir devletten bir başka devlete yönelik olabileceği yönündeki kararını terörü siyasi amaçlar uğruna destekleyen devletleri de kapsayacak şekilde yorumlamak hakkaniyete uygun düşmeyecektir²⁵⁴.

Meşru savunma yapılabilecek hallerin genişletilmesi açısından 11 Eylül saldırıları da zikredilmelidir. Söz konusu saldırılardan sonra BM Güvenlik Konseyi’nin 1368²⁵⁵ ve 1373 sayılı²⁵⁶ kararları ile devlet dışı aktörlere karşı meşru savunmayı

²⁵⁰ Türkay, s. 344.

²⁵¹ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974), m.3/g.

²⁵² Safi, s. 325.

²⁵³ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974), m. 1.

²⁵⁴ Türkay, s. 347.

²⁵⁵ Terörist Saldırılarına İlişkin Durum, S RES. 1368, UN Doc. S/RES/1368 (12 Eylül 2001).

²⁵⁶ Uluslararası Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehdit: Terörist Eylemler, S RES. 1373, UN Doc. S/RES/1373 (28 Eylül 2001).

açıkça kabul etmesi ve de NATO'nun 5'inci madde²⁵⁷ kapsamında tarihinde ilk kez harekete geçmesi devlet dışı aktörlere karşı meşru savunmanın yapılageliş kuralı olarak kabul edildiğini göstermektedir²⁵⁸.

2.3.3.1.2.1.1. Önleyici ve Ön alıcı Meşru Savunma

Önleyici ifadesinin kelime karşılığı İngilizce “preventive” olarak karşılık bulur. Kelime sözlük anlamı ile bir şeyin gerçekleşmeden önce engellenmesi niyeti olarak ifade eder²⁵⁹.

Ön alıcı ifadesinin karşılığı İngilizce “preemptive” olarak karşılık bulur. Kelime sözlük anlamı ile başkası harekete geçmeden önce bilhassa başkası olarak ifade edilen kişilerin harekete geçmesini sağlamak amacıyla yapılan eylemler için kullanılır²⁶⁰.

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak önleyici meşru savunma *preventive self defense*, ön alıcı meşru savunma *preemptive self defense* ifadelerini karşılar.

Önleyici meşru savunma askeri olarak güçlü olanın zamanla bu güç üstünlüğünü kaybetmeden istenmeyen durumların meydana gelmemesi için engellemek için başvurduğu bir yöntem iken ön alıcı meşru savunmada düşmandan gelecek saldırının yakın olması bir başka deyişle düşman eyleme geçmeden bu eylemi önlemek amaçlanır. Önleyici meşru savunmada askeri üstünlüğün sağladığı avantajların kullanımı ile düşman en kolay yoldan etkisiz hale getirilmek istenirken ön alıcı meşru savunmada askeri üstünlük değil ilk saldırının avantajı ve saldırıyı yapamamaktan kaynaklanan riskler devletleri harekete geçiren saiklerdir²⁶¹.

Önleyici meşru savunma ve ön alıcı meşru savunma kavramları öğretide birbirinin yerine kullanılsa da ön alıcı meşru savunma da belirlenebilir ve yakın bir tehdit mevcut iken önleyici meşru savunma daha çok ulusal güvenlik için yakın ve belirli bir hedef olmamasına rağmen eylemde bulunulmasıdır. Önleyici meşru savunmanın

²⁵⁷ Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO Anlaşması), 4 Nisan 1949, 34 UNTS 243.

²⁵⁸ Çimen, s. 135.

²⁵⁹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pre-emptive?q=preemptive>, (E.T. 13.8.2025).

²⁶⁰ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pre-emptive?q=preemptive>, (E.T. 13.8.2025).

²⁶¹ Malcolm, Brailey, The Use of Pre-emptive and Preventive Force in an Age of Terrorism: Some Ethical and Legal Considerations, Australian Army Journal, Cilt:2, Sayı:1, 2004.

hukuka uygunluğunun tespitinde uluslararası toplumun ikna edilmesi daha ön plandadır²⁶².

Önleyici ve ön alıcı meşru savunma açısından belirtilmesinde yarar olan bir diğer husus iki kavram da geleneksel meşru savunmanın sınırlarını genişletmektedir. Bu sebeple bu kavramların BM Anlaşmasına uygunluğu kapsamında yapılacak tartışmalar her iki kavram için de yol gösterici olacaktır. Önleyici meşru savunma çok daha geniş bir zamanda gelebilecek bir tehdide karşı söz konusu iken ön alıcı meşru savunma daha yakın bir tehdit için söz konusudur. Beklenen meşru savunma olarak adlandırılacak olan *anticipatory self defense* ise yakın tehdidin en yoğun olduğu hal olarak ifade edilir. Öğretide de belirtildiği gibi bu ifadeler birbirleri yerine kullanılmakta olup beklenen meşru savunma çok yakın bir tehdide karşı iken önleyici meşru savunma daha uzak olan bir tehdide karşı yapılır. Ön alıcı meşru savunma ise bu ikisinin arasında konumlanır²⁶³.

Meşru savunmada bulunmak için saldırının olması gerekir. Bu saldırının niteliğinin ortaya konulması meşru savunmasının da sınırlarını belirlemek bakımından önemlidir. Meşru savunmaya sebep olacak saldırı eyleminin ne kadar süre ile mevcut olduğu eylemin başlayıp sona ermesi ile ölçülemez. Hukuki menfaat üzerinde tehlike devam ettiği sürece saldırının devam ettiğini kabul etmek hakkaniyete ve adalete uygun bir kabul olacaktır. Bu sebeple meşru savunma yapılabilmesi için bir saldırı tehlikesinin yakın olması ya da tekrarlanması tehlikesinin olması durumunda meşru savunma mümkündür²⁶⁴.

Yukarıda da belirtildiği üzere meşru savunmanın önleyici ve ön alıcı olarak uygulama alınının genişletilmesi durumunda askeri olarak güçlü devletler bunu istismar etmek isteyecektir. Söz konusu kötüye kullanımı bertaraf etmek için yakın tehlikenin ya da tekrarı muhtemel saldırının objektif olarak kabul edilebilir olduğu durumlarda önleyici ve ön alıcı meşru savunma kabul edilmelidir. Objektif olarak savunma eyleminin başarısını ortadan kaldıracak ya da önemli oranda azaltacak bir tehlike söz konusu ise önleyici ve ön alıcı savunma hukuka uygun kabul edilmelidir.

²⁶² Maegan C., Mallone ve Christine E., Seibert, Anticipatory Self-Defense, JAG Reporter, 2018, (<https://www.jagreporter.af.mil/Post/Article-View-Post/Article/2549128/anticipatory-self-defense/>), (E.T. 13.8.2025).

²⁶³ Thomas Graham Jr., "National Self-Defense, International Law, and Weapons of Mass Destruction", **Chicago Journal of International Law**, Cilt:4, Sayı:1, 2003, s. 1.

²⁶⁴ Kahraman, s. 530.E

Önleyici ve ön alıcı meşru savunma eylemleri güçlü devletlerce istismar edilmeye açık olsa da yine güçlü devletlerce bu meşru savunma eylemlerini haklı gösterecek bazı argümanlar vardır ki bunları kolaylıkla reddetmek pek mümkün görünmemektedir.

Günümüzde savaşlar asimetrik olarak gerçekleşmekte ve devlet dışı aktörler ufak operasyonlarla büyük zararlara sebebiyet vermektedir. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinde görülen zayıf devlet fenomeninden beslenen devlet dışı aktörlere karşı reaktif kalınmasını beklemek adil olmayan sonuçlara neden olabilir. Bu durum sadece jus ad bellum değil jus in bello için de geçerlidir²⁶⁵.

Siber saldırılara ilişkin açıklamalarımızı yukarıda yaptığımızdan bu kuvvet kullanma yöntemine karşı önleyici ve ön alıcı meşru savunmanın mümkün olup olmadığını ortaya koymak gerekir. Öğretide siber saldırılara karşı önleyici ve ön alıcı meşru savunmanın olabileceğini kabul eden ve reddeden yazarlar vardır²⁶⁶. Esasında ayırım önleyici ve ön alıcı meşru savunmayı kabul edip etmemeye bağlıdır. Geleneksel anlamda önleyici ve ön alıcı meşru savunma kabul edildiğinde siber saldırılar için bu kavramları reddetmek oldukça tutarsız olacaktır.

Ön alıcı ve önleyici meşru savunma kavramlarının farkına da değinmekte fayda var. Önleyici meşru savunma bir devletin gelecekte diğer devletten saldırı geleceği düşüncesiyle ileride saldırgan devletin başarılı olmasını engellemek için önceden giriştiği eylemlerdir. Ön alıcı meşru savunma ise ani ve yakın bir tehlike sebebiyle gelecekte büyük bir zararın meydana gelmesini engellemek için girişilen eylemdir²⁶⁷.

Ön alıcı ve önleyici meşru savunma BM Anlaşmasının 2'nci maddesinin dar yorumlanması halinde hukuka aykırı olacaktır. Öğretide de belirtildiği üzere yapılageliş hukukunda Caroline olayından itibaren beklenen saldırıya karşılık meşru savunma olabileceği yönünde opinio juris mevcuttur. Bu sebeple sadece BM Anlaşmasına dayanarak önleyici ve ön alıcı meşru savunmanın hukuka aykırı olacağını ifade etmek yapılageliş kuralını ihmal etmek anlamına gelecektir²⁶⁸.

²⁶⁵ Kolasi, s. 24.

²⁶⁶ Erdem ve Özocak, s. 143.

²⁶⁷ Mutlu, s. 170., Yılmaz, s. 67.

²⁶⁸ Mutlu, s. 163.

Önleyici ve ön alıcı meşru savunma doktrinlerini devletlerin rızaları açısından da belirtecek olursak esasında Uluslararası Daimî Adalet Divanının Bozkurt-Lotus davasında belirttiği gibi devletler kendi istekleri dışında olan kurallara uymaya zorlanamazlar²⁶⁹. BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde önleyici ve ön alıcı meşru savunma açıkça yasaklanmamıştır²⁷⁰. Böylece bir devletin sadece BM Anlaşmasını imzalaması ile önleyici veya ön alıcı meşru savunma hakkından vazgeçtiğini söylemek mümkün olmayacaktır.

Önleyici meşru savunmanın varlığı BM Statüsünün 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasının karşısında tartışmalıdır. Çünkü günümüz uluslararası hukukunda haklı savaş kavramının ulus devletlerin yükseliş sürecindeki anlamıyla eşdeğer olmadığı açıktır. Bu sebeple devletin doğrudan kendini koruma refleksiyle devam eden bir saldırı olmadan kuvvet kullanması günümüz uluslararası hukuku düzeni açısından tartışmalıdır. Keza ulus devlet algısının günümüze göre çok daha kuvvetli olduğu dönemlerde dahi “*önceden yapılmış bir kötülüğün*” mevcudiyeti haklı savaş için koşul kabul edilmekteydi²⁷¹. Meşru savunma kapsamında bir saldırının devam etmesi koşulunu özellikle terör saldırılarına karşı aramak hakkaniyete uygun sonuçlar vermeyebilir. Teröristler korku, panik veya endişe yaymak için en zayıf anı yakalamaya çalışarak eylemde bulunurlar. Bu sebeple bir terörist grubun saldırısını beklemek aynı zamanda bu terörist gruba fırsat vermek anlamına da gelir. Bir başka deyişle terörist gruplara karşı meşru savunma da saldırının her an gelebileceği ihtimali de saldırının devam ettiğini kabulünü haklı çıkarabilir²⁷².

Meşru savunmada bulunmak için bir saldırının mevcudiyeti şart olmakla birlikte bu saldırının kimden geldiğinin de belirlenmesi gerekir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 14.12.1974 tarihli 3314 sayılı kararının²⁷³ ilk maddesinde kabul ettiği üzere saldırı, “bir başka devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da B.M. Anlaşmasına aykırı herhangi bir biçimde silahlı kuvvet kullanma” olarak tanımlanmaktadır. Bir eylemin meşru savunmaya neden olacak saldırı fiilini oluşturması için Güvenlik Konseyinin takdir hakkı saklı olmak

²⁶⁹ Lotus Davası (Fransa v. Türkiye), Esas, Hüküm, Permanent Court of International Justice (PCIJ), Series A, No. 10, 7 Eylül 1927, p. 44.

²⁷⁰ Mutlu, s. 165.

²⁷¹ Ereker, s. 36.

²⁷² Türkay, s. 349.

²⁷³ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974).

üzere kuvvet kullanma eylemini gerçekleştiren ilk tarafın savunma yapan taraf olmaması ve saldırının belli bir yoğunlukta olmasıdır²⁷⁴.

Saldırı eyleminin devlet dışında fakat herhangi bir ya da birden fazla devletin desteklediği bir grup tarafından gelmesi durumunda BM Anlaşması m.51 kapsamında meşru savunma yapıp yapılamayacağına dair üç görüş sayılabilir²⁷⁵. Bir görüşe göre BM Genel Kurulunun 1974 Sayılı Saldırının Tanımı Kararına²⁷⁶ göre meşru savunma hakkı sadece devletlerin saldırılarında mümkündür. Bir diğer görüşe göre ise saldırı eylemi eğer bir devlete isnat edilebiliyorsa meşru savunma mümkündür. Bu görüşün temelinde Adalet Divanının İşgal Edilmiş Filistin Ülkesinde Duvar Örülmesinin Hukuksal Sonuçları Danışma Görüşünde²⁷⁷ de belirtildiği gibi İsrail'in kendisini korumak için giriştiği savunma eylemlerine sebep olan saldırı eylemleri bir devlete isnat edilmediğinden Divan tarafından kabul görmeyişi vardır. Son görüş ise devlet dışı aktörlerin gerçekleştirmiş olduğu saldırı eylemlerine karşılık meşru savunmanın mümkün olduğudur. Bu son görüşün temelini ise 11 Eylül Saldırılarından sonra BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1373 sayılı karar bulunmaktadır²⁷⁸. Bu kararda devletlerin terörist örgütlere yardım etmemesi gerektiği belirtilmiştir²⁷⁹.

²⁷⁴ Pazarcı, s. 558.

²⁷⁵ Nikaragua kararı devlet dışı aktörlerin eylemlerinin devlete atfedilmesinde önemli tespitlerde bulunmuştur. Kararda Amerika Birleşik Devletleri'nin hükümete karşı olan *contras* grubunu sübvansе ettiği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu grup üzerinde sağladığı kontrolün verdiği yardımı kesmesi ile mümkün olacağı bu sebeple de *contras* grubunun her anlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin adına hareket ettiğinin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Bkz. Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 52.

Divan kararında *contras* tarafından gerçekleştirilen operasyonlarda hedeflerin seçimi, operasyonların planlanmasında Amerika Birleşik Devletleri'nin baskın ya da belirleyici olması durumunda dahi *contra* tarafından gerçekleştirilen eylemlerin Amerika Birleşik Devletleri'ne isnadının mümkün olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Divan, Amerika Birleşik Devletleri'nin *contra* üzerinde sahip olduğu genel kontrolün başka deliller olmadan tek başına *contra* tarafından gerçekleştirilen insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin Amerika Birleşik Devletleri'ne isnadı için yeterli olmadığını bu isnad için etkin kontrolün olması gerektiğini belirtmiştir. Bkz. Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 54.

Divan, Amerika Birleşik Devletleri'nin *contra* lehine sağlamış olduğu destek sebebiyle *contra* tarafından gerçekleştirilen her eylemin Amerika Birleşik Devletleri'ne isnat edilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır. Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 55.

²⁷⁶ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974).

²⁷⁷ İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuksal Sonuçları, Danışma Görüşü, I.C.J. Reports 2004, s. 62.

²⁷⁸ Uluslararası Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehdit: Terörist Eylemler, S RES. 1373, UN Doc. S/RES/1373 (28 Eylül 2001), s. 2.

²⁷⁹ Pazarcı, s. 561.

Meşru savunmanın alanını genişleten önleyici ve ön alıcı meşru savunma eylemleri için dönüm noktası 11 Eylül saldırıları olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri eski Devlet Başkanı G.W.Bush ön alıcı müdahale diğer adıyla Bush doktrinini ileri sürerek kuvvet kullanma yasağının jus cogens nitelikte olduğunu savunanlara meydan okumuştur²⁸⁰. Bu saldırılardan sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararı²⁸¹ kabul ederek “her türlü uluslararası terör eyleminin” barışı tehdit ettiğini belirtmiş fakat bu terörist saldırılara silahlı saldırı olarak nitelememiştir. Aynı zamanda NATO üyesi devletler NATO Anlaşmasının 5’inci maddesi kapsamında müşterek meşru savunma hükmünü ilk kez kullanmışlardır²⁸².

2.3.3.1.2.2.Savunmada Zorunluluk Olması

Savunma da zorunluluk olması ile kastedilen saldırıyı defetmek için başka bir çarenin olmamasıdır.

Savunma kapsamında kuvvet kullanacak devletin başka bir çaresi var ise meşru savunmanın koşullarının gerçekleşmediği kabul edilmelidir²⁸³.

Uluslararası hukukta ulusal hukuk düzenlerinde olduğu gibi zorunlu yargı makamlarının olmaması ya da üstün bir egemen eliyle faaliyet gösteren icra iflas organlarının olmaması meşru savunma da zorunluluk koşulunun siyasi zemine kaymasına sebebiyet vermektedir. Şöyle ki zorunluluk unsuru meşru savunmada eyleme geçmekten başka çare kalmamasıdır. Eğer uluslararası hukukta taraflar arasında uyuşmazlığı nihai olarak sonlandıracak ve de kesin hükme taraflarca uyulmaması halinde bunu zorlayacak meşru bir egemen olsaydı bir devletin meşru savunma kapsamında kuvvet kullanmasında zorunluluk bulunması hali oldukça istisnai hale gelirdi. Uygulamada zorunluluk unsurunun tespitinde siyasi argümanların öne çıktığı görülmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak işgalini meşru savunma kapsamına dahil etmeye çalıştığı görülmektedir. Fakat meşru savunma iddialarının karşılık bulmaması sebebiyle Irak’ın sahip olduğu iddia edilen kitle imha silahlarının yok edilmesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Irak aleyhine aldığı kararların uygulanması amacı Irak işgali için

²⁸⁰ Füsün Arsava, “Devletlerin Egemen Eşitliği Prensibi ve Fiili Eşitsizlik”, **YUHFD**, Cilt:11, Sayı:2, 2014(Eşitsizlik), s. 51.

²⁸¹ Terörist Saldırılarına İlişkin Durum, S RES. 1368, UN Doc. S/RES/1368 (12 Eylül 2001).

²⁸² Eyyub Kandemir, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Açısından Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Nato ve Terörizmle Mücadele”, **TAAD**, Sayı: 19, 2014, s. 859 vd., Safi, s. 327.

²⁸³ Safi, s. 328.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bahanesi olmuştur²⁸⁴. Görüldüğü gibi BM Güvenlik Konseyinin kararının uygulanması için başka çarenin olup olmadığı konusunda devletlerin siyasi takdirleri ön plandadır.

Meşru savunmada zorunluluktan söz edebilmek için başka bir çare kalmamasına ilişkin olarak BM Güvenlik Konseyinin BM Anlaşmasının VII. Bölümü kapsamında bir karar almaması gerektiği hususu da belirtilmelidir. Çünkü uluslararası güvenlik ve barışı korumak için asli yetkili olan Güvenlik Konseyinin kural olarak harekete geçmesi hukuktan beklenendir. Fakat söz konusu harekete geçiş etkin ve elverişli olmalıdır. Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında asli organ olarak öncelikli olsa da bu yetki münhasır olmayıp tek başına hareket etme zorunluluğu getirmemektedir²⁸⁵. Uygulamada siyasi sebeplerle bu her zaman mümkün olmamaktadır. Uygulamada Amerika Birleşik Devletleri Afganistan'a yönelik operasyonunu icra ederken Güvenlik Konseyinin almış olduğu bir yetkilendirme kararı bulunmamaktadır. Bu sebeple de Amerika Birleşik Devletleri bu operasyonu meşru savunma kapsamında değerlendirmiştir²⁸⁶.

Ön alıcı ve önleyici meşru savunma kapsamında zorunluluk unsuru bir meydan okuma ile karşı karşıyadır. Caroline olayından itibaren mevcut olan gereklilik kriteri ön alıcı ve önleyici meşru savunmada geleneksel anlamında düşünülemez. İsrail'in Osirak nükleer reaktörünü vurmasıyla zorunluluk unsuru esnetilmeye çalışılmış olsa da pek kabul görmemiştir. Bush doktrini ile zorunluluk unsuru tekrar esnetilmeye çalışılmıştır. Osirak nükleer reaktörünün vurulmasıyla Bush doktrinin temel farkı tehdit algısının değişmesidir. İsrail Irak'a karşı giriştiği ön alıcı eyleminde bir diğer egemen devlete karşı operasyon düzenlerken Bush doktrini ile Amerika Birleşik Devletleri Afganistan'da bulunan bir terör örgütüne karşı operasyona girmiştir. Bu durum aslında kitle imha silahlarının devlet dışı aktörlerin eline geçmesi halinde devletlerin hareketsiz kalmasının yaratacağı riskin ön alıcı veya önleyici meşru savunmaya temel oluşturabileceğinin emaresidir²⁸⁷.

²⁸⁴ Safi, s. 329.

²⁸⁵ Sevdâ Keskin ve Tansel Özen, "Akdeniz'de Türk Gemisine Yapılan Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", PRU-DHD, Cilt:1, Sayı:1, 2022, s. 250.

²⁸⁶ Mutlu, s. 147.

²⁸⁷ Mutlu, s. 169.

Günümüz BM Anlaşması ile öngörülen uluslararası hukuk anlayışında kuvvete başvurma son çare olduğundan meşru savunmanın son çare olarak bir başka deyişle zorunluluk koşulu gerçekleştiğinde başvurulması gereken bir hukuki çaredir. Bilhassa devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru savunma kapsamında kuvvet kullanımı söz konusu olduğunda devlet dışı aktörün bulunduğu devletin egemenliğinin ihlal edilmemesi için barışçıl çözüm yöntemlerinin uygulanması gerekmektedir²⁸⁸.

2.3.3.1.2.2.1. Koruma Sorumluluğu

Koruma sorumluluğu (Responsibility to Protect kısaca R2P)²⁸⁹ esasında egemenliğin sınırını oluşturmak iddiasındadır. Otoritenin aynı zamanda sorumlulukta yüklediği kabulünden harekete geçen koruma sorumluluğu doktrinine göre devletler sorumluluklarını yerine getiremediklerinde egemenliklerini öne süremeyecek ve bireylerin güvenliği ön planda tutulacaktır²⁹⁰.

Koruma sorumluluğu insancıl müdahalenin kurumsallaştırılmış halidir. İnsancıl müdahale geniş anlamda bir başka devletin ülkesi içerisindeki kişilerin yaşadığı acıyı dindirmek için ilgili devletin işlerine müdahaledir. Geniş anlamda insancıl müdahale ise ilgili devlete yönelik kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktır²⁹¹.

Bir devletin vatandaşlarını başka bir devletin ülkesinde gerçekleştireceği eylemlerle korumaya çalışması insancıl müdahale değildir. Vatandaşın korunması ile insancıl müdahale arasındaki temel fark saiktir. İnsancıl müdahalede genellikle devlet kendi vatandaşını değil müdahalede bulunduğu devletin vatandaşlarını ağır insan hakları ihlallerinden korumayı amaçlar²⁹². Ayrıca vatandaşını koruyan devlet genellikle vatandaşını tehlikeden uzaklaştırırken insancıl müdahalede ilgili devlete karşı kuvvet kullanımı söz konusudur²⁹³.

²⁸⁸ Çimen, s. 147.

²⁸⁹ Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi, GA Res. 60/1, UN Doc. A/RES/60/1 (24 Ekim 2005), s. 30.

²⁹⁰ Emir Abbas Gürbüz, “Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu Çıkmazı”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 113-114, 2014, s. 156.

²⁹¹ Özhan Hancılar, “201 Libya Müdahalesi ve Uluslararası Hukuk”, **Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2016, ss. 66-67.

²⁹² Sezai Çağlayan, “Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi:”Koruma Öncelikli Sorumluluk””, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cil:6, Sayı:12, 2018, s. 338.

²⁹³ Hancılar, s. 67.

İnsancıl müdahalenin uluslararası hukuka uygun olup olmadığına ilişkin farklı görüşler söz konusudur. Çalışmamızın konusu kuvvet kullanımına ilişkin olduğundan kısaca kuvvet kullanma yasağı bağlamında insancıl müdahaleyi değerlendireceğiz. Ancak belirtilmelidir ki Uluslararası Adalet Divanı Nikaragua kararında insan hakları ihlallerinin ve bunları güvence altına alma gerekçesinin kuvvet kullanma yasağına meşru bir istisna teşkil etmeyeceğini belirtmiştir²⁹⁴.

BM Anlaşmasının 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasında bir devletin toprak bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına ya da BM amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanımı yasaklanmıştır. Bu sebeple insancıl müdahale bir devletin toprak bütünlüğü ya da siyasal bağımsızlığına kast etmiyorsa kuvvet kullanma BM Anlaşmasının amaçlarıyla da bağdaşık olup uluslararası hukuka aykırı sayılmayabilecektir. Hatta bir devletin toprak bütünlüğü ve siyasal egemenliğine saygı duyulması için egemenliğini insan haklarına uygun olarak kullanması gerektiği belirtilmektedir²⁹⁵. Fakat bir kuvvet kullanım eyleminin insancıl müdahale mi yoksa siyasi bir hamle mi olduğunun tespiti uygulamada oldukça zordur. İnsancıl müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunu savunanlara göre BM Anlaşmasının öngördüğü sistem Güvenlik Konseyinin etkin çalışmasına bağlı olduğundan siyasi sebeplerle Güvenlik Konseyinin etkin çalışmaması halinde de yapılageliş kuralı gereği insancıl müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olmayacağıdır²⁹⁶. Ancak burada da cevaplanması gereken soruda şudur: Güvenlik Konseyi daimi üyeleri dünyanın her yerinde askeri operasyon yapma kapasitesine sahip olup genellikle kuvvet kullanan devletlerdir. Bu devletler eğer Güvenlik Konseyi kararı olmadan insancıl müdahale kapsamında kuvvet kullanıyorlarsa bunun siyasi olmadığını ispat etmek çok zordur²⁹⁷.

İnsancıl müdahalenin kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olamayacağını öne sürenler ise BM Anlaşması kapsamında kuvvet kullanma yasağının geniş anlamda yasaklandığını ve istisnalarının da sınırlayıcı olarak kaleme alındığını belirtmektedirler²⁹⁸. Ayrıca insancıl müdahalenin kuvvet kullanma yasağının bir

²⁹⁴ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s.124.; Yılmaz, s. 69.

²⁹⁵ Yılmaz, s. 69.

²⁹⁶ Çağlayan, s. 340.

²⁹⁷ Hancılar, s. 68.

²⁹⁸ Çağlayan, s. 340.

istisnası olarak yapılageliş kuralı olmasına yetecek devlet uygulaması olmadığını ileri süren görüşler mevcuttur²⁹⁹.

Çalışmamızın konusunu önleyici ve ön alıcı meşru savunma oluşturduğundan koruma sorumluluğuna ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapmayarak sadece bu kurumun kuvvet kullanma yasağı ve meşru savunmayla ilişkisine dair değerlendirmelerde bulunacağız.

Koruma sorumluluğu kapsamında kuvvet kullanma kararı yetkisine sahip olduğu belirlenen ilk kurum BM Güvenlik Konseyidir³⁰⁰. Bu tespit gerek günümüz uluslararası hukuk düzeni gerekse de BM Anlaşmasıyla uyumludur. Fakat Rapor Güvenlik Konseyini tek yetkili olarak görmemekte aynı zamanda daimi üyelerin veto hakkını kötüye kullandığı durumlarda Genel Kurul'un da yetkili olduğunu belirtmektedir³⁰¹. Bu durumda cevabı kolay olmayacak iki soru akla gelmektedir. Birincisi Güvenlik Konseyinin kuvvet kullanma konusunda asli yetkili olduğu belirtiliyorsa söz konusu Rapor mevcut BM sistematüğinde neyi değiştirebilir ya da geliştirebilir? İkinci soru ise Güvenlik Konseyinin daimi üyelerin veto hakkı nedeniyle çalışmaması halinde Genel Kurulun karar alması gerektiği durumlarda hukuki değil de siyasi olmadığı nasıl tespit edilebilir?

Yukarıda belirtilen sorulara ayrıntılı cevap vermek başka bir çalışmanın konusudur ancak bizim koruma sorumluluğunu meşru savunmada zorunluluk olması başlığında inceleme sebebimiz bu sorularla ilişkilidir. Şüphesiz ki devletler üçüncü kişiler lehine meşru savunma yapabilirler fakat bu savunmada zorunluluk olduğunu hukuki olarak tespit edecek tek merci Güvenlik Konseyidir. Güvenlik Konseyi zaten bir tehdit tespit ederse herhangi bir doktrine başvurmadan doğrudan BM Anlaşması gereği kuvvet kullanılabilir.

Bir devletin içerisinde meydana geldiği takdirde koruma sorumluluğunu gündeme getirebilecek soykırım, iç savaş, etnik temizlik gibi hallerde yine BM araçlarını kullanmak gerek devletlerin eşit egemenliğe gerekse de BM sistematüğünün kurduğu günümüz yapısına daha uygun olacaktır. Bu gibi hallerde Güvenlik Konseyi

²⁹⁹ Hancılar, s. 69.

³⁰⁰ Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi, GA Res. 60/1, UN Doc. A/RES/60/1 (24 Ekim 2005), s. 30

³⁰¹ Gürbüz, s. 159.

doğrudan yetkili olduğu gibi 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi³⁰² gibi özel normlar ile de müdahale de bulunma imkânı mevcuttur.

2.3.3.1.2.3.Saldırı ve Savunma Arasında Orantılılık Olması

Saldırı ve savunma arasında orantılılık olmasıyla kastedilen savunma eyleminin saldırıyı defedecek yoğunlukta olmasıdır³⁰³. Burada orantılılık mutlak bir orantılılığı belirtmemektedir. Savunmanın orantılı olması her olayın özelliğine göre objektif olarak değerlendirilmelidir³⁰⁴. Bir başka deyişle savunma eyleminde kullanılan kuvvet araçları, yöntemleri ya da miktarı saldırı eylemiyle mutlak olarak aynı içerikte olmak zorunda değildir. Fakat bu durum savunma eyleminde kullanılacak kuvvet eylemleri için bir sınır olmadığı anlamına gelmez. Şüphesiz ki meşru savunma kapsamında kuvvet kullanarak bir başka ülkenin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına yönelik eylemlerde bulunulamayacağı gibi insancıl hukuk kurallarına da uymak zorunludur. Aksi halde meşru savunma hakkını icra eden devletin eylemleri hukukun çizdiği sınırları aşarak devletin sorumluluğunun doğmasına sebebiyet verecektir.

Divan Nikaragua kararında doğrudan kuvvet kullanımı olmayan eylemlerin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi için ölçü ve sonuçlar açısından eylemlerin silahlı saldırı boyutunda olması gerektiğini belirtmiştir³⁰⁵. Bu sebeple meşru savunmadan söz edebilmek için dolaylı kuvvet kullanım eylemlerinin belli bir ölçüde olması ve belli sonuçlar meydana getirmesi gerekmektedir³⁰⁶.

Dolaylı kuvvet kullanımı sonucunda meşru savunmanın gerçekleşmesi lojistik destekle de mümkündür. Ukrayna-Rusya savaşında Batılı devletler Ukrayna'ya istihbarat ve lojistik olarak büyük destek vermektedir. Bu desteğin boyutu silahlı saldırı boyutuna ulaşmadığı için Rusya'nın yardım eden Batılı devletlere karşı bir meşru savunma yapması mümkün değildir. Öğretide Ukrayna ve Batılı müttefikleri arasında müşterek meşru savunmanın koşullarının sağlandığı ifade edilmiş³⁰⁷ olsa

³⁰² Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 9 Aralık 1948, 78 UNTS 277.

³⁰³ Dağdeş, s. 29.

³⁰⁴ Aksar, Uluslararası Ceza, s. 157.

³⁰⁵ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 93.; Kayhan, s. 1966.; Michael N. Schmitt, "Preemptive Strategies in International Law", **Michigan Journal of International Law**, Cilt:24, Sayı:2, 2003, s. 539.

³⁰⁶ Derya Aydın Okur, "İşid'e Karşı Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından İsteksiz Ya da Aciz Devlet Teorisi", **İKÜHFD**, Cilt: 14, Sayı: 2, 2015, s. 43., Safi, s. 327.

³⁰⁷ Meika Atkins, Melanie O'Brien, Hobashia Saleem, "The Shadow Side of Aid: When Assistance Veers into Indirect Force", **Journal of International Law and Human Rights**, Cilt:2, Sayı:1, 2023, s. 8.

da bu görüşe katılmak mümkün değildir. Öğretide dolaylı kuvvet kullanımı için öngörülen kuvvet kullanma eşiğinin Nikaragua kararından daha yüksek olduğu ifade edilmiş olsa³⁰⁸ da bu görüşe katılmamaktayız.

Dolaylı kuvvet kullanımının mevcudiyeti için bu kuvvetin yardım edilenle bir bağının, sağlanan katkının belli oranda olması ve kasten sağlanması gerekmektedir³⁰⁹.

Savunma ve saldırı arasında orantılılığın ulusal hukuk açısından tespiti uluslararası hukuka göre görece kolaydır. Örneğin 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika Birleşik Devletleri Afganistan'da bulunan Taliban rejimini yıkmadan El-Kaide'yi etkisiz hale getiremeyeceğini hesap ederek Afganistan'da iç savaşa yol açan saldırılar düzenlemiştir. Şüphesiz ki 11 Eylül saldırıları seçilen hedeflerin sembolik ve stratejik önemleri, hayatını kaybeden sivil sayısı ve meydana getirdiği maddi ve psikolojik etki bakımından çok korkunç bir terör saldırısıdır³¹⁰. Fakat dünya tarihinin en büyük terör saldırılarından biri olsa da 11 Eylül saldırılarına karşı bir ülkeye karşı topyekûn işgal ve rejim değişikliği harekâtlarına girmenin orantılı olduğu konusunda hukuki ve vicdani sorular mevcuttur.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a yönelik operasyonunda hukuki bir tehlikenin de kapısı aralanmaktadır. Silahlı saldırının devlet dışı aktörler tarafından da gerçekleştirilebileceğinin kabulü bir sonraki adımda hangi koşullarda devlet dışı aktörlerin silahlı saldırı gerçekleştirmiş olacağı sorusunu ortaya çıkarmaktadır³¹¹. Devletler gibi konvansiyonel savaşı tercih etmeyen örgütler açısından bunun tespiti oldukça zor ve siyasi istismara açık olacaktır. Ancak gelecekteki bir terör eylemini engellemek amacıyla gerçekleştirilecek bir meşru savunma eyleminin kesinlikle orantılılık ilkesine aykırı olacağını belirtmek önyargılı bir tutum olacaktır³¹².

³⁰⁸ Michael N. Schmitt ve W. Casey Biggerstaff, "Aid and Assistance as a "Use of Force" Under the Jus Ad Bellum", **International Law Studies**, Cilt:100, 2023, s. 204.

³⁰⁹ Atkins, O'Brien, Saleem, s. 8.

³¹⁰ Safi, s. 328.

³¹¹ Mutlu, s. 159.

³¹² Füsün Arsava, "Devlet Dışı Aktörlere Karşı Yasal Savunma Hakkı Kullanılması", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2019(Devlet Dışı Aktörler), s. 124.

Meşru savunmanın koşullarından orantılılık gibi zorunluluk olması da BM Anlaşmasında düzenlenmemiş olup yapılageliş hukukundan kaynaklanmaktadır³¹³. Bu durum meşru savunmanın intikam alma yöntemi olmamasına uygundur.

2.3.3.1.2.4.Savunmanın Saldırana Karşı Yapılması ve Müşterek Meşru Savunma

Meşru savunmanın hukuka uygun sınırlar içinde yapılabilmesi için savunma eylemlerinin saldırgana karşı yapılması gerekmektedir.

Uluslararası hukuk her devletin eşit egemeler olduğunu kabul etse de pratikte askeri, siyasi ve ekonomik olarak devletler eşit güçte değildir. Bunun sonucu olarak kendisinden askeri olarak çok daha kuvvetli bir devlerin saldırısına uğrayan devlet üçüncü devletlerden yardım isteyerek müşterek meşru savunmadan yararlanabilir.

BM Anlaşması madde 51’de “... *Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez...*” ifadesi ile müşterek meşru savunma düzenlenmiştir.

Müşterek meşru savunmaya katılması yönünde talep alan devlet esasında doğrudan kendisine yönelmiş bir saldırı olmasa da talepte bulunan devletin kişiliğinde bulunan hukuka uygunluk nedeninden yararlanarak kuvvet kullanma eylemlerinde bulunabilir. Bu durumda üçüncü devletin gerçekleştirmiş olduğu kuvvet kullanma eylemleri hukuka uygun olarak kabul edilir. Ancak belirtilmelidir ki üçüncü devletin eylemlerinin hukuka uygun olabilmesi için talepte bulunan devlet lehine meşru savunmanın koşullarının gerçekleşmiş olması gerekmekte olup aynı zamanda üçüncü devletin saldırgan devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına müdahale etmeden insancıl hukuk kurallarına uygun bir şekilde müşterek meşru savunma hakkını icra etmesi gerekir.

Müşterek meşru savunma kapsamında değerlendirilmesi gereken bir diğer kavram davetle müdahaledir. Devleti temsile yetkili organların ülke içinde uluslararası olmayan bir silahlı çatışmayı bastırmak üzere bir başka devlet ya da devletlerden ya

³¹³ Türkay, s. 343.

da uluslararası örgütten askeri yardım talep etmesi sonucunda talebi kabul eden devletin eylemleri davetle müdahale olarak adlandırılır³¹⁴.

Davetle müdahaleye iştirak eden devletin eylemlerinden sorumluluğu devam ettiği gibi davet talebinde bulunan devlette gerçekleşecek eylemlerden dolayı müşterek olarak sorumludur. Bu sorumluluk sadece devletlerarasında değil aynı zamanda insancıl hukuk ve insan hakları hukuku bağlamında da geçerlidir³¹⁵. Davetle müdahalede davet eden devletin içişlerine yönelik bir yardım söz konusu olduğundan gerek davet eden gerekse davet edilen devletin gerçekleştireceği eylemler BM Anlaşması kapsamında düzenlenen kuvvet kullanma yasağına ilişkin olmayacaktır.

Savunma eyleminin saldırana karşı yapılması gerekliliği uygulamada tereddütlere sebebiyet verebilmektedir. Özellikle devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği saldırılara karşı bu aktörlerin yerleşik olduğu ülkelere karşı gerçekleştirilecek savunma eylemlerinin meşruluğu tartışmaya açık hale gelebilmektedir. Kural olarak uluslararası hukuk öğretisinde hukukun süjesi devletlerdir. Bu sebeple meşru savunma devletlere karşı mümkündür. 11 Eylül terör saldırısı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a yönelik harekâtı El-Kaide terör örgütünü etkisiz hale getirmek için olsa da Afganistan'ın toprak bütünlüğüne de bir saldırı teşkil etmektedir³¹⁶. Bu durumda meşru savunmanın devlet dışı aktörlere karşı gerçekleştirilemeyeceği kabul edilirse Amerika Birleşik Devletleri'nin operasyonu savunmanın saldırıya karşı yapılmadığı gerekçesiyle hukuka aykırı kabul edilecektir.

Taliban ve El-Kaide arasındaki bağın da ortaya konulması önemlidir. BM Güvenlik Konseyi 1999 yılında almış olduğu 1267 sayılı kararı ile Taliban'ın Usame Bin Ladin'e güvenli bir sığınak (*safe heaven*) sağladığını ve Ladin ile bağlantılı kişilerin terörist kampları yönetmesine izin verdiğini tespit etmiştir³¹⁷. BM Güvenlik Konseyi 2002 yılında tekrar Usame Bin Ladin ve El Kaide terör örgütü mensuplarına karşı uygulanacak yaptırımları belirlerken Taliban mensubu kişileri

³¹⁴ Reçber, s. 856.

³¹⁵ Reçber, s. 857.

³¹⁶ Safi, s. 329.

³¹⁷ Taliban ile ilgili Uluslararası Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehdit, S RES. 1267, UN Doc. S/RES/1267 (15 Ekim 1999).

de yaptırım listesine eklemiştir³¹⁸. Taliban gerek yönetim şekli gerekse yönetime geliş şekli bakımından demokratik veya meşru olmasına bakılmaksızın Devlet Olmanın Koşullarına İlişkin Montevideo Sözleşmesine³¹⁹ göre Afganistan Devleti'nin tüzel kişiliğini temsile yetkilidir³²⁰. Her ne kadar Taliban Afgan halkını itaate zorlamış, BM Güvenlik Konseyince yaptırımlara uğramış ve de uluslararası toplum tarafından büyük oranda tanınmamış olsa da öğretide de Afganistan devletinin temsilcisi olarak kabul etmesi gerektiği belirtilmiştir³²¹. Bu sebeple El-Kaide'nin eylemlerinin Taliban'a atfedilmesi hukuken sağlam temele sahip bir iddiadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a yönelik operasyonunun meşru savunma kapsamında incelenmesinde meşru savunmanın diğer koşullarına göre savunmanın saldırgana karşı yapılması unsuru daha kuvvetli görünmektedir.

Öğretide de belirtildiği üzere BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde düzenlenen meşru savunma ve 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasında düzenlenen kuvvet kullanma yasağı arasında Güvenlik Konseyinin siyasi yapısı da düşünüldüğünde mutlak

³¹⁸ El-Kaide ile Uluslararası Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehdit, S RES. 1390, UN Doc. S/RES/1390 (16 Ocak 2002).

³¹⁹ Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri Hakkında Montevideo Sözleşmesi, 26 Aralık 1933, 165 LNTS 19.; Montevideo sözleşmesi 1933 tarihinde Uruguay'ın başkenti Montevideo şehrinde imzalanmış olup günümüzde devlet olmanın kriterlerini açıklayan metindir.

Sözleşmenin 1'inci maddesine göre bir devlet sürekli insan topluluğu, belirli bir ülke, yönetim ve diğer devletlerle ilişkiye girebilme kapasitesine sahip olmalıdır.

Söz konusu sözleşme günümüzde bir yapılageliş kuralı olarak kabul edilmektedir. Bkz. Alexandra Rickart, "Emerging Issues: To Be or Not to Be, That Is the Statehood Question", **University of Baltimore Journal of International Law**, Cilt:3, Sayı:2, 2015, s. 145.

Montevideo sözleşmesinde belirtilen kurallar açısından iki önemli hususun belirtilmesi gerekir. Öncelikle ilgili kriterlerin sağlanması durumunda devletin mevcudiyetinin varlığı ile devletin tanınması farklı meselelerdir. Montevideo sözleşmesi devletlerin tanınmasını devletlerin mevcudiyeti için bir şart olarak saymamıştır fakat öğretide de belirtildiği gibi Somaliland gibi devletler hukuki olarak kabul görmeseler de fiili olarak Montevideo Sözleşmesindeki koşulları sağlamaktadır. Bu durum için yapılacak en doğru tespit Montevideo Sözleşmesinde bulunan koşullar sözleşmenin imzalanmasından önce mevcut olan devletler için kesinlikle geçerlidir fakat Sözleşmenin imzalanmasından sonra hukuki kişilik kazanılması durumunda tanıma da önemli bir şart oluşturmaktadır. Bkz. Hussain Roba ve Brian Khisa, "Analysing the Practice of State Recognition as an Exclusionary Mechanism From The International Community of States", (<https://ssrn.com/abstract=4592392>), (E.T. 23.8.2025), s. 34.

Montevideo Sözleşmesinde bulunan koşullar elbette günümüz küresel problemlerinden mahfuz değildir. Küresel ısınma sebebiyle deniz seviyesinin yükselmesi Sözleşmenin öngördüğü belirli bir ülke ve sürekli insan topluluğu koşulları bakımından söz konusu koşulların artık daha esnek yorumlanmasını gerektirmektedir. Küresel ısınma sebebiyle devlet olmanın koşulları bakımından gelecekte önemli sorunlar öğretide tartışılması kaçınılmaz görünmektedir. Bkz. Archana Vijai Kumar, "Challenges Facing the Montevideo Convention on the Rights and Duties of States", *Hull Law Review*, Cilt: 1, 2023-2024, s. 23.

³²⁰ Mutlu, s. 156.

³²¹ Nuray Ekşi, "Milletlerarası Hukuk Açısından Dünden Bugüne Taliban ve Taliban'ın Hükümet Olarak Tanınıp Tanınmayacağı Meselesi" **Public and Private International Law Bulletin**, Cilt: 42, Sayı: 1, 2022, s. 72.

kural-istisna ilişkisi olarak kaleme alınmamıştır. Maddenin kaleme alınışı Güvenlik Konseyinin uluslararası güvenliği sağlamadaki öncelikli yetkisini belirtir şekilde düzenlenmiştir. Bu sebeple öğretide BM Anlaşmasının 2'nci maddesi kapsamında kuvvet kullanma yasağı kabul edildiğinde devlet dışı aktörlerin de devletin toprak bütünlüğünü tehdit ettiğinden meşru savunma kapsamında operasyonlara maruz kalabileceği belirtilmiştir³²².

Savunmanın saldırana karşı yapılmasında Işid özel bir önem arz etmektedir. Işid'in eylemleri Türkiye, Fransa, Amerika, Almanya, Avustralya, İngiltere ve Ürdün gibi ülkelerde gerçekleşmiştir³²³. Bu durumda Işid'e karşı oluşan koalisyonun hangi devletin meşru savunma hakkına dayandığını belirtmesi gerekmektedir. Ayrıca savunma paktı olan NATO'nun da kurucu sözleşmesine dayanarak müşterek meşru savunma kapsamında Işid'e karşı operasyonlar gerçekleştirmesi hukuka uygun olacaktır³²⁴.

Müşterek meşru savunma kapsamında değinilmesi gereken bir diğer husus ise NATO'dur. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünün kısaltması olan NATO bir müşterek savunma örgütüdür.

NATO Antlaşması "bu antlaşmanın tarafları, Birleşmiş Milletler yasasının amaçları ve ilkelerine olan inançlarını ve bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyit ederler." ifadesi ile giriş kısmında 2.Dünya Savaşı ile kurulan düzenin korunmasına saygılı olacağını belirtmektedir.

BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde düzenlenen meşru savunma hakkı bireysel ya da toplu olarak bu savunmanın icra edilebileceğini düzenleyerek NATO gibi bölgesel örgütlerin mevcudiyetinin hukuki zeminini teşkil etmektedir. Keza NATO Anlaşmasının meşru savunmayı düzenleyen meşhur maddesi "bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak" ifadesi ile BM Anlaşmasına atıfta bulunmuştur³²⁵.

NATO Anlaşmasının 5'inci maddesi *"herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik*

³²² Füsün Arsava, Devlet Dışı Aktörler, s. 111.

³²³ İskender Karakaya, "Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti(Işid) Örneği", **B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:38, Sayı:1, 2019, s. 187.

³²⁴ Arsava, Devlet Dışı Aktörler, s. 123.

³²⁵ Ecemiş Yılmaz ve Çimen, s. 485.

*Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir” ifadesi ile uluslararası barışı korumakla yükümlü olan asli organın BM Güvenlik Konseyi olduğunu teyit ederek hukuki zeminini kuvvetlendirmektedir*³²⁶.

NATO Anlaşması işbu anlaşmaya taraf olan iki veya daha çok devlet arasında bir silahlı saldırı olması durumunda nasıl bir yöntemin izleneceğini kaleme almamış aynı zamanda böyle bir durumda yardım yapılmasını yasaklayan bir hüküm de düzenlememiştir³²⁷.

Amerikan Başkanı Donald Trump tarafından NATO aleyhine yapılan eleştiriler ittifakın prestijini sarsmış olsa da Anlaşma Kuzey Amerika ve Avrupa kıtalarının güvenliğini müşterek meşru savunma kapsamında garantilen en önemli hukuki araçtır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi dahi etkinlik açısından NATO anlaşmasının meydana getirdiği etkinliği en azından söz konusu kıtalar için sağlayamamaktadır³²⁸. Bir başka deyişle NATO, müşterek meşru savunmanın kurumsallaşmış bir hali olmakla beraber aynı zamanda çok önemli bir caydırıcı kapasiteye sahip olan politik bir araçtır.

NATO’nun meşruiyeti esasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yetersiz kaldığı durumlarda pekişmektedir. Rusya’nın son yıl içindeki eylemleri Birleşmiş Milletler sisteminin bazı devletleri hukuka uymaya zorlamakta yetersiz kaldığını göstermektedir³²⁹. Öğretide de belirtildiği üzere NATO başarılarını arttırdığı sürece Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin önüne geçerek BM Anlaşmasıyla olan bağını zayıflatmaktadır³³⁰.

Müşterek meşru savunma bakımından belirsizlik taşıyan tek anlaşma NATO Anlaşması değildir. Esasında BM Anlaşmasında meşru savunmayı düzenleyen 51’inci madde müşterek meşru savunmayı açıkça kabul etse de bunun nasıl icra

³²⁶ Ecemiş Yılmaz ve Çimen, s. 486.

³²⁷ Kamuran Reçber, “NATO Kurucu Andlaşması 5. Maddesinin Saldırı Fiili Açısından Analizi”, **Diplomasi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 2020, s. 9.

³²⁸ Michael N. Schmitt, “The North Atlantic Alliance and Collective Defense at 70: Confession and Response Revisited”, *Emory International Law Review*, Cilt: 34, 2019, s. 119.

³²⁹ Andrew Otchie, “The Art of Article 5: The Utility of NATO’s Jus ad Bellum in the Face of Ambiguous Warfare”, *Air Power Review*, Cilt:18, Sayı:3, 2015, s. 55.

³³⁰ Otchie, s. 56.

edileceğine dair bir ayrıntı ortaya koymaz. Bu sebeple icranın nasıl gerçekleşeceği konusunda içtihat yol gösterici olur.

Nikaragua kararı müşterek meşru savunma açısından önemli noktalara değinmiştir. Öncelikle müşterek meşru savunmanın hukuka uygun olabilmesi için saldırıya uğrayan devletin müşterek meşru savunma için yardım edecek devlete rıza göstermesi gerekir³³¹. Keza müşterek meşru savunmaya sebep olacak bir saldırının varlığını yardımda bulunacak devlet kendiliğinden takdir edemez. Bu yönde bir takdir yetkisi saldırı altındaki devlete aittir³³².

Amerika Birleşik Devletleri iddiasında Kosta Rika, El Salvador ve Honduras'ın Nikaragua tarafından saldırıya uğradığını ve bu sebeple müşterek meşru savunmanın hukuka uygun olacağını belirtse de Uluslararası Adalet Divanı, saldırıya uğrayan devletlerin Amerika Birleşik Devletlerinden savunmaya ilişkin bir talepte bulunmadığını bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri'nin ilgili devletler yerine geçerek bir meşru savunma kapsamında yardım alınmasını takdir edemeyeceğini belirtmiştir³³³.

Müşterek meşru savunma bakımından belirtilmesi gereken bir diğer önemli husus ise bireysel yapılan meşru savunma gibi bir saldırının mevcut olması gerekir³³⁴. Fakat saldırının varlığı tek başına müşterek meşru savunmanın yapılabilmesi için yeterli değildir. Saldırıya uğrayan devletin de yardım talebi bulunmalıdır. Yardıma giden devlet daha önceden yapılmış bir ittifak anlaşması dahi olsa doğrudan müdahalede bulunamaz³³⁵.

Nikaragua kararı uluslararası hukuk açısından dönüm noktası kararlardan biridir. Karar, kuvvet kullanma hukukuna sağladığı katkıyla beraber Amerika Birleşik Devletleri'nin politik çıkarlarına karşı ayakta durabilecek bir mahkemenin de mümkün olduğunu göstermiştir³³⁶.

³³¹ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 95.

³³² Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 93.

³³³ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 95.; Aksar, Uluslararası Hukuk II, s. 148.

³³⁴ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 93.

³³⁵ Eustace Chikere Azubuike, "Probing the Scope of Self Defense in International Law", **Annual Survey of International & Comparative Law**, Cilt:17, Sayı:1, 2011, s. 181.

³³⁶ W.A. Schabas, "The Use of Force in the Nicaraguan Cases", *Nicaragua Before the International Court of Justice: Impacts on International Law*, (Ed. Edgardo Sobenes Obregon ve Benjamin Samson), Springer, 2018, s. 326.

2.3.3.1.2.4.1. Aciz ya da İsteksiz Devletlerin Ülkesinde Yapılacak Eylemlerin Meşru Savunma Kapsamında Değerlendirilmesi

Ev sahibi devletin ülkesinde devlet dışı aktörlerin eylemlerinin bir başka devleti mağdur etmesi ve ev sahibi ülkenin bu devlet dışı aktörün eylemlerini engellemede isteksiz ya da aciz kalması halinde mağdur devletin ev sahibi devletin ülkesinde gerçekleştireceği eylemleri meşru savunma kapsamına dayandıran doktrin “isteksiz veya aciz devlet doktrini” olarak adlandırılmaktadır. Doktrine ilişkin en temel husus silahlı saldırı eyleminin devlet dışı bir aktörden bir devlete yönelmesi ve yönelen bu saldırıların herhangi bir devlete atfedilememesidir³³⁷.

Uluslararası Adalet Divanı, Kongo’daki Silahlı Faaliyetler Davası³³⁸ ve İsrail’in İşgal Atındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar³³⁹ hakkında vermiş olduğu danışma görüşünde, devlet dışı aktörlerin bulundukları ülkelerin desteği olmadan bir başka deyişle bulundukları ülkelere atfedilebilen bir eylem olmadığı hallerde gerçekleştirmiş oldukları eylemlerden dolayı ev sahibi ülkelere yönelik kuvvet kullanımının hukuka uygun olmadığına karar vermiştir. Söz konusu kararlar 11 Eylül saldırılarından sonraki tarihlerde verildiğinden Divan’ın konuya ilişkin yaklaşımı önem arz etmektedir³⁴⁰.

Aciz ya da isteksiz devletin, mağdur devlete rıza göstermesi halinde mağdur devletin aciz ya da isteksiz devletin ülkesinde gerçekleştireceği eylemler hukuka uygunluk sebebine sahip olacaktır. Aynı zamanda müşterek meşru savunma da gündeme gelecektir. Fakat aciz ya da isteksiz devletin rıza göstermemesi, mağdur devleti davet etmemesi halinde söz konusu doktrin kapsamında meşru savunmanın gündeme gelmesine sebep olacaktır.

Aciz ya da isteksiz devlet teorisi Işid ile mücadelede önemli bir kavram haline gelmiştir. Özellikle Türkiye açısından doktrin çok önemlidir çünkü Işid’in bir

³³⁷ Nesrin Singil, “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkına Yeni Bir Yaklaşım: İsteksiz veya Aciz Devlet Doktrini”, *SÜHFD*, Cilt: 29, Sayı: 3, 2021, s. 2400.

³³⁸ Kongo’daki Silahlı Faaliyetler Davası (Kongo Demokratik Cumhuriyeti / Uganda), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 2005, s. 59.

³³⁹ İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuksal Sonuçları, Danışma Görüşü, I.C.J. Reports 2004, s. 62.

³⁴⁰ Selami Kuran ve Hande Gür, “Devlet-Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa “İsteksiz veya Aciz” Doktrini: Suriye ve Daeş Örneği”, *MÜHF-HAD*, Cilt: 23, S: 1, 2017, s. 59.

dönem önemli oranda kontrol ettiği iki ülke Suriye ve Irak, Türkiye'nin sınır komşularıdır. Irak'ta gerçekleştirilen Işid'le mücadele operasyonlarında Irak'ın rızası mevcut olduğundan³⁴¹ müşterek meşru savunmadan söz edilebilirken Suriye ülkesinde gerçekleştirilen mücadelede Suriye'nin rızası olmadığı gibi BM Güvenlik Konseyi'nin de bir kararı mevcut değildir³⁴².

Türkiye, Suriye'ye yönelik ilk hava saldırısını 25 Temmuz 2015 tarihinde gerçekleştirmiş ve bir gün öncesinde de bireysel ve müşterek meşru savunma hakkına dayandığını, Suriye'nin isteksiz ve aciz devlet olduğunu Birleşmiş Milletlere bildirmiştir³⁴³.

Suriye'de bulunan Işid güçlerinin eylemlerinin silahlı saldırı olduğu, Türkiye'nin bu saldırılarının mağduru olduğu ve saldırıların Suriye'ye atfedilemediği gözetildiğinde aciz veya isteksiz devlet doktrinin koşullarının oluştuğu kabul edilmelidir. Fakat söz konusu doktrin her ne kadar Suriye özelinde bir yapılageliş kuralı haline gelmiş gibi ileri sürülse de³⁴⁴ uluslararası hukuk açısından bir yapılageliş kuralının oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca belirtilmelidir ki Suriye Işid ile mücadelede isteksiz değil³⁴⁵ aciz devlet durumundadır. Aciz devlet ise eyleme geçme kapasitesinin yetersizliğine ilişkin olup devletin başarısız devlet(failed state) olarak ifade edilmesini de içerir³⁴⁶. Şüphesiz ki bir devletin başarısız devlet sayılması egemenliğinin ortadan kalktığı anlamına gelmez aksine bu devletin Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütler nezdinde uluslararası hukuk kişiliği ve buna bağlı üyeliği devam eder³⁴⁷. Öğretide de belirtildiği üzere isteksiz ya da aciz devlet doktrinine başvurmadan önce ev sahibi ülke ile işbirliği arayışına girilmelidir³⁴⁸. Bu yöntem BM Anlaşmasının amaçlarıyla da uygundur.

Yukarıda bahsedilen başarısız devlet kavramını terör eylemleri ve de facto rejimler açısından ayrıca incelemek gerekmektedir. Başarısız devlet içerisinde fiili olarak rejim kuran yapılar uluslararası aktörlerce tanınmadığında de facto rejim olarak adlandırılırlar ve bunların eylemlerine karşı girişilen meşru savunma operasyonları

³⁴¹ Kuran ve Gür, s. 70.

³⁴² Kuran ve Gür, s. 82. Okur, s. 43.

³⁴³ Türkiye Daimî Temsilciliği Maslahatgüzaranının BM Güvenlik Konseyi Başkanına Mektubu, 24 Temmuz 2015, UN Doc. S/2015/563.; Okur, s. 48.

³⁴⁴ Kuran ve Gür, s. 65., Okur, s. 54.

³⁴⁵ Okur, s. 59., Benzer görüş için Kuran ve Gür, s. 78., Kuran ve Gür, s. 79.

³⁴⁶ Singil, s. 2407.

³⁴⁷ Arsava, Eşitsizlik, s. 47.

³⁴⁸ Kuran ve Gür, s. 63., Singil, s. 2404.

aciz veya isteksiz devlet doktrinine başvurmaya gerek kalmadan meşru savunma kapsamında hukuka uygun kabul edilir. Bir terör eylemine karşı aciz veya isteksiz devlet doktrinine başvurulacağı zaman ise bu eylemin devlete atfedilmemesi gerektiği kabul edilmektedir³⁴⁹. Son olarak unutulmamalıdır ki devletin maruz kaldığı bir saldırıya karşı meşru savunma kapsamında uygulayacağı BM Anlaşmasının 51'inci maddesi, bireysel eylemlerin devlete atfedilmesini sağlayan devletlerin sorumluluğu kurallarına göre önceliklidir³⁵⁰.

Sonuç olarak isteksiz veya aciz devlet doktrini BM Anlaşmasının gerek 2'nci maddesinde gerekse 51'inci maddesinde belirtilmemiştir. Söz konusu doktrin kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak ileri sürülmekte olsa da Güvenlik Konseyinin yetkileri ve BM Anlaşmasında öngörülen meşru savunma karşısında gerekliliğinin tartışmalı olduğu düşünülmektedir.

2.3.3.1.2.5.Savunma Eylemlerinin BM Güvenlik Konseyine Bildirilmesi

BM Anlaşması madde 51'de düzenlenen meşru savunma hükümlerine dayanan devlet söz konusu madde ile bildirim yükümlülüğü altına da girmiş bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemeye göre “... Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

Söz konusu madde uyarınca devletlerin meşru savunma kapsamında gerçekleştireceği eylemleri önceden Güvenlik Konseyine bildirme yükümlülüğü olmasa da savunma eylemlerini gerçekleştirdikten sonra durumu derhal Güvenlik Konseyine bildirmek durumundadır. Bildirimden sonra Güvenlik Konseyinin alacağı kararlara uyulması BM Anlaşması VII. Bölüm kapsamında zorunlu olacaktır³⁵¹.

Meşru savunma kapsamında kalan eylemlerin Güvenlik Konseyine bildirilmemesi eylemlerin BM Anlaşmasının diğer hükümleri ve silahlı çatışmalar hukukuna uygun olması koşuluyla meşru savunmanın geçerliliğini etkilemeyecektir. Çünkü meşru

³⁴⁹ Füsün Arsava, Devlet Dışı Aktörler, s. 107.

³⁵⁰ Füsün Arsava, Devlet Dışı Aktörler, s. 116.

³⁵¹ Pazarcı, s. 561.

savunma hakkını düzenleyen BM Anlaşması madde 51'e göre "... *Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez...*". Söz konusu düzenleme meşru savunma hakkını doğal hak olarak değerlendirdiğinden bildirim yükümlülüğüne aykırı davranışın tek başına meşru savunma hakkını ortadan kaldırdığını söylemek mümkün olmayacaktır. Bildirim yükümlülüğüne aykırı davranış ile uygun illiyet bağı bulunması koşuluyla bir zarar meydana geldiyse devletin sorumluluğu ise saklıdır.

BM Anlaşması madde 51 kapsamında doğal hak olarak ifade edilen meşru savunma hakkının kullanımı için bir süre öngörülmüştür. Buna göre "*Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez.*" ifadesi ile Güvenlik Konseyinin gerekli önlemleri almasından sonra meşru savunmanın yapılamayacağı belirtilmiştir.

Her ne kadar meşru savunma hakkının kullanılması için bir süre belirtilmiş olsa da uygulama da buna riayet edilmesi pek mümkün görünmemektedir. 1982 yılında Arjantin'in 150 yıl önce İngiltere'nin Falkland(Malvinas) adalarını kendinden haksız bir şekilde aldığını iddia ederek bu adaları işgal etmesi karşısında İngiltere meşru savunma kapsamında kuvvet kullanarak adaları geri almıştır. İşgal karşısında BM Güvenlik Konseyi 502 sayılı kararı³⁵² ile tarafların çatışmalara son verip uyuşmazlığı barışçıl yollarla çözmesini istemiştir. Buna rağmen İngiltere savaarak adaları geri almıştır. Her ne kadar BM Güvenlik Konseyindeki tartışmalar İngiltere'nin 502 sayılı kararı ihlal ettiği yönünde olsa da İngiltere Güvenlik Konseyinin almış olduğu bu kararın uluslararası barış ve güvenliğin devamı için gerekli tedbirleri oluşturmadığı olmuştur³⁵³.

Meşru savunmanın BM Güvenlik Konseyine bildirilmesi meşru savunmanın dar ya da geniş yorumlanması açısından da önem arz etmektedir. Geniş yorumu savunanlar meşru savunmanın doğal hak olarak kaleme alındığını ifade ederken dar yorumu savunanlar bir hakkın uluslararası bir örgüte bildirilmesini ve bu bildirime bağlı olarak hakkın icrasının durdurulmasının söz konusu olmasının hakkın dar

³⁵² Falkland (Malvinas) Adaları'na İlişkin Karar, S Res. 502, UN Doc. S/RES/502 (3 Nisan 1982).

³⁵³ Acer ve Kaya, s. 374.

yorumlanmasını gerektirdiğini ifade etmektedirler³⁵⁴. Öğretide geniş yorumu savunanlar ise bildirimin sadece idari bir yükümlölük olduğunu ifade etmektedir³⁵⁵.

³⁵⁴ Chris Bordelon, “The Illegality of the U.S. Policy of Preemptive Self-Defense Under International Law”, Chapman Law Review, Cilt:9, Sayı:1, 2005, s. 125.

³⁵⁵ Bordelon, s.126.

II. ÖN ALICI MEŞRU SAVUNMA

1. Önleyici Meşru Savunma ve Ön alıcı Meşru Savunma Farkı

Önleyici meşru savunmaya duyulan ihtiyaç BM Anlaşmasının kabul edildiği dönemden sonra iyice hızlanmıştır. BM Anlaşmasının kaleme alındığı dönemde kuvvet kullanımı devletlerarasında mütalaa edilmekteydi. Fakat BM Anlaşmasının kabulünden sonraki dönemde kuvvet kullanma araçlarının yoğun bir değişim geçirmesi, teknolojik gelişmelerin askeri teknolojiye ulaşılmasını daha kolay hale getirmesi, devlet dışı aktörlerin yüksek tahrip gücüne sahip silahlara ulaşımını kolaylaştırmış ve de sivil-savaşan ayrımı zorlaştırmıştır³⁵⁶. İşte sayılan bu sebeplerle devletler felaketi kapılarına gelmeden defetmek için önleyici ya da ön alıcı meşru savunma doktrinine başvurmaya başlamışlardır³⁵⁷. Bu doğrultuda 11 Eylül 2001 saldırılarının akabinde devlet dışı aktörlere karşı da meşru savunmanın mümkün olduğu yoğun bir şekilde iddia edilmiştir³⁵⁸. Amerika Birleşik Devletleri El-Kaide'ye yönelik Afganistan ülkesinde askeri operasyonlara başlamış, El-Kaide terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin'in yakalanması için isteksiz veya aciz olarak tanımladığı Pakistan ülkesinde de rıza almadan operasyonlarda bulunmuştur. İlerleyen dönemlerde de farklı devletler farklı örgütlere karşı meşru savunma kapsamında operasyonlar gerçekleştirmiştir. Örneğin 2015 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Irak, Fransa ve İngiltere Suriye'de bulunan İşid'e karşı meşru savunma hakkını icra ettiğini iddia ederek operasyonlar gerçekleştirmiştir. Aynı dönemlerde Türkiye ve İsrail de devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru savunmanın hukuka uygun olduğunu ileri sürmüşlerdir³⁵⁹. Ancak unutulmamalıdır ki 20'nci yüzyılın başındaki gibi dönemin güçlü Avrupa devletlerinin uygulaması artık yapılageliş kuralının oluşumu için yeterli değildir³⁶⁰. Bu sebeple devlet dışı aktörlere karşı gerçekleştirilenler hariç önleyici meşru savunmanın özellikle bir devlete karşı uluslararası hukuk açısından normatif olarak bağlayıcı olabilmesi için daha kapsayıcı bir uygulama gerekmektedir. Esasında burada uluslararası hukukun temel problemlerinden biri vardır. Kuvvet kullanma yasağına uymak istemeyen ülkeler gerçekte kuvvet kullanma kapasitesine sahip ülkelerdir.

³⁵⁶ Çimen, s. 131.

³⁵⁷ Yılmaz, s. 66.

³⁵⁸ Schmitt, s. 539.

³⁵⁹ Ceren Zeynep Pirim, "Devletlere Atfedilemeyen Silahlı Saldırlara Karşı Meşru Müdafaa: Uluslararası Hukukta Sınır Ötesi Operasyonun Hukukî Zemini", *TAAD*, Cit:11, Sayı:40, 2019, ss. 247-248.

³⁶⁰ Turgut Tarhanlı, "Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk", *Anayasa Yargısı*, Cilt:19, Sayı:1, 2003, ss. 19-20..

Önleyici ve ön alıcı meşru savunma açısından da bu durum böyledir. Önleyici ve ön alıcı meşru savunma hükümlerine dayanan devletler bu doktrin ile askeri operasyon yapabilecek kapasiteye sahip devletler iken karşı çıkanlar bu operasyonların potansiyel mağdurlarıdır. Bu durumda çoğunluğun önleyici meşru savunmaya karşı çıkmasının bir norm oluşumu açısından ne kadar etkili olacaktır sorusunun cevabı meşruiyete dayanacaktır³⁶¹.

BM Anlaşmasının imzalanmasından sonra başlayan soğuk savaş döneminde de beklentiye dayalı meşru savunma öğretide tartışılmıştır. Olması tahmin edilen bir saldırıya karşı meşru savunma olarak ifade edilen beklentiye dayalı meşru savunma Amerika Birleşik Devletleri tarafından savunulurken Sovyetler Birliği meşru savunmanın sadece saldırı gerçekleştikten sonra olabileceğini ileri sürmekteydi³⁶². Esasında bu durum küresel hegemonya yarışına giren iki büyük gücün siyasetinin yansımasıydı. Soğuk savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri çok daha proaktif bir dış politika takip ederken Rusya buna reaktif tepkiler vermekteydi. Amerikan ekonomisi ve kültürel üstünlüğü şüphesiz ki bu durumu anlaşılır kılmaktaydı. Keza Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanan çevreleme stratejisi de bu proaktif reaktif mücadelenin en bariz yansımasıydı.

Ön alıcı meşru savunmayla ilgili olarak en çok kullanılan örneklerden bir tanesi İsrail ve Mısır arasında gerçekleşen altı gün savaşlarıdır³⁶³. Bu savaşta ilk saldırıyı önleyici meşru savunma kapsamında İsrail gerçekleştirmiştir. İsrail bu eylemini Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'ın İsrail'i yok etmeye yönelik söylemleri ve Süveyş kanalını kapatıp kara birliklerinin çoğunu Sina çölüne taşımasına dayandırmıştır³⁶⁴.

Altı Gün savaşları sonuçları itibarıyla Ortadoğu'daki sorunların günümüzdeki haline gelmesinde dönüm noktalarından biri olmuştur. Bölgedeki stratejik durum tamamen değişmiş İsrail kendisi için mevcut kabul ettiği birçok güvenlik tehdidini yok ederken

³⁶¹ Tarhanlı, s. 33.

³⁶² Orhan Göktepe, "Uluslararası İlişkilerde Kuvvet Kullanımı ve Yasağının Geçerliliği", **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 2022, ss. 24-25.

³⁶³ Altı Gün Savaşları 5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında gerçekleşen ve İsrail'in kesin zaferiyle sonuçlanan savaştır. Savaş Arap-İsrail savaşlarından üçüncüsüdür. Savaş sonucunda İsrail Sina Yarımadası, Gazze Şeridi, Batı Şeria, Eski Kudüs ve Golan Tepelerini ele geçirdi. Mısır ordusunun İsrail sınırındaki hareketliliği sebebiyle İsrail 5 Haziran sabahı gerçekleştirdiği hava saldırı ile Mısır ordusunun hava kuvvetlerinin neredeyse tamamını yok etti. Hava üstünlüğünü tam olarak ele geçiren İsrail karşında Mısır ordusu karada da bir başarı gösteremedi. Bkz. Six-Day War, Britannica, (<https://www.britannica.com/event/Six-Day-War>), E.T. 2.8.2025.

³⁶⁴ Mutlu, s. 162.

aynı zamanda ele geçirdiği alanlarda da etkisi günümüzde hala devam eden güvenlik krizlerine de sebebiyet vermiştir³⁶⁵.

Mısır'ın eylemlerinin yakın bir tehdit olarak algılanmasına yönelik birçok gerekçe ileri sürülmüştür. Elbette Arap liderlerin İsrail'e yönelik tutum ve davranışları tek başına yeterli olmasa da sınıra yapılan askeri sevkiyata ek olarak Mısır'ın İsrail'in Lübnan dışındaki tüm komşularıyla ittifak anlaşması yapması tehdit olarak algılanmıştır³⁶⁶.

Altı Gün savaşları ön alıcı saldırının kapsamını genişleten bir uygulamadır. Fakat unutulmamalıdır ki ön alıcı saldırının yapılması yakın tehdit kavramına ve bu tehdit kavramının değerlendirilmesine bağlıdır. Söz konusu bu değerlendirme devletin politik makamlarının takdirini de içerir. Keza askeri makamların da tehdit unsurlarının ne yapacağını önceden kestirmesi mümkün değildir. Bir başka deyişle ön alıcı meşru savunmaya başvurmak isteyen taraf yakın tehdit değerlendirmesi yaparken muhakkak belirli bir oranda belirsizlikle karşı karşıyadır. Bu sebeple ön alıcı meşru savunmanın kapsamını değerlendirirken dar yorumdan yana tercih yapmak gerekir³⁶⁷.

Altı Gün Savaşları sonucunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 242 sayılı kararını³⁶⁸ almıştır. Bu karar öğretide de farklı hususlardan dolayı eleştirilmiştir. Söz konusu kararın İsrail'in varlığını tanıdığı eleştirisi yanında asıl önemli olan husus ise Güvenlik Konseyi kararının bir yaptırım öngörmemesidir³⁶⁹. Yaptırımlar dışında karar İsrail'in gerçekleştirdiği ön alıcı askerî harekât konusunda bir değerlendirme yapmamaktadır. Güvenlik Konseyinin almış olduğu karar temenniye benzemektedir.

İsrail'in ön alıcı meşru savunma kavramına sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Şüphesiz ki ön alıcı meşru savunma politik amaçlar uğruna kolaylıkla istismar edilebilecek bir kavramdır fakat Arap devletleri ve İran'ın sürekli olarak İsrail'i yok etmeye yönelik söylemleri de kuvvet kullanma tehdidi oluşturduğundan İsrail'in güvenlik reflekslerini kestirip atmamak gerekmektedir. Gerçekten tüm Arap devletlerinin İran ile topyekûn bir saldırı gerçekleştirmesi ihtimalinde İsrail'in çaresiz

³⁶⁵ Dimitrios Machairas, "The Strategic and Political Consequences of the June 1967 War", **Cogent Social Sciences**, Cilt:3, Sayı:1, 2017, s. 7.

³⁶⁶ Ersun N. Kurtuluş, "The Notion of a "Pre-emptive War:" the Six Day War Revisited", **Middle East Journal**, Cilt:61, Sayı:2, 2007, s. 222.

³⁶⁷ Kurtuluş, s 238.

³⁶⁸ Orta Doğu'de Barışın Tesisi, S Res. 242, UN Doc. S/RES/242 (22 Kasım 1967).

³⁶⁹ Berdal Aral, "Uluslararası Hukuk Bağlamında Birleşmiş Milletler'in Batı ve Doğu Kudüs'ün İsrail Tarafından İşgaline Yönelik Tutumu", *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, Cilt:23, Sayı:1, 2023, ss. 8-9

kalacağı barizdir. Egemen bir devlet olarak İsrail'in ülkesini ve vatandaşlarını koruma hakkı olduğu da unutulmamalıdır.

Şüphesiz ki tüm hukuk kuralları iyi niyet ve dürüstlük kuralları kapsamında kullanılmalıdır. Bu sebeple bir silahlı saldırı henüz gerçekleşmeden söz konusu saldırının muhakkak olması halinde de meşru savunma mümkündür. Saldırının gerçekleşeceğinin muhakkak olduğu iddia edilen her vakada somut olayın özellikleri dikkate alınarak incelenmelidir. Soğuk savaş döneminde nükleer silahların yıkıcılığına dayalı “dehşet dengesi” sürecinde meşru savunma hakkının kullanılmasına müsaade etmeyecek bir silahlanma söz konusuydu. “İlk vuruş üstünlüğü” temelinde oluşan karşılıklı caydırıcılık önleyici meşru savunmanın kullanılmasını engellemiştir. Özetle saldırının muhakkak olması ile kastedilen duruma soğuk savaş gibi bir stratejik denge örnek gösterilemez³⁷⁰.

Ön alıcı meşru savunmanın hukukiliğine ilişkin tartışmalar BM Anlaşmasının kaleme alınışındaki ifadelerden de kaynaklanmaktadır. 1945 tarihli BM Anlaşması imzalanmadan önce Caroline Olayı ile devletlerin beklenen meşru savunma hakkı olduğu yapılageliş kuralı olarak kabul edilmekteydi. Fakat BM Anlaşması ile meşru savunmanın koşulları arasında bir silahlı saldırı belirtildiğinden lafzi yorum yapıldığında beklenen savunmanın hukuka aykırı olacağı ifade edilebilir. Fakat söz konu madde metninde meşru savunma hakkı doğal bir hak olarak da belirtilmektedir ki bu durum Caroline Olayı da gözetildiğinde ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygun olabileceğini ifade etmektedir³⁷¹.

Ön alıcı meşru savunma hakkı kabul edilse dahi çok kısıtlı bir hak olduğu konusunda görüş birliği mevcuttur³⁷². Keza BM anlaşmasının dar yorumlanması devletler için saldırıyı bekleme zorunluluğu getiren bir başka deyişle bir intihar anlaşması haline gelmemelidir³⁷³.

Ön alıcı meşru savunma esasında “ön alıcı vuruş” olarak da nitelendirilebilir. Çünkü ortada düşmanın aktif bir eylemi olmadan askeri hareketler gerçekleştirilmektedir. Bush

³⁷⁰ Tarhanlı, s. 18; Dönmez, s. 12.

³⁷¹ Andrew Garwood Gowers, “Pre-Emptive Self-Defence: A Necessary Development or the Road to International Anarchy?”, Australian Year Book of International Law, Cilt:23, 2004, s. 3.

³⁷² Garwood Gowers, s. 3.

³⁷³ Bordelon, s. 111.

doktrini incelendiğinde de ön alıcı vuruş ve önleyici savaş adı verilen iki farklı kavramı içermektedir³⁷⁴.

Ön alıcı vuruş bir düşmandan kaynaklanması muhtemel bir saldırının bastırılması ya da etkisinin azaltılması için eyleme geçmektir. Bu durumda objektif olarak ortada kabul edilebilecek ve yakın bir tehdit vardır. Önleyici savaş ise gelecekte olabilecek bir saldırının düşman tarafından planlandığının ya da düşmanın o kapasiteye sahip olduğunun ortaya konulmasından önce gerçekleştirilecek eylemleri ifade eder. Bu durumda ortada bir şüphe söz konusudur³⁷⁵. Öğretide “vukuu muhakkak” bir tehdide karşı kuvvet kullanılmasını ön alıcı vuruş(preemptive strike), vukuu muhakkak olmayan potansiyel tehditlere karşı kuvvet kullanmayı da önleyici savaş(preventive war) olarak ifade eden yazarlar vardır³⁷⁶. Bu ayrımda tehlikenin büyüklüğünden ziyade tehlikenin yakınlığı ölçüt alınmıştır.

Önleyici ve ön alıcı meşru savunmanın temelinde ortak olan “şu an daha sonradan iyidir” mantığı yatmaktadır. Aralarındaki fark tehdit tiplerinin, bu tehditlere verilen tepkilerin ve de stratejilerin farklı olmasıdır. Ön alıcı meşru savunmada asıl hedeflenen ilk vuruş kapasitesinin kullanılması bir başka deyişle ilk vuruş avantajının korunmasıdır. Bu sebeple alıcı vuruş zamanlama bir başka deyişle savunma eylemiyle saldırı tehlikesi arasındaki kısa zamanın değerlendirilmesine ilişkindir. Önleyici meşru savunmada ise amaç mevcut pozisyonun avantajlarının korunmasıdır. İki düşman devlet arasında güç dengesinin değişmesi söz konusuysa ya da daha sonradan olumsuz koşullarda savaşılacaksa burada önleyici meşru savunma söz konusudur. Dolayısıyla önleyici meşru savunma hedefi kısa zamanda imha etmekle değil hedefi uygun koşullarda imha etmekle ilgilidir. Bir hedefin uygun koşullarda imha edilmesi her zaman ilk vuruş ile bağlı olmak zorunda değildir³⁷⁷.

Öğretide ön alıcı ve önleyici kavramlarına karşılık İngilizce literatürde “preventive”, “preemptive”, “anticipatory” ifadeleri kullanılmaktadır³⁷⁸. Tespitimize göre gerek Türkçe literatürde gerekse İngilizce literatürde³⁷⁹ tanım birliği sağlamakta zorluklar

³⁷⁴ Dağdeş, s. 34.

³⁷⁵ Bülent Sarper Ağır, “Bush Doktrini:Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:3, Sayı:12, 2006, s. 85.

³⁷⁶ Tosun, s. 113.

³⁷⁷ Göktepe, s. 25

³⁷⁸ James A. Green ve Francis Grimal, “The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law”, **Vanderbilt Journal of Transnational Law**, Cilt:44, Sayı:2, 2011, s. 303.

³⁷⁹ Karl P. Muller, Jasen J. Castillo, Forrest E. Morgan, Negeen Pegahi ve Brian Rosen, “**Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy**”, Rand Corporation, 2006, s. 6.

mevcuttur³⁸⁰. Önleyici, ön alıcı ve de beklenen kuvvet kullanım örneklerinin bir üst kavram olarak “precautionary”(tedbir) kavramı başlığı altında ele alındığı da tespit edilmiştir³⁸¹.

Genel olarak “anticipatory” karşılığı olarak beklenen meşru savunma kavramı ön alıcı meşru savunma olarak da adlandırılmaktadır³⁸². Öğretide anticipatory(beklenen) meşru savunma ile preemptive (ön alıcı) meşru savunmanın farklı anlamlarda kullanıldığı ya da birbirinin yerine kullanıldığı da tespit edilmiştir³⁸³. Beklenen meşru savunma için silahlı saldırının delillerinin mevcut olması gerektiği fakat ön alıcı meşru savunma için yakın tehdit eşiğinin çok daha düşük olduğu bu sebeple spekülatif ve tahmine dayalı olduğu belirtilmiştir³⁸⁴.

Öğretide ön alıcı (preemptive) saldırı yaklaşan bir tehdidin bastırılması ya da etkilerinin azaltılması için gerçekleştirilen eylemler olarak da tanımlanırken, önleyici saldırı ise bir saldırının planlandığı ya da operasyonel kapasitede olduğu gözetilmeden gelecekte olmasını engellemek için gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlanmıştır. Bir başka deyişle ön alıcı saldırı itibar edilecek bir tehdit algısına dayanırken, önleyici saldırı şüpheye dayandırılmıştır³⁸⁵.

Ön alıcı da olsa önleyici de olsa meşru savunma yapılması bir tehdit algısına dayandırılmaktadır. Ön alıcı meşru savunmada tehdit algısı bazı objektif verilere dayandırılmaktadır³⁸⁶. Ön alıcı meşru savunma da tehdit objektif olarak mevcut olduğundan ilk vuruş avantajı söz konusuyken önleyici meşru savunmada ilk vuruş yapmak amacı yoktur. Çünkü tehdit henüz objektif verilere dayandırılmamıştır³⁸⁷.

³⁸⁰ Dönmez, s. 11.; Elif Gürdal Limon ve Onur Limon, “Ön-Alıcı ve Önleyici Müdahalede Simülasyonlar”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:19, Sayı:45, 2023, s. 463.; Arman Sarvarian, “The Lawfulness of a Use of Force Upon Nuclear Facilities in Self-Defense”, **Journal of the Use of Force and International Law**, Cilt:1, Sayı:2, 2014, s. 255.; Eric Wester, “Preemption and Just War: Considering the Case of Iraq”, **The US Army War College Quarterly Parameters**, Cilt:34, Sayı:4, 2005, s. 21.

³⁸¹ Matthew C. Waxman, “**Self-Defense and the Limits of WMD Intelligence**”, Future Challenges in National Security and Law(Ed. Peter Berkowitz), Hoover Institution Press, 2010, s. 5.

³⁸² Miriam Sapiro, “Iraq:The Shifting Sands of Preemptive Self-Defense”, **The American Journal Of International Law**, Cilt:97, Sayı:3, 2003, s. 600.; Charles Pierson, “Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction:Operation İraqi Freedom”, Cilt:33, Sayı:1, 2004, s. 151.

³⁸³ Kalliopi Chainoglou, “Reconceptualising Self-Defence in International Law”, **King’s Law Journal**, Cilt: 18, Sayı: 1, 2007, s. 68.

³⁸⁴ Reisman ve Armstrong, s. 525.

³⁸⁵ Charles W. Kegley Jr. ve Gregory A. Raymond, “Preventive War and Permissive Normative Order”, **International Studies Perspectives**, Cilt:4, Sayı:1, 2003, s.388.; Wester, s. 27.

³⁸⁶ Dönmez, s. 11.

³⁸⁷ Dönmez, s. 12., . Muller ve diğerleri, ss. 7-8.

Öğretide ön alıcı ve önleyici meşru savunmayı önlemek ve caydırmak ayrımına göre de nitelendirilmiştir. Bu ayrıma göre zarar meydana getirebilecek bir hareketin önlenmesi için bir kuvvetin kullanılması durumunda önleyici meşru savunma söz konusu olacakken zarar verecek bir eylemden ilgili tarafı caydırmak için kullanılacak kuvvet kullanma tehditleri ön alıcı meşru savunma oluşturacaktır³⁸⁸. Öğretide bir başka ayrım yakın tehdit kavramına dayanmaktadır. Yakın tehdit unsurunun ispat edilemediği hallerde gerçekleştirilen kuvvet kullanma eylemlerinin ön alıcı olduğu belirtilmiştir³⁸⁹.

Ön alıcı meşru savunmanın kavramsal belirsizliği aynı zamanda uygulama koşullarının belirsizliğini de desteklemektedir. Uluslararası alanda yaşanan farklı sebeplerden kaynaklanan uyuşmazlıkların ön alıcı meşru savunma kapsamında değerlendirilmesi tehlikesi vardır. Bu tehlike Kore yarımadasından Tayvan Boğazına Keşmir'den Dünya'nın öbür ucuna uzanan bir tehlikeyi meydana getirmektedir³⁹⁰.

Beklenen saldırıya karşı gerçekleştirilen meşru savunma öğretide BM Anlaşması madde 51'de belirtilen "inherent right of" ifadesi ile belirtilen doğal hakkı karşıladığı belirtilmiştir. Bu sebeple beklenen saldırıya karşı gerçekleştirilecek meşru savunma için Caroline Olayına dolayısıyla yapılageliş hukukuna başvurmakta BM Anlaşmasına başvurmak da mümkündür³⁹¹.

BM Anlaşmasında ifade edilen "inherent right of" ifadesi ile esasında meşru savunma hakkının dar yorumlanmaktansa geniş yorumlanması gerektiği ileri sürülebilir. Çünkü gerek maddenin kaleme alınmasından önce mevcut olan Caroline Olayına dayalı yapılageliş hukuku kurallarının varlığı gerekse doğal hukuka atıf yapan bu hükmün meşru savunmanın niteliğine uygun şekilde yorumlanması beklenen bir saldırıya karşı meşru savunmanın yapılabileceğine dair anlayışı pekiştirmektedir.

Meşru savunmanın doğasına ilişkin olarak da bir hususun belirtilmesinde fayda vardır. Meşru savunma niteliği gereği belli oranda ön alıcılık içerir. En basit ifadeyle A silahını çekip B'yi vurmaya istediğinde A daha hızlı davranarak önce ateş ederse de meşru

³⁸⁸ Claire Finkelstein, "Threats and Preemptive Practices", **Legal Theory**, Cilt:5, Sayı:3, 1999, s. 311.

³⁸⁹ John B. Mitchell, "Preemptive War: Is It Constitutional", **Santa Clara Law Review**, Cilt:44, Sayı:2, 2004, s. 501.

³⁹⁰ Sapiro, s. 599.

³⁹¹ Slager, s. 279.

savunma kapsamında kalacaktır³⁹². Elbette burada başlamış bir saldırı söz konusudur ancak netice henüz meydana gelmemiştir ki bu durum netice açısından ön alıcıdır.

Uluslararası Adalet Divanının Nükleer Silahlar Danışma Görüşünde vermiş olduğu karar da ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygunluğu konusunda yol gösterici olabilir. Divan kararında nükleer silah kullanımının bir ulusun hayatta kalabilmesi için son çare olarak değerlendirildiği durumlarda uluslararası hukuka aykırı olup olmayacağı hususunda kesin bir hükme varamamıştır³⁹³. Bu durumda evleviyetle ön alıcı meşru savunmanın da uluslararası hukuka uygun olacağı kabul edilmelidir. Öncelikle nükleer silah kullanımının sonuçları ile ön alıcı meşru savunmanın meydana getirdiği zararlar kıyaslandığında ön alıcı meşru savunmanın orantılılık ilkesi açısından olması gereken hukuku yansıttığı açıktır.

Örneğin İran'ın nükleer silah elde etme çabasında bunun engellenmesi için yapılacak bir ön alıcı meşru savunma eylemi bu nükleer silahların kullanılması ihtimaline göre çok daha makul bir yaklaşım olacaktır. Nükleer silahların kullanılması durumunda ikinci vuruş kapasitesi bırakmaması ihtimali de düşünüldüğün de ön alıcı meşru savunma salt siyasi amaçlar uğruna kullanılan politik bir argüman olmaktan çıkıp rasyonel zemine oturan bir hukuki çare haline gelmektedir.

Ön alıcı meşru savunmanın hukukiliği kadar önemli bir sorun da meşruiyettir. Öğretide her ne kadar hukuka aykırılığı iddia edilse de ön alıcı meşru savunma eylemleri BM döneminde çoğu kez başvurulmuş bir kuvvet kullanma yöntemi olmuştur. Meselenin meşruiyetinin de hukukiliği ile beraber değerlendirilmesi ön alıcı müdahalede bulunmayı planlayan devletler açısından daha temkinli hareket edilmesine sebebiyet vereceği gibi öğretiyi de günümüz uluslararası hukukun cevaplayamadığı soruların çözümüne bir adım daha yaklaştıracaktır³⁹⁴.

Ön alıcı meşru savunmada gereklilik ve orantılılık koşulları sağlanmadan yapılacak bir eylem hukuka aykırı olacaktır. Fakat söz konusu ön alıcı meşru savunma olduğunda geleneksel meşru savunmadan koşulların değerlendirilmesi yönünden ayrımlar gösterir. Öğretide de belirtildiği üzere meşru savunmanın koşullarında esneme oluşturarak

³⁹² Larry Alexander, "Unified Excuse of Preemptive Self-Protection", **Notre Dame Law Review**, Cilt:74, Sayı:5, 1999, s. 1476.

³⁹³ Nükleer Silahların Kullanılmasının veya Tehdidinin Hukukiliği Hakkında Danışma Görüşü, Danışma Görüşü, I.C.J. Reports 1996, s. 44.

³⁹⁴ Slager, s. 284.

önleyici meşru savunma adı altında saldırgan savaşın yürütülmesi ihtimali de mevcuttur³⁹⁵.

Öğretide meşru savunmanın dar yoruma tabii tutulması gerektiği ileri sürülmüş olsa da bir noktaya açıklık getirmek gerekmektedir. Kuvvet kullanma yasağının dar yorumlanması gerektiği asıl kuralın dar yorumlanırken de istisnası olan meşru savunmanın da dar yorumlanması hukuk mantığı açısından tutarlıdır³⁹⁶. Fakat dar yorum ile kuralın içeriğinin değiştirilmesine sebebiyet verilmemelidir. Her ne kadar BM Anlaşması madde 51 dar yoruma tabii tutulsa da madde metnindeki *inherent* ifadesi yok sayılmamalıdır.

Gereklilik şartının sağlanması için hukukun sağlamış olduğu çarelerin tüketilmiş ya da tüketilmesinin formaliteden ibaret olacağının açıkça ortaya konmuş olması gerekir. Silahlı bir saldırının meydana geldiği durumlarda bu koşulun ispatı oldukça kolaydır. Fakat silahlı bir saldırı meydana gelmeden gereklilik koşulunun sağlandığını ispat etmek oldukça zordur ki bu durum sorunun hukuki zeminden siyasi zemine kaymasına sebebiyet verebilir. Tehlike ne kadar yakınsa gereklilik koşulunun hukuk çerçevesinde ispatı o kadar kolaylaşır. Ön alıcı meşru savunmada tehlikenin yakınlığı çok bariz olmadığından bir başka deyişle potansiyel bir tehditten bahsedildiğinden gereklilik koşulunun ispatı oldukça zordur³⁹⁷.

Orantılılık açısından ön alıcı meşru savunma doğası gereği bazı sorunları barındırır. Orantılılık ilkesi savunma eyleminde intikam alınmamasını öngörür, bu sebeple saldırı sebebiyle meydana gelen zarara kıyasla savunma eyleminin oluşturduğu zarar arasında bir denge bulunmalıdır. Silahlı bir saldırı meydana geldiğinde bu saldırının meydana getirdiği zararı tespit etmek olgulara dayanacağından orantılı karşılık vermek daha kolay olacağı gibi bu karşılığın hukuki olarak denetimi de daha kolay olacaktır. Ancak ön alıcı meşru savunma potansiyel bir tehdide karşı gerçekleştirildiğinden en objektif ihtimalde dahi olası bir zararın tahmini olarak karşılığı olacaktır. Bu durum ön alıcı meşru savunmada bulunması gereken orantılılık koşulunun hukuki denetimini

³⁹⁵ Durmuş Tezcan, “Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:49, Sayı:1, 1994, s.352.

³⁹⁶ Beyoğlu, s. 178.

³⁹⁷ Slager, s. 287.

zorlaştırmakla beraber meselenin siyasi zemine kaymasına da sebebiyet verebilecektir³⁹⁸.

Birleşmiş Milletler sistematığının getirdiği düzenin kendi içinde birçok sorunu mevcuttur. Bu sorunların çözümü çokça reform önerisi getirilebilir. Fakat tarihi bazı tecrübeler BM sisteminin kusurlarını ortaya koymuştur. Günümüz dünyasındaki tehdit algısı 1945 yılından çok daha farklıdır fakat buna rağmen Birleşmiş Milletlerin yerini alabilecek ya da buna aday dahi olabilecek bir kurum bulunmamaktadır³⁹⁹. Bu durum devletleri kuvvet kullanmanın istisnalarını aramaya sevk etmektedir.

Öğretide de belirtildiği üzere siber savaşlar için kuvvet kullanımının henüz kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Stuxnet olayında dahi mağdur İran Devleti söz konusu eylemi kuvvet kullanımı olarak ifade etmemiştir⁴⁰⁰. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesine göre sözleşmelerde uygulanacak yorum sözleşmenin konu ve amacına uygun olarak kelimelerin olağan anlamlarıyla yapılır. Şüphesiz ki BM Anlaşmasının kaleme alındığı dönemde siber saldırı düşünülmemekteydi. Fakat amaçsal yorum yönteminin tamamen göz ardı edilmesi BM Anlaşmasının uygulanamaz hal gelmesine sebebiyet verebilir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak saldırının tanımındaki gelişmeler zorunlu olarak meşru savunmanın kapsamını da değiştirecektir.

Ön alıcı meşru savunma açısından Ortadoğu coğrafyası çok sık gündeme gelse de esasında Asya'da Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme çabaları da ön alıcı meşru savunma kapsamında yakın tehdit oluşturabilecek potansiyeldedir. Kuzey Kore'nin nükleer kapasitesinin daha da ilerlemesi halinde Amerikalı siyasi ve askeri liderler zor bir tercih arasında kalacaktır⁴⁰¹. Kısa vadede barışın korunması adına ön alıcı meşru savunmaya karşı geliştirilecek büyük önyargılar uzun vadede çok daha büyük bir çatışmanın sebebi olabilir.

Azerbaycan-Ermenistan arasındaki 2. Karabağ Savaşı potansiyel tehditlere karşı gerçekleştirilecek bir önleyici veya ön alıcı meşru savunmanın sınırlarını göstermek bakımından önemlidir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan ve Ermenistan arasında çözülemeyen Dağlık Karabağ sorunu 27 Eylül

³⁹⁸ Slager, s. 287.

³⁹⁹ Varlık, s. 1053.

⁴⁰⁰ Boris Kondoch, "Jus ad Bellum and Cyber Warfare in Northeast Asia", **Journal of East Asia and International Law**, Cilt:6, Sayı:2, 2013, s. 467.

⁴⁰¹ Wheatley, s. 83.

2020 tarihinde Azerbaycan'ın askerî harekâtı ile tekrardan Dünya gündemine gelmiştir⁴⁰². Öğretide de belirtildiği üzere Azerbaycan meşru savunma kapsamında uluslararası hukuka uygun hareket etmiş ve Ermenistan tarafından başlatılan saldırıya karşı koyarak ilerleyen süreçte önemli kazanımlar elde etmiştir⁴⁰³. Azerbaycan üstün askeri gücünü kullanarak bir başarı elde etmek için ilk saldırıyı yapan taraf olsa idi önleyici meşru savunmadan bahsedilebilirdi. Fakat unutulmamalıdır ki Ermenistan tarafından gerçekleştirilen saldırı tek başına bir sınır uyuşmazlığı değildir. Ermenistan Azerbaycan topraklarını işgal altında tutmaktadır⁴⁰⁴. İşgal ise niteliği gereği elbette silahlı olmakta ve bu durum Ermenistan'ın saldırgan devlet olarak kabul edilmesine sebebiyet vermektedir. Özetle işgalci bir gücün sınırdaki silahlı eylemlerine karşı uluslararası hukuk tarafından da işgal altında kabul görülen toprakların kurtarılması meşru savunmadır.

Önleyici veya ön alıcı meşru savunmanın geleneksel anlamdaki meşru savunmadan ayrılan en temel farkı ilk vuruşun meşru savunmaya dayanan taraf yapılmasıdır. İkinci Karabağ Savaşı incelendiğinde ilk saldırı Ermenistan tarafından gelmiştir⁴⁰⁵.

Meşru savunma yapılırken ön alıcı meşru savunma dahil olmak üzere jus ad bellum ve jus in bello kurallarına uygun hareket etme yükümlülüğü devam etmektedir⁴⁰⁶. Bu yükümlülüklerle aykırı davranışlar devletlerin sorumluluğunu gündeme getirebileceği gibi bireylerin şahsi ceza sorumluluğunu da meydana getirebilir.

Önleyici ya da ön alıcı meşru savunma kavramlarının ortak noktası bilinebilir düşmanca davranışın ne olduğunun tespitidir. Söz konusu sorunun cevabı kesin olarak ortaya konulabilmiş değildir ve bu durum söz konusu kurumların meşruiyetini olumsuz anlamda etkilemektedir⁴⁰⁷.

⁴⁰² Azerbaycan Daimî Temsilcisinin BM Genel Sekreterine Mektubu, 27 Eylül 2020, UN Doc. A/75/357–S/2020/948.

⁴⁰³ Cüneyt Yüksel ve Hamza Yüce, “Uluslararası Hukuk Açısından Dağlık Karabağ Sorunu ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı’nı Sona Erdiren Ateşkes Andlaşması”, İstanbul Hukuk Mecmuası, Cilt:80, Sayı:3, 2022, s. 1021.

⁴⁰⁴ BM Genel Kurulu, Azerbaycan’ın İşgal Altındaki Topraklarına İlişkin Karar, GA Res. 62/243, UN Doc. A/RES/62/243 (14 Mart 2008), s. 2.

⁴⁰⁵ Azerbaycan Daimî Temsilcisinin BM Genel Sekreterine Mektubu, 27 Eylül 2020, UN Doc. A/75/357–S/2020/948.

⁴⁰⁶ Kondoch, s. 472.

⁴⁰⁷ Ariel Colonomos, “The Normative Implications of “Knowing the Future” for Preventive War”, *Journal of Military Ethics*, Cilt:15, Sayı:3, 2016, s. 208.

2. Caroline Olayı

Kanada'nın 1837 yılında İngiltere'ye karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesinde Kanada sınırında bulunan Navy adasında bulunan isyancılar bazı Amerikan vatandaşlarının da desteğiyle Navy adası ve Kanada arasında Caroline isimli gemi ile erzak ve mühimmat taşımaktaydı. 29 Aralık 1837 tarihinde Caroline gemisi ABD limanında demirliyken İngilizlerin baskını ile batırılmış ve iki kişi öldürülmüştür. ABD egemenlik alanları içindeki bu saldırıyı kınamış, İngiltere ise meşru savunma hakkına dayandığını belirtmiştir⁴⁰⁸.

Caroline olayına yönelik meşru savunma koşulları bakımından birçok eleştiri de yapılmıştır. Öğretide esasında Webster'ın yazdığı mektubun Amerika Birleşik Devletleri ve Britanya arasında gerçekleşen siyasi bir krizin uzlaşısı olduğu belirtilmiştir. Webster'ın öne sürdüğü yakın tehdit kavramının o zamandan itibaren yapılageliş kuralı haline gelmediği orantılılık ve gereklilik koşullarının yapılageliş kuralı haline geldiği ifade edilmiştir. Caroline olayına özgü olan yakın tehdit kavramının somut olayın bağlamından kopararak kullanılmasının politik amaçlarla olduğu ifade edilmiştir⁴⁰⁹.

Caroline doktrini günümüzde meşru savunma bakımından genel olarak kabul edilen bir durumdur⁴¹⁰. Fakat olayın meydana geldiği dönem bağlamında devletler kendi ülkelerindeki kuvvet kullanımı bakımından egemenlik haklarına dayanmaktaydı. Bu durumda Caroline Olayı ile aslında meşru savunmaya yönelik bir hukuk oluşturulmasına gerek yoktu⁴¹¹.

Caroline olayı savaştan kaçınmak için yürütülen bir diplomatik süreç olarak da nitelendirilmiştir⁴¹². Bu durumu destekler nitelikte öğretide söz konusu olayın çok uzun yıllar boyunca referans olarak kullanılmadığı hatta Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellogg paktının hazırlanmasında dahi dikkate alınmadığı ifade edilmiştir⁴¹³.

⁴⁰⁸ Acer ve Kaya, s. 381.

⁴⁰⁹ Maria Benvenuta Occelli, "Sinking" the Carolinet: Why the Caroline Doctrine's Restrictions on Self Defense Should Not Be Regarded as Customary International Law", **San Diego International Law Journal**, Cilt:4, Sayı:1, 2003, s. 490.

⁴¹⁰ Timothy Kearley, "Raising the Caroline", **Wisconsin International Law Journal**, Cilt:17, 1999, s. 330.

⁴¹¹ Kearley, s. 332.

⁴¹² Gábor Kajtár, "The Caroline as the 'Joker' of the Law of Self-Defence – A Ghost Ship's Message for the 21st Century", **Austrian Review of International and European Law**, Cilt:21, S:1, 2016, s. 13.

⁴¹³ Kajtár, s. 5.

Caroline Olayı ile ortaya konulan kriterleri hukuken bağlayıcılığı üzerine geliştirilen eleştirilerden biri ise Uluslararası Adalet Divanı'nın Caroline Olayına hiçbir zaman atıf yapmamış olmasıdır⁴¹⁴.

Caroline olayı neticesinde ABD Dışişleri bakanı Webster'in yazdığı mektup günümüz uluslararası hukukunda meşru savunmanın koşullarına ilişkin bir temel oluşturmuştur. Buna göre:

- Meşru savunmada gereklilik, derhal ve orantılılık koşullarını sağlamalıdır.
- Meşru savunma gerçekleşmesi muhtemel bir saldırı karşısında da gerçekleşebilir.
- Meşru savunma sadece devletlere karşı değil devlet dışı aktörlere karşı da söz konusu olabilir⁴¹⁵.

Caroline olayına kadar uluslararası hukukta mevcut saldırıya karşı meşru savunma yapılabileceği konusunda bir görüş birliği mevcutken, bu olaydan sonra yakın tehlike halinde de meşru savunma kapsamında kuvvet kullanımının olabileceği kabul edilmiştir⁴¹⁶.

Amerika Birleşik Devletleri'nin ön alıcı meşru savunma hakkına ilişkin söz konusu koşulları sıralamış olmasına rağmen olaydan bir sene önce 1836 yılında Yerli Halkın Meksika topraklarından gerçekleştirdiği akınları durduramadığı gerekçesiyle Meksika ülkesinde operasyonlar düzenlemiştir. Söz konusu operasyon tekil bir örnek teşkil etmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri 19. yüzyılda Meksika ülkesinde çok sayıda sınır aşan operasyon düzenlemiştir⁴¹⁷.

Caroline olayı BM Anlaşmasının imzalanmasından yaklaşık bir asır önce gerçekleşmiş bir hadise olarak yakın tehdit durumunda meşru savunmanın koşullarını ortaya koymuştur ve bu olaydan sonra meşru savunmanın koşulları yapılageliş hukuku olarak da kabul edilmiştir⁴¹⁸.

⁴¹⁴ James A. Green, "Docking the Caroline: Understanding the Relevance of the Formula in Contemporary Customary International Law Concerning Self-Defense", **Cardozo Journal of International and Comparative Law**, Cilt:14, Sayı:2, 2021, s. 24.

⁴¹⁵ Acer ve Kaya, s. 381.

⁴¹⁶ Değdaş, s. 32.

⁴¹⁷ Russell, Buchan. "Non-Forcible Measures and the Law of Self-Defence", **International and Comparative Law Quarterly**, Cilt:72, Sayı:1, 2023, s.6.

⁴¹⁸ Slager, s. 275.

Caroline olayı günümüzde BM anlaşmasıyla beraber değerlendirildiğinde şu hususu tespit etmek önemlidir. BM Anlaşması kapsamında meşru savunmanın dar yorumlanması gerektiği görüşü savunulacak olursa Caroline Olayının ortaya koyduğu yakın tehlike anında meşru savunmanın günümüzde geçerli olmayacağı söylenebilir. Fakat BM Anlaşması kapsamında meşru savunma geniş yoruma tabi tutulursa Caroline Olayının ortaya koyduğu kıstaslardan yararlanmak mümkün olacaktır.

Uluslararası sözleşmelerin yapılageliş hukukuna göre taraf iradelerini daha ayrıntılı ve şüpheyi yer bırakmayacak şekilde ortaya koyduğu gerçeği karşısında BM Anlaşması madde 51'e Caroline olayına göre öncelik tanınabilir. Ancak yapılageliş hukukunun da uluslararası sözleşmeler gibi bağlayıcı kaynaklardan olduğu gerçeği karşısında Caroline olayının BM madde 51 karşısında uygulanabilir olup olmadığı tartışılmalıdır.

Çatışan normlar arasında sonraki kural uygulanacak olursa BM Anlaşması madde 51 uygulanmalıdır. Söz konusu çatışan iki norm arasında özel norm uygulanacak olursa Caroline olayı doğrudan belirli bir hadiseden yola çıkarak kurallar meydana getirdiğinden BM Anlaşmasına göre daha somuttur ki bu durumda uygulanacak hukuk kuralı olmalıdır.

BM Anlaşması madde 51 ve Caroline Olayına ilişkin olarak yapılacak lafzi yorum yakın tehlike anında meşru savunmanın hukuka uygunluğu hakkında pek bir sonuç ifade etmeyecektir. amaçsal yorum yöntemi kullanıldığında ise BM Anlaşmasının geniş yorumu benimsemediği söylenebilir. Çünkü BM Anlaşması uluslararası barış ve güvenliği esas alan bir metindir. Ayrıca meşru savunma tehlikenin geleneksel ya da modern olasından bağımsız haklı menfaatlerin korunmasına ilişkin bir kurumdur. Eğer ki günün koşullarında uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden unsur geleneksel değilse yine de bu tehlikenin yakın olması durumunda BM Anlaşması madde 51 kapsamında meşru savunma hukuka uygun olacaktır. Sistemik yorum metoduyla meseleye yaklaşıldığında BM Anlaşmasının kuvvet kullanma yasağını düzenleyen 2'nci maddesi ve Birleşmiş Milletlerin amacını belirten 1'inci maddesiyle beraber değerlendirildiğinde yakın tehlike karşısında meşru savunma uluslararası hukuka uygun olacaktır. Tarihi yorum yöntemiyle BM Anlaşmasının 51'inci maddesi değerlendirildiğinde ise maddenin kaleme alındığı dönemde özellikle 2. Dünya Savaşı'na giden süreçte kuvvet kullanımı için üretilen sebeplerin önüne geçilmek amacı da düşünüldüğünde yakın tehlike halinin meşru savunmada hukuka uygun olmayacağı söylenebilir.

Meşru savunmanın sınırlarının çizilmesinde BM Anlaşmasında kaleme alınan doğal hak ifadesi ile yine aynı maddede kaleme alınan silahlı saldırının meydana gelmesi şartı birlikte bulunduğu sürece ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygunluğu tartışmaları devam edecektir⁴¹⁹.

Caroline Olayı günümüz yakın tehdit kavramı açısından aydınlatıcı olsa da döneminin koşullarından bağımsız değildir. Öncelikle Olay iki dost devlet Birleşik Devletler ve Büyük Britanya arasında gerçekleşmiştir. Ayrıca ön alıcı müdahaleye konu olayda Büyük Britanya, Birleşik Devletlere değil isyancılara yardım eden Birleşik Devletler vatandaşlarına müdahale etmeye çalışmıştır. Bu dönemde Birleşik Devletler kendi vatandaşlarının isyancılara yardım etmesini önlemeye de çalışmaktaydı⁴²⁰. Bu koşullar altında yakın tehlikenin çok sınırlı olarak algılanması gayet doğaldı.

Caroline olayından günümüze kadar uzanan süreçte saldırı tanımının aynı kaldığını söylemek mümkün değildir. Değişimin yadsınmadığı bu süreçte gelecek için yenilikçi yorumlar yapmak kaçınılmazdır. Zaten BM Anlaşmasının kaleme alındığı dönemde akıllarda Polonya'nın Naziler tarafından işgali ya da Pearl Harbor'a yapılan baskın varken⁴²¹ günümüzde silahlı saldırı denildiğinde bu vahim olaylardan önce 11 Eylül saldırılarının geldiği unutulmamalıdır. Keza ön alıcı meşru savunmaya dair yaşanan haklı endişelerden biri de Pearl Harbor gibi acımasız baskınların önünün açılması ihtimalidir⁴²².

Önleyici ya da ön alıcı müdahale esasında tanımı itibariyle bir çelişkiyi de barındırır. Örneğin önleyici savaş kavramı esasında bir savaşı tanım olarak kabul ederek aynı zamanda kavramın adında savaşın gerekçesini de belirtmektedir⁴²³. Esasında bu durum kuvvet kullanma yasağının aşılması için yapılan ahlaki bir açıklamadan başka bir durum değildir.

Önleyici ve de ön alıcı meşru savunmanın hukuk öğretisinde kabul edilmesi bakımından gereklilik ve yeterlilik kriterleri gerçek bir meydan okuma oluşturmaktadır⁴²⁴. Genellikle çoğu savaş bir güç dengesindeki değişimden kaynaklandığından gerekliliğin

⁴¹⁹ Pierson, s. 157.

⁴²⁰ Pierson, s. 175.

⁴²¹ Pierson, s. 160.

⁴²² Reisman, W. Michael ve Andrea Armstrong, "The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense", The American Journal of International Law, Cilt:100, Sayı:3, 2006, s. 525.

⁴²³ Jack S. Levy ve Joseph R. Gochal, "Democracy and Preventive War: Israel and the 1956 Sinai Campaign", Security Studies, Cilt:11, Sayı:2, 2010, s.7.

⁴²⁴ Levy ve Gochal, s. 8.

ve meydana gelen değişim yeterli bir sebep oluşturup oluşturmayacağı meselesi hukuk dışındaki verilerden de etkilenmektedir.

Caroline Olayından sonra BM Anlaşmasının imzalanması sebebiyle Caroline Olayının öngördüğü beklenen meşru savunmanın yapılamayacağını öne süren görüş söz konusu olayın yaşandığı dönemde devletlerin günümüz anlamında bir sınırlama olmadan savaşa başvurabildiği dönemden kalan bir uygulamanın anakronizm olduğunu ifade etmektedir. Keza bu dönemde uluslararası hukukta meşru savunmanın yerleşmiş bir kurum olmadığı ileri sürölmüřtür⁴²⁵. Ancak unutulmamalıdır ki meşru savunma hakkı doğal bir hak olup Caroline Olayından çok daha önce hukukta kendine yer edinmiş bir kurumdur. Kurumun zaman içerisinde içeriğinin değişmesi bu kurumun mevcut olmadığını ispat etmez aksine mevcudiyetini ispat eder. Ayrıca anakronizm iddiası uluslararası hukukun oluşumu ve özellikle yapılageliş kurallarının niteliği dikkate alındığında kabul edilebilir bir görüş değildir. Çünkü bu yaklaşımın kabul edilmesi durumunda buyruk kuralı ya da yapılageliş kuralıyla bağlı olmak istemeyen her devlet anakronizm iddiasında bulunabilecektir. Bir başka deyişle meşru savunma devletlerin egemenliğini koruduğu gibi devletlerin egemenliğini de saldıran yönünden gereklilik ve ölçölölük dāhilinde kısıtlayan ve uzun zamandır uluslararası hukuk öğretisinde kabul edilen bir kavramdır⁴²⁶.

Bizim görüşümüz BM Anlaşması madde 51’de dūzenlenen geleneksel meşru savunmanın günümüz sorunlarına cevap vermediği yönündedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus kuvvet kullanma ile silahlı saldırı tanımları arasındaki farktır.

Uluslararası Adalet Divanı’nın da belirttiği üzere kuvvet kullanma kavramı silahlı saldırı kavramından daha geniş bir anlama sahiptir. Her silahlı saldırı bir kuvvet kullanımı olmakla beraber belirli bir yoğunluğa ulaşmayan kuvvet kullanma eylemleri silahlı saldırı oluřturmayacaktır⁴²⁷. Silahlı saldırı boyutuna ulaşan kuvvet kullanma eylemlerine karşı meşru savunma yapılabileceğinden şüphe duyulmamaktadır. Silahlı saldırı boyutuna ulaşmayan kuvvet kullanma eylemlerine karşı geleneksel meşru

⁴²⁵ Jan Wouters and Tom Ruys, “The Legality of Anticipatory Military Action After 9/11: the Slippery of Self-Defense”, **Studio Diplomatica**, Cilt:59, Sayı:1, 2006, s. 48.; Pierson, s. 155.

⁴²⁶ Adriana Sinclair ve Michael Byers, “When US Scholars Speak of “Sovereignty” What Do They Mean?”, *Transtate Working Papers*, Sayı:44, 2006, s. 9

⁴²⁷ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 91.; Bordelon, s. 119.

savunma mümkün olmasa dahi ön alıcı meşru savunma eylemlerinin gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Caroline olayı dar anlamda meşru savunmayı genişleten bir yorumu uluslararası hukuka yapılageliş kuralı olarak kazandırmıştır. Öğretide de Caroline Olayının ön alıcı meşru savunmayı beklenen meşru savunma olarak hukuka uygun olarak kabul ettiği ifade edilmiştir⁴²⁸. Yapılageliş kuralı olarak ön alıcı meşru savunma hukuka yakın bir tehdit halinde hukuka uygundur. Buradaki yakın tehdit kavramı ivedilikle neredeyse eş anlamı olarak kullanılmaktadır. Bir başka deyişle tehdidin zaman bakımından yakınlığı önleyici meşru savunmanın meşruluğunu da belirleyecektir⁴²⁹.

Öğretide yakın tehdit kavramının meşru savunma için bir eşik meydana getirdiği fakat bir eşik oluşturma için iyi bir meşru savunma kuralı için doğru olmadığı söz konusu eşik yerine olgulara dayalı meşru savunmanın olması gerektiği belirtilmiştir⁴³⁰. Tehdidin yakınlığı objektif hale getirilerek kaçınılmazlık ölçütünden bahsedilebilecek olsa da herkes için objektif bir kaçınılmazlık ölçütü belirlemek de imkânsızdır⁴³¹.

Caroline olayından günümüze beklenen meşru savunmaya ilişkin olarak yapılacak değerlendirmelerde Uluslararası Daimi Adalet Divanı Bozkurt-Lotus davasındaki görüşü de akılda tutulmalıdır⁴³². Buna göre devletler egemenliklerinin sonucu olarak rızalarıyla kabul etmedikleri yasak hükümleriyle bağlı değildir⁴³³. Caroline Olayının da yapılageliş kuralı olarak uygulanması esasında BM Anlaşmasıyla devletlerin bu haklarından açıkça vazgeçtiklerini ispat etmez.

BM Anlaşmasının ön alıcı meşru savunma konusunda belirsizliği Caroline Olayı ile değerlendirildiğinde devletlerin ön alıcı meşru savunma hakkında vazgeçtiği söylenemez. Çünkü BM Anlaşmasında ön alıcı meşru savunmanın açıkça yasaklandığı bir hüküm bulunmamaktadır. Egemen devletler yasak olmayan durumlarda egemenliklerinin alameti olarak özgürce seçim yapabilirler⁴³⁴. Günümüzde şüphesiz ki

⁴²⁸ Anthony Clark Arend, "International Law and the Preemptive Use of Military Force", *The Washington Quarterly*, Cilt.26, Sayı:2, 2003, s. 90.

⁴²⁹ Mark L. Rockefeller, "The "Imminent Threat" Requirement For The Use of Preemptive Military Force: Is It Time For A Non-Temporal Standard", *Denver Journal of International Law & Policy*, Cilt:33, Sayı:1, 2004, s. 131.

⁴³⁰ Campbell, s. 99.

⁴³¹ Campbell, s. 100.

⁴³² Lotus Davası (Fransa v. Türkiye), Esas, Hüküm, Permanent Court of International Justice (PCIJ), Series A, No. 10, 7 Eylül 1927, p. 44.

⁴³³ Arend, s. 93.

⁴³⁴ Arend, s. 93.

kuvvet kullanımına yönelik BM Anlaşması ve diğer bağlayıcı kaynaklar büyük önem arz etmektedir⁴³⁵. Fakat bu kaynakları yorumlarken sınırsız bir şekilde devletlerin aleyhine sonuçların ortaya konulması da gerçekçi ve sürdürülebilir bir yaklaşım olmayacaktır.

Caroline olayından günümüze kuvvet kullanma yasağını doğrudan genişletmeye çalışan kurumlar ileri sürüldüğü gibi meşru savunmanın algılanma biçimini genişleterek de kuvvet kullanma yasağı sınırlarının daraltılması çabası devam etmektedir. Şüphesiz ki kuvvet kullanma yasağının genişletilmesi çabasında Batılı ve güçlü devletlerin eylemleri daha etkili olmaktadır. Rusya ya da Çin'in eylemleri ise daha geri planda kalmaktadır. Örneğin Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı Güney Osetya müdahalesi uluslararası hukuk tarafından kabul görmemiştir. Oysa Güney Osetya'da yaşayan halkın %80'i Rus pasaportuna sahipken Rusya'nın meşru savunma iddiaları bir devletin ülkesi dışındaki uyruğunu koruması için ilgili devletin rızasına ihtiyacı olduğu sebebiyle kabul görmemiştir⁴³⁶. Aynı durumun Amerika Birleşik Devletleri için meydana geldiği bir senaryo söz konusu olsaydı kanaatimizce ülke dışındaki vatandaşları korumak için gerçekleştirilecek askeri müdahaleler meşru savunma kapsamında kabul edilecek hatta ani yapılageliş kuralı oluşturacaktı. 11 Eylül saldırılarından sonra terörle mücadelede uluslararası hukukun gelişimi bu durumu ispat eder niteliktedir.

Caroline olayının ortaya koyduğu yakın tehlike koşulu için günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan ve Irak'a yönelik operasyonları bir kıyas örneği teşkil etmektedir. El-Kaide terör örgütü 1993 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı terör saldırıları gerçekleştirmekteydi⁴³⁷. 11 Eylül saldırısı bu eylemlerin zirvesi olmuştur. Bu sebeple yakın ya da muhtemel saldırı tehdidi mevcut olduğundan El-Kaide'ye karşı ön alıcı vuruş olarak meşru savunma yapılması mümkün görünmektedir. Irak operasyonu için ise aynı durum söz konusu değildir. Çünkü Irak'ın doğrudan bir saldırısı olmadığı gibi kanıtlamamış bir kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiası yakın ya da muhtemel tehlike koşulunu sağlamadığı söylenebilir.

⁴³⁵ Michal Kowalski, "Some Remarks on the Relationship Between the Jus Ad Bellum Regulations Under the UN Charter and Customary International Law – Why Does It Matter so Much?", Wroclaw Review of Law, Administration & Economics, Cilt: 1, Sayı:1, 2011, s. 124.

⁴³⁶ Vildan Meydan, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, 2017, s. 426.

⁴³⁷ Sadık Yaman, **ABD'nin 2003 Irak'a Müdahalesinin Meşruiyet Temelleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2005, s. 119.

Günümüzde mevcut silah teknolojisi meşru savunmanın geleneksel olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır. Caroline olayında ortaya konulan yakın tehdit muhtemel tehlikeyle ilişkilidir. Günümüz kitle imha silahları ya da konvansiyonel silahları öyle büyük tehlikeler ortaya koymaktadır ki artık yakın tehdit algısı da değişmektedir. Bir başka deyişle yakın tehdidin varlığı beklenen meşru savunma için yeterli iken günümüzde yakın tehdidin varlığını ortaya koyan yoğun şüphe ön alıcı meşru savunmanın gerekçesi olabilecektir⁴³⁸.

Meşru savunma kapsamında kuvvet kullanımının genişletilmesi çabası açısından Rusya'nın çabaları dikkat çekicidir. Güney Osetya'da Rus vatandaşlarının yoğunluğunu ileri süren Rusya'ya karşı bu vatandaşlıkların askeri müdahaleden önce dağıtıldığı ve bunun askeri müdahaleye zemin hazırlamak için yapıldığı eleştirisi de yöneltmiştir. Bu eleştirilere rağmen Rusya vatandaşlık dağıtmakla yetinmemiş sınırlarının ötesinde etnik Rus olan herkesi koruma hakkı olduğunu ifade etmiştir⁴³⁹.

BM Anlaşmasının 24'üncü maddesine göre uluslararası barış ve güvenliği sağlama görev tekeli Güvenlik Konseyi'ne aittir. Bu durum esasında realist bakış açısının bir sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinin gerçek anlamda güç kullanabilecek devletler olması sistemin bu şekilde kurgulanmasına sebebiyet vermiştir. Esasında bu devletlerin politik çıkarları Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 24'üncü maddesinde çabukluk ve etkinlik ifadeleriyle hukukileştirilmiştir. Şüphesiz ki uluslararası ilişkilerde fiili güç uygulama kapasitesi hukuki yükümlülüklerden önce gelir⁴⁴⁰.

Uluslararası ilişkilerin barış içinde yürütülebilmesi için büyük güçlerin hukuk yoluyla sisteme dahil edilmesi şarttır. Milletler Cemiyeti döneminde ortak karar mekanizmasına büyük güçlerin dahil edilmemesi örgütün başarısızlığa uğramasında büyük bir etken olmuştur. Milletler Cemiyeti Misakına göre geçici üyelerin veto hakkına sahip olması, bu geçici üyelerin 1936 yılında 11'den 12'ye yükselmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin örgüte üye olmaması, Almanya'nın 1926 ve 1933 yıllarında sınırlı olarak üye olması ve de Japonya'nın 1933, İtalya'nın da 1937 yılında örgütten çıkması büyük

⁴³⁸ Sapiro, s. 602.

⁴³⁹ Eroğuz, s. 237.

⁴⁴⁰ Ali Bilgin, Varlık, "Troubled Future For The United Nations (UN) Use Of Force And Peace Operations", SBF Dergisi, Cilt:71, Sayı:4, 2016, s. 1037.

güçlerin örgütün karar mekanizmasından kopması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır⁴⁴¹.

BM Anlaşmasının kurduğu sistemde 2'nci maddede düzenlenen kuvvet kullanma yasağı yükümlülüğü ve de 51'nci maddede düzenlenen meşru savunma hakkı dışında kuvvet kullanımı ya da devletlerin kuvvet kullanmasının engellenmesi BM Güvenlik Konseyi'nin yetki ve sorumluluğundadır. Güvenlik Konseyi'nin siyasi yapısı dikkate alındığında meşru savunmanın önemi ve devletler üzerindeki yükü bariz olarak ortaya çıkmaktadır⁴⁴². Bu sebeple meşru savunmanın çok geleneksel yorumlarının gerçeğe kayıtsız kalmakla eşdeğer olduğunu söylemek mümkündür. Olması gereken hukuk arayışında, olan hukukun görmezden gelinmesi hukukun meşruiyetini zedelemekten ve etkinliğinin sorgulanmasından başka bir sonuç meydana getirmeyecektir. Geleneksel ön alıcı meşru savunmada bir zaman aralığı varsayımı mevcuttur. Buna göre devletler gelmekte olan tehdidin varlığını öğrenmelerinden itibaren kısa bir zaman içinde ön alıcı meşru savunmadan başka bir çare olmadığından eyleme geçebilmelidirler. Bu tehdidin geleneksel olarak en bariz ifadesi orduların hareketliliğidir. Ancak günümüz terörizm yöntemleri bu tehditlerin bilinebilir olmasını engellemekte ve geleneksel zaman aralığı koşulunu belirsizleştirmektedir⁴⁴³.

Öğretide ön alıcı meşru savunma öğretisinin Pakistan, Hindistan ve Çin gibi ülkeler tarafından da kabul edilebileceği ve bu durumun gelecek için yıkıcı sonuçlar doğurabileceği ifade edilmiştir⁴⁴⁴. Elbette ön alıcı meşru savunma öğretisi hiçbir devlet tarafından kabul edilmeyecekse bazı ülkelerin bu öğretiyi uygulama teşebbüsü yıkıcı olabilecektir. Fakat bazı devletler için ön alıcı meşru savunmanın kabul edilmesi bazıları için ise kabul edilmemesi eşitlik ilkesine aykırı olacaktır.

Günümüz uluslararası hukuk öğretisinde ön alıcı meşru savunmanın bu denli belirsiz olmasındaki en önemli etkenlerden biri de Uluslararası Adalet Divanı'nın konuyla ilgili görüş bildirmemiş olmasıdır. Meşru savunmanın incelendiği Nikaragua kararında Divan meşru savunmanın yapılageliş kuralı olduğunu belirtmiş olmasına rağmen yapılageliş olarak mevcut meşru savunma koşullarının BM Anlaşması madde 51'de düzenlenen meşru savunma ile aynı koşullara sahip olup olmadığını ortaya

⁴⁴¹ Varlık, ss. 1037-1038.

⁴⁴² Pierson, s. 171.

⁴⁴³ Rockefeller, s. 139.

⁴⁴⁴ Sapiro, s. 605.

koymamıştır. Keza Divan yakın bir tehdidin varlığı halinde gerçekleşecek meşru savunma eylemini de değerlendirmemiştir⁴⁴⁵.

Unutulmamalıdır ki normlar hukuk âleminde tek başlarına değildirler. Hukuk normları bir bütün olarak bir hukuk düzenini teşkil eder⁴⁴⁶. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin önerdiği üzere Bush Doktrininin takip edilmesi halinde Caroline Olayına göre normatif düzeni kuvvet kullanmanın daha yaygın olduğu bir Dünya'ya çevirme ihtimali vardır. Dış politikanın belirlenmesinde uluslararası hukuk normlarını görmezden gelmek mümkün değildir. Fakat zor güvenlik ekseninde yaşanan zor zamanlarda güvensizlik ve şüphe karar alıcılar arasında çok yaygındır. Düşman veya rakip olarak görülen devletlerin hedeflerinin belirlenememesi liderleri düşmanlık düşüncesine odaklı bir hale dönüştürür. Bu durumda askeri önlemlerin alınması için gerekli olan tehdit eşliğinin azalmasına sebebiyet verebilir⁴⁴⁷.

2.1.Hukukilikten Meşruiyete

Hukuk disiplini açısından meşruiyet denildiğinde akla ilke önce hukuka uygunluk gelir. Hukuka uygunluk, hukukun pozitif yönüne açılan bir penceredir. Hukuk disiplini açısından elbette meşruiyet sadece hukuka uygunluğa indirgenemez. Hukuk aynı zamanda siyasal taleplerle başta demokratik taleplerle uyduğu sürece meşru olabilir.

Tarihsel süreçler dikkate alındığında “göze göz; dişe diş” gibi uygulamaların meşru kabul edildiğini görmekteyiz oysa bu anlayış günümüzde kabul edilmemekte aksine yasaklanmaktadır. Bu farklılığın temelinde meşru olanın değişimi yatar ki bu durum aslında hukukun içerisinden çıktığı toplumun kültürüne bağlıdır⁴⁴⁸. Uluslararası hukukta kendisini oluşturan uluslararası hukuk kişilerinin kültüründen etkilenecek meydana gelir. Bu sebeple günümüzde meşruiyet aracı demokrasi ve insan haklarıdır.

Meşruiyetin geçerliliği hangi disiplinin gözlüklerinden bakıldığına göre de değişecektir. Örneğin Reelpolitik, savaşı siyasi bir tutum içinde değerlendirip ahlaki haklılıkla ilgilenmezken pasifizm savaşı hiçbir şekilde haklı görmez⁴⁴⁹. Elbette hukuk kuralları

⁴⁴⁵ Wouters and Ruys, s. 49.

⁴⁴⁶ Kegley and Raymond, s. 390.

⁴⁴⁷ Kegley and Raymond, s. 392.

⁴⁴⁸ Samet Talha Turgut, “Türkiye’de Hukuk Zihniyetinin Meşruluğu”, Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:2022, Sayı:1, 2022, s. 30.

⁴⁴⁹ Heywood, s. 315.

farklı taleplerden kaynaklanan uyuşmazlıkları çözmek durumunda olduğundan bu denli uçlarda bulunamaz.

Uluslararası hukukun asli aktörü olan devletlerin güvenlik kaygıları ile günümüz ruhunu yansıtan insan hakları ve demokrasi arasında denge kurulması meşruiyete zemin hazırlayacaktır.

Caroline olayı yakın tehdit karşısında devletlere hukuka uygun müdahalede bulunmak için gerekli hukuki şartları sunar. Günümüzde yakın tehdit kavramının genişlemesi sebebiyle yapılacak ön alıcı müdahalelerin hukuka uygunluğu her zaman bariz olmayacak aksine birçok hukuki, siyasi ve de ahlaki soruları da gündeme getirecektir.

Kuvvet kullanan devletlerin eylemlerini hem hukuki hem de ahlaki temellere dayandırdığı bir gerçektir. Hiçbir devlet kuvvet kullanırken sadece hukukun tanıdığı yetkiyi kullandığını söylemez. Aksine demokrasi, insan hakları ya da özgürlük gibi günümüz değerlerini korumak için hukukun tanımış olduğu yetkileri kullandığını iddia eder. 1999 yılında Kosova müdahalesinde olduğu gibi bu durum daha da ileri giderek hukuken savunulması zor eylemler yüksek ahlaki değerlere dayandırılarak meşruiyet aranır⁴⁵⁰.

Kuvvet kullanma eylemlerinin ahlaki temellerinin yanın da hukuki gerekçelerinin de olması söz konusu eylemleri politikanın esaretinden kurtarır. Salt politik bir değerlendirme ile her kuvvet kullanma eylemi için haklı gerekçeler ortaya koymak mümkündür. Örneğin Hitler Çekoslovakya'yı işgal ederken özgürlük için bu eyleme giriştiğini ifade ederken Amerika Birleşik Devletleri de Irak işgalinde özgürlük için operasyona başladığını ifade etmiştir⁴⁵¹.

Devletlerin politik amaçları doğrultusunda hareket ederken uluslararası hukuku göz ardı ettiği doğrudur fakat unutulmamalıdır ki çok az sayıda devlet bu ayrıcalıktan yararlanabilir ve bu ayrıcalığı kullanmanın diğer uluslarla olan ilişkilerine zarar vermediği söylenemez⁴⁵².

Caroline olayından günümüze değişen tehdit algısı açısından teröre karşı savaş (war on terror) ifadesi de önemli bir değere sahiptir. Klasik anlamda devletler birbirleriyle

⁴⁵⁰ Alex J. Bellamy, "Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exception' and the Problem of Abuse in the Case of Iraq", **Journal of Peace Research**, Cilt: 41, Sayı:2, 2004, s.144.

⁴⁵¹ Bellamy, s. 145.

⁴⁵² Yasuaki, s. 119.

savaşabilirler. Şüphesiz ki terörle mücadele kapsamında yapılacak olan eylemler klasik anlamdaki bir savaş olmayacaktır. Esasında teröre karşı savaş ile ifade edilmek istenen askeri tedbirler ile beraber siyasi, finansal, yasal ve zorlama tedbirlerinin tümünün eşzamanlı olarak kullanılmasıdır⁴⁵³. 19’uncu yüzyılın teknolojik ve hukuki imkânları için geliştirilmiş bir kurumun 21’inci yüzyılda aynı şekilde kullanılması pek mümkün görünmemektedir.

Ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygunluğuna yönelik olarak silahlı saldırı kavramının içeriğinin de belirlenmesi önem arz eder. Kaçınılmaz ve yakın bir tehdit söz konusu olduğunda bunu da bir saldırı olarak kabul edilirse hukuka aykırılık söz konusu olmayacaktır⁴⁵⁴. Ayrıca günümüzde Soğuk Savaş dönemiyle gelişen devlet uygulamalarına bakıldığında devletlerce tehdit algısı eşiği BM Sözleşmesinden daha düşüktür. Bu sebeple ön alıcı meşru savunma için doğrudan hukuka uygun demek zor olsa da hukuka aykırıdır demek de kolay olmayacaktır⁴⁵⁵. Bir başka deyişle ön alıcı meşru savunma günümüzde BM Anlaşmasının imzalandığı döneme göre daha meşru ya da haklı olarak kabul edilmese de daha mazur görülebilir hale gelmiştir.

Ön alıcı meşru savunmanın koşullarında yapılacak değerlendirme de tanrısal bir değerlendirme yapmak da gerçekçi olmayacaktır⁴⁵⁶. Devletler geleceği tam olarak bilemezler. Bu sebeple ön alıcı hareketlerin doğasında bir miktar belirsizlik kaçınılmazdır.

Ön alıcı meşru savunmanın meşruiyetini hukuktan alabilmesi için esasında bir soruya hukukun olumlu cevap vermesi gerekmektedir. O soru ise “Bir hukuk kişinin uğrayabileceği zarar ihtimalini yükseltmek başlı başına bir zarar mıdır?”. Günümüz hukukunda bu soruya olumlu cevap vermek mümkün değildir⁴⁵⁷. Ancak bu soruya hukuki olarak olumlu cevap verecek olursak başlı başına bir zarar meydana geldiğinden ön alıcı meşru savunma da hukuka uygun kabul edilebilir.

2011 Baharında Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da ilk önce Tunus’ta başlayan sonrasında Mısır, Suriye ve Libya gibi ülkelere yayılan Arap Baharı iç karışıklıkların

⁴⁵³ Michael Wood, “The Law on the Use of Force: Current Challenges”, Singapore Year Book of International Law, Cilt:11, 2007(Current Challenges), s. 5.

⁴⁵⁴ Sean D. Murphy, “The Doctrine of Preemptive Self-Defense”, Villanova Law Review, Cilt:50, Sayı:3, 2005(Doctrine), s. 712.

⁴⁵⁵ Murphy, Doctrine, s. 724

⁴⁵⁶ Alexander, s. 1478.

⁴⁵⁷ Finkelstein, s. 328.

yayılmacı/bulaşıcı doğasını göstermiştir⁴⁵⁸. Bu gibi durumlarda da devletlerin bazı ön alıcı tedbirlere başvurduğu öğretide gözlemlenmiş⁴⁵⁹ olsa da iç karışıklıkların yayılmasını engelleyen ön alıcı müdahaleler çalışmamızın konusunu oluşturmamaktadır.

2.2. Potansiyel Tehdit: Nükleer Santrallere Karşı Gerçekleştirilen Operasyonlar

Önleyici ya da ön alıcı müdahale güç dengesi henüz değişmeden gerçekleştirilecek operasyonları inceler. Güç dengesinde geri dönüşü olmayacak bir değişim için gösterilebilecek en önemli örnek nükleer silahların geliştirilmesidir.

Nükleer silahlanmaya karşı gerçekleştirilebilecek operasyonların temelinde uluslararası güvenlik ve barışı devam ettirmek olduğu gibi BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin nükleer caydırıcılık ayrıcalığına sahip olma ayrıcalığını korumak istemesi de yadsınamaz. Nükleer silahlara sahip olan devletlerin konvansiyonel savaşa girmekten daha az çekineceği barizdir. Rusya ve Çin gibi devletler dahi bir dönem nükleer silahlanma kapsamında teknolojik yardımlarda bulunurken günümüzde bunun tehlikesini anlamış durumdadırlar⁴⁶⁰. Fakat Rusya ve Çin gibi devletlerin Amerika Birleşik Devletleri tarafından haydut devlet olarak kabul edilen ülkelerle yakın ekonomik ve siyasi bağlarının olması meseleyi karmaşık hale getirmektedir⁴⁶¹.

Geleneksel tehdit algısında saldırı gerçekleştirmeyi hedefleyen devletin belli bir eşik üzerinde sonuç elde edebilmesi için önemli sayıda kuvvetini harekete geçirmesi gerekmektedir. Fakat söz konusu nükleer silahlar olduğunda saldırı niyetinin oluşmasının hemen ardından büyük zararlar meydana getirilebilir. Saldırı hazırlığında sinyallerin verilmemesi ve de sonuç olarak ortaya çıkabilecek büyük zararlar dikkate alındığında geleneksel anlamda kuvvet kullanma yasağına karşı ciddi bir meydan okumanın varlığından söz edebiliriz⁴⁶². Söz konusu meydan okumanın temelinde klasik anlamda bir saldırının yerine bir ihtimalin, nükleer silahların olabilmesi olasılığıdır. Bu

⁴⁵⁸ Nathan Danneman ve Emily Hencken Ritter, "Contagious Rebellion and Preemptive Repression", **Journal of Conflict Resolution**, Cilt: 58, s:2, 2014, s. 254.

⁴⁵⁹ Danneman ve Ritter, s. 272.

⁴⁶⁰ Allen S. Weiner, "The Use of Force and Contemporary Security Threats: Old Medicine for new Ills?", **Stanford Law Review**, Cilt:59, Sayı:2, 2006, s. 464.

⁴⁶¹ Alexander Benard ve Paul J. Leaf, "Modern Threats and the United Nations Security Council: No Time for Complacency (A Response to Professor Allen Weiner)", **Stanford Law Review**, Cilt:62, Sayı:5, 2010, s. 1397.

⁴⁶² Waxman, s. 5.

olasılığın değerlendirilmesi ise çoğunlukla istihbarat bilgisine dayalı olacağından tehdidin niteliği ve niceliğini hukuki denetime tabi tutmak oldukça zor olacaktır⁴⁶³.

Günümüzde nükleer silah kapasitesine sahip olmaya çalışan devlet denildiğinde akla ilk gelen İran'dır. İran'ın nükleer silah kapasitesine erişmek istemesi komşusu Türkiye bakımından da önemli sonuçlar meydana getirecektir. Fakat asıl hayati sonuçlar İsrail için olacaktır.

İsrail, Irak'ın 1985 yılında nükleer silah kullanma kapasitesine erişeceğini öngörerek⁴⁶⁴ Osirak Nükleer Reaktörünü ön alıcı meşru savunma kapsamında 1981 yılında vurmuştur⁴⁶⁵. Günümüzde söz konusu durumun İran için de gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusu sadece Orta Doğu değil Dünya barışı için de önem arz etmektedir.

Söz konusu eylem uluslararası ilgiyi çekmiş ve kabul görmemiş olsa da İsrail için Güvenlik Konseyi'nin kınaması⁴⁶⁶ dışında herhangi bir yaptırım söz konusu olmamıştır. İsrail, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasını⁴⁶⁷ imzalamamış ve tesislerini Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun denetimlerine açmamıştır. Osirak Nükleer Reaktörünün vurulması Amerika Birleşik Devletleri ile İsrail arasında geçici bir gerginliğe neden olmuş ve F-15 ve F-16 savaş uçaklarının sadece savunma amacıyla kullanılması gerektiği yönde silah satım sözleşmesine bir aykırılıktan bahsedilmiştir⁴⁶⁸.

Irak'a karşı gerçekleştirilen bu operasyon açısından sonuçların en azından siyasi açıdan İran için de aynı olacağını söylemek mümkün gözükmemektedir. İsrail'in böyle bir saldırı gerçekleştirmesi durumunda İran'ın tesislerini Irak'a göre daha hızlı bir şekilde yenileceği açıktır. İran nükleer enerji teknolojisi bakımından Irak'tan daha ileridedir. Aynı zamanda uzun menzilli füzelere sahip olan İran, Hizbullah vasıtasıyla da İsrail'e karşılık verecektir⁴⁶⁹.

⁴⁶³ Waxman, s. 6.

⁴⁶⁴ Michael Wood, "International Law and the Use Of Force: What Happens in Practice", **Indian Journal of International Law**, Cilt:53, 2013 s. 358.

⁴⁶⁵ Cem Ümit Beyoğlu, "**Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı**", Seçkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 145.

⁴⁶⁶ İsrail'in Irak'taki Nükleer Tesislere Yönelik Askerî Saldırısı Hakkında, S RES. 487, UN Doc. S/RES/487 (19 Haziran 1981); Weiner, s. 441.

⁴⁶⁷ Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, 1 Temmuz 1968, 729 UNTS 161.

⁴⁶⁸ Joshua Kirschenbaum, "Operation Opera: an Ambiguous Success", **Journal of Strategic Security**, Cilt:3, Sayı:4, 2010, s. 57.

⁴⁶⁹ Kirschenbaum, s. 59.

İsrail'in bu eylemi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kınanmış⁴⁷⁰ olmakla beraber öğretide de eylem saldırganlık açısından ve zorlama yollarla hukuka uygun hale getirilme çabası yönüyle Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgaline benzetilmiştir⁴⁷¹.

İsrail'in söz konusu eylemini değerlendirmeden önce Realizm ile ilgili olarak unutulmamalıdır ki realizm paranoya ve ölüme bağlı politikalar geliştirmek değildir. İki Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş sürecinde devletler nükleer silahların önlenmesi konusunda çokça başarılı adımlar atmıştır⁴⁷². Bu sebeple nükleer silahların yayılmasının önlenmesi bakımından kuvvet kullanmak son çare olmalıdır.

Uluslararası hukuk Dünya'nın nasıl yönetilmesi gerektiğine dair hazır cevaplar içeren bir reçete değildir. Fakat uluslararası küresel yönetimin nasıl olabileceğine dair farklı görüşlerin ileri sürülmesini sağlayan bir araç olabilir⁴⁷³. Bu sebeple nükleer silah elde edilmesinin ya da elde edilmeye çalışılmasının ön alıcı meşru savunmaya sebebiyet verecek bir tehlike oluşturup oluşturmayacağını söylemek için somut olayın verileri değerlendirilmelidir. Doğrudan ön alıcı meşru savunmanın yapılamayacağını söylemek tehlike algılayan devletlerin haklı çıkmaları durumunda yok olmalarını beklemekten başka bir anlam ifade etmemektedir.

İran ve İsrail mücadelesine yakından bakıldığında öğretide de tespit edildiği üzere İran'ın İsrail'e karşı kullanmak üzere nükleer silah geliştirdiği kabul edilse dahi yapılageliş hukuku olarak ön alıcı ya da önleyici bir meşru savunma hakkından bahsetmek mümkün değildir. Günümüzde bu yönde bir yapılageliş kuralı olduğunu kabul edecek opinio juris ispat edilememektedir. Keza BM Anlaşması madde 51'de düzenlenen meşru savunma hakkı İsrail tarafından geniş yorumlanırsa gereklilik ve ölçülülük ilkeleri bakımından meşru savunma koşullarının gerçekleştiğini iddia etmek oldukça zor olacaktır⁴⁷⁴.

Bu durumda sorulması gereken soru İsrail'in nükleer bir silah ile vurulmasına kadar beklemekten başka yapacağı ne vardır. Masum insanların nükleer silahlar sebebiyle

⁴⁷⁰ İsrail'in Irak'taki Nükleer Tesislere Yönelik Askerî Saldırısı Hakkında, S RES. 487, UN Doc. S/RES/487 (19 Haziran 1981).

⁴⁷¹ Donald G. Boudreau, "The Bombing of the Osirak Reactor", **International Journal on World Peace**, Cilt:10, Sayı:2, 1993, s. 26.

⁴⁷² Boudreau, s.34.

⁴⁷³ Martti Koskenniemi, "What Use for Sovereignty Today", **Asian Journal of International Law**, Cilt:1, Sayı:1, 2010, s. 68.

⁴⁷⁴ Sarvarian, s. 271.

ölümünü engellemekte etik olarak korunan büyük bir değer olduğu da yadsınamaz⁴⁷⁵. İsrail'in dış politika da barışçıl bir yöntem sergilediğini söylemek mümkün değildir fakat İran'ın nükleer silahlar geliştirme hevesi ve İsrail'i yok etme tehditleri İsrail'e hukuki gerekçeler vermektedir.

Potansiyel tehdit değerlendirmelerine ilişkin yakın zaman karşılaşılabilecek muhtemel sorulardan biri ise uzayda silahlanma yarışı olacaktır.

Bir devletin nükleer silahlar ile meydana getirebileceği bir zararı uzay gücü haline gelmiş devletler kesintisiz şekilde uzaya ulaşıp düşman devletin uzaya erişimini engellemek suretiyle düşmanı teknolojik savaş imkânlarından mahrum bırakarak da meydana getirebilirler⁴⁷⁶.

Günümüz teknolojisinin sağlamış olduğu imkânlar ile bir ordunun muhaberesinin kesilmesini, uydularının çalışmaz hale getirilmesi bu sebeple de istihbarat toplama faaliyetleri, erken uyarı sistemleri ya da savaş alanındaki kabiliyetleri telafi olmayacak şekilde etkisiz hale getirilmesi⁴⁷⁷ yakın tehdit oluşturur niteliktedir.

Günümüzde uzayda silahlanma teknolojisinin nükleer silahlanmayla ortak bir noktası vardır ki bu da her iki teknolojinin de sadece sınırlı sayıda devlette olmasıdır. Bu durum akla İran İsrail çekişmesini getirmektedir. İsrail sahip olduğu nükleer silah avantajını kaybetmemek için Irak'a yaptığı gibi İran'a da ön alıcı operasyonlar gerçekleştirebilir. Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri de uzaydaki askeri avantajını korumak için düşman gördüğü İran, Kuzey Kore ya da Çin gibi ülkelere karşı ön alıcı müdahalede bulunursa operasyonların hukuka uygunluğu birçok tartışmayı da beraberinde getirecektir.

2.3. İnsansız Hava Araçları ve Yakın Tehdit Kavramının Yeniden Yorumlanması

İnsansız hava araçları gün geçtikçe askeri amaçlarla daha çok kullanılmakta olup bu kullanım çok daha ölümcül bir hal almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş alanı dışında terörle mücadele kapsamında insansız hava araçlarını kullanması söz konusu uygulamaya yönelik birçok hukuki meseleyi gündeme getirmiştir. Ayrıca Türk

⁴⁷⁵ Wester, s. 35.

⁴⁷⁶ Jackson Maogoto ve Steven Freeland, "Space Weaponization and the United Nations Charter Regime on Force: A Thick Legal Fog or A Receding Mist?", **The International Lawyer**, Cilt:41, Sayı:4, 2007, s. 38.

⁴⁷⁷ Maogoto ve Freeland, s. 45.

havacılık endüstrisinin insansız hava araçları konusundaki istisnai başarısı bu teknolojinin Türkiye gündeminde de ayrıca yer almasına sebebiyet vermiştir.

İnsansız hava araçlarına ilişkin ortaya çıkabilecek temel sorunlardan birisi bu araçların ön alıcı meşru savunma kapsamında kullanılıp kullanılamayacağıdır. Başkan Bush döneminde terörle mücadele kapsamında gerçekleşen insansız hava araçlarıyla yapılan saldırıların üçte biri terör örgütlerinin liderlerine karşı iken Başkan Obama döneminde sadece yüzde on üçe kadar düşmüştür. Bu durum insansız hava araçlarıyla yapılan saldırıların yoğunlaştığını açıkça göstermektedir⁴⁷⁸. Başlangıçta sadece üst düzey yöneticilere karşı gerçekleştirilmesi planlanan bu saldırıların yaygınlaşması ölçülülük ve gereklilik bakımından soru işaretleri doğurmaktadır⁴⁷⁹.

Ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygun olması ile bu kurumun terörizmle mücadelede doğrudan hiçbir denetime tabi olmadan kullanılması ayrı şeylerdir. Özellikle terörizmle mücadele kapsamında Amerikan operasyonları yakın tehdit kavramının içeriğinin sorgulanmasına sebep olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri kural olarak hedef kıymetlendirirken tehdit unsurunun eylemlerinin bir tehlike arz edip etmediğini değerlendirip bir tehlikenin söz konusu olması halinde ise operasyon yapmaktaydı. Fakat insansız hava araçlarının kullanımında söz konusu hedefin bir tehlike meydana getirebilecek olup olmaması değil tehdit olarak algılanan bir statüye dâhil olup olmaması önemlidir⁴⁸⁰.

Obama yönetimi döneminde insansız hava araçlarının ilan edilmiş savaş alanları dışında kullanımı için yakın tehdit kavramına iki yeni bileşen eklendi. Birincisi yakın tehdit kavramı zaman açısından daha geniş bir aralığa sahip kabul edildi. Bir başka deyişle yakın tehdit kavramının hemen olmasına gerek olmadığı bu sebeple de bir hedefin eylemlerinin değil de statüsünün de saldırı olabileceği kabul edildi. Bir diğer eklenen bileşen ise yakın tehdidin maddi âlemde deneyimlenebilen ölçülebilen emarelere sahip olmasının gerek olmadığı kabulüdür. Bu durumda aynı şekilde tehdit unsurunun yok

⁴⁷⁸ Meg Braun, “The Obama Doctrine: Drones and Just Wars”, Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2012/09/25/the-obama-doctrine-drones-and-just-wars/>, (E.T. 28. 10. 2024).

⁴⁷⁹ Daniel Brunstetter, “From Jus Ad Bellum to Jus ad Vim: Recalibrating Our Understanding of the Moral Use of Force”, **Ethics & International Affairs**, Cilt: 27, Sayı: 1, 2013, s. 95.

⁴⁸⁰ Vasja Badalic, “The War Against Vague Threats: The Redefinitions of Imminent Threat and Anticipatory Use of Force”, **Security Dialogue**, Cilt:52, Sayı:2, 2021, s. 178.

edilmesi için tehlike arz eden eylemlerini değil statüsünün ön plana çıkmasına sebebiyet verdi⁴⁸¹.

Teknolojideki hızlı gelişmelerle küçülen küreselleşen Dünyada devlet dışı aktörlerin toplumlar için oluşturduğu tehdidin son yıllarda arttığı bir gerçektir⁴⁸². İnsansız hava araçları ile sadece devletler değil devlet dışı aktörlerde hedeflerini vurabilir hale gelmiştir.

Sınır aşan terörizme karşı devletlerin mücadelesi gerek ulusal hukuk gerekse de uluslararası hukuk bakımından meşrudur. Terörizm ulusal ve uluslararası hukuk bakımından bir suç teşkil eder. Olağan süreçlerde devletlerin adli makamlar vasıtası ile teröristleri etkisiz hale getirmesi ve de yargı makamları önüne getirmesi gerekir. Fakat günümüzde devletler ülkesel yetkilerinin ötesine geçerek şüpheli terörist gruplara operasyonlar düzenlemektedir. Bu durum esasında çalışmamızın konusu olan kuvvet kullanma yasağının değil insancıl hukuk kurallarının söz konusu operasyonlara uygulanıp uygulanmayacağı ile yakından ilgilidir⁴⁸³.

2.4.Yakın Tehlike Örneği: Şah Fırat Operasyonu

Suriye’de bulunan Işid terör örgütünün etkin olduğu dönemde Türkiye’nin sınırları dışında bulunan ve Süleyman Şah Türbesi olarak da bilinen Türk toprağının güvenliğinin sağlanması için gerçekleştirilen askeri operasyon yakın ya da gerçekleşmesi muhtemel tehlikeye bir örnek teşkil etmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 21 Şubat 2015 akşam saat 21:00’da başlatılan Şah Fırat Operasyonuna Türk Silahlı Kuvvetlerine ait 39 tank, 57 zırhlı araç, 100 araç ve 572 personel katılmıştır. Operasyon Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından iki aşamada başarıyla gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Süleyman Şah Türbesi yerinden çıkarılmış, ikinci aşamada Türbe ve Türbeyi korumakla görevli 38 personel yeni yerine taşınmıştır⁴⁸⁴.

Suriye’nin aciz veya isteksiz devlet olarak kabul görmesi karşısında Türkiye’nin eyleminin uluslararası hukuka uygun olduğu kabul edilmelidir. Her ne kadar Suriye

⁴⁸¹ Badalic, s. 178.

⁴⁸² Karinne Coombes, “Balancing Necessity and Individual Rights in the Fight Against Transnational Terrorism: “Targeted Killings” and International Law”, **Windsor Yearbook of Access to Justice**, Cilt: 27, Sayı:2, 2009, 287.

⁴⁸³ Coombes, s. 303.

⁴⁸⁴ Fatih Çullu, ABD’nin 2003 Irak’a Müdahalesinin Meşruiyet Temelleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul, 2022, s. 112.

tarafından söz konusu operasyon bir saldırı olarak nitelendirilmiş⁴⁸⁵ olsa da esasında Türkiye önleyici meşru savunmada bulunmuştur.

Şah Fırat Operasyonu ön alıcı meşru savunma ya da ön alıcı vuruş olarak değerlendirilemez. Çünkü mevcut potansiyel bir tehdide karşı ilk vuruş kapasitesini kaybetmemek için bir kuvvet kullanımı olayda mevcut değildir. Operasyon önleyici meşru savunma olarak kabul edilmelidir. Gelecekte oluşabilecek bir saldırıya karşı tehdidin bertaraf edilmesi söz konusudur. Keza ön alıcı meşru savunma önleyici meşru savunmaya göre daha spekülatif bir tehdit algısını esas alır. Oysa Işid terör örgütünün Türkiye için yakın ya da muhtemel bir tehlike olduğu barizdir. Operasyonun gerçekleştiği süreçte Suriye iç savaşının giderek kötüleşmesi⁴⁸⁶ ve de takip eden yıllarda da Işid tehlikesinin ne kadar gerçek ve yakın olduğu acı tecrübelerle öğrenilmiştir.

Bir kuvvet kullanımına karşı meşru savunmanın gerçekleştirilmesinin hukuka uygun olduğundan şüphe yoktur. Fakat kuvvet kullanma tehdidine karşı meşru savunmanın yapılabilmesi tartışmalıdır. Bu sebeple tehdit söz konusu ise bu durumda tehdidin yakın olduğunun tespit edilmesi önleyici ya da ön alıcı meşru savunmayı yapacak devletin hukuki yönden elini oldukça güçlendirecektir⁴⁸⁷.

Şah Fırat Operasyonu esasında yakın ya da muhtemel tehlikeye karşı bir devletin dürüstlük kuralı dâhilinde operasyon gerçekleştirmesinin ne kadar olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu sebeple bazı devletlerin siyasi ajandaları için bu kurumu istismar edeceği kabulüyle söz konusu kurumu temelden reddetmek doğru değildir. Unutulmamalıdır ki bazı devletler önleyici meşru savunma yerine insancıl müdahale gibi birçok sebeple uluslararası hukukun kavram ve kurumlarını istismar edebilir.

3. Sınır Ötesi Operasyonlar

3.1. Hukuki Niteliği

Hukuk metinleri yazıldığı dönemin ruhunu yansıtır. Her hukuk metni esasında kaleme alındığı döneme kadar yaşanan tecrübeyi yansıtır. Bu sebeple BM Anlaşması

⁴⁸⁵ Çullu, s. 112.

⁴⁸⁶ Yakup Kaya ve Görkem Ozan Özalp, “Cumhuriyet Döneminde Süleyman Şah Türbesinin Korunması”, *Turkish Studies*, Cilt: 10, Sayı: 9, 2015, s. 297.

⁴⁸⁷ Green ve Grimal, ss. 304.

yorumlanırken metnin devletlerarasında yapılan savaşları temel alarak kaleme alındığı unutulmamalıdır⁴⁸⁸.

Kuvvet kullanma yasağını düzenleyen BM Anlaşmasının 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrası devletlerin başka devletlere karşı kuvvet kullanmasını ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasını yasaklamaktadır. 1945 yılından 2000 yılına kadar jus ad bellum gereğince devletlerin kuvvet kullanımı içeren her hareketinin uluslararası hukuka aykırı olduğu kabul edilmiştir. Buna bir devletin ülkesinde bulunan devlet dışı aktörlere üçüncü bir devlet tarafından müdahale edilmesi de dâhildir. BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde düzenlenen meşru savunmanın da sadece bir devletin silahlı saldırısına karşı kuvvet kullanma hakkı tanıdığı kabul edilmekteydi. Devlet dışı bir aktörün, konak olduğu devlete atfedilemeyen bir eyleminden dolayı konak devlete yapılacak bir kuvvet kullanma eylemi ülke bütünlüğü ve egemenliğini ihlal eden hukuka aykırı bir eylem sayılmaktaydı. Sonuç olarak BM Anlaşmasının 51'inci maddesi yapılageliş kuralı olan Caroline olayı ile beraber değerlendirildiğinde meşru savunma hakkının doğabilmesi için:

- Devlet bir başka devlet tarafından gerçekleştirilen silahlı bir saldırının mağduru olmalı
- Silahlı saldırı gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi yakın ve muhakkak olmalı
- Meşru savunma eylemlerinin muhatabı saldırıyı gerçekleştiren ve şerikleri olmalı
- Meşru savunmada zorunluluk olmalı
- Meşru savunmada orantılılık olmalı

koşulları kabul edilmekteydi⁴⁸⁹.

Sınır ötesi operasyonlarla ilgili olarak BM Anlaşması madde 2/4 ya da madde 51'de bir düzenleme bulunmaması konunun öğreti ve yargı kararlarıyla aydınlatılmasını gerekli kılmıştır. Uluslararası hukuka hâkim olan kuvvet kullanma yasağı, içişlere karışma yasağı ve devletlerin eşit egemenliği ilkeleri beraber hesaba katıldığında sınır ötesi operasyonların istisnai nitelikte meşru savunma kapsamında açıklanması gerekmektedir. Söz konusu ilkeler sınır ötesi operasyonların uygulanmasını hukuken oldukça zorlaştırmaktadır. Ancak sınır ötesi operasyonların meşru savunma

⁴⁸⁸ Pirim, s. 249.

⁴⁸⁹ Pirim, ss.250-252.

kapsamında kaldığı kabul edildiğinde bu kurumun ön alıcı meşru savunma ile daha geniş bir alanda uygulanıp uygulanmayacağı sorusuna cevap aramak gerek öğreti gerekse uygulama bakımından önem arz edecektir.

Ön alıcı meşru savunma niteliği itibariyle sınır ötesinde gerçekleşir. Saldırını gerçekleştirecek faillerin mağdur devletin ülkesinde bulunması halinde fail devlet ise zaten BM Anlaşması madde 2/4 ile düzenlenen kuvvet kullanma yasağını ihlal etmiş demektir. Failler devlet dışı örgütler ise mağdur ülke sınırları içerisinde adli vaka olarak değerlendirilecektir.

Ön alıcı meşru savunma özellikle terör saldırıları ve kitle imha silahlarına karşı söz konusu olabilecektir. Terör saldırılarında asimetrik güç dengesinden kaynaklı sivillerin beklenmedik anda zarar görme riski ya da nükleer silahların sebep olacağı yıkıma karşı meşru savunmanın anlamsız kalacağı hallerde devletlerden sınırları içerisinde kalmasını beklemek gerçeklikten uzak olacaktır. Kitle imha silahları ya da terörizm geleneksel anlamdaki “vukuu muhakkak” saldırı ifadesini anlamsızlaştırmaktadır⁴⁹⁰.

Ön alıcı meşru savunma öğreti ve yargı kararlarında ayrıntılı olarak koşulları ortaya konulmuş ve kabul görmüş bir kavram değildir. Fakat ön alıcı meşru savunma kapsamında bir kuvvet kullanımının Pearl Harbor gibi devletlerarasında bir savaşa meydan verecek bir kuvvet kullanımı olamayacağı öğretide belirtilmiştir⁴⁹¹. Bu sebeple ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygun kabul edilmesi halinde sınır ötesi operasyonlar özellikle devlet dışı aktörlere karşı yapıldığında orantılı bir kuvvet kullanımını meydana getirecektir.

Amerikan eski Dışişleri Bakanı Kissinger’ın da belirttiği üzere Vestfalya⁴⁹² dönemini yansıtan geleneksel egemenlik anlayışı günümüzde kabul edilmesi mümkün değildir.

⁴⁹⁰ Esra Eroğuz, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Çerçevesinde Rusya’nın Gürcistan, Kırım ve Ukrayna Müdahaleleri”, **Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:28, 2023, s. 234.

⁴⁹¹ Reisman ve Armstrong, s. 548.

⁴⁹² Vestfalya Barışı 1648 yılında imzalanan Kutsal Roma İmparatorluğu ve Danimarkalılar, Hollandalılar ve Fransa, İsveç gibi çeşitli muhalif ülkeler arasında süregelen Otuz Yıl Savaşlarını sonlandıran anlaşmalardır. Anlaşma ile iki temel ilke kabul edilmiştir. Birincisi devletler ülkelerinde bağımsız egemen olarak otorite sahibidir ve bu sebeple dünyevi ya da ruhani tüm kurumlar devlet otoritesi altındadır. İkinci ilke ise devletler arasında bulunan ikili ya da çok taraflı ilişkilerde eşit egemen olarak kabul edilirler bir başka deyişle hukuki olarak eşittirler. Bkz. Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, Adres Yayınları, 1. Baskı, 2013, s.31.

Vestfalya barışı hakkında her zaman söylenen yeni bir düzenin kurulduğu ve düzenin devletlerin eşit egemenliği üzerine inşa edildiğidir. Bu ifade doğru olsa da iki husus göz ardı edilmemelidir. Birincisi Vestafalya barışından önce de egemenlik kavramı mevcuttu fakat söz konusu barış ile devletlerin eşit

Terör eylemlerinin gerek doğası gerekse modern teknoloji ile elde ettiği imkânlar gözetildiğinde devletlerin geleneksel egemenlik anlayışına dayanarak söz konusu terörist grupları barındırmasına izin vermemelidir⁴⁹³. Ayrıca unutulmamalıdır ki vestfalyan sistem sorumluluğu devlete yüklemekte olup bireyleri muhatap kabul etmez⁴⁹⁴. Günümüzde koruma sorumluluğu, uluslararası ceza mahkemesi gibi bu anlayışa meydan okuyan kurumlar nitelik ve nicelik olarak artmaktadır.

Günümüz uluslararası hukuk literatüründe özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra meşru savunma hakkının kullanılması için devlete atfedilme koşulunun gerekli olup olmadığı gerekli ise de bu atıf için eşğin ne olduğu sorunu esas almaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında alınan 1368⁴⁹⁵ ve 1378⁴⁹⁶ sayılı kararlar devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru savunmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Söz konusu kararlara dayanan bazı yazarlar meşru savunmanın geniş yorumlanması ileri sürerken devlete atıf için etkin kontrol yerine genel kontrol ya da barındırma kriterlerini esas almaktadırlar. Öğretideki bir başka görüş ise devlet dışı aktörlerin eylemlerinin bir devlete atıftan bağımsız olarak BM Anlaşmasının 51'inci maddesi gereği meşru savunma hakkını doğurduğunu ifade etmektedir. BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde meşru savunmanın koşullarında devlete atfedilmek öngörülmediğinden silahlı saldırının kimden geldiğinin önemi olmadan meşru savunmanın icra edilebileceği öne sürülmektedir⁴⁹⁷.

egemenliği çok daha kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. İkinci olarak dikkat edilmesi gereken husus ise devletler içerisinde uluslararası ilişkilerde Kilisenin ve Habsburg hanedanının etkisi tamamen yok olmamıştır bir başka deyişle geçmişin izleri devam etmiştir. Vestfalya Barışının yeni bir sistem getirdiği bir kesindir fakat bu sistemin temeli olduğu iddia edilen devletlerin eşit egemenliği ilkesi günümüze kadar sayısız kere sınanmıştır. Bu sınamaların bazılarında bilhassa Birinci Dünya Savaşı ile eşit egemen kabul edilen imparatorlukların paylaşılması bu Vestafalya Barışının pratikte her zaman mümkün olmadığını göstermiştir. Bkz. Muharrem Doğan, "Modern Uluslararası İlişkiler Disiplinin Vestfalya Sistemi: Musul İşgali Örneğinde Egemenlik Hakkının İhlali, Yerli Halkların Haklarının Yok Sayılması ve Orta Çağ Uygulamalarının Sürdürülmesi", **Alternatif Politika**, Cilt:15, Sayı:2, 2023, s. 381.

Vestfalya Barışı Avrupa Devletleri arasındaki ilişkilerde dini değerlerin öneminin azalmasını sağlamış ve bu sebeple uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk literatürüne yön veren Batı Dünyası'nda seküler yapıların gelişmesine yardımcı olmuştur. Bkz. Elif Uysal, "Din, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve", Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, 2022, s. 95.

⁴⁹³ Henry Kissinger, "Preemption and The End of Westphalia", **New Perspectives Quarterly**, Cilt:19, Sayı:4, 2002, s. 32.

⁴⁹⁴ Amitai Etzioni, "The Rising (More) Nation-Centered System", **The Fletcher Forum of World Affairs**, Cilt:42, Sayı:2, 2018, s. 40.

⁴⁹⁵ Terörist Saldırıları İlişkin Durum, S RES. 1368, UN Doc. S/RES/1368 (12 Eylül 2001).

⁴⁹⁶ Afganistan'daki Durum, S Res. 1378, UN Doc. S/RES/1378 (14 Kasım 2001).

⁴⁹⁷ Pirim, ss. 265-267., Acet İnce, s. 71.

Sınır ötesi askeri operasyon, bir devletin silahlı kuvvetlerinin savunma amacıyla ya da terör unsurlarıyla mücadele etmek için giriştiği askeri faaliyetlere verilen addır. Sınır ötesi operasyonlar kara, deniz ve havadan yürütülebilir. Bu operasyonlar için belirli bir süre tayin edilebileceği gibi belirsiz süreli de icra mümkündür. Bu tür operasyonlar için önem arz eden husus operasyonun amacına ulaşma kapasitesidir⁴⁹⁸.

Sınır ötesi operasyonlar insani müdahaleden farklıdır. İnsani müdahalede bir başka ülkede gerçekleşen insan haklarının ağır ihlalleri ortadan kaldırılmaya çalışılırken sınır ötesi operasyon olarak adlandırılan askeri faaliyetlerde amaç başta terör ile mücadele olmak üzere ülke savunmasıdır. Bir başka deyişle insani müdahalelerde sınır ötesinde icra edilse de amaç yönünden farklılık vardır⁴⁹⁹.

Sınır ötesi operasyonların uluslararası hukukta geçerliliği açısından önem arz eden ilk husus operasyonlar için ilgili devletin rızasının alınmasıdır. Özellikle bir anlaşmaya dayalı olarak gerçekleştirilen sınır ötesi operasyonlarda rıza hukuka uygunluk sebebi olarak mevcut olduğundan gerçekleştirilen eylemler uluslararası hukuka uygun olacaktır.

Uluslararası hukuk açısından sınır ötesi operasyonlarda uygulamada önemli yer tutan ülkelerden biri de Türkiye’dir. Türkiye 1984 tarihinde Irak ile imzaladığı protokole dayanarak Irak ülkesinde sınır ötesi operasyonlar gerçekleştirmiştir. Ancak dört yıllık süre için imzalanan protokol sürenin sona ermesinden sonra yenilenmemiş ve Irak 1991 yılından itibaren Türkiye’nin uluslararası hukuku ihlal ettiğini iddia ederek askeri operasyonlara karşı gelmiştir⁵⁰⁰.

Türkiye gerek Irak gerekse Suriye ülkesinde gerçekleştirdiği eylemleri meşru savunma hakkına dayandırmış, bu devletlerin ülkesinden kaynaklanan ve Türkiye’ye yönelen tehlikeleri önleme yükümlülüğü olduğu uluslararası kamuoyuna BM Güvenlik Konseyi vasıtasıyla bildirilmiştir. Türkiye’nin operasyonları terörizm tehdidi, ilgili ülkelerin kontrol kaybı, meşru savunma ve isteksiz veya aciz devlet doktrinine dayandırmıştır. Türkiye’nin gerekçelendirmelerinde “silahlı saldırı” ifadesinin kullanılmaması eleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye isteksiz veya aciz devlet teorisine sürekli olarak atıf

⁴⁹⁸ Gül Seda Acet İnce, “Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları”, **Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2020, s. 69.

⁴⁹⁹ Acet İnce, s. 69.

⁵⁰⁰ Pirim, s. 289.

yapmamaktadır. Söz konusu teorinin henüz bir yapılageliş kuralı haline gelmediği⁵⁰¹ bir hakikat olsa da meşru savunma gerekçesiyle beraber dile getirildiğinde Türkiye için uzun vadede bir dezavantaj oluşturmayacağı düşünülmektedir⁵⁰².

Sınır ötesi operasyonlara karşı gerçekleştirilecek meşru savunma eylemlerinin hukuki olduğuna dair geliştirilebilecek bir argümanda hukuka aykırılık unsurunun devamlılığıdır. Örneğin A devletinin ülkesindeki terör gruplarının saldırıları belirli aralıklarla B ülkesini etkilese eylemin gerçekleşmesinden sonra girişilecek eylemler meşru savunmanın asıl amacı olan saldırıyı bertaraf etmenin ötesine geçebilecektir. Ön alıcı meşru savunmanın hukuki dayanaklarından biri de hukuka aykırılığın devam etmesi olarak kabul edilirse sınır ötesi operasyonlar açısından terör gruplarının aktif olarak faaliyette bulunmadığı dönemde dahi etkisiz hale getirilebilmesi için yapılacak operasyonlar terörist grubun varlığının aynı zamanda hukuka aykırılık teşkil etmesinden dolayı hukuka uygun olacaktır.

Terör örgütlerine karşı sınır ötesi operasyonlar füze saldırıları, insansız hava araçları, gelen saldırılara karşı anında cevap verilmesi ya da özel kuvvetler kapsamında gerçekleştirilecek planlı operasyonlar şeklinde gerçekleşebilir. Bu operasyon türlerinin hepsi Amerika Birleşik Devletleri tarafından El-Kaide'ye karşı gerçekleştirilmiştir⁵⁰³.

Uluslararası hukuk şüphesiz ki yaptırımları olmayan bir hukuk dalı değildir. Başta BM Güvenlik Konseyinin alacağı kararlar olmak üzere çeşitli yaptırımlar söz konusudur. Bu yaptırım türlerinden bir tanesi de tek taraflı yaptırımlardır. Tek taraflı yaptırımların uluslararası hukuka uygunluğu konusunda kural olarak bir tereddüt bulunmamaktadır⁵⁰⁴. Tek taraflı yaptırımların kuvvet kullanımı içermesi durumunda hukuka uygunluğu tartışmaya açılmaktadır.

Kuvvet kullanımı içermeyen bir hukuka aykırılığa karşı kuvvet kullanmadan tek taraflı yaptırımlar gibi kuvvet kullanımı içeren bir harekete karşı da kuvvet kullanımı içermeyen tek taraflı bir yaptırımın hukuka uygun olacağından şüphe yoktur. Fakat hukuka aykırı eylem kuvvet kullanımı içermekteyse bu hukuka aykırılığın ortadan

⁵⁰¹ Çimen, s. 146.

⁵⁰² Pirm, ss. 290-292.

⁵⁰³ Murphy D.Sea, "The International Legality of U.S. Military Cross-Border Operations from Afghanistan into Pakistan", **International Law Studies**, Cilt:85, 2008, s. 13.

⁵⁰⁴ Acer ve Kaya, s. 32.

kaldırılması için ön alıcı meşru savunmanın gerçekleştirilmesi uluslararası hukuka uygun kabul edilmelidir.

Sınır ötesinde mevcut olan terör eylemlerini ön alıcı meşru savunma kapsamında temadi eden suça benzetmek mümkündür.

Terör örgütlerine karşı gerçekleştirilen sınır ötesi operasyonları hukuki olarak sınavan en temel unsur siyasi tutumlardır. Bir devletin terörist olarak algıladığı bir örgüt bir başka devlet tarafından özgürlük savaşçısı olarak kabul edilebilmektedir. Bunun sebebi ise her ne kadar hukuki gibi görünse de aranılan cevabın politik olmasındandır. Tarihi, etnik ya da politik bağlardan yoksun bir karar mekanizması mümkün değildir⁵⁰⁵. Bu durum Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirmiş olduğu sınır ötesi operasyonlarda kendini çok açıkça göstermiştir. Her ne kadar Türkiye'nin siyasi ve uluslararası hukuk bağlamında haklı gerekçeleri olsa da Suriye'de gerçekleştirilen operasyonlar ciddi boyutta uluslararası camianın tepkisini çekmiştir. Hatta bu durum Türkiye'ye karşı yaptırım uygulanmasına dahi sebep olmuştur⁵⁰⁶.

Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi ülkeler kitle imha silahlarının elde edilmesine yönelik eylemlerin varlığı halinde ön alıcı meşru savunmanın BM Anlaşması madde 51 kapsamında yorumlanması gerektiğini ileri sürmektedir⁵⁰⁷. Uluslararası hukukun Amerika Birleşik Devletleri'nin tekelinde olmadığı açıktır. Bazı ülkelerin ulusal güvenlik kaygıları meşru savunma anlayışında geniş yoruma sebebiyet verirken Türkiye'nin kaygılarının bu derece önemli görülmemesi kabul edilebilir değildir. Türkiye'de her mecrada toprak bütünlüğünü hedefleyen terör örgütlerine karşı ön alıcı meşru savunma hakkını olduğunu ifade etmelidir.

⁵⁰⁵ Martti Koskeniemi, "The Place of Law in Collective Security", **Michigan Journal of International Law**, Cilt: 17, Sayı: 2, 1996, s. 464.

⁵⁰⁶ Acet İnce, s. 68.

⁵⁰⁷ Thomas N. Wheatley, "A Legitimate Act Of Self-Defense: Israel, Operation Opera, And How Nuclear Proliferation Justifies Preemptive Strikes Under International Law", *The George Washington International Law Review*, Cilt:53, Sayı:1, 2021, s. 71.

3.2.Sınır Ötesi Operasyonların Amacı

17'nci yüzyılda modern devlet anlayışının gereği olarak ortaya çıkan iç güvenlik ve dış güvenlik ayrımı günümüz dünyasında değişen tehdit algılaması karşısında tekrar iç içe geçmiş birlikte mütalaa edilmeye başlanmıştır⁵⁰⁸.

Devletler sınır güvenliklerini sağladıkları sürece uluslararası alanda güçlü devlet olarak kabul edileceklerdir. Fakat unutulmamalıdır ki devletlerin sınır güvenliklerini korumak için gerek ihtiyaç duydukları gerekse de sahip oldukları askeri ve ekonomik güç eşit değildir. Olması gereken hukuk açısından devletlerarasında ileri düzeyde bir iş birliği tesis edilerek sınır güvenliğinin her devlet için sağlamasıdır fakat bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. Türkiye'de bu konuda çeşitli dönemlerde çeşitli ülkelerle sorunlar yaşamıştır. Özellikle geçmişten günümüze Suriye sınırı ve yakın zamana kadar Irak sınırının güvenliğinin sağlanması konusunda söz konusu devletlerin imkânsızlıkları ve isteksizlikleri Türkiye için önemli bir ulusal güvenlik sorunu haline gelmiştir⁵⁰⁹.

Sınır ötesi operasyonlar ulusal çıkarlar bağlamında meşru olmakla beraber uluslararası hukuk açısından da meşru amaçlar taşıyan operasyonlardır.

Kural olarak bir devletin BM Anlaşması'nın 51'inci maddesi kapsamında meşru savunmadan yararlanabilmesi için silahlı bir saldırının mevcut olması gerekmektedir. Fakat Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua kararında da belirttiği üzere bir devlet tarafından veya onun adına silahlı çetelerin, grupların, düzensiz gruplar veya paralı askerlerin, düzenli kuvvetler tarafından gerçekleştirilen fiili bir silahlı saldırı etkisine sahip olacak seviyeye ulaşması halinde de silahlı saldırının varlığı kabul edilecektir⁵¹⁰. Sınırlı eylemler silahlı saldırı olarak değerlendirilemeyecektir. YPG adı altında hareket eden PKK örgütünün eylemlerinin düzenli bir kuvvet tarafından gerçekleştirilebilecek niteliğe ulaştığı dikkate alındığında Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları uluslararası hukuka uygun kabul edilmelidir⁵¹¹.

Egemen bir devlet için sınır güvenliğinin sağlanması devlet için bir hak olup vatandaşlarına karşı da bir yükümlülüktür. Fakat her devlet ülkesel bütünlüğe sahip

⁵⁰⁸ Miraç Onur Şahin, "Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyinde Yer Alan PKK Unsurlarına Yönelik 2015-2020 Yılları Arasında İcra Ettiği Sınır Ötesi Operasyonlar ve Sınır Güvenliğine Katkısı", **Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 33, Sayı:2, 2023, s. 409.

⁵⁰⁹ Şahin, s. 410.

⁵¹⁰ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 93.

⁵¹¹ Yücel Acer, "Türkiye'nin Sınır Ötesi Pençe-Kılıç Harekâtı ve Hukuki Temeli", Seta-Perspektif, Sayı:349, 2022, s. 4.

olma ayrıcalığına da sahip olmakla beraber bu ayrıcalığın sınırsız kabul edilmesi egemenliğin dolayısıyla da uluslararası hukukun istismarı olacaktır⁵¹². Olması gereken hukuk açısından da ön alıcı meşru savunma kapsamında bir sınır ötesi eyleme geçilmesi için de hukuki çarelerin tüketilmiş olması gerektiği unutulmamalıdır⁵¹³.

3.3. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Ege Adalarının Karasuları Sınırının Belirlenmesi

Sınır uyuşmazlıkları yönünden kuvvet kullanma tehdidinin hukuki niteliği de tartışılmaya değerdir. Sınır anlaşmaları objektif statü yaratan ve sınır anlaşmasına taraf olmayan üçüncü devletleri de bağlayan anlaşmalardır⁵¹⁴. Kuvvet kullanma yasağının ortaya çıkmasındaki en temel sebeplerden bir tanesi fetih yoluyla toprak kazanılmasının önlenmesidir.

Denizlerdeki kaynak ve menfaatlerin öneminin artması sebebiyle de denizlerde de devletlerin tam egemenlik elde ettiği alanlar oluşmuştur. Bu alanların korunmasına yönelik Türkiye ve Yunanistan arasında Ege adalarının karasularının belirlenmesi iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

Ön alıcı veya önleyici meşru savunma denilince akla gelen kuvvet kullanımıdır. Ancak kuvvet kullanma yasağı kuvvet kullanma tehdidini de kapsar. Bu sebeple akla şu soru gelebilir: Kuvvet kullanma tehdidi ön alıcı meşru savunma olarak mümkün müdür?

3.3.1. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Sınır Uyuşmazlıkları

Türkiye Cumhuriyeti'nin genel olarak ülkesini belirleyen anlaşma Lozan Barış Antlaşmasıdır⁵¹⁵. Lozan Barış Antlaşması için ülkenin tapusu demek yanlış olmayacaktır. İşbu Anlaşma ile Türkiye ve Yunanistan arasında kara sınırları belirlenmiş olup Anlaşmanın 2'nci maddesinde Arda ve Meriç akarsuları kara sınırlarının belirlenmesinde esas alınmıştır. Söz konusu hükme göre düzenlenen sınır için teknik sebeplerle bazı ufak çapta revizelerin yapıldığı gözlemlenmektedir⁵¹⁶.

⁵¹² Schmitt, s. 540.

⁵¹³ Schmitt, s. 542.

⁵¹⁴ Acer ve Kaya, s. 99.

⁵¹⁵ Düstur, III. Tertip, Cilt 5, ss. 19-20, <https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf>, (E.T. 13.8.2025).

⁵¹⁶ Örneğin 19.01.1963 tarihinde Türk Yunan Trakya Hududunun Mühim Kısmını Tayin Eden Meriç Nehri Mecrasının Islahı Dolayısıyla Hudut Tashine İlişkin Protokol imzalanmıştır. (R.G. 9.1.1967, sayı 13330), Ayrıntılı bilgi için bkz., Pazarcı, Dış Politika, s. 10.

Türkiye ve Yunanistan arasında kara sınırı açısından bir mesele olmasa da deniz sınırları ve adalara ilişkin sorunlar mevcuttur. Buna bağlı olarak da iki devlet arasında hava sahasına ilişkin de anlaşmazlıklar mevcuttur.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki karasuları Lozan Antlaşması ile 3 deniz mili olarak belirlenmiştir. Yunanistan 1936 yılında karasuları genişliğini 6 mile çıkarmıştır⁵¹⁷. Günümüz Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine⁵¹⁸ 3'üncü maddesine göre karasuları 12 mile kadar çıkarılabilir. Bu sebeple Yunanistan bu hükme dayanarak karasularını 12 mile kadar çıkarmak istemekte fakat bu durum Türkiye tarafından kabul görmemektedir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine taraf olmadığından sözleşmenin Türkiye'ye karşı ileri sürülmesi mümkün değildir. Sözleşme hükümlerinin bir yapılageliş olduğu ileri sürülecek olsa da Türkiye'nin bu kuralla ısrarlı itirazcı devlet olması sebebiyle bağlı olmayacağını söylemek mümkündür⁵¹⁹.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki asıl sorun Ege Denizi'nde adaların sahip olacağı karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığına ilişkindir. Yunanistan söz konusu deniz yetki alanları bakımından adaların da aynı kara ülkesi kadar alana sahip olabileceğini iddia etmektedir⁵²⁰. Fakat bu durum Türkiye için kabul edilemez bir durumdur. Öncelikle uluslararası hukukun öngördüğü kurallardan önce Lozan Barış Antlaşması ile askeri ve politik bir dengenin kurulduğu unutulmamalıdır.⁵²¹

Türkiye deniz alanlarının sınırlandırılmasında uluslararası hukukun öngördüğü hakça bir çözüm için somut durumun özelliklerinin dikkat edilmesini ileri sürmelidir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 123'üncü maddelerinde kapalı ya da yarı kapalı denizlere kıyısı olan devletlere hak ve yükümlülüklerini yerine getirirken aralarında iş birliği yapılması gerektiğini ifade eder. Keza Sözleşmenin 74'üncü maddesinin ilk fıkrası sahilleri bitişik ya da karşılıklı olan devletlerin münhasır ekonomik bölgelerini tespit ederken uluslararası hukuka uygun olarak bir anlaşmayla bu belirlemenin yapılması gerektiğini ifade eder. Keza Sözleşmenin 83'üncü maddesinin ilk fıkrasına göre de sahilleri bitişik ya da karşılıklı olan devletler arasında kıta sahanlığının belirlenmesi için uluslararası hukuka uygun bir anlaşma yapılmalıdır.

⁵¹⁷ Pazarcı, Dış Politika, s. 107.

⁵¹⁸ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 10 Aralık 1982, 1833 UNTS 3.

⁵¹⁹ Sur, s. 366.

⁵²⁰ Aksar, s. 77.

⁵²¹ Sur, s. 366.

Özetle Türkiye ve Yunanistan arasında bulunan deniz yetki alanlarının paylaşımı sorununun çözümü tek taraflı irade beyanları değil karşılıklı olarak anlaşma yapmaktır. Gelecekte bu anlaşmanın yapılması durumunda Lozan Barış Anlaşmasının hangi acı hadiseler sebebiyle imzalandığını da akılda tutmak gerekir.

3.3.2. Kardak Krizi

25 Aralık 1996 günü Figen Akat isimli bir Türk gemisinin Kardak kayalıklarına oturması ile Türkiye ve Yunanistan arasında büyük bir askeri gerilimin yaşanmasına sebep oldu. Karaya oturan geminin hangi ülkeden yardım olacağı noktasında başlayan uyuşmazlık iki ülke arasında bayrak dikme mücadelesine dönüşmüş ve son olarak iki ülke ordularını karşılıklı olarak savaşın eşiğine getirmiştir. Kriz Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimi ile barışçıl bir şekilde son bulmuş ve iki ülke egemenliği tartışmalı olan bu bölgede askeri faaliyette bulunmamayı kabul etmiştir⁵²².

Türkiye, Yunan askerinin bulunmadığı kayalıklara asker çıkararak hem kararlılığını göstermiş hem de Yunanistan'a silahlı çatışmaya varmadan meselenin çözümü için sebep vermiştir⁵²³. Çalışmamız açısından önemli olan nokta ise kuvvet kullanma tehdidinin ön alıcı meşru savunma meydana getirebilmesi bakımından bir örnek teşkil etmesidir.

Kardak krizi süresince Yunan askerinin kayalıklara çıkması keza donanma faaliyetlerini artırması dar anlamda bir silahlı saldırı teşkil etmeyecektir. Bu sebeple geleneksel anlamda da Türkiye'nin faaliyetleri de dar anlamda meşru savunma kapsamında olmayacaktır. Fakat Yunanistan'ın faaliyetleri bir kuvvet kullanma tehdidi kabul edilir ve yakın bir tehdit olarak kabul edilirse Türkiye'nin orantılı olarak gerçekleştirdiği eylemler ön alıcı meşru savunma kapsamında hukuka uygun kabul edilebilecektir.

Kardak krizi nitelik olarak Küba Füze Krizine benzemektedir⁵²⁴. Kardak krizinde sivil gemiye herhangi bir müdahale yapılmış olsaydı uyuşmazlık Amerika Birleşik

⁵²² Aydın Şihmantepe, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:17, 2013, s. 139.

⁵²³ Şihmantepe, s. 140.

⁵²⁴ Küba Füze Krizi, Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında yaşanan en büyük meydan okumaydı. İki devlet bu kriz sebebiyle nükleer savaşa eşiğine gelmiştir.

1961 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Domuzlar Körfezi çıkarmasının başarısız olması sebebiyle Küba Lideri Castro ve Sovyet lider Kruşçev anlaşarak Küba'ya nükleer füzeler yerleştirdi. Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri Küba'yı denizde ablukaya aldı.

Devletleri ve İran arasındaki Petrol Platformları davasına benzetilebilirdi⁵²⁵. Çünkü söz konusu uyuşmazlıkta Amerikan Donanması İran'a ait petrol platformlarını yok etmiştir⁵²⁶. Fakat Kardak Krizinde herhangi bir sivil kayıp söz konusu değildir.

1959 yılında Castro yönetiminin Küba'da başa gelmesiyle beraber Amerika Birleşik Devletleri ile Küba arasında buhranlı dönem başladı. 1962 yılında Sovyetler Birliği'nin Küba'ya füze sistemleri yerleştirmesini ulusal güvenliği açısından kabul edilemez bulan Amerika Birleşik Devletleri Küba üzerinde abluka uygulama kararı aldı⁵²⁷.

Esasında Küba egemen bir devlet olarak bir başka devlet ile askeri anlaşmalar yapma yetkisine sahiptir. Bu sebeple abluka uygulamasına haklı gerekçe oluşturacak bir kuvvet kullanımı ya da kuvvet kullanma tehdidinden bahsetmek oldukça zordur. Her ne kadar

Amerika Birleşik Devletleri Küba'dan gelecek bir nükleer saldırı durumunda Sovyetler Birliğine misilleme yapacağını duyurdu. Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'nin Küba'yı işgal etmeme taahhüdü vermesi karşılığında füzeleri kaldıracağını belirtti.

O dönem Türkiye'de bulunan Amerikan füzelerinin kaldırılması koşuluyla Sovyetler Birliği, Küba'da bulunan füzeleri kaldırmayı kabul etti. Bkz. The Cuban Missile Crisis, October 1962, The Office of the Historian, (<https://history.state.gov/milestones/1961-1968/cuban-missile-crisis>), (E.T. 7.9.2025).

Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilen füze yerleştirme eylemlerini bir BM Anlaşması madde 51 kapsamında bir silahlı saldırı olarak değerlendirmede fakat bu eylemi tehdit olarak algılayarak "karantina" olarak adlandırdıkları deniz ablukasını gerçekleştirdi. Bkz. Daniel G. Partan, "The Cuban Quarantine: Some Implications for Self-Defense", **Duke Law Journal**, Cilt:12, Sayı:4, 1963, s. 709.

Amerika Birleşik Devletleri karantina ifadesini öğretide de belirtildiği üzere uluslararası hukuka aykırı olmamak için seçilmiş bir ifadeydi. Bkz. Joseph T. Thompson, "The Cuban Missile Crisis in Context", *Rivier Academic Journal*, Cilt:6, Sayı:1, 2010, s. 8.

⁵²⁵ İran-İrak savaşı esnasında iki ülke birbirlerinin lojistik hatlarını vurmaktaydı. İran, Irak'a destek verdiği için Kuveyt ve Suudi Arabistan'a ait gemileri de vurmaktaydı. Bkz. Maciej Hacaga, "An Easy Target? Types of Attack on Oil Tankers by State Actors", **Security and Defence Quarterly**, Cilt:28, Sayı:1, 2020, s. 59. 1978 Temmuz'unda Amerika Birleşik Devletleri denizde güvenliği sağlamak için Operation Earnest Will adıyla askeri operasyon başlattı. Petrol Platformları Davası (İran v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 2003, s. 18.

Amerika Birleşik Devletleri bayrağı çekmiş Sea Isle City tankerinin vurulması ve de USS Samuel B. Roberts savaş gemisinin icra ettiği bir görev dönüşü uluslararası sularda mayına çarpması sonucunda Amerika Birleşik Devletleri meşru savunma hakkını ileri sürerek İran'a ait deniz petrol platformlarını vurmuştur. Petrol Platformları Davası (İran v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 2003, s. 18.

Uluslararası Adalet Divanı, Amerika Birleşik Devletleri'nin eylemlerinin meşru savunma kapsamında görülebilmesi için İran tarafından gerçekleştirilen BM Anlaşması madde 51 kapsamında bir silahlı saldırının mevcut olması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Divan, silahlı saldırı olsa dahi İran'a ait petrol platformlarının meşru savunma kapsamında saldırıya açık bir hedef olarak ispatlanması gerektiğini ifade etmiştir. Petrol Platformları Davası (İran v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 2003, s. 29.

Divan, Amerika Birleşik Devletleri'nin iddia ettiği İran'a atfedilebilecek eylemleri silahlı saldırı meydana getirecek düzeyde görmemiştir. s. 35.

⁵²⁶ Natalia Ochoa-Ruiz ve Esther Salamanca-Aguado, "Exploring the Limits of International Law relating to Use of Force in Self-defence", **European Journal of International Law**, Cilt:16, Sayı:3, 2005, s. 502.

⁵²⁷ Burak Çetin, "Birleşmiş Milletler Andlaşmasında Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası Olarak Bireysel Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, İstanbul, 2006, s. 93.

Küba’da bulunan füzeler Amerika Birleşik Devletleri’nin ulusal güvenliği için kabul edilemez⁵²⁸ olsa da bunun bir saldırı olmadığı açıktır.

Kardak krizi aynı zamanda hukuk teorisi açısından da önemli bir sorunu ortaya koymaktadır. Hukuki olarak irade ve istekler farklıdır⁵²⁹. Hukuk iradeyi esas alır. Yunanistan’ın karasularını artırma ve de Ege denizinde daha geniş alanları kontrol etme isteği olduğunu inkâr etmek mümkün değildir. Fakat bunu gerçekleştirmek için bir silahlı kuvvet kullanma iradelerinin olup olmadığı belirsizdir. Bu sebeple Türkiye Ege Denizinde statüyü korumak isterken bu hususu dikkate almalıdır. Dış politika da Yunanistan tarafından gelebilecek bir kuvvet kullanma tehdidi benzeri bir girişime düşük perdeden tepkiler vermelidir.

3.4. Sınır Ötesi Operasyonlar ve Terörizmle Mücadelede Yeniliklere Duyulan İhtiyaçlar

Terörizmin geçirdiği evrimi anlayabilmek için esasında modern dünyada terör örgütlerinin eylem şekillerine ve bu eylemlerin propagandasını nasıl yaptığına bakmakta fayda vardır. Terörizm günümüzde ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğu hatta bir felsefenin hayata geçirilmesinden öteye giderek siyasallaşmasını ve devlet uygulaması haline gelmesinin en çarpıcı örneklerinden biri devrik Libya lideri Kaddafi’nin “Tek bir Arap’ın 300 Amerikalıyı öldürerek. Amerika’nın Lübnan’dan kovuluşunu hazırlamasının sunduğu ders şudur. Muntazam ordulara her zaman güvenilmeyebilir ama silahlı bir halk hiçbir zaman yenilmez.” ifadesidir⁵³⁰.

Terörizmin tanımını yapmak her zaman kolay değildir. Çünkü terör saldırısında saldıran grup için kullanılan şiddet meşru iken saldırıya uğrayan taraf için söz konusu kuvvet meşru değildir. Meşruiyet ise değer yargılarından kaynaklandığı için zamana ve mekâna göre bu meşruiyet değişiklik gösterebilir. Bu kuvvet kullanımı birden fazla ulusun ülkesini ya da vatandaşlarını etkilediğinde söz konusu kuvvet kullanımı uluslararası terörizm haline gelir⁵³¹.

Sınır ötesi terörizmin global olarak ne kadar tehlikeli bir hale geldiğine örnek olarak Türkiye’ye sığınmacı olarak giren Nabil Fadlı isimli Suriye uyruklu teröristin İstanbul

⁵²⁸ Çetin, s. 98.

⁵²⁹ Larry Alexander ve Kimberly Kessler Ferzan, “Danger: The Ethics of Preemptive Action”, Ohio State Journal of Criminal Law, Cilt:9, Sayı:2, 2012, s. 647.

⁵³⁰ Doğu Ergil, “Uluslararası Terörizm”, Ankara Üniversitesi SBF, Cilt:47, Sayı:3, 1992, s. 139.

⁵³¹ Ergil, s. 140.

Sultanahmet Meydanı'nda gerçekleştirdiği eylem ile 11 Alman turistin ölümüne, 3 Alman, 2 Norveçli, 2 Perulu ve 2 Türk vatandaşının yaralanmasına sebebiyet vermesidir⁵³². Söz konusu saldırıda 3 farklı kıtada yaşayan insanların etkilenmesi sınır ötesi terör eylemlerinin tüm insanlık için ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir.

Devletler sınır ötesi terör eylemlerini engellemeye yönelik çok çeşitli anlaşmalar akdetmiş olsa da tam anlamıyla bu küresel sorunu çözebilmiş değillerdir⁵³³. 2015 yılında Fransa'da gerçekleştirilen Işid mensubu teröristler tarafından düzenlenen terör eylemlerinden sonra devletlerarasında iş birliğine verilen önemin arttığı gözlemlense de günümüzde istenen düzeyde bir iş birliği olduğunu ifade etmek pek mümkün görünmemektedir⁵³⁴.

Terörizmin bir diğer tehlikeli boyutu da sınır aşan organize suç örgütleriyle geliştirdiği bağlantılardır. Özellikle devlet desteğinden yoksun kalan terör örgütleri mali kaynaklara erişim sağlamak için organize suç örgütleriyle hareket etmekte ya da ya da kendi birimleri ile organize suçluluğu karışmaktadır. El Kaide, IRA ya da Kızıl Tugaylar gibi sert hiyerarşiye sahip terör örgütlerinin banka soygunları, gasp, şantaj, dolandırıcılık, kredi kartı ve belge sahteciliği gibi faaliyetler yürüttüğü belirtilmiştir⁵³⁵. Terörizm ve sınır aşan organize suçluluk arasındaki bu bağlantı terörizmle mücadelede

⁵³² Atahan Birol Kartal, "Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAESH ve YPG Örneği", **Güvenlik Stratejileri**, Cilt:14, Sayı:27,2018, s. 49.

⁵³³ Sınır ötesi suçların işlenmesine yönelik imzalanan uluslararası anlaşmalar:

- Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Eylemlerle İlgili sözleşme (1963)
- Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi (1970)
- Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Kanunsuz Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1971)
- Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Hava Alanlarında Kanunsuz Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi İle İlgili Protokol (1988)
- Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1973)
- Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası sözleşme (1979)
- Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında sözleşme (1980)
- Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1988)
- Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı
- Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü (1988)
- Plastik Patlayıcıların Tespit Edilmesi Amacıyla İşaretlenmesi Hakkında sözleşme (1991) - Terörist Bombalamaların Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1998) - Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1999), bkz. Harun Semercioğlu, "Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 34, Sayı 2, 2016, ss. 103-104.

⁵³⁴ Semercioğlu, s. 112.

⁵³⁵ Seda Öz Yıldız, "Makarenko'nun "Kara Delik Sendromu" Teorisi ve Terörizmin Finansmanında Sınıraşan Organize Suçlar", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:13, Sayı:25, 2017, s. 41.

yeni yöntemlerin geliştirilmesi ve geleneksel reaktif yaklaşımın terk edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

11 Eylül saldırılarına kadar Amerika Birleşik Devletleri ulusal güvenlik stratejisini diğer devletlerle olan ilişkileri üzerinden okurken söz konusu vahim saldırı bu anlayışı değiştirmiştir⁵³⁶. Organize suç örgütleri yasadışı eylemlerini maddi çıkarlar için gerçekleştirirken terörist gruplar ise yasadışı eylemlerden elde ettikleri kazançlarını ideolojik amaçlarına uğrunda kullanırlar⁵³⁷.

İşid gibi örgütler sosyal medyayı da çok aktif olarak kullanmaktadır. Sosyal medya sayesinde devlet otoritelerinin kontrolünde olmayan medya organları ile gerçekleştirmiş oldukları vahşet görüntülerini çok daha fazla kişiye çok hızlı bir şekilde ulaştırması İşid'in gerek korku yaymak gerekse de yurtdışından yabancı terörist devşirmek amaçlarına çok yoğun düşmektedir. Elbette bu sosyal medya aktiviteleri de örgüt hakkında istihbari bilgi toplanabilmesi için bir ipucu oluşturmaktadır⁵³⁸. Terör örgütleriyle mücadelede sosyal medyanın da bir cephe haline gelmesi başlı başına yenilikçi mücadele yöntemlerinin önemini ortaya koymaktadır.

Devlet dışı aktörlere karşı gerçekleştirilecek operasyonlar için isteksiz veya aciz devlet kriterleri şüphesiz ki meşru savunmanın gereklilik koşulunu sağlamalıdır. Hukuki denetime tabi bir isteksiz veya aciz devlet kriteri sağlamış olduğu hukuki belirlilik ile operasyona başlamak için ne çok yüksek ne de çok düşük bir eşik oluşturacak olup adil bir uygulamanın yolunu açacaktır⁵³⁹. İsteksiz veya aciz devlet kriteri günümüzde bir yapılageliş kuralı haline gelmemiş olmakla beraber gelecekte bu ihtimalin gerçekleşmesi halinde daha da ayrıntılı bir şekilde ortaya konulması ve konuyla yakından ilgili menfaat sahibi devletlerin daha geniş kapsamda bir uygulamasının tetkik edilmesine ihtiyaç duymaktadır⁵⁴⁰.

Devlet dışı aktörlere karşı gerçekleştirilecek müdahalelerin meşru savunma kapsamında kabul görmesine yönelik değişim taleplerini uluslararası ilişkilerden bağımsız değerlendirmek elbette imkansızdır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri,

⁵³⁶ Louise I. Shelley ve John T. Picarelli, “Methods Not Motives: Implications of the Convergence of International Organized Crime and Terrorism”, **Police Practice and Research**, Cilt:3 Sayı:4, 2002, s. 305.

⁵³⁷ Shelley ve Picarelli, s. 314.

⁵³⁸ Kartal, s. 68.

⁵³⁹ Jutta Brunne ve Stephen J. Toope, “Self-Defence Against Non-State Actors”, **The International and Comparative Law Quarterly**, Cilt:68, Sayı:2, 2018, s. 265.

⁵⁴⁰ Brunne ve Toope, s. 266.

Avusturalya, İsrail, Birleşik Krallık ve Türkiye açıkça bu yönde uygulama gerçekleştirmektedir ki bu devletler sınırları ötesinde faaliyet gösteren terör eylemlerinden oldukça zarar görmüşlerdir. Bu sebeple bu yöndeki hukuki çerçevenin değişmesine yönelik uygulamaları dış politikalarına uygundur. Meselenin politikayla ilgisini daha bariz bir şekilde ortaya koyan ise Rusya'nın uygulamaları olmuştur. Rusya Kafkaslarda kendi eylemlerini aciz veya isteksiz devlet kriterine dayandırmaya çalışırken Suriye'de bu duruma karşı çıkmıştır⁵⁴¹.

Ön alıcı meşru savunma hükümlerinin uygulanması niteliği itibariyle de siyasidir ve bu siyasi durum kendini kurumun koşullarının hukuki olarak tespit edilmesinde de gösterir. Örneğin konvansiyonel ordular bakımından yakın tehlikenin tespiti orduların hareketi ve pozisyonu gereği tespit edilebilir. Fakat asimetrik savaşta devlet dışı aktörlerce kullanabilecek kitle imha silahlarının mevcudiyetinin ya da operasyon kapasitesinin tespiti kolay değildir. Bu durum yakın bir tehlike şartının oluşup oluşmadığı noktasında tereddütler meydana getirir. Yakın tehlikenin mevcut olup olmadığına yönelik şüphe var ise tehlikenin boyutunu takdir etmek dolayısıyla da meşru savunmada gereklilik şartının gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek neredeyse imkânsız olacaktır⁵⁴².

3.5. Türkiye'nin Irak Operasyonları

Türkiye uzun yıllar boyunca PKK (Kürdistan İşçi Partisi) terör örgütü ile kanlı bir mücadele vermiştir. 1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesinde kurulan PKK'nın amacı Türkiye, İran, Irak ve Suriye'den ele geçirmeyi planladığı topraklarda bağımsız bir Kürt devleti kurmaktır. Örgüt 1984 yılından itibaren hedeflerini gerçekleştirmek için kanlı eylemler gerçekleştirmektedir⁵⁴³.

Irak'ın Türkiye'ye yönelik PKK tehditlerine ev sahipliği yapmasındaki en önemli sebeplerden bir tanesi 5 Nisan 1991 tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararıdır⁵⁴⁴. Söz konusu karara göre Kürtler'in Saddam Hüseyin'in zulmünden korunması için Irak'ın kuzeyinde kamplar kurulacak olup bu kampların güvenliği İngiliz ve Fransız askerleri tarafından sağlanacaktır. Bu karardan sonra 10 Nisan 1991 tarihinde Amerika Birleşik

⁵⁴¹ Brunne ve Toope, s. 282.

⁵⁴² John Alan Cohan, "Necessity, Political violence and Terrorism", **Stetson Law Review**, Cilt:35, 2006, s. 948.

⁵⁴³ Emrah Akyüz, "Türkiye'de Çevresel Terör: PKK Terör Örgütü Örneği", **Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi**, Cilt:3, Sayı:4, 2020, s. 201.; Nuray Altındağ, "Türkiye'nin PKK Bölücü Terör Örgütü İle Mücadelesine Dair Bir Analiz", **Anadolu Strateji Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2020, s. 33.

⁵⁴⁴ Irak'taki Durum, S RES. 688, UN Doc. S/RES/688 (5 Nisan 1991).

Devletleri Irak'ın kuzeyinde 36'ncı ve 32'nci paraleller arasında Irak'ın askerî harekât yapmasını yasaklamış ve uçuşa yasak bölge ilan etmiştir⁵⁴⁵. Söz konusu uçuşa yasak bölge ile Kuzey Irak'ta fiili olarak bölgesel bir yönetim gelişmiş ve bu durum da PKK'nın bu bölgede güç kazanmasına sebebiyet vermiştir⁵⁴⁶.

Ön alıcı meşru savunmanın kapsamında saldırı eyleminin gerçekleşmemesi fakat bir potansiyel oluşturması gerekmektedir. 1983 yılında Barzani liderliğindeki KDP'nin(Kürdistan Demokratik Partisi) PKK ile dayanışma ilkeleri imzalayarak Türkiye karşısında PKK'ya destek vermesi⁵⁴⁷ esasında gerekli potansiyel tehdidi meydana getirmiştir. Keza 1983 yılından sonra İran-Irak savaşı, 36'ncı ve 32'nci paraleller arasında uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve son olarak da İkinci Körfez Savaşı ile Irak'ın fiilen parçalanması söz konusu potansiyelin Türkiye için artık akut bir tehdit haline gelmesine sebep olmuştur.

Esasında PKK terör örgütünün Irak ülkesindeki gelişimi ön alıcı meşru savunmanın dürüstlük kuralına uygun biçimde kullanılması halinde ne kadar büyük bir önem arz edeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye o dönem için muhtemel olarak siyasi, ekonomik ya da askeri nedenlerle ön alıcı meşru savunmaya başvurabilecek durumda olmasa da günümüz itibariyle komşu ülkelerde gelişebilecek yeni bir terör örgütüne karşı diğer argümanlarla beraber adeta terditli savunma niteliğinde ön alıcı meşru savunma hakkını ileri sürmelidir.

Irak'a yönelik operasyonlar denildiği zaman elbette Türk Silahlı Kuvvetlerinin PKK terör örgütüne karşı gerçekleştirdiği operasyonlar akla gelse de 2003 yılında 2. Körfez Savaşı kapsamında Türkiye'nin üslerini Amerikan ordusuna açması da söz konusuydu. Anayasa'nın 92'nci maddesi gereğince Türk askerinin yurtdışına gönderilmesi için uluslararası hukukun meşru saydığı bir hal olmalıdır. Bu meşru sayılan hal elbette BM Anlaşmasında öngörülen ve kuvvet kullanma yasağının istisnasını oluşturan meşru savunma ve Güvenlik Konseyi kararlarıdır. Zaten Anayasa madde 92 düzenlemesi BM Anlaşmasının getirdiği kuvvet kullanma rejimine uyumu ifade etmektedir⁵⁴⁸.

⁵⁴⁵ Cihat Yayıcı, "Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:15, Sayı:30, 2019, s. 336.

⁵⁴⁶ Yayıcı, s. 337.

⁵⁴⁷ Sercan Semih Akutay ve Davut Ateş, "Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:3, 2013, s. 128.

⁵⁴⁸ Meltem Dikmen Caniklioglu, "Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye'nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler-Düşünceler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2007, s. 89.

Türkiye açısından tezkere süreci hukuk ve siyaset arasındaki çatışmanın güzel bir örneğini meydana getirmiştir. Türkiye Amerikan liderliğinde kurulmuş soğuk savaş sonrası düzeninin dayatması olarak bir şiddet kullanma tercihi ile Anayasası ile kendi ülkesinde norm haline getirdiği BM Anlaşmasının kurduğu sistem arasında kalmıştır⁵⁴⁹. Öğretide her ne kadar Türkiye'nin uluslararası hukuku göz ardı edebilen bir Amerikan liderliği çatısında uluslararası barışa katkı sağlayamayacağı ifade edilmiş⁵⁵⁰ olsa da Amerikan çıkarlarına doğrudan karşı gelen bir Türkiye'nin dünya barışına ne katabileceği ayrı bir soru işaretidir.

Olması gereken hukuk ve fiili durum arasında çatışma her zaman mevcuttur. Tezkere süreci de bu durumun bir istisnası değildir. TBMM müzakereleri esnasında uluslararası hukukun meşru saydığı hallerden ziyade ulusal çıkarların ve güvenlik politikalarının daha belirleyici olduğu açıktır⁵⁵¹.

3.5.1. 1991 Öncesi Dönem

Türkiye ile Irak arasında sınır ötesi operasyonların zeminini oluşturabilecek dönemi kapsayan üç anlaşma mevcuttur. Bunlar 5 Haziran 1926 tarihli Sınır Anlaşması, 29 Mart 1946 tarihli Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması ve de 15 Ekim 1984 tarihli Türkiye-Irak Güvenlik Protokolü'dür. Söz konusu anlaşmalardan en önemli olanı 1984 tarihli protokoldür. Çünkü bu protokol ile Türkiye 1984-1988 tarihleri arasında ön izine ihtiyaç duymadan 5 kilometreye kadar sıcak takip yapma hakkına sahip olmuştur⁵⁵².

1984 tarihli protokol gereği Türkiye 5 kilometreye kadar gerçekleştirdiği sıcak takiplerde doğrudan ikili bir sözleşmeye dayandığından meşru savunma argümanını ileri sürmek durumunda değildir. Sözleşmede Irak'ın rıza gösterdiği eylemlerin Türkiye tarafından gerçekleştirilmesi halinde söz konusu eylemlerin uluslararası hukuka uygun olduğu açıktır.

Türkiye 1983'ten 1987'ye uzanan süreçte gerçekleştirmiş olduğu sınır ötesi operasyonları hukuki olarak gerekçelendirmekte isteksiz davranmıştır. Sınır ötesi operasyonlarını hukuki gerekçelere dayandırmayan Türkiye'nin biri hukuki diğeri

⁵⁴⁹ Ece Göztepe, "Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirilmesi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:59, Sayı: 3, 2004, s. 102.

⁵⁵⁰ Göztepe, s. 101.

⁵⁵¹ Gürçan Balık, "Anayasa'da "Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller" Sorunu", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:12, Sayı:47, 2015, s. 68.

⁵⁵² Akutay ve Ateş, ss. 132-133.

siyasi olmak üzere iki gerekçesi söz konusu olabilir. Hukuki gerekçe olarak Irak Devleti'nin rızasıdır. Siyasi gerekçe ise terör örgütü PKK'nın muhatap alınmayarak siyasi meşruiyet kazanmasının önüne geçilmesidir. Bu sebeple Türkiye bu dönemde meseleyi Birleşmiş Milletler önüne dahi getirmemiştir. Keza bu durum aslında Türkiye'nin meseleyi bir terör sorunu olarak adli vakıa olarak görmesinden ileri gelmektedir⁵⁵³.

Türkiye'nin 1991 öncesi döneme ilişkin gerekçe olarak sıcak takip hakkını ileri sürdüğü görülmektedir. Sıcak takip hakkı deniz hukuka ait bir kavramdır. Buna göre belli şartların sağlanması halinde kıyı devletinin uçak ve gemileri bu hakkı kullanabilir. Sıcak takip hakkı deniz hukuku alanında bir yapılageliş kuralı olmakla beraber Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir⁵⁵⁴.

Yapılageliş kuralı olarak sıcak takip hakkından bahsedilemese de uygulamada örnekleri mevcuttur. Amerika Birleşik Devletleri tarafından El-Kaide ile mücadelede başvuru olan bir yöntemdir. Angajman kuralları gereğince Pakistan'da bulunan Amerikan kuvvetlerinin Afganistan içerisinde operasyonda bulunması ya da ateş gücü kullanması yasak olsa da meşru savunma kapsamında bu hakkın mümkün olduğu öğretide belirtilmiştir⁵⁵⁵. Şüphesiz ki sıcak takip hakkı ileri sürülmüş olursa da insancıl hukuk kurallarına uygun davranış yükümlülüğü ortadan kalkmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin sıcak takip hakkına dayanarak yürüttüğü operasyonlarda Pakistan askerlerinin öldüğü bir olayda Pakistan bu olayı “uluslararası hukukun ağır ihlali” olarak kınamıştır⁵⁵⁶.

Sıcak takip hakkı her ne kadar uluslararası hukukta denizlerde mevcut bir yapılageliş kuralı olsa da karada bu hakkın yapılageliş kuralı teşkil ettiğini söylemek için yeterli devlet uygulaması yoktur. Keza sıcak takip hakkının denizlerdeki uygulamasını düzenleyen BMDHS⁵⁵⁷ gibi bir uluslararası sözleşme de mevcut değildir. BM Anlaşmasının 2 ve 51'inci maddeleri incelendiğinde de sıcak takip hakkının düzenlenmediği açıkça görülmektedir⁵⁵⁸. Bu sebeple Türkiye'nin bu dönemde sıcak

⁵⁵³ Özhan Hancılar, “1983-1987 Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Türk Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukukiliği”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:46, 2021, s. 353.

⁵⁵⁴ Aksar, *Uluslararası Hukuk II*, s. 95.

⁵⁵⁵ Murphy, s. 15.

⁵⁵⁶ Murphy, s. 15.

⁵⁵⁷ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 10 Aralık 1982, 1833 UNTS 3, m. 111.

⁵⁵⁸ Hancılar, s. 353.

takip hakkına sözleşmeden kaynaklanmıyorsa başvurusu hukuki olarak yerinde değildir.

3.5.2. 1991 Sonrası Dönem

1991 sonrası dönemi anlamak için Irak'ın kuzeyinde yaşanan güç boşluğunu anlamak gerekir. 688 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına dayanan uçuşa yasak bölgenin ilan edilmesi⁵⁵⁹, İran Irak savaşı ve Körfez Savaşı hadiseleri Irak merkezi devletinin güç kaybetmesine sebep olmuştur. Bu durum PKK için güç kazanma fırsatı oluşturmuştur.

Türkiye'nin bu dönemde ikili bir anlaşma olmadan yapacağı sınır ötesi operasyonlar için temel dayanağını BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde düzenlenen meşru savunma hükmü oluşturmaktadır. Her ne kadar Anlaşmanın kaleme alındığı dönem için söz konusu hakkın devletlerarasında meydana gelebilecek kuvvet kullanımları için kaleme alınmış olsa ayrıca 1974 tarihli Saldırının Tanımı⁵⁶⁰ kararında geleneksel görüş devam etmiş olsa da 1991 sonrası dönemde meşru savunma anlayışına yenilikçi yaklaşımlar mevcuttur⁵⁶¹.

1991 sonraki süreçte günümüz için bir tespiti yapmakta fayda vardır. Uluslararası Adalet Divanı Nikaragua kararında meşru savunmaya ilişkin geleneksel görüşünü sürdürmüş⁵⁶² olsa da 11 Eylül saldırıları kanaatimizce geleneksel görüşün sonunu getirmiştir. Çünkü 11 Eylül saldırılarından sonra BM Güvenlik Konseyi 12 Eylül 2001 tarih ve 1368 sayılı kararında⁵⁶³ söz konusu terör eylemlerini uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelendirmiş ve meşru savunmanın kapsamında değerlendirmiştir. Keza 29 Eylül tarihinde 1373⁵⁶⁴ sayılı karar ile de 1368 sayılı karar teyit edilmiştir. Bu durum Türkiye'nin söz konusu tarihlerden sonra yapacağı sınır ötesi operasyonlar için daha kuvvetli bir hukuki zemin hazırlamıştır⁵⁶⁵.

Türkiye ve Irak arasındaki süreçte dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise 688 sayılı karar ile 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahalesine kadar süren Kuzey Irak'ta Irak'ın kendi topraklarında askeri müdahale yapmasını engelleyen

⁵⁵⁹ Irak'taki Durum, S Res. 688, UN Doc. S/RES/688 (5 Nisan 1991).

⁵⁶⁰ Saldırının Tanımı, GA Res. 3314 (XXIX), UN Doc. A/RES/3314(XXIX) (14 Aralık 1974).

⁵⁶¹ Akutay ve Ateş, s. 136.

⁵⁶² Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 93.

⁵⁶³ Terörist Saldırılarına İlişkin Durum, S RES. 1368, UN Doc. S/RES/1368 (12 Eylül 2001).

⁵⁶⁴ Uluslararası Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehdit: Terörist Eylemler, S RES. 1373, UN Doc. S/RES/1373 (28 Eylül 2001).

⁵⁶⁵ Akutay ve Ateş, s. 137.

karardır. Bu süreçte Türkiye'nin tek taraflı olarak askeri operasyon yapmasından başka çaresi kalmamıştır. Bu durum Aciz Devlet'in ta kendisidir. Aynı şekilde 2004 yılından sonra Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden ve Irak'tan talep ettiği şekilde PKK varlığının sona erdirilememesi ise İsteksiz Devlet'i göstermektedir.

Türkiye'nin Irak'a yönelik sınır ötesi harekâtları için bazı tespitleri yapmak faydalı olacaktır. Öncelikle 11 Eylül terör saldırısından önce meşru savunma hükümlerinin geniş yorumlanması fikrinin günümüzdeki gibi destek görmemesi Türkiye'nin argümanlarını zayıflatan bir durumdu. Esasında bu durum Türkiye'nin orta boy bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır⁵⁶⁶. Meşru savunmanın geniş yorumlanmasının 11 Eylül saldırılarından sonra yoğun olarak desteklenmesi mağdurun Amerika Birleşik Devletleri'nin süper güç olmasıyla spekülasyon de olsa ilgilidir. Meşru savunmanın geniş yorumlanması Amerika Birleşik Devletleri'nin mağduriyetinden sonra mümkün olsa da bu durum Türkiye'nin hukuki argümanlarını kuvvetlendirmiştir.

Aciz veya isteksiz devlet teorisi açısından da Türkiye'nin argümanlarını güçlendiren bir husus ise Arap Baharı sonrası dengesizleşen Orta Doğu'dur. Arap Baharı öncesinde dış müdahale ile darbe alan Irak Devleti olmasına rağmen Libya ve Suriye gibi devletler günümüze kıyasla görece daha istikrarlı yönetimlerdi. Arap Baharı sonrası Suriye'nin barışa kavuşamayan iç savaşının meydana getirdiği tehditler ve Işid vahşetinin bu güç boşluğundan doğması Türkiye'nin aciz veya isteksiz devlet teorisine başvurmaya kolaylaştırmıştır. Günümüzde Irak için bu teori geçerli olmasa da sonraki bölümde incelenecek olan Suriye için bu teori halen büyük önem arz etmektedir.

1991 sonrası dönemde Türkiye Irak ile imzalamış olduğu 1984 Anlaşması'na dayanmamıştır. 1986 yılında iki yıllığına uzatılan 1984 Anlaşması 1988 yılında sona erdiğinden 2001 yılında gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarına kadar geçen süreçte Türkiye için meşru savunma hükümlerinin nasıl ileri sürüleceği önem kazanmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra terör örgütlerine karşı meşru savunmanın mümkün olacağı görüşü Türkiye'nin operasyonlarını daha kuvvetli bir hukuki zemine taşımıştır.

Türkiye son yıllarda sınır ötesi operasyonlarını uluslararası hukuk yönünden meşrulaştırmak için daha yerinde adımlar atmakta ve bu yönde meşruiyet kazanmak için daha çok çaba göstermektedir. Türk uçaklarının 2017 yılında Sincar bölgesindeki

⁵⁶⁶ Hasan Köni, Kaos Batı Hâkimiyetinin Çöküşü, 3. Baskı, Wizart Edutainment, İstanbul, 2016, s. 17.

hedefleri vurmasından sonra Türkiye, Güvenlik Konseyine gönderdiği mektubunda⁵⁶⁷ meşru savunma hakkını açıkça ifade etmiştir⁵⁶⁸.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği operasyonlar uluslararası kamuoyundan farklı tepkiler almıştır. Bu durum Türkiye'nin özellikle Batılı devletlerle olan siyasi ilişkilerinden etkilenmektedir. Türkiye'nin operasyonları neticesinde karşılaştığı bir başka sorun PKK ile mücadelede demokratik atılımların yapılması gerektiğidir. Öğretide de belirtildiği gibi Türkiye'nin kültürel ve demokratik haklar bakımından yapacağı iyileştirmeler PKK ile mücadelede etkin bir rol oynayacaktır⁵⁶⁹. Fakat bu yaklaşım iyiniyetli de olsa oryantalist bir bakışı da yansıtmaktadır. Kürt milliyetçiliğinden kaynaklanan terörizm sadece Türkiye'de değil bölgede komşu devletler İran, Irak ve Suriye kaynaklı olarak da gelişmektedir.

3.6. Türkiye'nin Suriye Operasyonları

3.6.1. Fırat Kalkanı Operasyonu

Ortadoğu'da mevcut olan kronik yönetim sorunları ve ekonomik sorunlar 2010 yılında Tunus'ta bir gencin kendini yakmasıyla Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin doğmasına sebep olmuştur⁵⁷⁰. Birçok ülkede yönetimlerin değişmesine sebep olan bu süreçte krizi en yoğun yaşayan ülke Suriye olmasına rağmen bu ülkede yönetim değişmemiştir. Suriye'de halk hareketini bastırmak isteyen Esad yönetimi sivil halka karşı orantısız güç kullanmıştır. Ülke içindeki karışıklığın başta Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve İran'ın müdahil olmasıyla uluslararasılaşması sonucunda Suriye merkezli küresel bir sığınmacı meselesi başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeyi derinden etkilemiştir. Suriye krizinde başta askeri müdahalede bulunmayan Türkiye uzun süreli kaostan beslenen Işid ve PYD/YPG terör örgütlerinin büyüyen tehdidini ortadan kaldırmak için BM Anlaşması madde 51 kapsamında meşru savunma hakkına dayanarak Fırat Kalkanı operasyonunu başlatmıştır. Bu operasyon devamı gelecek olan operasyonlar silsilesinin ilki olmuştur⁵⁷¹.

⁵⁶⁷ 25 Nisan 2017 tarihli, Türkiye Daimî Temsilcisinin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Başkanına gönderdiği mektup, UN Doc. S/2017/339 (25 Nisan 2017).

⁵⁶⁸ Hancılar, s. 356.

⁵⁶⁹ Tom Ruys, "Quo Vadit Jus ad Bellum?: a legal analysis of Turkey's military operations against the PKK in Northern Iraq", **Melbourne Journal of International Law**, Cilt:9, Sayı:2, 2008, s. 364.

⁵⁷⁰ Mustafa Özalp, "Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu", **Bartın Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı, 18, 2018, s. 171.

⁵⁷¹ Hüseyin Yeltin, "Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı", **Econder Uluslararası Akademik Dergi**, Cilt:2, Sayı:2, 2018, s. 202.

24 Ağustos 2016 tarihinde başlayan Fırat Kalkanı Harekâtı 31 Mart 2017 tarihinde başarıyla sonuçlanmıştır. 220 gün süren operasyon sonucunda El-Bâb ilçesi başta olmak üzere 243 meskûn mahal ve 2015 km² alan Işid'den kurtarılmıştır. Harekât kapsamında 4000'e yakın Işid ve PYD-YPG terör örgütü üyesi etkisiz kılınmıştır⁵⁷².

Fırat Kalkanı operasyonundan sonra Türkiye kontrolünü ele geçirdiği bölgelere 450 polis yerleştirmiş olup el yapımı patlayıcıları etkisiz hale getirme faaliyetlerine devam etmiştir. Aynı şekilde Azez bölgesinde Türkiye'de eğitim almış 500 Suriyeli polis görevlendirilmiştir⁵⁷³. Esasında bu durum uluslararası hukuk açısından Türkiye'nin aleyhine sonuçlanabilecek faaliyetlerdir. Çünkü bilindiği üzere Türkiye ve Suriye arasında herhangi bir müşterek meşru savunma anlaşması bulunmamakla beraber Suriye'nin ülkesinde bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin varlığına yönelik bir rıza beyanı da bulunmamaktadır. Bu koşullara rağmen fiili varlığın ötesinde kamusal hizmetlerin yürütülmesinin BM Anlamasının amaç ve ilkelerine aykırı düşebilecek nitelikte olabileceği Suriye tarafından iddia edilebilecektir.

3.6.2. Zeytin Dalı Harekâtı

Zeytin Dalı Harekâtı 20 Ocak 2018 tarihinde başlayıp 18 Mart 2018 tarihinde Afrin şehir merkezinin kontrolünün ele geçirilmesiyle büyük ölçüde tamamlanmıştır. 18 Mart Çanakkale Zaferi'ne denk getirilmek istenen operasyon fiilen Nisan ayı başlarında Afrin'in doğusunda bulunan köylerde kontrolün sağlanmasıyla sona ermiştir. Operasyon sonucunda 282 meskûn mahal, 2000 km² alanda kontrol sağlanmış olup 4500'e yakın terörist etkisiz hale getirilmiştir⁵⁷⁴.

3.6.3. Barış Pınarı Harekâtı

9 Ekim 2019 tarihinde başlayan Barış Pınarı Harekâtı ile Talebyad ve Resulayn şehir merkezi ile buralara bağlı 605 meskûn mahal, toplam 4219 km² alan terörden temizlenmiş ve 2500'e yakın PYD-YPG mensubu terörist etkisiz hale getirilmiştir. Barış Pınarı Harekâtı Fırat'ın doğusunda 145-150 kilometrelik bir genişlik ve 30-32 kilometrelik bir derinlikte bir alanda gerçekleştirilmiş olup gerek Amerika Birleşik

⁵⁷² Enes Demir, "Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2021, s. 549.

⁵⁷³ Alp, s. 183.

⁵⁷⁴ Demir, s. 555.

Devletleri'nin gerekse de Rusya'nın tutumundan dolayı Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı operasyonları gibi sonuçlara sahip olmamıştır⁵⁷⁵.

9 Ekim 2019 tarihinde Milli Savunma Bakanlığının açıklaması ile BM Anlaşmasının 51'inci maddesinde düzenlenen meşru savunma hakkı kapsamında Barış Pınarı Harekâtı başlamıştır⁵⁷⁶. Harekâtın dayanağı olarak öğretide Adana Mutabakatı da ileri sürülmüştür. Söz konusu mutabakata göre Suriye'nin Türkiye'ye yönelik PKK tehdidini engelleyeceği hükmü karşısında Suriye'nin fiilen bunu gerçekleştirememesinden dolayı Türkiye'nin operasyonunun hukuka uygun olduğu ileri sürülmüştür⁵⁷⁷.

Barış Pınarı Harekâtına dair bir diğer önemli nokta ise operasyonun başlamasından sonra Türkiye'nin bir hafta arayla Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya ile anlaşma imzalamasıdır. Bu durum Türkiye'nin diplomasiyi askeri operasyonlara öncelediğini göstermektedir⁵⁷⁸. Esasında bu durum Türk Silahlı Kuvvetlerinin Türk Diplomasisi için ne kadar kritik bir role sahip olduğunu göstermektedir. Suriye krizinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu kadar etkin bir şekilde sahada olmasına gerek kalmadan Türkiye'nin bu anlaşmaları yapıp yapamayacağı ise önemli bir soru işaretidir.

3.6.4. Bahar Kalkanı Harekâtı

Bahar Kalkanı Harekâtı İdlib'te bulunan yaklaşık üç milyon Suriyelinin Türkiye'ye göç etmesini engellemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. 2016 yılının sonlarında Suriyeli muhaliflerin elinde kalan İdlib gerek rejimden gerekse terör örgütlerinden kaçan kişiler için sığınma merkezi olmuştur. Muhaliflerin de savaş alanında elinde kalan az bölgeden bir kısmını oluşturan İdlib'te bazıları radikal olan çok sayıda farklı muhalif grup bulunmaktaydı. Bu radikal grupları hedef alan Rusya ve İran destekli güçler bu bölgeye yoğun olarak operasyon gerçekleştirdiğinden Türkiye'nin yeni bir büyük göç dalgasıyla karşılaşması ciddi bir sorun teşkil etmekteydi⁵⁷⁹.

2 Şubat ve 26 Şubat 2020 tarihleri arasında Türk Silahlı Kuvvetlerine ait gözlem noktalarına ve konvoylarına rejim tarafından beş kere geniş çaplı saldırı düzenlemiş olup bu saldırılarda 1 sivil Türk vatandaşı memur ve on yedi asker şehit olmuştur. 27

⁵⁷⁵ Demir, s. 559.

⁵⁷⁶ Altındağ, s. 42.

⁵⁷⁷ Demir, s. 558.

⁵⁷⁸ Acet İnce, s. 80.

⁵⁷⁹ Demir, s. 562.

Şubat 2020 tarihinde Rejim saldırısında otuz üç askerin şehit olmasına sebebiyet veren saldırı operasyonu mecburi kılmiştir⁵⁸⁰.

27 Şubat 2020 tarihinde başlayan ve yedi günlük yoğun hava saldırılarıyla devam eden operasyon 5 Mart 2020 tarihinde imzalanan Soçi Mutabakatına Ek Protokol ile sona ermiştir. Harekât ile 3394 km² alanda ve 370 meskûn mahalde Türk Silahlı Kuvvetleri kontrolü sağlamıştır⁵⁸¹.

3.7.Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Ön alıcı Meşru Savunma Kapsamında Değerlendirilmesi

Ön alıcı meşru savunma ile devletlerin yakın tehlikenin de ötesinde potansiyel tehlikelere karşı meşru savunma hakkının olduğu ileri sürülmektedir. Bir başka ifadeyle ön alıcı meşru savunma önleyici meşru savunmanın da ötesinde bir savunma imkânı sağlamaktadır. Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı Özgürleştirme Operasyonunda ileri sürülmüş olsa da bu kavram öğretide destek bulamamıştır. Bu sebeple öğretide de Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları için ön alıcı meşru savunmaya başvurmaması gerektiği ifade edilmiştir⁵⁸².

Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere büyük askeri güçler eylemlerini meşrulaştırmaya çalışırken hukuk dışına çıkmamaya aksine hukuka dayanmaya çalışmışlardır. BM anlaşmasının geleneksel yorumları günümüz sorunlarına cevap vermediğinden BM anlaşması madde 2'nin dar madde 51'in geniş yorumlandığı görüşler ortaya çıkmaktadır. Fakat günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin gibi devletlerarasında da tek tip bir uygulamadan bahsetmek mümkün değildir⁵⁸³.

Sınır ötesi askeri operasyonları uluslararası hukuka uygun hale getirmek için aşağıdaki argümanlar söz konusu olabilir⁵⁸⁴:

- A) İlgili devletin rızası
- B) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları
- C) BM Anlaşması Kapsamında Doğal Hak Olarak İfade Edilen Meşru Savunma Hakkı

⁵⁸⁰ Demir, s. 565.

⁵⁸¹ Demir, s. 567.

⁵⁸² Fatma Taşdemir ve Adem Özer, “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”, **Akademik Hassasiyetler**, Cilt:4, Sayı:7, 2017, s. 65.

⁵⁸³ Ahmet Bülent Meriç, “Devlet Olmayan Aktörlere Karşı Kuvvet Kullanılması: IŞİD İle Mücadele Örneği”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, Cilt:52, Sayı:1, 2021, s. 32.

⁵⁸⁴ Murphy, s. 18.

D) İlgili Devlete Karşı Meşru Savunma

Sınır ötesi operasyon kavramını meşru savunma kapsamında esnek bir anlam kazanabilmektedir. Özellikle ön alıcı meşru savunma kapsamında sınır ötesi operasyon kavramı daha da esnek bir hale gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri El-Kaide ile mücadelesinde Afganistan’da bulunan terör örgütü mensuplarının Pakistan’da bulunan Amerikan kuvvetlerine saldıracağı bilgisi üzerine hareket halindeki unsurlara karşı ön alıcı vuruş hakkını icra etmiştir⁵⁸⁵.

Türkiye’nin terörle mücadelede hukuki olarak ileri sürebileceği çok sayıda metin bulunmaktadır. BM Genel Kurulu’nun Global Düzeyde Terörle Mücadele Stratejisi kararı uluslararası terörizmin ortadan kaldırılması için devletlerarasında iş birliğini şart görmektedir. BM Güvenlik Konseyi de Suriye iç savaşında ortaya çıkan terör organizasyonlarına karşı verilen mücadelenin meşruluğunu teyit etmekte ve 2396 sayılı kararıyla devletlerin Işid ile mücadelede kapsamlı tedbirler almasını belirtmektedir. Bu kararlar doğrudan Türkiye için PYD-YPG ile mücadele kapsamında alınmış olmasa da aynı bölgede bulunan bir diğer terör örgütüyle mücadelede kullanılmasının önünde bir engel yoktur⁵⁸⁶.

Türkiye’nin Suriye’de bulunan terör örgütlerine karşı düzenlediği operasyonlar rızaya dayanmadığından meşru savunma hükümlerinin incelenmesi daha büyük bir önem arz etmektedir. Suriyeli yetkililer başta Beşar Esad olmak üzere Türkiye’nin bu operasyonlarını saldırganlık olarak nitelemiş, Suriye’nin müttefiki İran ise Türkiye’yi Suriye’nin toprak bütünlüğüne uymaya çağırmıştır⁵⁸⁷.

Ön alıcı meşru savunma kapsamında Suriye’de tehditler ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Birinci potansiyel tehdit sınırdan gelen saldırılardır. Hiçbir devlet sınırlarının ötesinden gelebilecek bir saldırıyı beklemeye zorlanamaz. Münferit sınır ihlalleri, sınır çatışmaları, terör saldırıları meşru savunma kapsamında yeterli bir saldırıyı oluşturmaya da gerek Işid’in gerekse PYD-YPG’nin saldırıları münferit olaylar olmanın çok ötesinde sistematik saldırılardır. Bu saldırıların gelecekte oluşabilecek yeni saldırılara sebebiyet vereceği spekülatif değil gerçekçi bir bakış açısının tezahürüdür. Bu iki

⁵⁸⁵ Murphy, s. 16.

⁵⁸⁶ İ. Aytaç Kadioğlu, “Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye’nin Suriye’ye Sınır Ötesi Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:41, 2020, s.217.

⁵⁸⁷ Kadioğlu, s. 218.

örgütün cephaneliği, finansal kaynakları ve üye sayıları siyasi hedefleriyle birleştğinde inkâr edilemez bir potansiyel tehdit yaratmaktadır.

Işid ve PYD-YPG terör örgütlerinin kapasitelerinin yanı sıra siyasi hedefleri de önemli bir potansiyel tehdittir. Işid zaten bir devlet olduğunu iddia ederek faaliyetlerde bulunmuştur. Işid yöntemleri hesaba katıldığında böyle bir devlet ile komşu olmak istemeyen Türkiye'nin ön alıcı meşru savunmaya başvurmasını haklı kılacak bir potansiyel tehdit ile karşı karşıya kaldığı açıktır.

PYD-YPG terör örgütüne bakıldığında bu örgüt Türkiye'nin egemenliğine ve ülkesel bütünlüğüne zarar vermeyi hedeflemektedir. Örgütün almış olduğu uluslararası maddi ve manevi destek örgütün mevcut tehdit kapasitesini çok daha ileriye taşımaktadır. Günümüz uluslararası hukuk düzeni savaşı yasaklamayı hedeflese de bu uğurda bir devletten sınırlarından ya da egemenliğinden vazgeçmesini bekleyemez. Çünkü günümüz uluslararası hukukunun esas aktörü olan devletlerin kendi belirledikleri kurallara uydukları için egemenliklerine saldırılması sistemi ortadan kaldıracak bir çelişki olacaktır.

PYD-YPG terör örgütünün Afrin'i Suriye'deki merkezi olarak ilan etmesi, Türkiye'nin güneyinde Akdeniz'e kıyısı olan bağımsız bir devlet kurma amacı ve de bu amaç için Fırat nehrinin batısına geçerek önemli bir coğrafi bariyeri de geçmesi⁵⁸⁸ Türkiye açısından bu bölgede herhangi bir fiili silahlı saldırı beklemeden ön alıcı meşru savunmayı haklı kılacak potansiyel tehdidi meydana getirmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Birleşik Krallığın kitle imha silahları bulunma ihtimali sebebiyle Irak'a yaptığı operasyon sonucunda herhangi bir yaptırım ile karşı karşıya kalmaması şüphesiz ki bu devletlerin siyasi, askeri ve de ekonomik gücünün sonucudur. Türkiye'nin bu denli büyük bir operasyona kalkışmasının siyasi, askeri ve de ekonomik olarak mümkün olmadığı açıktır. Bu sebeple de uluslararası kamuoyu Türkiye'nin yapacağı bu eylemi hukuka aykırı sayarak kınayacaktır da ancak Türkiye'nin de kendi gücü nispetinde uygun siyasi zeminde operasyonları için ön alıcı meşru savunmayı terditli olarak savunması ileri de bu kuralın devlet uygulaması gelmesi halinde faydalı olacağı kanaatindeyiz.

⁵⁸⁸ Kadioğlu, s. 222.

Bush doktrini her ne kadar yoğun tartışmaları beraberinde getirmiş olsa da 2002 yılında Bali’de gerçekleşen bombalı saldırı sonucunda 80 Avusturalyalı turistin ölmesi sonucunda Avusturalya Başbakanı John Howard, BM Anlaşmasında kaleme alınan meşru savunmanın günümüz tehditleriyle mücadele etmede yetersiz kaldığından bahisle tekrar kaleme alınmasını önermiştir⁵⁸⁹. 2004 yılında Beslan Okul Baskınında Rusya’da Dünya’nın neresinde olursa olsun teröristlere karşı önleyici meşru savunma hakkını kullanacağını ifade etmiştir⁵⁹⁰.

1998 yılında Kenya ve Tanzanya’da bulunan Amerikan elçiliklerine karşı yapılan bombalı saldırılara karşı Amerika Birleşik Devletleri 100 kadar Tomahawk seyir füzesiyle Afganistan ve Sudan’da bulunan El-Kaide hedeflerine karşılık vermiştir. Öğretide bu operasyonun ön alıcı vuruş olarak nitelendirilmiştir⁵⁹¹. Esasında bu eylem bir zararla karşılık olarak değerlendirilmeye daha uygundur. Çünkü ön alıcı meşru savunma için tehdidin aktif eylemlerinin henüz gerçekleşmemiş olması gerekir. Aktif olarak bir saldırının meydana gelmesinden sonra meşru savunma, zararla karşılık ya da misilleme söz konusu olabilirken devlet dışı aktörlere karşı da terörle mücadele operasyonları söz konusu olabilir. Söz konusu olayda Amerika Birleşik Devletleri’nin füze saldırısı şeklinde gerçekleştirilen operasyonları en doğru ifadeyle terörle mücadele eylemidir.

Terör eylemlerine karşı meşru savunmanın mümkün olduğunu öğretide savunan görüşler BM Anlaşmasının 51’inci maddesinde meşru savunma için kullanılan “inherent” ifadesinin devletlere ispat yükü getirdiğini de belirtmiştir⁵⁹². Bush doktrini her ne kadar kitle imha silahları yönünden bu ispat yükünü yerine getirememiş olmakla eleştirilse de Türkiye’nin sınır ötesi operasyonlarının haklılığı açısından herhangi bir ispat yükümlülüğü altında olduğunu düşünmemekteyiz. Çünkü Türkiye’nin günümüze kadar geçen son kırk yıllık askeri ve politik gündemi neredeyse her günüyle bir ispat meydana getirmektedir.

⁵⁸⁹ Joe Boyle, “Making Sense of Self-Defence in the War on Terror”, **Journal of the Use of Force and International Law**, Cilt:1, Sayı:1, 2014, s. 64.

⁵⁹⁰ Wouters ve Ruys, s. 54.

⁵⁹¹ Amy E. Eckert ve Manooher Mofidi, “Doctrine or Doctrinaire-The First Strike Doctrine and Preemptive Self-Defense under International Law”, **Tulane Journal of International and Comparative Law**, Cilt:12, 2004, s. 141.

⁵⁹² Evan J. Criddle ve William C. Banks, “Customary Constraints on the Use of Force: Article 51 with an American Accent”, **Leiden Journal of International Law**, Cilt:29, Sayı:1, 2016, s. 21.

Dünya çapında askeri faaliyet yapabilecek kapasitede olan devletlerin terör eylemlerine karşı dünyanın her noktasında operasyon yapabileceklerine dair söylemleri esasında ön alıcı meşru savunmaya yönelik olarak getirilen devletlerin eşit egemenliği ilkesine aykırılık oluşturma ihtimalini destekler niteliktedir⁵⁹³. Fakat bu tehlike dile getirilirken büyük devletlerin gücünün de askeri, ekonomik, siyasi ve hukuki olarak sınırlı olduğu akılda tutulmalıdır.

Sınır ötesi operasyonlar bir tehdit üzerine icra edildiğinden geleneksel meşru savunmanın kapsamında değildir. Ön alıcı meşru savunma kavramı ile genişletilmeye çalışılan geleneksel meşru savunma anlayışına karşı getirilen eleştirilerden biri tehdit kavramının belirsizliğidir. Fakat ön alıcı meşru savunma kapsamında genel bir tehdit değil yakın bir tehdit söz konusudur. Öğretide yakın bir tehdit kavramının belirsizliği eleştirilmiş olsa da⁵⁹⁴ hukuk metinleri kaleme alınırken tamamen kazuistik yöntem kullanılamaz. Hukuk kuralları belli oranda soyut ve genel olmalıdır. Yakın tehdit kavramının da bu sebeple kazuistik olarak kaleme alınması mümkün değildir. Günümüzde mevcut teknolojik ve politik gelişim hızı karşısında da kazuistik yöntem devletlerin ihtiyaçlarına cevap veremeyecektir. 1945 yılından günümüze siber saldırı kavramının gelişmesi Uzay savaşlarının konuşulması bu durumu ispat etmektedir. Keza yakın tehdit kavramının soyut içeriğinin politik amaçlar uğruna istismar edilebileceği de makul bir argüman değildir. Çünkü uluslararası hukuk ve siyasetin salt biçimde ayrılması düşünülemez. Politik olarak istismara açıklık sadece ön alıcı meşru savunmanın değil aynı zamanda insancıl müdahalenin ya da diğer tüm geleneksel meşru savunma kapsamını genişleten kurumların eleştiriye açık tarafıdır.

Türkiye jeopolitik konumu itibariyle çokça sınır ötesinden saldırıya maruz kalmıştır. PKK terör örgütünden sonra PYD ve YPG terör unsurlarıyla mücadele eden Türkiye bu geniş çaplı mücadelesinin yanında zamanda Işid ile de mücadele etmek durumunda kalmıştır. Türkiye Işid ile mücadele için kurulan Amerikan liderliğindeki koalisyonun bir parçası olarak Işid ile zaten mücadele etse de Işid'in doğrudan Türkiye'yi hedef alan saldırıları sonucunda Türkiye, söz konusu koalisyon olmadan da mücadeleye başlamıştır⁵⁹⁵. Türkiye 24 Temmuz 2015 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektubunda açık ve yakın bir Işid tehlikesi altında olduğunu belirtmiş ve 20 Temmuz

⁵⁹³ Bordelon, s. 145.

⁵⁹⁴ Wouters ve Ruys, s. 66.

⁵⁹⁵ Saeed Bagheri, "Turkey's Extraterritorial Use of Force Against Armed Non-State Actors", Israel Law Review, Cilt:26, Sayı:2, 2023, s. 157.

2015 tarihinde Suruç'ta 32 Türk vatandaşının 23 Temmuz 2015 tarihinde de bir askerinin söz konusu terör örgütü tarafından öldürülmesini gerekçe olarak ifade etmiştir⁵⁹⁶. Türkiye bu mektup ile Suriye'deki rejimin aciz ve isteksiz (*neither capable of nor willing*) olduğunu belirterek meşru savunma hakkına dayanmıştır⁵⁹⁷.

Türkiye'nin gerçekleştireceği meşru savunma eylemleri bakımından en önemli husus yakın tehditin mevcut olup olmadığı sorusudur. Elbette bu soruya cevap ararken Suriye'de Işid ile savaşılmaması için YPG'ye verilen silahların PKK'nın eline geçmesi de dikkate alınmalıdır⁵⁹⁸.

İran'ın nükleer silah elde etmeye yönelik çabalarının Amerika Birleşik Devletleri için bir saldırı oluşturduğunu hukuki olarak ispat etmek mümkün değildir. Esasında Amerika Birleşik Devletleri önleyici meşru savunmadır. İran henüz nükleer silah kapasitesi elde etmeden önce Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri ve teknolojik üstünlüğünü kullanarak düşmanın nükleer kapasite bakımından etkisiz hale getirmesi önleyici meşru savunmadır. Eğer ki İran nükleer silah elde etmiş olsa ve Amerika ilk vuruşu yapmanın avantajını kullanarak bir operasyon gerçekleştirseydi bu durumda ön alıcı meşru savunmadan bahsedilirdi. Fakat gerek önleyici gerekse ön alıcı olsun NATO Genel Sekreterinin açıklamaları meşru savunmanın en azından devletler ve uluslararası örgütler gözünde geleneksel olarak yorumlanmadığıdır.

Türkiye'nin Suriye ve Irak'taki operasyonları bakımından ikili bir ayrıma gidilmesinde fayda vardır fakat bu ayrım coğrafi değil örgüt yapılarıyla ilgilidir. Amerika Birleşik Devletleri PKK'nın bir terör örgütü olduğunu kabul etmesine rağmen YPG ve PYD'nin terör örgütü olduğunu kabul etmemektedir⁵⁹⁹. Bu durumda Türkiye'nin PKK ile mücadele kapsamında gerçekleştireceği operasyonları meşru savunmaya dayandırmasında hukuki hiçbir sorun yoktur. Fakat YPG ve PYD ile mücadele kapsamında gerçekleştirilen operasyonlar bakımından bu örgütlerin Amerika Birleşik Devletleri tarafından terör örgütü olarak kabul edilmediği bu sebeple meşru savunmanın mümkün olmadığı ileri sürülecek olursa Türkiye ön alıcı meşru savunma yaptığını iddia edebilecektir.

⁵⁹⁶ 24 Temmuz 2015 tarihli, Türkiye'nin BM Daimi Temsilciliği tarafından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Başkanı'na yazılan mektup, UN Doc S/2015/563 (Mektup, 24 Temmuz 2015).

⁵⁹⁷ 24 Temmuz 2015 tarihli, Türkiye'nin BM Daimi Temsilciliği tarafından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Başkanı'na yazılan mektup, UN Doc S/2015/563 (Mektup, 24 Temmuz 2015).

⁵⁹⁸ Bagheri, ss. 164-165.

⁵⁹⁹ <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations>, (E.T. 26.8.2025).

Amerika Birleşik Devletleri'nin 22 Haziran 2025 tarihinde İran'da bulunan nükleer tesisleri vurması üzerine NATO Genel Sekreteri Mark Rutte'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası hukuku ihlal etmediği yönündeki açıklamaları da dikkate değerdir⁶⁰⁰. Türkiye'nin Suriye'de algıladığı tehditler açısından mesele ele alınacak olunursa PKK ile mücadele kapsamında gerçekleştirilen operasyonlar devam eden saldırılara karşı meşru savunma kapsamında değerlendirilirken, YPG ve PYD ile mücadele kapsamında gerçekleştirilen operasyonlar bu örgütlerin PKK ile yakın bağlantısından⁶⁰¹ dolayı yakın tehdit olarak kabul edilip bertaraf edilebilirler.

Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirmiş olduğu operasyonlara yönelik olarak getirilen bir eleştiri Türk askeri gücünün kalıcı hale gelmiş olmasıdır. Bu durum öğretilde BM Anlaşması madde 51 ile öngörülen amacın çok ötesinde olarak değerlendirilmiştir. Keza Türkiye'nin kendi sınırındaki teröristleri bölgeden temizlemiş olmasına rağmen 30-35 kilometre kadar derinlikte bir tampon bölgede varlığını sürdürmesi Suriye'nin toprak bütünlüğünün ihlali olarak değerlendirilmiştir⁶⁰².

Keza Türkiye'nin Suriye operasyonları için getirilen bir başka eleştiri Türkiye'nin devlet dışı aktörleri kullanarak uluslararası hukukun zaten zayıflamış olan sorumluluk ve hesap verilebilirlik hükümlerini çiğnediğidir⁶⁰³.

Ön alıcı meşru savunmanın potansiyel bir tehlikeye karşı yapılacağı aşikârdır. Türkiye'nin sınırında bulunan bir terör örgütüne karşı operasyon yapmamasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Bu konuda bir kıyas için Irak'ın Körfez Savaşı sonunda imzaladığı ateşkes anlaşmasını ihlal etmesi örnek verilebilir.

Birinci Körfez Savaşı sonunda imzalanan ateşkes anlaşması kapsamında Irak yükümlülüğünde olan silah denetimine uygun davranışlarda bulunmadığı için Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Fransa tarafından bombalanmıştır. Dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali saldırıların BM Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararına dayandığını belirtmiştir⁶⁰⁴. Esasında sözleşmelerin esaslı ihlali bir saldırı

⁶⁰⁰ https://www.thetimes.com/world/middle-east/israel-iran/article/evin-prison-iran-israel-war-us-latest-news-mhnbjpr70?utm_source, (E.T. 26.8.205).

⁶⁰¹ International Crisis Group, (<https://www.crisisgroup.org/tr/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/176-pkk-s-fateful-choice-northern-syria>), (E.T. 6.9.2025).

⁶⁰² Saeed Baghari, "Turkey's Extraterritorial Use of Force against Armed Non-State Actors", **Israel Law Review**, Cilt:56, Sayı:2, 2023, s. 22.

⁶⁰³ Kaja Kowalczevska ve Piotr Łubiński, "Legality of the Turkish military operations in Syria", *Review of International, European and Comparative Law*, Cilt:20, 2022, s. 82.

⁶⁰⁴ Pierson, s. 154.

meydana getirmemektedir. Fakat söz konusu sözleşmenin ihlali yakın bir tehdit meydana getirmektedir ki bu durumda Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Fransa'nın gerçekleştirdiği bombardıman eylemleri ön alıcı meşru savunma eylemlerini meydana getirmektedir. Sözleşmenin esaslı ihlali bombardımana sebebiyet verecek bir tehlike meydana getirirse devlet kurma planı olan bir terör örgütünün eylemleri ya da varlığı çok daha büyük bir tehlikeyi meydana getirir.

Sonuç olarak Pençe-Kılıç operasyonu çerçevesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın belirttiği üzere bu operasyonlarda Türkiye'ye yönelik saldırıları sınırı ötesinde karşılama ve yok etme niyeti olduğudur⁶⁰⁵. Esasında bu durum ön alıcı meşru savunmanın ifadesinin bir başka şeklidir.

Türkiye sınırlarının ötesinde başlayan güvenlik kaygılarıyla mücadelede en yakın askeri müttefikleriyle büyük görüş farklılıklarına sahip olduğunu Suriye iç savaşında anlamıştır. Bu sebeple Türkiye'nin ülke bütünlüğüne kasteden bütün tehditleri sınırlarının ötesinde yok etme hakkına sahip olmakla birlikte saygın bir devlet olduğunu uluslararası kamuoyuna da göstermek için de sınırlarının ötesinde harekâtlarda bulunmalıdır. Bu bağımsız politikalar kısa ve orta vadede Türkiye için ekonomik, siyasi ve askeri birçok meydan okumayı gündeme getirecek olsa da uzun vadede ulusal çıkarlar bu bağımsız politikaları gerekli kılmaktadır.

Türkiye güvenlik işbirliği konusunda en önemli partneri olan NATO ile de uzun vadede bir partnerlik yürütemeyecektir. Çünkü gerek Sovyet Birliğinin dağılmasından sonra NATO'nun hayali düşmanlar elde etmeye çalışması gerekse Rusya Ukrayna savaşında NATO'nun algıladığı tehditlerin Türkiye ile aynı olmadığı⁶⁰⁶ gözetildiğinde Türkiye'nin güvenliğini sağlamak için kendisinden başka çaresi olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

4. Bush Doktrini

4.1. 11 Eylül Saldırısı

11 Eylül saldırısının vahşetini anlamak için şu hususları belirtmek faydalı olacaktır. Öncelikle binlerce insan hayatını kaybederken bu can kayıpları saldırı sonrasında ortaya çıkan yangınlarda yanan ya da yanmaktan kurtulmak için kendini gökdelenden atan

⁶⁰⁵ Acer, s. 5.

⁶⁰⁶ Nazım Altıntaş ve Ersoy Önder, "Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Türkiye İçin Nükleer Güç Olma İhtiyacının Analizi", **Avrasya Dosyası**, Cilt:14, Sayı:2, 2024, s. 43.

insanlardı. Söz konusu terör saldırısı beklenmedik oluşuyla Pearl Harbor'u hatırlatsa da Pearl Harbor'da düşmanın kimliği ve yeri belliydi ve saldırı pasifik okyanusunun ortasında bir üste yapılmıştı. Oysa 11 Eylül'de saldırı Amerikan'ın kalbine kimliği ve yeri belirsiz kişiler tarafından yapılmıştı⁶⁰⁷. Tüm bu sürecin televizyonlardan naklen yayınlanması da vahşetin boyutunu ve sebep olduğu paniği arttırdı⁶⁰⁸.

Uçakların adeta silah olarak kullanılarak Amerikan'ın simge yapılarının vurulması teröristler için taktik bir başarıydı fakat uzun vadede stratejik olarak kazanan Amerika Birleşik Devletleri oldu⁶⁰⁹. Saldırı sebebiyle devasa Amerikan savaş makinesi harekete geçerek Amerikan dış politikasının ihtiyaçlarını karşıladı.

11 Eylül saldırısının Amerikan dış politikası ve güvenlik anlayışında iki temel değişikliğe sebep olduğu söylenebilir. Öncelikle Amerikan ulusal güvenlik stratejisi tamamen değişmiştir. İkinci olarak Amerika'nın soğuk savaştan sonra tek güç olma yolunda meşruiyet gerekçesi oluşmuştur. Amerika Birleşik Devletleri tüm barışçı yöntemleri tükettikten sonra Afganistan'a operasyon düzenlemiş ve 11 Eylül terör eylemlerini saldırı sayan 1368 ve 1371 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarına da dayanarak eylemini meşru savunma kapsamında gerekçelendirmiştir⁶¹⁰. Söz konusu terör saldırısına karşı Birleşmiş Milletler'in vermiş olduğu tepki bir terör saldırısına karşı verilen ilk tepki değildi. 1988 yılında gerçekleşen Lockerbie terör saldırısına karşı BM Güvenlik Konseyi 731 ve 748 sayılı kararları ile Libya'ya yaptırımlar uygulanmıştır. Fakat söz konusu kararların ardından herhangi bir askeri müdahale söz konusu olamamıştır⁶¹¹.

11 Eylül saldırıları Amerika Birleşik Devletleri'ne Irak müdahalesi için de bir meşruiyet sebebi meydana getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Irak operasyonu için üç temel gerekçeyi ileri sürmüştür. Bunlar: 1991 Körfez Krizi sonrasında alınmış BM Güvenlik Konseyi Kararları, önleyici meşru savunma ve insancıl müdahaleydi⁶¹².

11 Eylül saldırısını uluslararası hukukun temelleri açısından da okumakta fayda vardır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ulus devleti merkeze alan Vestfalya'ya dayalı

⁶⁰⁷ Türkkaya Ataov, "11 Eylül ve Sonrası", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 56, Sayı:4, 2001, ss. 179-180.

⁶⁰⁸ Işık Orçun Denemeç, "**Birleşmiş Milletler Düzeni, Terörizm ve Yabancı Terörist Savaşçıların Hukuki Statüsü**", Aristo Yayınları, İstanbul, s. 33.

⁶⁰⁹ Ataov, s. 179.

⁶¹⁰ Yaman, s. 115.

⁶¹¹ Awotoye, s. 37.

⁶¹² Yaman, s. 116.

uluslararası hukuk yenilikçi birçok meydan okuma ile karşı karşıya kalmıştı⁶¹³. Fakat 11 Eylül saldırılarının sebebiyet verdiği kaotik ortam güvenlik kaygıları temelinde güç merkezli Vestfalyan sistemin tekrar ivme kazanmasına sebebiyet vermiştir⁶¹⁴.

11 Eylül saldırıları teorik olarak Dünya ve Amerikan güvenlik algısında değişimler meydana getirirken hukuki olarak da önemini her zaman koruyan meşru savunma kavramına yeni bir boyut getirmiştir⁶¹⁵. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri söz konusu saldırıya karşı dört farklı gerekçe göstererek karşılık verebilirdi. Bunlardan birincisi Afganistan’da bulunan Kuzey İttifakının daveti, ikincisi Güvenlik Konseyinden kuvvet kullanımına yönelik karar alınması, üçüncü olarak insancıl müdahalede bulunulması ve son olarak da meşru savunmanın ileri sürülmesiydi. Bu seçenekler arasında meşru savunma ileri sürülerek devlet destekli terörizmde bu kapsamda değerlendirilmesi konuyu yeni bir boyuta taşımıştır⁶¹⁶.

11 Eylül saldırıları ile zirveye ulaşan terörle mücadele kapsamında eylemler olağan ceza muhakemesi süreçlerini de derinden etkilemiştir. Konu ceza hukuku ve insan hakları boyutuyla ön planda olsa da Amerika Birleşik Devletleri’nin uygulamaları İkinci Dünya Savaşı sırasında tedbir olarak Japon kökenli Amerikan vatandaşlarının tecrit edilmesini anımsatmaktadır⁶¹⁷. Öğretide bu yeni düşmana karşı denge arayışı olarak mücadele aracı “gerekli şeytan”(evil that is necessary) ifadesiyle dile getirilmiş, temel haklar ve özgürlüklere karşı daha sert bir tutumun gerekliliği belirtilmiştir⁶¹⁸.

Amerikan hükümeti için çalışan hukukçular 11 Eylül Saldırılarının oluşturduğu politik iklimi değerlendirerek Birleşmiş Milletler öncesinde de mevcut bulunan önleyici meşru savunma kavramının kapsamını genişleterek kuvvet kullanma kapsamında daha belirsiz bir anlam meydana getirmiş ve bunu Amerikan çıkarları için kullanılabilir hale getirmiştir⁶¹⁹.

⁶¹³ Gökhan Bacık, “Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:10, 2006, s. 62.

⁶¹⁴ Bacık, s. 77.

⁶¹⁵ Colonos, s. 210.

⁶¹⁶ Michael Byers, “Letting the Exception Prove the Rule”, **International Affairs**, Cilt:17, Sayı:1, 2003, ss. 9-10.

⁶¹⁷ Dan Squires, “Terrorism and Pre-Emptive Civil Processes”, **The International Journal of Human Rights**, Cilt:20, Sayı:5, 2016, s.697.

⁶¹⁸ Squires, s. 689.

⁶¹⁹ Byers, s. 16.

4.2.Devlet Destekli Terörizm ve Haydut Devlet Kavramı⁶²⁰

Devlet terörizmi alternatif bir dış politika aracı olarak 1970 ve 1980’li yıllarda etkin olarak kullanılmıştır. Hedef alınan ülkede üçüncü kişi devlet dışı aktörlerle hedef ülkede istikrarsızlık, korku ve panik yaratmak olarak ifade edilen devlet terörü düşük maliyet ile hedef devletin siyasi iradesine istenen unsurları benimsetmeyi amaçlar⁶²¹.

Devletler açısından daha az maliyet unsurunun yanında gizli kalarak eylemden kaynaklanacak herhangi bir hukuki sorumluluktan da kurtulmak devletleri terörizmi dış politika aracı olarak kullanmaya teşvik eden bir başka etkidir⁶²².

Egemen bir devletin imkânlarından yararlanabilen bir terör örgütünün meydana getirebileceği zararları hesap etmek kolay olmasa da tahmin etmek çok zor değildir. Günümüz Dünya Barışı için en önemli tehlikelerden biri olan terörizm önlenemediği takdirde soykırım, insanlığa karşı suç hatta BM Şartı’nın amaçlarını ortadan kaldıracabilecek etkilere sebep olabilir⁶²³.

Günümüzde devlet terörizmini en etkin şekilde kullanan devlet olarak İran’ı örnek vermek mümkündür. İran dış politikada çok hırslı bir tutum sergilemektedir. Bu tutum rejimin ayakta kalması ve iç politikada birliği sağlamak için anahtar rol üstlenmektedir. Fakat bu dış politika hedefleri ve bu yöndeki yöntemler İran’ı uluslararası hukuk bağlamında oldukça zor bir duruma da sokmaktadır.

1979 yılında İran’da Şah’ın devrilmesiyle sonuçlanan halk hareketinde Amerikan Elçiliğinde 52 rehinenin 444 gün boyunca alıkonması İran rejiminin terör eylemlerini kullanmaya başlayacağını açık ifadesi olmuştur. İran’ın kullandığı terör örgütlerinden en bilineni Hamas ve Hizbullah’tır. Her iki örgütte görev sahaları farklı olsa da İran’ın dış politikasına hizmet etme ortak paydasında buluşmaktadır. Hizbullah Lübnan

⁶²⁰ Kavramla ilgili ayrıntılı bilgi aşağıdadır fakat kısaca haydut devleti tanımlamak gerekirse haydut devlet İngilizce *rogue state* ifadesinin karşılığıdır. Haydut devletler, uluslararası terörizme destek verilmesi, insan haklarını istismarları ya da kitle imha silahları elde edilmesine yönelik eylemler gerçekleştiren ve uluslararası hukuk normlarını ihlal eden devletlere verilen isimdir. Bkz. Paul D. Hoyt, ““Rogue States” and International Relations Theory”, **Journal of Conflict Studies**, Cilt:20, S:2, 2000, ss. 68-79.

⁶²¹ Fatih Tümlü, “Devlet Destekli Uluslararası Terörizm:İran ve PKK Terör Örgütü İlişkisi”, **Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2022, s. 259.

⁶²² Tümlü, s. 261.

⁶²³ Tobiloba O. Awotoye, “State Responsibility as a Panacea to International Terrorism”, **Humanities and Social Sciences**, Cilt:1, Sayı:1, 2013, s. 29.

içerisinde aktif iken Hamas ise Filistin topraklarında etkin olup İsrail ile aktif bir savaş yürütmektedir⁶²⁴.

Hizbullah ve Hamas'ın eylemleri İran'a hizmet etmektedir⁶²⁵. İran'ın bu rejim ihraç etme politikası ise bölgede kargaşayı artırmaktan başka bir sonuç üretmemektedir. Günümüz dünyasında gerek refah odaklı gerekse insan hakları odaklı bir uluslararası bölgesel sistemin İran rejiminin değerleriyle mümkün olmadığı ortadadır. Bunu gören İran ise tek çözüm yolu olarak dini temelde militarist yapıları ve politikaları kullanmaya devam etmektedir ki bu durum Orta Doğu'da Türkiye için de bir tehdit oluşturmaktadır.

İran terör kartını imkân dâhilinde her zaman kullanmış ve bundan çekinmemiştir. Özellikle PKK'nın kuruluş sürecinden başlayarak uzun yıllar boyunca Türkiye'ye karşı da PKK kartını oynamıştır. İran'ın PKK'yı terör örgütü olarak 2004 yılında tanıması⁶²⁶ esasında PKK'yı siyasi bir araç olarak gördüğünün örtülü ispatıdır.

İran gibi terör örgütlerini kullanan bir devletin başta Suriye krizi olmak üzere aynı zamanda Azerbaycan ile Türkiye'nin ortak başarılarına karşı hamle olarak Türkiye'nin elini zayıflatmak amacıyla PKK terör örgütüne tekrardan başvurması kuvvetli bir ihtimal olduğundan devlet dışı aktörlerin eylemlerinin devletlere atıf edilebilmesi sorunu Türkiye için de önemli bir sorudur⁶²⁷.

4.2.1. Haydut Devlet Kavramı

Haydut devlet, İngilizce *rogue state ifadesinin karşılığıdır.*

Haydut devlet olarak niteleme yapılabilmesi için öğretilerde farklı kriterler ortaya atılmıştır. Bunlar insan haklarının ihlal edilmesi ve aşırı baskıcı yönetim anlayışı, başta terörizme destek verilmesi yoluyla güvenlik tehdidi oluşturulması, uluslararası hukukun göz ardı edilmesi ya da bölgesel istikrarsızlık yaratılması olarak ifade edilebilir.

İnsan haklarını sistematik olarak ihlal eden ve vatandaşlarına sivil özgürlükler vermekten kaçınan, bireylere makul ekonomik fırsatlar tanımayan devletler aşırı baskıcı olarak adlandırılır. Bu baskıcılık unsuruyla beraber kitle imha silahları elde etmeye

⁶²⁴ Nathaniel F. Manni, "Iran's Proxies: State Sponsored Terrorism in the Middle East", **Global Security Studies**, Cilt:3, Sayı:3, 2012, s. 36.

⁶²⁵ Manni, s. 43.

⁶²⁶ Özhan Hancılar, **PKK Terörizmi ve Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, (Tez) s. 55.

⁶²⁷ Tümülü, s. 284.

alışan ya da bu silahlarla bölgesel ya da küresel barışı açıkça saldırgan bir şekilde tehdit eden devletler haydut devlet olarak adlandırılır. Haydut devletlerin saldırgan eylemleri sadece kuvvet kullanma kapsamında değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda uluslararası narkotik şebekelerine, kara para aklama mekanizmalarına ev sahipliği yapılması da uluslararası sistem açısından saldırganlık olarak kabul edilir⁶²⁸.

Haydut devlet kavramının kriterleri ortaya konulurken siyasetin gölgesinden kurtulmak kolay değildir. Örneğin bir İngiliz gazetesinde Türkiye'nin bir haydut devlet olma riski taşıdığı ve bunun da ötesine geçilerek Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın haydut başkan olduğu ifade edilmiřtir⁶²⁹. Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında yapılan nitelemeye katılmak mümkün değildir çünkü haydut devlet kavramı demokratik değerlerle ilişkili olsa da sadece buna bağlı değildir. Keza NATO yesi olarak Dünya'nın birçok noktasında barışa katkı sağlayan bir devlet için bu nitelemeyi yapmak esasında kavramın siyasi olarak istismara ne kadar açık olduğunu göstermektedir.

Öğretide de belirtildiği gibi haydut devlet tanımlaması bir tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Bazı ülkelerin haydut devlet olarak tanımlanması bu ülkeleri uluslararası güvenlik için bir tehdit olarak göstermenin bir yoludur. Bu durumda dışlanan devletler uluslararası hukukun ve uluslararası ilişkilerin bir aktörü olarak olmaktan çok dışlanmış ülkeler haline gelecektir. Bunun sonucunda da uluslararası hukuk kapsayıcı ve uzlaştırmacı olmaktan uzaklaşıp uluslararası sisteme dahil olmuş güçlü devletlerin hukuku olacaktır⁶³⁰. Bu durum özellikle dekolonizasyon sürecinden sonra bağımsızlığına kavuşan ve modern ulus devlet olma yolunda daha çok mesafesi olan ülkeler için çok daha ağır sonuçlar meydana getirecektir⁶³¹.

Haydut devletlerin uluslararası hukuka uymama eğilimleri, güvenlik tehdidi yaratmaları dikkate alındığında Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğindeki küresel sistemde nasıl hayatta kalabiliyorlar sorusu da önem kazanmaktadır. Haydut devletleri esasında Amerikan liderliğine meydan okuma potansiyeli olan devletlerden bağımsız dşnmek mümkün değildir. Rusya ve in gibi devletler jeopolitik sahasında yaptıkları hamleler

⁶²⁸ Robert Rotberg, "The Threat from Rogue States." **The Boston Globe**, 2004.

⁶²⁹ Robert Ellis, "Turkey has become a rogue state - and even Erdogan must face up to the fact", **The Independent**, 2016., (<https://www.independent.co.uk/voices/turkey-has-become-a-rogue-state-and-even-erdogan-must-face-up-to-the-fact-a6909196.html>), (E.T. 6.9.2025).

⁶³⁰ Atahan Demirkol, "Uluslararası Hukukun  Yüzü: Eleştirel Bir Yaklaşım", **TAAD**, Sayı: 54, 2023, s. 61.

⁶³¹ şeyda Gdek Gölçek, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Postkolonyal Yapı-Sökümü", **İzmir İktisat Dergisi**, Cilt:37, Sayı:2, 2022, s. 301.

ile Amerika Birleşik Devletlerinden tavizler almaktadırlar. Örneğin Rusya ya da Çin gibi ileri düzey balistik füze teknolojisine sahip devletlerin Kuzey Kore'ye verecekleri teknik yardım ihtimali dahi Amerika Birleşik Devletleri'ni çok zor bir pozisyonda bırakacaktır⁶³². Bir başka deyişle günümüz küresel sisteminde baskın güç olan Amerika Birleşik Devletleri'nin tutumu haydut devlet tanımını şekillendirmektedir.

Haydut devletlerle mücadele etmek için ön alıcı müdahale kavramını kullanmak esasında bir faydaya da sahiptir. Söz konusu doktrinin dile getirilmesi Amerika Birleşik Devletleri'nin ciddiyetini ortaya koyarak zaruret halinde başvurulduğunda beklenen tehlikenin daha düşük bir seviyede kalmasını sağlayabilir. Fakat doktrinin başkaca devletler tarafından benimsenmesi hukuka aykırı kuvvet kullanımları için bahane teşkil edebilir⁶³³.

Haydut devlet tanımının yapılmasında politik gerekçeler hukuki gerekçeleri gölgede bırakabilmektedir. İsrail'in Irak'ta bulunan Osirak nükleer reaktörünü vurması ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı nükleer silah elde etme çabasında olduğu için işgal etmesi akıllara nükleer silahlara sahip olmanın haydut devlet olarak nitelendirilmek için yeterli olup olamayacağını getirmektedir. Öğretide ve de Adalet Divanı'nın tavsiye kararında da belirttiği üzere nükleer silahlara sahip olmak hukuka aykırı değildir⁶³⁴. Bu durumda hukuka aykırı bir eylem gerçekleştirmeyen bir devletin de haydut devlet olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

Öğretide BM Anlaşmasının meşru savunma için silahlı bir saldırıyı koşul olarak saymasının sonucu olarak silahlı saldırı gerçekleşmeden gerçekleştirilecek meşru savunma eylemlerinin açıkça hukuka aykırı olacağı belirtilmiş⁶³⁵ olsa da bu görüşe katılmak mümkün değildir. Çünkü bir yasak hükmünün egemen devletler için mümkün olabilmesi için açıkça belirtilmiş olması gerekir. Caroline olayı da gözetildiğinde açıkça bu yasaktan bahsetmek mümkün değildir.

Haydut devlet tanımının hukuki olmadığı barizdir. Fakat her ne kadar politik bir içeriğe sahip olsa da bazı haydut devletlerin uluslararası güvenlik için tehlike arz etmediği

⁶³² Thomas H. Henriksen, "The Rise and Decline of Rogue States", **Journal of International Affairs**, Cilt:65, Sayı:2, 2001, s. 369.

⁶³³ Michael E. O'Hanson ve Susan E. Rice, James B. Steinberg, "The New National Security Strategy and Preemption", **The Brookings Institution Policy Brief**, Sayı:113, 2002, s. 2.

⁶³⁴ Mary Ellen O'Connell, "The Myth of Preemptive Self-Defense", **The American Society of International Law**, 2002, s. 11.

⁶³⁵ Ian Hurd, "The Permissive Power of the Ban on War", **European Journal of International Security**, Cilt:2, Sayı:1, 2017, s. 9.

söylenemez. Bu sebeple silahlı saldırı olmadan meşru savunma kapsamında eyleme geçilemeyeceğini söylemek günümüz hukuki ve politik sorunlarına cevap vermekten uzaktır. Meşru savunmanın savaşları haklı çıkarmak için kullanılan en yaygın gerekçe olduğu⁶³⁶ akılda tutularak meseleyi reddetmektense derinlemesine incelemek gerçekçi çözüm arayışı için kritik bir önem arz edecektir⁶³⁷.

Haydut devletin tanımı ilişkin kriter olarak bazı hukuki kriterler ortaya konabilir. Liberal hukuk düzeninde menfaati olmayan, saldırı eylemlerini uluslararası hukuka uygun olarak açıklamaya çalışmayan ve bu saldırı eylemlerini çıkar-güç odağında değerlendiren, mevcut uluslararası hukuktan kaynaklı statüden faydalanamayan İran, Kuzey Kore gibi devletlerin haydut devlet olarak adlandırılmaya daha yakın olduğu belirtilebilir⁶³⁸.

4.1.2. Devletlerin Eylemlerinin Devlet Dışı Aktörlere Atfedilmesi

Bir devletin devlet dışı aktöre karşı gerçekleştirdiği eylemlerin uluslararası hukuktaki geleneksel meşru savunmaya uygun olabilmesi için devlet dışı aktörlerin eylemlerinin söz konusu devlet dışı aktöre atfedilebilmesi gerekmektedir. Söz konusu atfın yapılabilmesi için iki temel kıstas mevcut olup bunlar Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua kararında⁶³⁹ ve EYUCM'nin Tadic kararında⁶⁴⁰ ortaya konulmuştur⁶⁴¹.

11 Eylül saldırılarından dolayı Afganistan'a karşı girişilen operasyonlarda El-Kaide'nin eylemlerinin Afganistan'a atfedilmesi durumunda Afganistan'a karşı gerçekleştirilecek kuvvet kullanma eylemleri uluslararası hukuka uygun olacaktır. Ayrıca üçüncü kişi devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru savunma kapsamında kuvvet kullanımı ayrı bir hukuki mesele olacaktır.

Afganistan'ın sorumluluğunun benimsenmesi açısından El-Kaide lideri Usame bin Ladin'in Afganistan'da bulunması gibi terör örgütü liderlerinin de Suriye ve Irak'ta bulunuyor olması meseleyi Türkiye için de önemli kılmaktadır⁶⁴².

⁶³⁶ Hurd, s. 11.

⁶³⁷ Rockefeller, s. 147.

⁶³⁸ Thomas M. Nichols, "Just War, Not Prevention", *Ethics & International Affairs*, Cilt:17, Sayı:1, 2003, s. 29.

⁶³⁹ Nikaragua Davası (Nikaragua v. ABD), Esas, Hüküm, I.C.J. Reports 1986, s. 55.

⁶⁴⁰ Mahkeme bir grubun sadece donatılıp finansal destek verilmesini değil askeri aktivitelerin koordine edilmesi ve genel planların yapılması şeklinde de eylemlerinin devlete isnat edilebileceğini belirtmiştir. Bkz. Tadić Davası, ICTY Temyiz Dairesi, 15 Temmuz 1999, Case No. IT-94-1-A, s. 56.

⁶⁴¹ Hancılar, Tez, s. 192.

⁶⁴² Hancılar, Tez, s. 193.

Devlet dışı aktörlerin eylemlerinin sonucunda kuvvet kullanımına başvurulmasında unutulmaması gereken bir konu ise uluslararası hukuka uygun kuvvet kullanımının bir cezalandırma aracı ya da zararlar karşılığı gibi bir adalet arayışı olmadığıdır⁶⁴³. Bu sebeple devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı gerçekleştirilecek kuvvet kullanma eylemlerinde ilgili devletin egemenliğine ve uluslararası hukuktan doğan haklarına azami saygı gösterilmelidir. Unutulmamalıdır ki BM Anlaşmasının kaleme alındığı dönemde kuvvet kullanma yasağına getirilen istisnalar devletlerarasında meydana gelebilecek hukuka aykırılıklar içindi. Bu sebeple devlet dışı aktörlerin eylemleri değerlendirilirken bu durum göz ardı edilmemelidir⁶⁴⁴.

4.1.2.2.1. Hukuki Niteliği

Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi⁶⁴⁵, Nuremberg⁶⁴⁶ ve Tokyo Mahkemeleri⁶⁴⁷ örnek alınarak oluşturulmuş bir mahkeme olup ad hoc niteliktedir. Her ne kadar Nuremberg ve Tokyo mahkemeleri esas alınmış olsa da insanlık tarihinde uluslararası hukuka uygun olarak bireysel cezai sorumluluğun tespit edilmesine yönelik ilk mahkeme denebilir. Çünkü Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi uluslararası toplumun tamamı adına BM Anlaşmasının VII. Bölümü kapsamında teşekkül etmiştir⁶⁴⁸. Her ne kadar ad hoc mahkemeler doğal hakim ilkesi ya da kanunilik ilkesi bakımından eleştirilere açık olsa da Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi, Uluslararası Ceza Mahkemesine giden süreçte önemli bir adım teşkil etmiştir.

Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesinin kuruluşuna ilişkin itiraz döneminde dile getirilmiştir. Buna göre BM Anlaşmasının Güvenlik Konseyine herhangi bir yargılama ya da yasama faaliyeti yetkisi tanımadığı ileri sürülmüştür. Yargılama yetkisinin egemenliğin bir unsuru olduğundan bahisle Mahkemenin hukuka uygun kabul edilebilmesi için bir anlaşmanın gerekli olduğu ifade edilmiştir⁶⁴⁹.

⁶⁴³ Terry D. Gill ve Kinga Tibori- Szabo, “Twelve Key Questions on Self-Defense against Non-State Actors”, **International Law Studies**, Cilt:95, 2019, s. 503.

⁶⁴⁴ Gill ve Szabo, 2019.

⁶⁴⁵ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu, S Res. 827, UN Doc. S/RES/827 (25 Mayıs 1993).

⁶⁴⁶ Avrupa Mihver Devletlerinin Başlıca Savaş Suçlularının Kovuşturulması ve Cezalandırılmasına İlişkin Anlaşma (Londra Anlaşması), 8 Ağustos 1945, 82 UNTS 279.

⁶⁴⁷ Tokyo Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi (IMTFE) Statüsü, 19 Ocak 1946, General MacArthur Special Proclamation.

⁶⁴⁸ Aksar, Uluslararası Hukuk II, s. 244.

⁶⁴⁹ Tadić Davası, ICTY Temyiz Dairesi, Yetkiye İtiraza İlişkin Karar, 2 Ekim 1995, Case No. IT-94-1-AR72.; Tezcan ve diğerleri, s. 337., Faruk Turhan, “Eski Yugoslavya Topraklarında İşlenen Suçların

Gerek uluslararası hukuk literatüründe gerekse EYUCM Temyiz mahkemesi EYUCM’ni uluslararası hukuka uygun kabul etmektedir. Tadic davasında yapılan yetki itirazı EYUCM Temyiz mahkemesi tarafından reddedilmiş olup söz konusu itiraz Milosevic tarafından da dile getirilmiş fakat kabul görmemiştir⁶⁵⁰.

Tadic kararı insancıl hukukun gelişimi konusunda önemli hususları tespit etmiştir. Özellikle uluslararası silahlı çatışma ve iç silahlı çatışma ayrımı ve bunlara bağlanan sonuçlar önem arz etmektedir. Bir diğer önem arz eden husus ise çalışma konumuzla da ilgili olan devlet ve bireyin sorumluluğunu belirlemedeki ayrımıdır⁶⁵¹.

Devlet dışı aktörlerin sorumluluğunun belirlenmesi ve bu aktörlerin eylemlerinin devletlere atfedilmesi hususunda EYUCM Temyiz mahkemesi genel kontrol kriterini uygulamıştır. Yukarıda da açıklandığı üzere UAD ise etkin kontrol⁶⁵² testini uygulamıştır. Etkin kontrol testi, genel kontrol testine göre daha *stricto sensu* kriterlere sahiptir. Genel kontrol testi ile silahlı grupların eğitilmesi, finansal ya da lojistik destek verilmesi yanı sıra askeri hedeflerin ve icra edilecek operasyonların tespit edilmesini de içerir⁶⁵³.

4.2.2.2.1. Devletlerin Sorumluluğu Bakımından Devlet Dışı Aktörlerin Eylemleri

Devletler uluslararası hukukun tanıdığı hak ve menfaatlerden yararlanırken aynı zamanda bazı yükümlülükleri de yerine getirmek durumundadır.

Bir devletin ülkesinde bulunan terör gruplarının eylemleri eğer konak devlete atfedilebilirse klasik anlamda meşru savunma hükümleri uygulanabilir çünkü ortada haksız bir saldırı vardır. Günümüzde çözüme kavuşturulması gereken durum terör gruplarının eylemlerinin devlete atfedilemediğinde konak devletin bir sorumluluğunun olup olmayacağı ve bu çerçevede meşru savunma hükümlerinin geniş yorumlanmasıdır⁶⁵⁴.

Devlet dışı aktörlerin eylemlerinin haksız saldırı oluşturup oluşturmayacağı ayrı bir tartışma konusu olup bu soru kendi içerisinde birçok zor soruyu da içermektedir.

Yargılanmasına İlişkin BM Milletlerarası Ceza Mahkemesi”, Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, **Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını**, 2000, s. 339.

⁶⁵⁰ Tezcan ve diğerleri, s. 339.

⁶⁵¹ Şeyma Nur Demiray, “Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Tadić Davası Kararı İncelemesi”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2024, s. 113.

⁶⁵² Tadić Davası, ICTY Temyiz Dairesi, 15 Temmuz 1999, Case No. IT-94-1-A, s. 56.

⁶⁵³ Demiray, s. 109.

⁶⁵⁴ Erkiner, s. 296.

Özellikle teröristlerin ya da nükleer silah elde etmek isteyen devletlerin yakın tehdit oluşturup oluşturmayacağı sorularını cevaplamak oldukça zordur⁶⁵⁵.

Bir devletin ülkesinde bulunan terör gruplarına fiili destek vermesi, göz yumması, terör gruplarının eylemlerini engellemekten aciz olması bir başka deyişle ihmali ya da icrai surette hareket etmesi sorumluluğunun doğması için yeterlidir⁶⁵⁶.

Bir devletin ülkesinde bulunan terör gruplarının icrai ya da ihmali surette bulunması önem arz etmemektedir. Söz konusu grupların ülke topraklarında bulunması ve bir başka devletin egemenlik sahasında eylem gerçekleştirmesi uluslararası sorumluluğun doğması için yeterlidir. Konak devletin kusurunun bulunması sorumluluğun doğması için bir koşul değildir⁶⁵⁷.

4.3. Bush Doktrini ve Ön alıcı Müdahale Kavramı

Ön alıcı meşru savunma kavramının öğretilde farklı isimlerle incelendiği yukarıda belirtilmişti. Bush doktrini de bu konuda bir istisna teşkil etmemektedir.

Bush doktrini öğretilde genellikle tehditleri yok etme unsuruyla anılsa da esasında ulusal güvenlik politikasını çok daha geniş ele alan bir metindir. Doktrin sadece düşmanı yerinde fırsat vermeden yok etmeyi değil aynı zamanda nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, füze savunmaları gibi başkaca önlemlerden de bahsetmektedir⁶⁵⁸. Söz konusu metinde esasında dar anlamda yorumlanan bir ön alıcı müdahale kavramı kullanılsaydı hukuki olarak daha çok kabul gören bir metin elde edilebilirdi. Bunun yerine önleyici meşru savunma tercih edilmiştir⁶⁵⁹.

Ulusal güvenlik bir devletin kendi ya da vatandaşlarının güvenliğini kurumsal yapısını ve ekonomik çıkarlarını koruması demek iken bu kavrama çok yakın olan ulusal çıkar kavramı ise bir ulusun değer ve çıkarlarının korunmasını amaçlar⁶⁶⁰. Bush doktrinine getirilebilecek eleştirilerden bir tanesi de metnin ulusal güvenlik adı altında ulusal çıkarları hedeflediğidir.

⁶⁵⁵ Wood, s. 357.

⁶⁵⁶ Hakkı Hakan Erkiner, “Uluslararası Terörizme Karşı Meşrû Müdâfaa”, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 167.

⁶⁵⁷ Erkiner, s. 189.

⁶⁵⁸ O’Hanson ve diğerleri, s. 3.

⁶⁵⁹ O’Hanson ve diğerleri, s. 4.

⁶⁶⁰ Hasan Selçuk Köni, “Amerikan Ulusal Çıkarları ve Türkiye-ABD İlişkileri”, **Dünden Bugüne Türkiye-ABD İlişkileri**, (Ed. Hasan Selçuk Köni ve Yıldırım Deniz), Nobel Yayınları, Ankara, 2023, s. 3.

Irak müdahalesinde Bush yönetimi ön alıcı meşru savunma ifadesini tercih etmiş olsa da öğretilerde bu müdahalenin önleyici meşru savunma olduğu belirtilmiştir. Çünkü Irak müdahalesi ile spesifik ve yakın bir tehditten ziyade kitle imha silahlarından kaynaklanan genel bir tehlikenin önlenmesi amaçlanmıştır⁶⁶¹.

Bush doktrini ile ön alıcı müdahale kavramına farklı bir anlam yüklenmiştir. Söz konusu farklılık kavramın daha spesifik bir durum için kullanılmasını ifade etmektedir. Ön alıcı meşru savunma konsepti uluslararası hukuka uymayan ya da benzeri kriminal faaliyetlere göz yuman başarısız olan ya da olma yolunda ilerleyen devletler ile haydut devletlere karşı uygulanacak şekilde açıklanmıştır⁶⁶². Bush doktrini ile geleneksel olarak beklenen(anticipatory) bir saldırıya karşı gerçekleşecek ön alıcı (pre-empt) müdahale önleyici eylem olarak (preventive action) olarak kabul edilebilecekken günümüzde bu geleneksel ayırım kaybolmaya başlamıştır⁶⁶³.

Bush doktrini esasında Amerikan muhafazakârlarının demokratik barış teorisini uygulama aracıdır. Demokratik barış teorisine göre, istikrarlı bir düzenin varlığı liberal demokrasilerin işleyişine bağlıdır. Terörizme destek sağlayan zayıf devletlerde meydana gelebilecek rejim değişiklikleri ulusal demokrasileri olumsuz etkileyecek ve bu etki uluslararası düzene yansımaktır. Bush doktrini saldırgan bir şekilde ulusal demokrasileri koruma doktrindir⁶⁶⁴.

Öğretilerde 11 Eylül saldırılarının demokratik devletlerin stratejik sorumluluklarını değiştirdiği de ifade edilmiştir. Soğuk Savaş döneminin çevreleme politikasının yerini alabilecek terörle mücadele stratejilerinin önemi bu saldırılar sonucunda iyice anlaşılmıştır⁶⁶⁵. Şüphesiz ki Soğuk Savaş döneminde de kitle imha silahları tarafların cephanesinde bulunmaktaydı fakat her ne kadar büyük bir mücadele söz konusu olsa da taraflar diplomasi yoluna başvurabilecek devletlerdi. Fakat bu silahların bir terör örgütünün elinde olması ihtimali ön alıcı vuruş gibi öğretilerin değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

⁶⁶¹ Sapiro, s. 599.

⁶⁶² Chainoglou, s. 68.

⁶⁶³ Chainoglu, s. 74.

⁶⁶⁴ Ağır, s. 72.

⁶⁶⁵ Wedgwood, Ruth, "The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self-Defense", *The American Journal of International Law*, Cilt:97, Sayı:3, 2003, s. 582.; Antony J. Blinken, "From Preemption to Engagement", *Survival*, Cilt:45, Sayı: 4, 2003, s. 34.

Bush doktrini esasında küresel düzende büyük bir değişimi de ifade etmektedir. Sovyetler Birliğinin dağılmasında sonra tek kutuplu dünyada tek süper güç olarak kalan Amerika Birleşik Devletleri, hegemon gücünü salt askeri güce dayandırmamaktaydı. Aksine diğer devletler için askeri harcamalar yerine ekonomik kalkınma harcamaları yapabilecek bir düzen kurmaya eğilimindeydi. Serbest piyasa ekonomisi, demokrasi ve küreselleşme temeline dayanan bu düzende yaratılan ortak değerler de gözetildiğinde Amerika Birleşik Devletleri caydırıcılık ve çevreleme stratejileri üzerine güvenliğini kurgulamaktaydı⁶⁶⁶. Bush doktrini ile Amerikan hegemonyası barışçıl görünümünden “zorba” bir görünüme geçmiştir.

Devletlerin BM Anlaşması kapsamında kalıp da kuvvet kullanma çabaları yeni değildir. 1945 yılından günümüze devletler kuvvet kullanma eylemlerini BM Anlaşmasının sözde açıklarına dayandırmaya çalışmışlardır. Devletler kuvvet kullanma eylemlerinin diğer devletin ülkesel bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına ya da BM Anlaşmasının amaçlarına aykırı olmadığını ifade etmişlerdir. Keza insancıl müdahale, halkların kendi kaderini tayin hakkı, demokratik rejimlerin tesisi gibi sebepler kuvvet kullanımının meşruiyeti için gerekçe olarak ileri sürülmüştür. Günümüzde kabul görmese de Sovyetler Birliği döneminde sosyalizmin korunması da kuvvet kullanma eylemlerinin meşrulaştırılması için gerekçe olarak gösterilmiştir⁶⁶⁷.

Amerika Birleşik Devletleri’nin 2002 senesi Ulusal Güvenlik Belgesi’nin⁶⁶⁸ ilk cümlesi, özgürlük ve totalitarizm arasındaki mücadelenin 20’nci yüzyılda özgürlüğü savunan güçler lehine kazanıldığını ve ulusal başarı için özgürlük, demokrasi, serbest girişim üzerine inşa edilecek bir modelin tek çözüm olduğunu belirtir. Söz konusu ifadeler “tarihin sonu” tezini andırmaktadır. Bir başka deyişle Bush yönetiminde Amerika Birleşik Devletleri tarihin sonunun geldiği varsayımına dayanmakta ve Batı demokrasilerinin yaygınlaştırılmasına yönelik bir görev bilinci ortaya koymaktadır.⁶⁶⁹

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte çokça tartışılmaya başlanan geleneksel anlamdaki egemenlik, diplomasi ve dış politika gibi kavramlar⁶⁷⁰ Amerika’nın askeri

⁶⁶⁶ Ağır, s. 75.

⁶⁶⁷ Bordelon, ss. 111-112.

⁶⁶⁸ <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>, (E.T. 29.7.2025).

⁶⁶⁹ Ağır, s. 80.

⁶⁷⁰ Marti Koskeniemi, “Miserable Comforters: International Relations as New Natural Law”, **European Journal of International Relations**, Cilt:15, Sayı:3, 2009, s. 405.

gücünü tekrar etkin şekilde kullanmaya başlamasıyla geleneksel yorumlarına doğru bir eğilim göstermiştir.

Bush doktrini temelde birbiriyle bağlantılı iki noktaya dayanmaktadır. Birinci olarak Amerika Birleşik Devletleri ön alıcı meşru savunma hükümlerini teröristlere, teröre destek veren ülkelere ya da kitle imha silahı elde etmeye çalışan haydut devletlere karşı kullanacağını belirtmektedir. İkinci olarak ise Amerika Birleşik Devletleri terörizmi seçenler ile bunlara destek verenler arasında ayırım gözetmemektedir⁶⁷¹.

Bush Doktrini ön alıcı meşru savunma için hukuki olarak denetlenebilir kriterler ortaya koymadığından yoğun eleştirilere uğramıştır. Fakat unutulmamalıdır ki ön alıcı meşru savunma kavramı Bush doktrininden daha geniş bir anlamı ifade eder. Bu sebeple Bush doktrini eleştirerek ön alıcı meşru savunmanın hukuka aykırılığını iddia etmektense bu Doktrinin eleştiriye açık yönlerini geliştirmek hukuk öğretisine daha büyük bir katkı sağlayacaktır.

Bush doktrinini ölçülülük ilkesi⁶⁷² bakımından sert eleştirilere tabii tutmak mümkündür. Ölçülülük temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması bakımından araç ve amaç arasındaki dengeyi belirler. Ölçülülük orantılılık, elverişlilik ve gereklilik kriterlerinin birleşiminden meydana gelmektedir⁶⁷³. Bush doktrininin öngördüğü sonuçlar insan hakları hukuku bakımından ölçülülük ilkesiyle ciddi bir uyum sorunu göstermektedir.

Bush doktrini Amerika Birleşik Devletleri'nin kuvvet kullanma eylemlerini meşrulaştırma aracı olarak ileri sürüldü. İki dönem Obama yönetiminde Amerika en azından politik söylemlerinde Bush dönemi kadar sert olmasa da Obama döneminde de özellikle terörle mücadele kapsamında operasyonlar gerçekleştirildi. Fakat Obama söylemlerini politik, siyasi ve ahlaki argümanların birleşimi olarak sunmayı başararak⁶⁷⁴ Bush dönemine göre çok farklı bir görünüm ortaya koydu.

⁶⁷¹ Peter Dombrowski ve Rodger A. Payne, "Global Debate and the Limits of the Bush Doctrine", *International Studies Perspectives*, Cilt:4, Sayı:4, 2003, s.397.

⁶⁷² Ölçülülük ilkesi hukukun farklı alanlarında da kullanıldığı gibi uluslararası hukukta aynı zamanda deniz hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında demografik ve ekonomik verilerinin de dikkate alınmasını gerektiğini ifade eder. Bkz. Süleyman Dost, "Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı:12, 2018, s. 364.

⁶⁷³ Yüksel Metin, "Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2017, s. 7.

⁶⁷⁴ Boyle, s. 79.

Bush Doktrini eleştiriye açık birçok yönü olmasına rağmen bazı haklı korkuları da yansıtmaktadır. Kuzey Kore'nin kasıtlı olarak Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasını ihlal etmesi ve bunu açıkça ifade etmesi hatta daha da ileri giderek Amerika ile yürüttüğü görüşmelerde nükleer materyalleri uygun teklif verene satabileceğini ifade etmesi Bush Doktrini'nin ifade ettiği “rogue” haydut devlet kavramının gerçeklikten tam anlamıyla uzak olmadığını ortaya koymaktadır⁶⁷⁵.

Bush doktrinine getirilebilecek kavramsal eleştirilerden biri de ön alıcı meşru savunmanın önleyici meşru savunma olarak karakterize edilme çabasıdır⁶⁷⁶. Esasında pratik bakımdan bu kavramsal ayrım çok büyük bir farklılıklar meydana getirmeyecektir. Çünkü ön alıcı ya da önleyici meşru savunma nitelikleri itibariyle gerçekleşme ihtimali olan saldırı açısından kesinlik arz etmezler. Devletlerin eylemlerinin hangi boyuta ulaştığında saldırının gerçekleşme ihtimalinin olduğunu tespit etmek oldukça zordur. Siyasi amaçlar doğrultusunda devletler uzun vadede amaçlarını ustaca gizleyebilir ya da aldatmaya başvurabilir⁶⁷⁷.

Esasında çalışmamızın konusunu oluşturmaya da nükleer silahların elde edilmesine müsaade edilmesinin de etik yönüne değinmekte fayda vardır. Günümüz uluslararası hukuk kurallarına göre nükleer silahları elde edilmesi uluslararası hukuka aykırı değildir⁶⁷⁸. Böyle bir durumda birçok devlet de egemen olarak bu silahları elde etmeye çalışacaktır. Fakat nükleer silahlara zaten sahip olan bir devletin başka devletlere bu silahları elde etmemesi yönündeki çağrısı etkili olmayacaktır. Sahip olduğu nükleer silahlara sahip olmaya çalıştığından bahisle bir başka devlete yönelik ön alıcı meşru savunma ya da herhangi başka bir yaptırımın uygulamaya çalışılması da etik yönden bir tezat oluşturmaktadır.

Bush Doktrininde mevcut olan en önemli sorun yakın tehdit kavramının tanımlanmamış ve hukuki denetime elverişli bir şekilde ortaya konmamış olmasıdır⁶⁷⁹. Buna göre dost olmayan bir ülkenin kitle imha silahlarına sahip olmaya çalışması yakın bir tehdidi oluşturup oluşturmayacağı sorusu gibi büyük belirsizlikler mevcuttur⁶⁸⁰.

⁶⁷⁵ Wedgwood, s.583.

⁶⁷⁶ Kegley and Raymond, s. 389.

⁶⁷⁷ Arthur Schlesinger, Jr., “The Immorality of Preventive War”, <https://www.historynewsnetwork.org/article/the-immorality-of-preventive-war>, E.T. (19.09.2024).

⁶⁷⁸ Wedgwood, s. 585.

⁶⁷⁹ Green and Grimal, s. 304.

⁶⁸⁰ Garwood Gowers, s. 5.

Bush Doktrini ve Bush yönetiminin Irak’a yönelik eylemleri uluslararası düzeyde çokça eleştirilmiş olsa da sonuç itibariyle askeri operasyon engellenemedi. Bu durum Amerikan hegemonyasının askeri boyutunu gözler önüne sermektedir. Fakat uluslararası hukuk açısından mesele incelendiğinde Bush doktrinin mevcut kuvvet kullanma kurallarında bir değişiklik yapmadığı söylenebilir. Irak operasyonu öncesinde terörle mücadelede Amerika Birleşik Devletleri’ne açıkça destek veren ülkelerin hükümet başkanlarının güvenlik konseyi kararının gerekliliği hakkında yaptığı açıklamalar bu durumu ispat etmektedir. Keza Amerika Birleşik Devletleri’nin stratejik müttefiklerinden olan Türkiye’nin Amerikan askerlerini kabul etmeyerek askeri operasyonun üs bölgesi olmayarak operasyonu geciktirmesi gibi Bush doktrinin kabul ettiği ön alıcı müdahalenin çoğunluk tarafından kabul edilen bir uygulama olmadığını göstermektedir⁶⁸¹.

Bush doktrini siyasi bir metin olmakla beraber aynı zamanda döneminde mevcut olan uluslararası hukuku değiştirmeye çalışan hukuki bir metindir. Bu sebeple bu metnin gerek devletler gerekse de öğreti tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmesi gayet tabidir.⁶⁸²

Bush doktrini esasında Amerika Birleşik Devletleri’nin tek başına uluslararası politikayı ve de uluslararası hukuku değiştiremeyeceğini göstermiş olmakla beraber Amerika Birleşik Devletleri’nin eşitlikçi bir uluslararası hukuk düzeni için istediğinde ne kadar büyük bir meydan okuma olabileceğini de göstermiştir. Amerikan hegemonyası ve çoğulcu bir uluslararası ilişkiler düzeni karşılaştırıldığında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, terörizmle etkili mücadelenin yapılabilmesi için adli makamlar arasında iş birliğinin, istihbarat paylaşımının ve finansal mücadelenin önemi sebebiyle çoğulcu bir uluslararası ilişkiler düzeni insanlık için daha makul görünmektedir⁶⁸³.

Amerika Birleşik Devletleri’nin uluslararası hukuka karşı getirebileceği meydan okumanın büyüklüğünü Bush yönetiminin eylemlerini Süveyş Kanalı krizi ile kıyaslayarak anlamakta mümkündür. BM Anlaşmasının 51’nci maddesinde ifade bulan ve kuvvet kullanma yasağının istisnalarını genişletmeye yarayan “inherent” doğal

⁶⁸¹ Dombrowski ve.Payne, s. 405.

⁶⁸² Wouters ve Ruys, s. 54.

⁶⁸³ Dombrowski ve.Payne, s. 406.

meşru savunma hakkı Süveyş Kanalı krizinde dile getirilmiştir⁶⁸⁴. Fakat söz konusu değerlendirme hukuki olarak kabul görmediği gibi politik anlamda da İngiltere ve Fransa'nın başarılı olmasını da sağlayamamıştır.

Bush doktrinin ortaya koyduğu düşmanı harekete geçmeden ve yerinde etkisiz hale getirme fikri geleneksel anlamda silahlı saldırılar için dahi fazlasıyla hukuki zorluklar içermektedir. Günümüzde tehdit algısının değişimi güvenliğin ve barışın siber alanda ya da uzay da dahi konuşulduğu gerçeği karşısında ön alıcı meşru savunmanın siber saldırılar karşısında da değerlendirilmesi gerekmektedir. Elbette bir silahlı saldırı gerçekleşmeden yapışacak eylemlerin kontrolsüz ve denetimsiz şekilde kabul görmesi mevcut uluslararası hukuku adeta bir intihar anlaşmasına çevirecektir ki bu durum Vestfalya Anlaşmasıyla ortaya konulmuş eşitlikçi anlayışa tamamen terstir⁶⁸⁵.

Geleneksel silahlı saldırılara karşı dahi halen tam olarak kabul edilmemiş olan ön alıcı meşru savunmanın, meşru savunmanın koşullarını sağlayıp sağlamadığını tespit etmek açısından daha büyük bir meydan okuma ortaya koyduğu şüphesizdir. Ancak hukuki sorunun zorluğu ya da geleneksel olmayışı bu sorunun cevapsız bırakılması için yeterli ve geçerli bir sebep değildir.

Bush doktrinin öngördüğü ön alıcı meşru savunma esasında Caroline Olayından çok daha geniş bir savunma imkânı vermektedir. Caroline Olayında başka bir seçeneğin bulunmaması halinde yer ve zaman bakımından belirli bir savunmanın hukuka uygunluğu söz konusudur. Fakat Bush doktrini düşmanın eylemlerinde yer ve zaman bakımından bir belirsizlik dahi olsa ön alıcı meşru savunmanın yapılabileceğini öngörmektedir⁶⁸⁶. Bu durum geleneksel olarak kabul edilen yapılageliş kuralı niteliğindeki beklenen meşru savunmanın oldukça radikal bir yeniden yorumudur.

Amerika Birleşik Devletleri sözü geçen radikal yorumu geliştirirken Caroline Olayındaki yakın tehdit kavramını günümüz teknik imkanlarına sahip düşmanlara uyarlamayı esas almaktadır⁶⁸⁷. Bir başka deyişle Amerika Birleşik Devletleri için yakın tehlikenin geleneksel anlamda ortaya konulması durumunda artık meşru savunma imkânsız ya da çok zor bir hale gelebilecektir.

⁶⁸⁴ O'Connell, s. 12.

⁶⁸⁵ Eckert ve Mofidi, s. 149.

⁶⁸⁶ Garwood Gowers, s. 4.

⁶⁸⁷ Garwood Gowers, s. 4.

Siber saldırıdan önce barışçıl çözüm yöntemlerinin denenmesi daha uzak bir ihtimaldir çünkü bu saldırı genellikle açıktan yapılmamaktadır. Bu durum gereklilik koşulunun hukuki denetimini zayıflatmaktadır. Keza gereklilik unsuru gerçekleşmiş olsa dahi savunma kapsamında orantılılıkta siber saldırıya karşı sadece siber savunmanın mı yapılacağı sorusunu akla gelmektedir. Çünkü her siber saldırı ile ölüm, yaralanma ya da yıkım getirmesi söz konusu değildir⁶⁸⁸. Bizim görüşümüz siber saldırılara karşı gerçekleştirilecek ön alıcı meşru savunmanın sadece siber âlemde olması gerektiği yönündedir.

Saldırının siber âlemde olması halinde orantılılık koşulunun çok katı denetime tabi tutulması hayati önem arz etmektedir⁶⁸⁹.

Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi de ön alıcı meşru savunma olarak nitelendirilebilir⁶⁹⁰. Çünkü Rusya'nın dış politikada en önemli hedefi NATO'nun sınırlarının genişlemesinin durmasıdır. Ukrayna'nın NATO'ya katılması halinde Rusya ilk vuruş üstünlüğünü kaybedecektir. Çalışmamızın kapsamı itibariyle bu konuya sadece değinmekle yetiniyoruz.

4.3.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Algısındaki Değişim

11 Eylül Saldırısından sonra 20 Eylül'de yayınlanan Amerikan Güvenlik Strateji Belgesinde önleyici meşru savunmadan bahsedilmiştir. Fakat Amerika Birleşik Devletleri sadece bu belge ile yetinmemiş özellikle Başkan Bush The National Cathedral, West Point gibi simgesel mekânlarda Orta Doğu'ya yönelik operasyonların hukuki ve siyasi gerekçelerini dile getirmiştir⁶⁹¹.

Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi⁶⁹² ile Amerikan Hükümeti, Soğuk Savaş döneminde takip ettiği ve galibiyet getiren çevreleme politikasını terk etmiştir. Söz konusu politika yerine önleyici meşru savunmayı ikame etmiştir. Bu ikame için de gerekçe olarak terörizm ve kitle imha silahlarının oluşturduğu tehditler karşısında geleneksel politikaların etkisiz kalacağıdır. Bir başka deyişle Amerika Birleşik Devletleri 11 Eylül

⁶⁸⁸ Buchan, s. 2.

⁶⁸⁹ Kadioğlu Kumtepe, s. 37.

⁶⁹⁰ Safiye Kocadayı, "Rusya-Ukrayna Savaşı: Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında İhlallerin Değerlendirilmesi", **Euro Politika**, Sayı:17, 2022, s. 41.

⁶⁹¹ Serdar Örnek, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı ve 1991-2003 Irak Harekatları**, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2010, s. 198.

⁶⁹² <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>, (E.T. 29.7.2025).

Saldırısı ile meydana gelen tehditleri “vukuu muhakkak” olarak değerlendirdiğini ifade ederek ilk vuruş kapasitesi üzerine bir politika tercih ettiğini belirtmiştir⁶⁹³.

Öğretide 11 Eylül saldırılarının Amerika Birleşik Devletleri’nin dış politikasında önemli bir değişime sebebiyet vermediği de dile getirilmiştir⁶⁹⁴. Söz konusu saldırıların hegemonyanın devamı için gerekçe olarak ileri sürüldüğü ve yeni bir Amerikan Yüzyılı⁶⁹⁵ için Amerikan şiddetine meşruiyet kazandırma çabası olduğu dile getirilmiştir⁶⁹⁶. Saldırının bir kırılma olmadığı 2’nci Dünya Savaşından sonraki dönemi anımsatacak bir şekilde Sovyetler Birliği yerine terörizmin yerleştirildiği iddia edilmiştir⁶⁹⁷. Bu görüşlere uluslararası ilişkiler disiplini açısından bir yorum getirmeyip uluslararası hukuk açısından ise katılmadığımızı belirtmek isteriz. 11 Eylül saldırıları ile güvenlik kaygıları temelinde yaşanan büyük değişim uluslararası hukukun en temel sorunlarından biri olan kuvvet kullanma hukuku bakımından büyük tartışmalara yol açmıştır. Siyasi olarak eleştirilecek çokça nokta olduğunu da belirtmek gerekir. Irak’tan kaynaklı bir vukuu muhakkak tehlikenin varlığından söz edilirken nükleer silah programında Irak’tan çok daha ileride olan Kuzey Kore’ye karşı zamanında ön alıcı müdahalenin neden yapılmadığı bu eleştirilerden biridir⁶⁹⁸.

Hukuki olarak 11 Eylül saldırılarının meydana getirdiği bir diğer değişim ise saldırıdan önce devlet dışı aktörlere karşı gerçekleştirilecek eylemlerde konak ülkelerin ülkesel bütünlüğünün korunması gerektiği bu sebeple askeri operasyon yapılamayacağı kabul edilirken saldırıdan sonra ülkesel bütünlüğe göre meşru savunmanın daha öncelikli olacağı anlayışı devlet uygulamasında yerleşmiştir⁶⁹⁹. Elbette burada önemli bir ayrıma dikkat etmek gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nin El-Kaide’ye karşı gerçekleştireceği operasyonlar ile diğer terör örgütlerine karşı gerçekleştireceği operasyonlar hukuki olarak aynı kategoride olmayabilir. Çünkü El Kaide’nin eylemleri ölçü ve etki bakımından Nikaragua kararında da belirtildiği gibi silahlı saldırı kabul edilecek düzeydedir⁷⁰⁰.

⁶⁹³ Örnek, s. 199.

⁶⁹⁴ Denemeç, s. 47.

⁶⁹⁵ Sinclair ve Byers, s. 24.

⁶⁹⁶ Şeyda Güdek, “ABD’nin Zora Dayalı Dış Politikasında Söylemsel Bir Değişim: 11 Eylül Terörü”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:4, 2017, s. 153.

⁶⁹⁷ Güdek, s. 154.

⁶⁹⁸ Nichols, 28.

⁶⁹⁹ Weiner, s. 434.

⁷⁰⁰ Weiner, s. 444.

11 Eylül Saldırılarından sonra ön alıcı savaş söylemleri için Amerika'nın içinden sadece politik eleştiriler değil aynı zamanda hukuki eleştirilerde gelmiştir. Öğretide bir ön alıcı savaşın Amerikan Anayasası'nın öngördüğü haklı savaş kavramına ve Kurucuların savaşa bakışına aykırı olduğu, Anayasada kalıcı bir değişime yol açabileceği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kuvvet kullanma geleneğine aykırı olduğundan bahisle federal hükümetin ön alıcı savaş yapma yetkisinin olmadığı dile getirilmiştir⁷⁰¹.

Irak ve Afganistan operasyonları ile jeopolitik durumun değiştiği de gözetilmelidir. Uluslararası hukuk da güç dengesinden ve jeopolitikten bağımsız değildir. Söz konusu operasyonlar ile İran'ın çevrelendiği, Türkiye'nin ise fiilen Amerika Birleşik Devletleri ile komşu olduğu unutulmamalıdır⁷⁰². Keza Afganistan operasyonu için Kırgızistan, Özbekistan ve Gürcistan'ın da Amerika Birleşik Devletleri'ne askeri üstler vermesi İran'ın çevrelenmesine işaretler⁷⁰³.

Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi⁷⁰⁴ aynı zamanda Amerikan Dış Politikasının çıkarları uğruna uluslararası hukuku çıkarları temelinde ne kadar esnek yorumladığının da bir örneğidir. Çünkü söz konusu Belge önleyici meşru savunmayı gerekçelendirirken BM Anlaşması madde 51 yerine BM Anlaşmasından daha önce uygulanan yapılageliş kuralı niteliğindeki Caroline Olayına atıf yapmaktadır⁷⁰⁵.

Amerika Birleşik Devletleri jeopolitik konumu ya da bir başka ifadeyle tarihin kendisine yüklemiş olduğu süper güç rolü gereği kuvvet kullanımı konusunda kendine has bir politika tercih etmiştir. Keza BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerine göre çok daha ileri teknoloji bir orduya sahip olan Amerika Birleşik Devletleri çok uzun mesafelerden kesin vuruşlar yapabilme kapasitesine sahip olduğundan kuvvet kullanma konusunda diğer BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerine göre daha az tereddütte bulunmaktadır⁷⁰⁶. Şüphesiz bu durum hukukun şekillenmesinde de etkili olmuştur. Uluslararası hukukun şekillenmesinde bir diğer önemli aktör Avrupa ise özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra güvenlik politikalarında çok daha temkinli davranışlar sergilemiştir. Fakat nükleer silahların yaygınlaşması, uzayın savaş sahasına dönmesi ya da siber saldırıların her geçen gün daha da yıkıcı hale gelmesi karşısında Avrupa'nın da

⁷⁰¹ Mitchell, s. 525.

⁷⁰² Ersin Çelikkanat, "11 Eylül Sonrası ABD-İran İlişkileri ve Siyasi Boyutta Türkiye'ye Etkileri", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:3, Sayı:6, 2007, s. 146.

⁷⁰³ Çelikkanat, s. 128.

⁷⁰⁴ <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>, (E.T. 29.7.2025).

⁷⁰⁵ Örnek, s. 203.

⁷⁰⁶ Benard ve Leaf, s. 1412.

güvenlik politikalarında daha proaktif arayışlara yöneleceği kanaatindeyiz. Avrupa'nın bu proaktif davranışlarının hukuk kurallarının özellikle de önleyici ve ön alıcı meşru savunma kurumlarının üzerinde büyük etkilerinin olacağı açıktır⁷⁰⁷.

Irak işgali sonrasında uluslararası toplum bir ikilem arasında kalmıştır. Bir tarafta Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri arasında yaygın görüşün hukuki zemine kavuşturularak ön alıcı ve önleyici meşru savunmanın hukuka uygun kabul edilmesi diğer taraftan ise doğal hukuk ve pozitif hukuk arasında dengenin korunarak uluslararası düzen için söz konusu görüşlerin hukuka uygun kabul edilmemesidir⁷⁰⁸. Günümüzde ikinci tercihin yaygın olduğu söylenebilir fakat kuvvet kullanma yasağına ilişkin bu geleneksel görüşün daha ne kadar süreceği belirsizdir. Günümüz teknolojik gelişmeleri geleneksel görüşe her gün yeni meydan okumalar getirmektedir.

Uluslararası hukuk normları askeri ya da ekonomik güç unsurları kadar devlet davranışları üzerinde etkili olmasa da etkileri yadsınamaz. Uluslararası hukuk normları devletlerin davranışlarını anlamlandırma da oldukça büyük bir öneme sahiptir⁷⁰⁹. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın güvenlik algısını ve politikasını dikte eden uluslararası hukuk normları iken yakın zamanda bunun tersine döneceği ve askeri ve ekonomik gerekliliklerin Avrupa'nın hukuk normlarını oluşturmada öncelikli olacağını düşünmekteyiz.

Görüşümüz Amerika Birleşik Devletleri'nin ön alıcı meşru savunma kapsamında gerçekleştireceği eylemlerin taktik düzeyde kendi lehine olumlu çıkarlar meydana getirebileceği ancak ön alıcı meşru savunmanın ulusal güvenlik stratejisine dönüşmesi halinde stratejik düzeyde büyük zararlar vereceğidir. Stratejik düzeyde bireysel terörist gruplarını ya da kitle imha silahlarını yok etmek asla bitmeyecek hayalet bir hedefi kovalamak olacaktır. Aynı şekilde haydut rejimlere karşı uzun süreli başarının bölgesel işbirliği oluşturmaktır⁷¹⁰. Yumuşak güç unsurları bu kadar güçlü olan bir devletin askeri gücünü gereğinden fazla önceleme siyasi ve ekonomik olarak yıpranmalara sebebiyet verecektir. NATO gibi araçlara sahip olan bir ülkenin Türkiye gibi bölgesel güçlerle birlikte hareket etmesi siyasi itibar ve ekonomik kaynaklar açısından daha makul olacaktır.

⁷⁰⁷ Criddle ve Banks, s. 42.

⁷⁰⁸ Bellamy, ss. 145-146.

⁷⁰⁹ Raymond, s. 205.

⁷¹⁰ Blinken, s. 56.

Bölgesel iş birliklerinin önemi BM Anlaşmasının meydana getirdiği bir sistemin de sonucudur. BM Anlaşması kuvvet kullanmayı yasaklarken günümüz tehditleri olan uluslararası terörizm ya da kitle imha silahları ile nasıl mücadele edileceğini ortaya koymamaktadır. Bu sebeple BM Anlaşması kapsamında hukuka uygun olarak uluslararası terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi için en önem araç devletlerarasında ya da devletler ve uluslararası örgütler arasındaki iş birliğidir⁷¹¹. BM'nin iş birliği aracı olduğu, etkin bir çözüm üretme aracı olmadığı Irak işgali ile açıkça ortaya konmuştur. Güvenlik Konseyi'nin günümüzdeki yapısı dikkate alındığında da iş birliği aracı olarak da eleştiriye oldukça açık bir BM'den söz edebiliriz⁷¹².

Başta ön alıcı meşru savunma olmak üzere kuvvet kullanma yasağının istisnasını teşkil edecek uygulamalar her devlet tarafından geliştirilecektir. Bu yönde yeni kurallar oluşması temelde ulusal güvenlik çıkarlarının sonucu olduğundan söz konusu gelişmelerin yeni birçok taraflı sözleşme ile yapılması pek mümkün görünmemektedir. Yeni kuralların gelişimi muhtemelen olaylar bazında hükümetlerin tepkileri ve akademik tartışmalar ile şekillenecektir⁷¹³. Ayrıca Uluslararası Adalet Divanı'nın kararları da önemli bir yol gösterici olacaktır. Fakat bu konuda Divan Nikaragua kararı ve Nükleer Silahlar kararında klasik saldırı tanımlarını teyit etmiş ve de ön alıcı ya da önleyici meşru savunma kavramlarına değinmemiştir⁷¹⁴.

Uluslararası hukuk ve uluslararası barış ve güvenlik için arzu edilecek en son durum devletlerin tek taraflı eylemleri ile kuvvet kullanması olacaktır. Bu durum teorik açıdan devletlerin BM Sözleşmesi öncesindeki dönem benzeri davranışlar sergilemesine kadar gidebilir. Elbette günümüzde kuvvet kullanma yasağına ilişkin bu denli geniş bir uzlaşma varken büyük bir gerilemenin gerçekleşmesi muhtemel görünmemektedir⁷¹⁵. Fakat asıl sorulması gereken soru şudur? “Uluslararası hukukun düzenlemeyi reddettiği ya da başaramadığı bir ihtiyacın vicdanlarda ne zamana kadar uluslararası hukukun etkinliğine daha ne kadar zarar verecektir?”

⁷¹¹ İbrahim Cömert, “Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı ve Uluslararası Hukuktaki Yeri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2006, s. 112.

⁷¹² Cömert, s. 111.

⁷¹³ Wood, s. 367.

⁷¹⁴ Ochoa-Ruiz, s. 522.

⁷¹⁵ Wood, Current Challenges, s. 14.

SONUÇ

Uluslararası hukuk hukukun bir dalı olmasının doğal sonucu olarak yaptırımlara sahiptir. Ulusal hukuklardaki gibi devletler üzerinde egemen bir devlet olmaması bu hukuk dalının yaptırımlara sahip olmadığı anlamına gelmez. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları gibi sistematik yaptırım araçları mevcut olmakla beraber Birleşmiş Milletler döneminden öncede yaptırımlar mevcuttu ve buna bağlı olarak da kuvvet kullanım kurallarına yönelik sınırlama arayışı devam etmekteydi.

Uluslararası hukukta gerçekleşen başta kuvvet kullanma kurallarına ilişkin uygulamalar ya da ihlaller bu hukuk dalının varlığına yönelik eleştirileri beraberinde getirse de devletler uluslararası hukuka uyma eğilimdedirler. Ayrıca belirtilmelidir ki ulusal hukuklarda gerçekleştirilen hukuka aykırılıklar uluslararası hukuktan daha az değildir. Devletlerin uluslararası hukuka uymada çıkarlarının olduğu ulusal meclislerce yapılan birçok kanunun uluslararası anlaşmalara dayanmasından da anlaşılabilir.

Uluslararası hukuk kavram ve kurumlarını incelerken üç husus dikkate alınmalıdır. Birincisi hukuku uygulayan otoritenin farklılığıdır. Uluslararası hukukta bir üst otorite ulusal hukuktaki gibi bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak ikinci dikkat edilmesi gereken husus uluslararası hukukta kurumsallaşmanın daha az olmasıdır. Son olarak ise uluslararası hukuk ulusal hukuka göre daha az sayıda süjenin arasındaki ihtilafı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Uluslararası hukukun ulusal hukuklardan farkının meydana getirdiği sakıncaları engellemek için öğreti ve uygulama uzun yıllarca çaba sarf etmiştir. Günümüzde mevcut olan Birleşmiş Milletler Anlaşmasından önce de kuvvet kullanımının kısıtlanmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Bir devletin egemenliğinin sonucu olarak kuvvet kullanımına başvurması bir başka devletin egemenliğine müdahale oluşturduğu noktada hukuki çareler üretilemediği takdirde bir kaos kaçınılmazdır.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağına ilişkin en önemli kırım noktaları Birinci ve İkinci Dünya Savaşları olmuştur. Söz konusu savaşlar insanlığın sahip olduğu teknolojinin yıkım gücünü ispat etmiş ve kuvvet kullanımı ihtimalinde bedelin ne kadar ağır olabileceğini insanlığın hafızasına kazımıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda meydana getirilen Milletler Cemiyeti savaşı engellemek için büyük bir kurumsal ilerleme olsa da yeterli olamamıştır. Bu dönemde Milletler Cemiyetinin yeterli bir güvence oluşturmadığını Kellogg-Briand paktı da ayrıca göstermiştir. Söz konusu pakta duyulan ihtiyaç henüz küresel düzeyde bir kurumsallaşmanın olmadığını ispat etmektedir. Keza Milletler Cemiyetinin kurulmasından kısa bir süre sonra İkinci Dünya Savaşının başlaması da Milletler Cemiyetinin başarısızlığının ilanı olmuştur.

Gerek Milletler Cemiyeti Paktı gerekse Brian-Kellogg paktı günümüz anlamında kuvvet kullanımını yasaklamamaktaydı. Bu başarısız denemeler insanlık için oluşturduğu tecrübeler ile Birleşmiş Milletlerin kurulmasında faydalı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşının ardından devletler Üçüncü Dünya Savaşının insanlık için meydana getirdiği tehlikeyi öngörmüş ve kuvvet kullanma yasağını oldukça geniş bir şekilde kaleme almıştır. Eşit egemenler arasında sürdürülebilir bir dünya barışı ve güvenliği için bu gelişme büyük bir önem arz etmiştir. Keza Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 2'nci maddesinin ilk fıkrasında devletlerin eşit egemenliğinin kaleme alınırken aynı maddenin 4'üncü fıkrasında kuvvet kullanma yasağının düzenlenmesi bir tesadüf değil aksine bu iki kurum arasındaki varoluşsal ilişkiyi göstermektedir. Devletlerin eşit egemenliği kuvvet kullanmanın sınırlandığı bir sistemde mümkündür aksi halde bir temenniden öteye geçememektedir.

Birleşmiş Milletler Anlaşması ile kuvvet kullanma yasağına bir başka devletin toprak bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı ve de BM Anlaşmasının amaçları yönünden sınırlamalar getirilmiştir. Söz konusu düzenleme ile aynı zamanda kuvvet kullanma tehdidi dahi yasaklanarak hukuki anlamda devletlerin eşit egemenliği sağlanmaya çalışılmıştır. BM Anlaşmasının getirmiş olduğu sistem kaleme alındığı dönem için büyük bir atılım olmakla beraber günümüzde yapılageliş kuralı haline gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Anlaşması kaleme alındığı dönemde kuvvet kullanma yasağının kapsamını oldukça geniş olarak ifade etse de mutlak bir yasak söz konusu değildir. BM Anlaşmasının 41 ve 42'nci maddelerinde düzenlenen BM Güvenlik Konseyi yaptırımları ile 51'inci maddede düzenlenen meşru savunma hükümleri iki temel istisnayı teşkil etmektedir.

Birleşmiş Milletler Anlaşması kuvvet kullanımını hatta kuvvet kullanma tehdidini dahi yasaklarken kuvvetin tanımını yapmamıştır. Bu sebeple uluslararası hukuka

aykırı kuvvet kullanımının tespiti öğreti ve uygulamaya bırakılmıştır. Kuvvet kullanma yasağının sınırlarını çizen ülkesel bütünlük, siyasal bağımsızlık ve BM amaçları ölçütleri hukuka aykırılığın tespitinde yol göstericidir. Söz konusu ölçütlerin korunmasını etkisiz bırakacak düzeyde kuvvet kullanımları uluslararası hukuka aykırı olacaktır.

Kaleme alındığı dönemin izlerini taşıyan Birleşmiş Milletler Anlaşması günümüz sorularına cevap vermekte zorlanmaktadır. Önemi her geçen gün artan siber saldırıların da meydana getirecekleri etki bakımından silahlı saldırılardan eksigi olmadığı ve bu sebeple belli bir yoğunluğa ulaştığında hukuka aykırı kuvvet kullanımı oluşturacağı düşüncesindeyiz.

Siber saldırıların kuvvet kullanımı olarak kabul edilmesi durumunda meşru savunmanın orantılı olması açısından sorunlar gündeme gelecektir. Görüşümüz siber alanlarda ölüm veya yaralanmaya sebebiyet vermeyen sadece ekonomik kayıplara sebebiyet veren saldırılara karşı silahlı meşru savunmanın yapılamayacağıdır. Ancak siber saldırının ölüm ya da yaralanma gibi silahlı saldırıya denk bir sonuç meydana getirmesi durumunda meşru savunmanın da silahlı olabileceği düşüncesindeyiz. Altyapı tesislerinde kısa süreli aksaklıklar ya da kişisel verilerin siber saldırı yoluyla ele geçirilmesi bir kuvvet kullanımı olarak kabul edilmeyecektir fakat söz konusu eylemlerin devletlere atfedilmesi durumunda devletlerin tazminat sorumluluğu söz konusu olacaktır.

Birleşmiş Milletler Anlaşması kapsamında sınırlı sayıda belirtilen kuvvet kullanma yasağı istisnalarının yorum yolu ile genişletilemeyeceği açıktır. Öncelikle kuvvet kullanma yasağının sınırlarından birini oluşturan BM amaçlarına aykırılık unsuru oldukça geniş bir tanım olup hukuki olarak daha da geniş yorumlanmaya elverişli değildir. Keza istisnaların dar yorumlanması ilkesi gereğince BM anlaşmasından yorum yoluyla yeni istisnalar türetmek mümkün görünmemektedir.

Birleşmiş Milletler Anlaşmasında düzenlenmeyen bir yapılageliş kuralıyla kuvvet kullanma yasağına da istisna getirilemeyeceği kanaatindeyiz. Gerek insancıl müdahale gerek koruma sorumluluğu gerekse de self determinasyon hakkı bir yapılageliş kuralı haline gelmemiştir. Fakat ön alıcı meşru savunma hakkı BM Anlaşmasında da ifade edilen meşru savunmanın doğal bir hak oluşunun sonucu olduğundan yapılageliş kuralına değil sözleşmeye dayanmaktadır.

Ön alıcı meşru savunmada her uluslararası hukuk kurumu gibi siyasi amaçlar uğruna kötüye kullanılmaya açık bir yapıya sahiptir. Ancak Kuvvet kullanma yasağının çok dar bir yoruma tabi tutulması ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin siyasi yapısı dikkate alındığında günümüz sorunlarına cevap verebilecek hukuki çareler açısından en önemli kurum ön alıcı meşru savunmadır. Her ne kadar self determinasyon ve koruma sorumluluğu gibi hukuki çareler de mevcut olsa ön alıcı meşru savunma geleneksel savunmadan zamansal ve mekânsal olarak farklılaşmakta olup bu farklılaşmanın hukuki denetimi daha objektiftir.

Meşru savunma hakkı devam eden bir tehdide dayanır ve savunmadaki gereklilik meşru savunmayı hukuka uygun kılar. Uluslararası hukukun asli süjeleri olan devletlerin meşru savunma hakkına sahip olduğundan şüphe yoktur. Aynı şekilde uluslararası hukukun bir diğer süjesi olan uluslararası örgütlerinde meşru savunma hakkına sahip olduğu belirtilmelidir. Fakat ön alıcı meşru savunma ise sadece devletlere tanınan bir haktır.

Uluslararası hukukta gerek Birleşmiş Milletler Anlaşmasında gerekse BM Genel Kurulunun 3814 sayılı Saldırının tanımına yönelik kararında saldırı geleneksel olarak meydana gelen silahlı saldırı olarak kabul edilmiştir. Söz konusu metinlerde yakın tehlike halinde ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygunluğuna yönelik bir ifade yoktur.

Kural olarak meşru savunmada savunma ve saldırının birbirini takip etmesi gerekir. Fakat öyle saldırılar söz konusu olabilir ki savunma yapma imkânı kalmayabilir ya da gerçekleşen zarar karşısında savunma anlamsız olabilir. Bu sebeple çok dar bir yorum yöntemiyle devletlerden egemenliklerine hâlel gelmesini beklemek mümkün değildir. Elbette ön alıcı meşru savunmanın siyasi amaçlar uğruna kötüye kullanımı mümkündür fakat söz konusu tehlike diğer birçok hukuki çare için de söz konusudur.

Ön alıcı meşru savunma geleneksel meşru savunmanın sınırlarını genişleten bir kurumdur. Bu durumun olumlu bir yanı ise caydırıcılık oluşturarak devletleri daha temkinli ve hukuka uygun davranmaya yöneltecek olmasıdır.

Kuvvet kullanma tehditlerinin gerek meşru savunma gerekse ön alıcı meşru savunma olarak değerlendirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Siyasiler gerek iç politika gerekse dış politikaları gereği çokça kuvvet kullanma tehdidinde

bulunurlar. Önemli olan bu tehditlerin somut olgularla desteklenmesidir. Herhangi bir askeri hareketlilik olmadan sadece söylemde kalan tehditleri kuvvet kullanma tehdidi olarak algılamak mümkün değildir. Ancak tehdit söylemleri askeri manevralarla desteklenirse bu durum kuvvet kullanma tehdidi olabilir ki bu durum ilk vuruş kabiliyetinin kullanılmasına dair bir tehdit ise ön alıcı meşru savunma söz konusu olabilir.

Örtülü bir kuvvet kullanımı söz konusu ise meselenin spekülatif yanı dikkate alınmalı ve herhangi bir devlete atfedilemeyen bir siber saldırı gibi örtülü kuvvet kullanımından bahisle ön alıcı meşru savunma mümkün olmamalıdır.

Kuvvet kullanımı ve meşru savunmaya ilişkin günümüzdeki temel meselelerden birisi ise devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru savunmanın mümkün olup olmadığıdır. Öğretide kabul edilen görüş devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru savunmanın mümkün olduğudur. Özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra başta Amerika Birleşik devletleri olmak üzere devlet uygulamaları ve de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 1368 ve 1373 sayılı kararları bu durumu ispat etmektedir. Ayrıca NATO'nun kolektif savunmayı düzenleyen kurucu metninin 5'inci maddesine dayanması da bu durumu desteklemektedir.

Meşru savunmanın hukuka uygun olması için öncelikle bir saldırının gerçekleşmesi gerekir. Hukuki anlamda saldırı ise dış âlemde hareketin başlaması ve bitişi ile ölçülemez. Hukuki olarak saldırı hukukun tanıdığı yetki ya da menfaat üzerinde meydana gelen hukuka aykırı tehlikenin devam ettiği sürece mevcuttur. Bu sebeple yakın ya da tekrarlanması muhtemel bir saldırı söz konusu ise hukuki olarak bir saldırının varlığını kabul etmek gerekir. Bunun sonucu olarak da ön alıcı meşru savunma hukuka uygun hale gelecektir. Saldırının yakınlığı siyasi amaçlar uğruna kötüye kullanıma açıktır fakat bu durum hukuki olarak denetlenebilir kriterlerin ortaya konulamayacağı anlamına gelmez. Objektif olarak savunma eylemini tamamen ya da büyük ölçüde anlamsız kılacak yakın tehdit kriteri hukuki olarak denetlenebilir bir sınır çizmektedir.

Siber saldırılar açısından ön alıcı meşru savunma incelenecek olursa ön alıcı meşru savunmanın kitle imha silahları ya da terörist saldırılara karşı kabul edilmesi durumunda siber saldırılara karşı kabul edilmemesinin herhangi tutarlı bir

açıklaması olmayacaktır. Çünkü bu tarz saldırıların zarar potansiyeli daha az değildir.

Birleşmiş Milletler Anlaşmasının dar yorumlanması halinde de devletlerin ön alıcı meşru savunma hakkından vazgeçtiği söylenemez. Çünkü BM Anlaşmasının kaleme alınmasından önce de teamül hukukuna dayalı olarak devletlerin yakın tehlikeye karşı meşru savunmada bulunabileceği Caroline olayı ile kabul edilmişti. BM anlaşması ön alıcı meşru savunmayı açıkça yasaklamamaktadır. Bu durumda devletler teamül hukukundan kaynaklı sahip oldukları bir yetkiden açıkça vazgeçmedikleri müddetçe yakın tehlikeye karşı ön alıcı meşru savunma hakları devam etmektedir.

Terör saldırılarına ilişkin olarak gerçekleştirilecek ön alıcı meşru savunma eylemleri açısından saldırının varlığına ilişkin olarak terör grubunun varlığının bir saldırı teşkil ettiğini ifade etmek gerekir. Toplum arasında korku, panik ve endişe yaratma yöntemini seçen terörist gruplar bu sebeple zayıf anları kovalar. Bir başka ifade ile terör gruplarının varlığı başlı başına yakın tehdittir. Terör gruplarına karşı ön alıcı meşru savunmada bulunmamak demek masumların tehlikeye atılması anlamını taşır.

Ön alıcı meşru savunmada zorunluluk olmasını değerlendirirken uluslararası hukukta mecburi bir yargı ve buna bağlı bir zorlama mekanizmasının olmamasını da dikkate almak gerekir. Uluslararası hukukta da ulusal hukuk gibi bir egemen olsaydı devletlerin kuvvet kullanmada zorunluluk bulması çok daha zor olurdu. Ancak bu en azından günümüzde mümkün değildir. Bu sebeple devletlerin özellikle diplomatik olarak ya da yargı yoluyla aynı masada olamayacağı terör gruplarına karşı gerçekleştireceği ön alıcı meşru savunma eylemlerinde zorunluluk koşulunu daha esnek yorumlamak gerekir. Günümüz mevcut uluslararası hukuk düzeninde terör örgütlerine karşı zorunluluk kriterinin sağlanıp sağlanmadığını hukuki denetime tabi tutmak açısından en elverişli çözüm Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin almış olduğu bir kararın mevcut olup olmadığını incelemektir. Ancak unutulmamalıdır ki söz konusu bu karar terörle mücadele için etkin ve elverişli olmalıdır fakat uygulamada siyasi sebeplerle karar dahi alınamamaktadır.

Ön alıcı meşru savunmada zorunluluk kriterine ilişkin bir başka önemli nokta ise bu kriterin egemen eşit devletlere karşı daha yüksek bir eşik öngörmesidir. Çünkü eşit egemen devletler siyasi sorunları diplomasi ya da yargısal yollarla çözebilir.

Meşru savunmada orantılılık ile ifade edilen saldırı ve savunma arasında bir eşitliğin olmasına gerek olmadığıdır. Bir başka deyişle savunma, saldırıdan farklı araç ve yöntemler içerebilir. Bu durum ön alıcı meşru savunma bakımından özellik arz etmektedir. Çünkü henüz eyleme geçen bir saldırı olmayıp yakın bir tehdit bulunduğundan ön alıcı meşru savunma kapsamında gerçekleştirilecek eylemlerin belirli hedeflere yönelik dar kapsamlı operasyonlar olması gerekmektedir.

Müşterek meşru savunma Birleşmiş Milletler anlaşmasında da kabul edilen ve özellikle terör eylemlerine karşı önem arz eden bir kurumdur. Işid'e karşı kurulan koalisyon terör örgütlerine karşı müşterek meşru savunmanın önemli bir örneğidir. Çünkü Işid eylemlerini Türkiye, Fransa, Amerika, Almanya, Avustralya, İngiltere ve Ürdün gibi birçok ülkede gerçekleştirmiştir.

Meşru savunma kapsamında günümüzde önem kazanan bir diğer konu isteksiz veya aciz devlet öğretisidir. Bir devletin ülkesinden kaynaklı devlet dışı aktörlerin eylemlerinin diğer devletlere yansması durumunda konak devletler egemenliklerine dayanarak diğer mağdur devletlerin hareketsiz kalmasını bekleyemez. Aksi halde bu durum egemenlik hakkının kötüye kullanımını oluşturacaktır. Egemenlik hakkının nimetlerinden yararlanan devletlerin bu hakkın külfetine de katlanması beklenir.

İsteksiz veya aciz devlet öğretisi Birleşmiş Milletler Anlaşmasında kaleme alınmamıştır. Ayrıca söz konusu öğreti bir yapılageliş kuralı haline de gelememiştir. Fakat Türkiye dâhil devletlerin bu öğretiye daha sık atıf yaptığı gözlemlenmiştir.

Ön alıcı meşru savunmanın günümüzde ayrıca bir yapılageliş kuralı haline gelmemesindeki önemli etken yapılageliş kuralının oluşumunda sadece Batılı devletlerinin belirleyici rol oynamamasındadır. Yirminci Yüzyıl ile yapılageliş kurallarının oluşumunda çok daha çoğulcu bir anlayış gözlemlenmektedir. Genelde ön alıcı meşru savunmayı kabul eden devletler batılı ve askeri olarak güçlü olan devletler iken ön alıcı meşru savunmaya muhatap olacak devletler son yüzyılda teamül hukukunda söz sahibi olan ve askeri olarak zayıf ülkelerdir.

Ön alıcı meşru savunma Birleşmiş Milletler anlaşmasında ifade edilmese de anlaşmanın 51'inci maddesinde meşru savunma hakkı “doğal” bir hak olarak ifade edilmiştir. Keza aynı maddede meşru savunmanın koşulları arasında silahlı saldırının varlığı da sayılmıştır. Lafzi yorum ile ön alıcı meşru savunmanın dışlandığı söylenebilse de amaçsal yorum yapıldığında yakın tehlikeye karşı devletlerden saldırılara razı olmalarını beklemek mümkün değildir.

Kavramsal olarak gerek Türkçe gerekse yabancı literatürde ön alıcı ve önleyici meşru savunma için bir görüş birliği söz konusu değildir. “Preemptive”, “Preventive” ve de “Anticipatory”, ifadeleri birbirleri yerine kullanılmaktadır.

Ön alıcı ve önleyici meşru savunma temelde ilk vuruş avantajından yararlanmak üzerine inşa edilmiştir. Aralarındaki fark yakın tehdidin zamansal ve mekânsal farkları olduğu gibi strateji farkıdır.

Ön alıcı meşru savunma taktiksel düzeyde yakın tehdidin aktif hale gelmesinden önce eyleme geçilmesi iken önleyici meşru savunma stratejik düzeyde düşman karşısında sahip olunan avantajın korunmasına ilişkindir.

Ön alıcı meşru savunma ile düşman olarak algılanan tehditleri caydırmak da amaçlanırken önleyici meşru savunma daha geniş kapsamda bir eylem olup doğrudan bir tehdidin bertaraf edilmesidir.

Uluslararası Adalet Divanının Nükleer Silahlar Davasında vermiş olduğu görüşe göre bir ulus son çare olarak nükleer silahlara başvurursa bu durum hukuka aykırı olmayacaktır. Nükleer silah kullanmanın dahi hukuka uygun olduğu bir hukuk düzeninde ön alıcı meşru savunmaya hukuka aykırı demek tutarlı değildir. Çünkü yarattıkları etki bakımından ön alıcı meşru savunma nükleer silahlar ile kıyaslanamaz.

Kuvvet kullanımının bir yasak düzenlemesi olduğu açıktır. Bu sebeple yasak düzenlemesi hukuk mantığına uygun olarak dar yorumlanmalıdır. Keza söz konusu yasağın bir istisnası olan meşru savunma da istisnaların dar yorumlanması gerektiği kuralına uygun olarak dar yorumlanabilir. Ancak dar yoruma başvurarak doğal bir hak olan meşru savunmanın içeriğinin büyük oranda etkisiz kalacak şekilde değiştirilmemesi de gerekir.

Geleneksel meşru savunma ve ön alıcı meşru savunma arasındaki bir ortak nokta ise iki kurumunda uygulanırken insancıl hukuk kurallarının geçerli olmasıdır. Bu sebeple ön alıcı meşru savunma tatbik edilirken insancıl hukuk kurallarından taviz verilemez. Aksi bir durum devletlerin sorumluluğunun yanı sıra şahsi ceza sorumluluğunu da gündeme getirebilir.

Caroline Olayı ve Birleşmiş Milletler Anlaşmasında düzenlenen meşru savunma hakkı arasındaki ilişkiye değinilecek olunursa bir anlaşma hükmü ile teamül kuralı arasında hiyerarşik bir üstünlük bulunmamaktadır. Bu durumda öncelik sonralık ilişkisi incelendiğinde BM Anlaşmasının sonraki norm olması sebebiyle öncelikli uygulanması gerektiği söylenebilir. Fakat özel-genel norm ilişkisi açısından Caroline Olayının uygulanması gerekir. Bizim görüşümüz Caroline Olayında ortaya konulan ilkelerin günümüz sorunlarına daha adil çözümler ürettiğidir.

Birleşmiş Milletler Anlaşmasında amaçsal yorum yöntemi ve sistematik yorum yöntemleri uygulandığında da ön alıcı meşru savunmanın hukuka uygun olacağını düşünmekteyiz. BM Anlaşmasının amacı devletlerin eşit egemenliğinin korunduğu güvenli bir küresel düzendir. Bu sebeple egemen devletlerden saldırılara razı gelmelerini beklemek mümkün değildir. Ayrıca BM Anlaşmasının 1 ve 2'nci maddeleriyle birlikte değerlendirildiğinde 51'inci maddenin ön alıcı meşru savunmayı yasakladığını söylemek mümkün olmayacaktır. Tarihi yorum yöntemini kullanmak ise adil sonuçlar vermeyecektir. Çünkü BM Anlaşması İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle imzalanmış ve tehdidi sadece devletlerden gelecek şekilde algılamıştır. Oysa günümüzde tehdit algısı büyük bir değişim geçirmiştir.

İkinci Dünya Savaşında meydana gelen Nazilerin Polonya'yı işgal etmesi ya da Japonların Pearl Harbor'a düzenlemiş oldukları baskın ile günümüzde gerçekleşen 11 Eylül Saldırıları aynı şekilde nitelemek mümkün değildir.

Günümüz uluslararası hukuk öğretisinde ön alıcı meşru savunmanın belirsizliğinin bir sebebi Uluslararası Adalet Divanı kararlarına konu olmamasıdır. Divan Nikaragua kararında meşru savunmanın bir teamül kuralı olduğunu belirtmesine rağmen Birleşmiş Milletler Anlaşması madde 51'de düzenlenen meşru savunmayla teamül olan meşru savunmanın koşullarını kıyaslamamış ve de ön alıcı meşru savunmaya ilişkin bir değerlendirmede bulunmamıştır.

Günümüz teknolojik gelişmeleri yakın tehdit kavramının belirsizleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum yakın tehdit kavramını takdir edecek olan devletlere siyasi bir zemin sağlamaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki siyasi amaçlar uğruna hukuk düzenini göz ardı edebilecek devlet sayısı çok azdır ve bu devletler esasında günümüz uluslararası hukuk düzeninin başat aktörleri olarak bu hukuka diğer devletlerin uymasından fayda görmektedir.

Yakın tehdit algısının ön alıcı meşru savunmadan bağımsız değerlendirilmesinde göze çarpan bir diğer önemli husus yakın tehlike kavramına ilişkin değerlendirme eşiğinin düştüğüdür. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş döneminde yakın tehdit algısının değiştiği eşiğin azaldığı gözlemlenmiştir. Yakın tehdit değerlendirmesine ilişkin olarak akılda tutulması gereken son nokta ise söz konusu değerlendirmenin içerisinde belli oranda ihtimal içerdiğinin kabul edilmesi gerektiğidir.

Ön alıcı meşru savunma gerçekleşmesi halinde telafisi imkânsız zararlar için söz konusu olacaktır. Günümüzde özellikle nükleer silahlar telafisi imkânsız zararlar meydana getirebilecek saldırılarda kullanılabilir. Geleneksel savaş yöntemlerinde bir silahlı saldırı gerçekleştirilmesi için gerekli iradenin oluşumundan sonra saldırıya eylemle geçilmesi belli bir süre gerektirdiğinden tehdidi algılamak ve değerlendirmek mümkündür. Ancak söz konusu nükleer silahlar söz konusu olduğunda saldırı iradesiyle zararın meydana gelmesi arasında çok kısa bir zaman dilimi mümkündür. Bu durumda her somut olay ayrıca değerlendirilmek koşuluyla nükleer silah elde edilmesine yönelik bazı eylemlerin ön alıcı meşru savunmaya sebebiyet verebileceğini kabul etmekteyiz.

Teknolojinin gelişimi ile ilgili olarak değişen bir diğer tehdit algısı ise insansız hava araçları ile gerçekleştirilen terör saldırılarıdır. Amerika Birleşik Devletleri düşman unsurların eylemlerini temel alarak tehdit değerlendirmesi yapmaktayken günümüzde tehdit olarak algılanan unsurların statüsüne göre değerlendirme yapmakta ve operasyon gerçekleştirmektedir. Bir başka deyişle tehditlerin sıcak çatışma sahası dışında olmasına rağmen sadece terörist olması sebebiyle imha edilmesidir.

Vestfalya anlayışına dayalı sistemin günümüzde meydan okumalarla karşılaştığı bir gerçektir. Bu meydan okumalardan en önemlilerinden biri aciz veya isteksiz devlet

teorisidir. Teori özellikle Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği operasyonlara meşruiyet kazandırma potansiyeline sahiptir. 11 Eylül Saldırılarından sonra devlet dışı aktörlere karşı gelişen teamül hukuku da Türkiye'nin gerekçelerini kuvvetlendirmektedir.

Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştireceği operasyonlar için Suriye ile bir uluslararası sözleşme temelinde işbirliği yapması hukuki olarak en avantajlı seçenektir fakat bu ihtimal siyasi sebeplerden dolayı yakın değildir. Bu sebeple isteksiz veya aciz devlet teorisi Türkiye için önem kazanmaktadır.

Sınır ötesi operasyonlar bakımından belirtilmesi gereken bir diğer husus ise sınır aşan suçluluk ve terörizm ile mücadelede en etkili yolun esasında kuvvet kullanma yasağının istisnalarını genişletmek değil uluslararası işbirliğini sağlamaktır. Küresel düzeyde ekonomik, siyasi ve askeri işbirliğinin sağlanamaması durumunda mücadelede her zaman aksaklıklar olacaktır. Işid'le mücadele kapsamında gösterilen uluslararası işbirliği uluslararası hukuk bakımından önemli bir ilerleme olsa da bunun münferit kaldığı diğer terör örgütleriyle bu düzeyde mücadele edilmediği açıktır.

Suriye özelinde PKK terör örgütünün uzantısı olan YPG'nin eylemlerinin düzenli kuvvetler tarafından gerçekleştirilebilecek etkide silahlı saldırı olduğu da kabul edilmelidir. Fakat burada bu eylemlerin Amerika Birleşik Devletlerine atfedilmesi pratikte imkânsızdır. Bu sebeple de aciz veya isteksiz devlet teorisi Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları için önemli bir gerekçe oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Suriye operasyonları kapsamında hukuki gerekçe olarak Işid ile mücadelede kapsamlı tedbirler alınmasını belirten 2396 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını da öne sürmelidir. YPG'ye karşı yapılacak operasyonların esasında araç olduğunu bölgede asıl hedefin Işid olduğu ve bu sebeple Işid ile etkin mücadele kapsamında etkin mücadeleyi engelleyen bir tehdit unsuru olduğundan bahisle YPG'ye karşı operasyonlar yapıldığı belirtilmelidir. Türkiye'nin Suriye ülkesinde gerçekleştirdiği operasyonlarda Suriye devletinin rızası olmadığından gerekçe olabilecek her türlü hukuki çare Türkiye tarafından kullanılmalıdır.

Kuvvet kullanma yasağı kuvvet kullanma tehdidini de kapsamaktadır. Bu sebeple kuvvet kullanımıyla ön alıcı meşru savunma mümkün ise kuvvet kullanma tehdidiyle meşru savunmanın mümkün olup olmadığı önem arz etmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Kardak Krizinde Türkiye'nin Yunanistan'a karşı giriştiği eylemleri ön alıcı meşru savunma olarak kabul etmek mümkün görünmektedir. Yunanistan'ın genişlemeci eylemlerine karşı Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidinde bulunması ve bunu söylemde bırakmaması fakat gerçek bir kuvvet kullanımına kadar da vardırması kuvvet kullanma tehdidinin ön alıcı meşru savunma için bir örnek teşkil etmektedir. Söz konusu tarihi olay Amerika Birleşik Devletleri ve Küba arasında yaşanan füze krizine benzemektedir.

Günümüzde de Türkiye ve Yunanistan arasında devam eden deniz yetki alanlarının paylaşımında Türkiye'nin reaktif tutumunu sürdürmesi uluslararası hukuk bakımından Türkiye'nin çıkarınadır. Fakat Yunanistan tarafından gerçekleştirilebilecek bir kuvvet kullanma tehdidi açısından ön alıcı meşru savunma kapsamında cevap verilmesi hukuka uygun olacaktır. Türkiye'nin doğrudan meşru savunma hükümlerine başvurması şimdilik mümkün gözükmemektedir.

Ön alıcı meşru savunmanın terörizmle mücadelede oldukça yenilikçi bir yaklaşım olduğunu belirtmek gerekir. Bununla beraber terörizmde çok büyük bir değişim geçirdiğini söylemek gerekir. İşid gibi örgütler sosyal medya vasıtasıyla eleman toplamakta ve sosyal medya vasıtasıyla insanlar arasında korku, panik ve endişe yaymaktadır. Bu durumda devletler ise sosyal medya gönderileri üzerinden istihbarat toplamaktadır. Bu durum gerek teröristlerin gerekse devletlerin ne kadar yeni bir sahada olduğunu göstermektedir. Bu sebeple terörizmle mücadelede ön alıcı meşru savunma gibi yenilikçi çözümler arayışı devam edecektir.

Terörle mücadele kapsamında yenilikçi yaklaşımlar Türkiye için de önem arz etmektedir. Türkiye 1990'lı yıllarda Irak ülkesinde operasyonlar gerçekleştirirken ön alıcı meşru savunma öğretide kabul edilmemekteydi fakat 11 Eylül Saldırılarından sonra bu öğreti önem kazanmıştır. Bu sebeple günümüzde Türkiye terörle mücadele kapsamındaki operasyonları için gerekçe olarak Amerika Birleşik Devletlerinin uygulamasını tekrar ettiğini öne sürebilir.

Hukuk kuralları nitelikleri itibarıyla genel ve soyuttur. Hukuk kurallarının tam anlamıyla kazuistik yöntemle kaleme alınması mümkün değildir. Özellikle

uluslararası hukuk açısından bu oldukça imkânsızdır. Günümüzde uzay savaşlarının gündem olması dahi tek başına bu hukuk dalının ne kadar hızlı değiştiğini göstermektedir. Söz konusu yakın saldırı olunca ayrıca denkleme ihtimaller de girdiğinden reçete niteliğinde bir hukuk kuralı oluşturmak imkânsızdır. Bu sebeple devletler çıkarları doğrultusunda meşru savunmanın koşullarının gerçekleştiğini mümkün olan her gerekçe ile ileri sürmelidir.

Belirtmelidir ki Türkiye Amerika Birleşik Devletleri kadar kuvvetli bir devlet değildir. Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Körfez Savaşı sonucunda Irak ile imzalanan ateşkes anlaşmasının ihlal edildiğinden bahisle Irak'ı bombalamıştır ki anlaşmanın ihlalinin dolaylı kuvvet kullanma ayrıcalığına çok az devlet sahiptir. Bunun sonucunda aynı nitelikteki eylemlerinin hukuki sonuçları Türkiye için farklı olabilir. Ancak Türkiye gücü nispetinde operasyonlarına devam ederek hukuki gerekçelerini meşru savunma, aciz veya isteksiz devlet teorisi, Birleşmiş Milletler Anlaşması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları ve de ön alıcı meşru savunma bakımından terditli olarak sıralamalıdır. Çünkü öğretide de belirtildiği üzere Birleşmiş Milletler Anlaşmasında doğal hak olarak düzenlenen meşru savunma hükümleri bunu kullanmak isteyen devletlere koşulların gerçekleştiğini ispat etme yükümlülüğünü de getirmektedir.

Türkiye'yi bulunduğu coğrafyada güvenlik açısından büyük meydan okumalar beklemektedir. Bu meydan okumalara karşı Türkiye tehditler büyümeden gerekli hamleleri yapabilecek hukuki gerekçeler üretmeye çalışmalıdır. Çünkü Türkiye'nin terörizm açısından en büyük güvenlik tehdidi olarak algıladığı terör örgütünün NATO'nun en büyük ordusu tarafından desteklenmesi ve de Ukrayna Savaşında Türkiye ile diğer NATO ülkelerinin aynı pozisyonda olmaması Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarını korumak için tam bir ittifaka asla sahip olamayacağını göstermektedir.

Ön alıcı meşru savunma haydut devletlere karşı da mümkün olan bir hukuki çaredir. Haydut devlet kavramı şüphesiz ki hukuki olmaktan ziyade siyasi bir anlam taşır. Fakat tam olarak hiçbir ölçüt taşımadığı da söylenemez. Günümüzde mevcut 1945 sonrasında oluşan liberal hukuk düzeninden yararlanamayan bu düzende ulusal çıkarları zarar gören ve bu sebeple kuvvet kullanan ya da çoğunlukla kuvvet kullanma tehdidinde bulunan devletlere haydut devlet denir.

Haydut devletlere karşı ön alıcı meşru savunma hükümlerinin kullanılması esasında tehlikenin önceden bertaraf edilmesinin yanı sıra diğer haydut devletlerin uluslararası hukuka uymasını sağlama gibi faydalara sahiptir. Günümüzde haydut devlet olarak kabul edilen İran ve Kuzey Kore'nin askeri potansiyeli düşünüldüğünde konvansiyonel bir savaşın ne kadar ağır sonuçlarının olacağı açıktır.

Haydut devletlere karşı yapılacak ön alıcı meşru savunmalar bakımından nükleer silah kullanma tehdidinde bulunma ya da nükleer silah elde etme çabaları önem arz etmektedir. Bir devletin nükleer silah elde etmeye çalışması ya da bu silahlara sahip olması başlıca uluslararası hukuka aykırı değildir. Fakat haydut devlet olarak kabul edilen bu devletlerin diğer kuvvet kullanma girişimleri ve tehditleri ile genel dış politikaları her somut olayda ayrıca değerlendirildiğinde ön alıcı meşru savunma hukuka uygun hale gelebilecektir. Çünkü dış politika söylemlerinde ne kadar retorik olsa da belli bir süreklilikte bir ülkenin yok olması, haritadan silinmesi gerektiği bir devlet tarafından ifade ediliyorsa bu devletin nükleer silahlara sahip olmasını engellemekte hukuki fayda mevcuttur.

Haydut devletlere ilişkin olarak dikkat çeken bir diğer husus ise bu devletlerin terörist gruplara vermiş oldukları destek ya da saldırılarda aracı olarak bu devletleri kullanmasıdır. Terör gruplarının eylemleri devlete atfedilirse ortada zaten silahlı bir saldırı olacağından geleneksel meşru savunma hükümleri uygulanır. Birleşmiş Milletler Anlaşması devletlerin egemenliğine, siyasal bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne azami saygıyı öngören bir sistemdir. Bu sebeple meşru savunma kapsamında devletlerin egemenliğine saygı gösterilmelidir. Aynı şekilde meşru savunmanın bir zararla karşılık veya intikam alma aracı olmadığı da unutulmamalıdır. Bu sebeple haydut devletler ile terör grupları arasında ayırım dikkatle yapılmalıdır. Ancak günümüzde Amerika Birleşik Devletleri tarafından haydut devlet olarak kabul edilen İran'ın Hamas ve Hizbullah ile olan bağları da düşünüldüğünde nükleer silah elde etme çabasının yakın tehdit oluşturacağı düşüncesindeyiz.

Bush doktrini demokratik devletlere özgür dünyayı koruma görevini de yüklemiştir. Terörizme destek sağlayan haydut devletlerin varlığı şüphesiz ki uluslararası sistemin zarar görmesine sebebiyet vereceği gibi ulusal demokrasileri de yıpratacaktır. Demokrasilerin ortadan kalktığı bir dünyada ise günümüz uluslararası

hukukundan ve uluslararası sisteminden bahsedilemez. 11 Eylül saldırılarına kadar uluslararası sistemi dolayısıyla demokrasileri tehdit eden yapı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği iken bunun yerini haydut devletler ve terörizm almıştır. Fakat burada temel bir fark vardır ki Sovyetler Birliği diplomasi kanallarını kullanabilen ve uluslararası hukukta tanınan bir süjeyken yeni düşman terörizm ise bu kanalları kullanma imkânına sahip değildir.

1945 yılından itibaren devletlerin kuvvet kullanma yasağını genişletme çabaları mevcuttur. Bu çabalar self determinasyon, insani müdahale, demokrasinin tesisi hatta sosyalizmin korunması olmuştur. Bu gerekçeler devletler tarafından Birleşmiş Milletlerin amaçlarına uygun olarak ifade edilmiştir. Bu sebeple Bush Doktrininin diğer gerekçelerden bir farkı yoktur. Söz konusu doktrinin bu kadar yoğun eleştirilmesinin temel sebebi Amerika Birleşik Devletlerinin hukuki gerekçeye sahip olduktan sonra Dünyanın her yerinde operasyon yapabilecek kapasitede olmasıdır. Bu durumun hukuki anlamda yansıması ise Bush Doktrinin hukuki denetime yeterince elverişli açıklıkta olmaması şeklinde tezahür etmiştir. Bush Doktrinine getirilen bir diğer eleştiri ise ön alıcı ve önleyici meşru savunma kavramları arasında kavramsal ayrımı doğru yapmadığı şeklindedir. Esasında her iki kavram da yakın tehlikeyi esas aldığından ve de öğretide kavramların tanımına ilişkin ayrıntılı şekilde görüş birliği bulunmadığından pratik olarak bir farklılık arz etmeyecektir.

Bush Doktrini yakın tehdit karşısında meşru savunmanın geleneksel yorumuna da bir yenilik getirmiştir. Caroline Olayı ile zamansal ve mekânsal yakınlık ile yakın tehlikenin mevcudiyeti durumunda meşru savunmanın hukuka uygun olacağı kabul edilirken söz konusu Doktrin bu durumu ileriye götürmüş ve zamansal ya da mekânsal yakınlık aramadan çok daha geniş kapsamda bir yakın tehdit algısı oluşturmuştur.

Bush Doktrini sadece hukuki değil etik problemlerde barındırmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Dünyanın en büyük nükleer silah cephanelisine sahipken başka bir devletin nükleer silah edinme çabasını yakın tehdit olarak algılamaktadır. Şüphesiz ki devletler ulusal çıkarları için politika geliştirmekte özgürdürler fakat bu çıkarlar doğrultusunda kuvvet kullanılması gerektiğinde moral üstünlüğün de aranması uluslararası hukuka uymayı teşvik eden ve bu hukuk dalına duyulan güveni artıran bir yaklaşım olacaktır.

Politik ve hukuki karşı görüşlere rağmen İkinci Körfez savaşının gerçekleşmesi uluslararası hukukun büyük güçler karşısındaki zaman zaman yaşadığı çaresizliği bir kere daha göstermiştir. Bush doktrini geleneksel kuvvet kullanma hukukuna karşı bir meydan okumaydı. Döneminde görmüş olduğu tepki söz konusu doktrinin yerleşik bir yapılageliş kuralı haline gelmesine engel olmuştur. Fakat doktrinin kuvvet kullanma hukuku bakımından artık geleneksel dönemin bittiğini resmi olarak ispat ettiğini de belirtmek gerekir. Bush Doktrini gelecek tartışmaların önünü açmıştır.

Bush Doktrini uluslararası hukukun savaşları engellemedeki zafiyetini belli oranda göstermiş olsa da karşılaştığı tepki ile aslında tek bir süper gücün bazı eylemlerinin her ne kadar hesabı sorulmasa da bu süper gücün tek başına uluslararası hukuku meydana getiremeyeceğini de göstermiştir. Bu durum sürdürebilir bir barış ve güvenlik ortamı için devletlerarasındaki işbirliğinin önemini göstermektedir.

11 Eylül Saldırıları uluslararası hukukun kırılma noktalarından birini meydana getirmiştir olup Bush Doktrininin temelidir. Pearl Harbor'da gerçekleşen saldırı her ne kadar ani olsa da saldırganlar bir devletin ordusuydu ve hesap sorulacak kişiler belliydi. Fakat 11 Eylül Saldırılarında ülkenin kalbini vuranlar adeta hayalet düşmanlardı. Düşman tanımındaki belirsizlik kuvvet kullanma hukukunda geleneksel tanımların zorlanmasını gerektirecek yenilikleri de beraberinde getirmiştir.

Süper güç olarak Amerika Birleşik Devletlerinin eylemleri hukuka büyük oranda yön verecektir. Fakat günümüzde iklim krizi ve buna bağlı yaşanan göç dalgaları, uzay savaşları, siber saldırılar ve de nükleer tehdit algısındaki değişim uzun yıllardır barışçıl politikalar izleyen Avrupa devletlerini reaktif durumdan proaktif duruma getirecektir. Bunun sonucunda Avrupa devletlerinin de kuvvet kullanma eylemlerini meşrulaştırmak için ileri süreceği hukuki gerekçeler kuvvet kullanma yasağının istisnalarını arttıracaktır.

Ön alıcı meşru savunma dâhil olmak üzere kuvvet kullanma yasağının istisnalarını meydana getiren hukuki çareler temelde ulusal güvenlik ve ulusal çıkarların korunması için geliştirilir. Bu sebeple söz konusu istisnaların hukuki zemine kavuşması için çok taraflı anlaşmaların yapılabilmesi kolay değildir. Konunun

şekillenmesinde öğreti ve içtihat önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Uluslararası Adalet Divanının vereceği kararlar büyük öneme sahiptir.

Son olarak unutulmamalıdır ki kuvvet kullanma yasağının istisnalarında gözlemlenen ve daha da artacağı tahmin edilen istisnaların bir noktada durdurulamaması uluslararası hukuka uyumu azaltacak ve bunun sonucunda da uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecektir. Belirli dönemlerde taktiksel başarılar sağlayan kuvvet kullanma eylemleri güçlü devletlerin dış politikasının temelini oluşturursa uzun vadede büyük silahlı çatışmalar yaşanma riski mevcuttur. Bu risklerin ortadan kalkması için öngörülen tek çare uluslararası hukuk kapsamında işbirliğinin desteklenmesidir. Söz konusu işbirliğinin başarılı olmasının tek yolu ise liberal demokrasiyi takip eden devletlerin varlığıdır.

KAYNAKÇA

- Acer, Yücel ve İbrahim Kaya. Uluslararası Hukuk, 13. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022.
- Acer, Yücel. “Türkiye’nin Sınır Ötesi Pençe-Kılıç Harekâtı ve Hukuki Temeli”, Seta-Perspektif, Sayı:349, 2022.
- Acet İnce, Gül Seda. “Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları”, Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2020.
- Ağır, Bülent Sarper. “Bush Doktrini:Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:3, Sayı:12, 2006.
- Aksar, Yusuf. Uluslararası Ceza Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022(Uluslararası Ceza).
- Aksar, Yusuf. Uluslararası Hukuk II, 6. Baskı, Seçkin, Ankara, 2021(Uluslararası Hukuk II).
- Akutay, Sercan Semih ve Davut Ateş, “Türkiye’nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı:3, 2013.
- Akyüz, Emrah. “Türkiye’de Çevresel Terör: PKK Terör Örgütü Örneği”, Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, Cilt:3, Sayı:4, 2020.
- Alexander, Larry ve Kimberly Kessler Ferzan. “Danger: The Ethics of Preemptive Action”, Ohio State Journal of Criminal Law, Cilt:9, Sayı:2, 2012.
- Alexander, Larry. “Unified Excuse of Preemptive Self-Protection”, Notre Dame Law Review, Cilt:74, Sayı:5, 1999.
- Altındağ, Nuray. “Türkiye’nin PKK Bölücü Terör Örgütü İle Mücadelesine Dair Bir Analiz”, Anadolu Strateji Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 2020.
- Altıntaş, Nazım ve Ersoy Önder, “Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Türkiye İçin Nükleer Güç Olma İhtiyacının Analizi”, Avrasya Dosyası, Cilt:14, Sayı:2, 2024.
- Arend, Anthony Clark. “International Law and the Preemptive Use of Military Force”, The Washington Quarterly, Cilt:26, Sayı:2, 2003.

Arsava, Füsün. “Kuvvet Kullanma Tehdidi Yasağına İlişkin Analiz...”, GSÜHFD, Cilt:9, Sayı:1-1, 2010(Analiz).

Arsava, Füsün. “Devlet Dışı Aktörlere Karşı Yasal Savunma Hakkı Kullanılması”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 13, 2019(Devlet Dışı Aktörler).

Arsava, Füsün. “Devletlerin Egemen Eşitliği Prensibi ve Fiili Eşitsizlik”, YUHFD, Cilt:11, Sayı:2, 2014(Eşitsizlik).

Artuk, Mehmet Emin ve Ahmet Gökçen, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 17. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara, 2023.

Ataov, Türkkaya. “11 Eylül ve Sonrası”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 56, Sayı:4, 2001.

Atkins, Meika, Melanie O’Brien, Hobashia Saleem. “The Shadow Side of Aid: When Assistance Veers into Indirect Force”, Journal of International Law and Human Rights, Cilt:2, Sayı:1, 2023.

Aybay, Rona. Kamusal Uluslararası Hukuk, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011.

Awotoye, Tobiloba O. “State Responsibility as a Panacea to International Terrorism”, Humanities and Social Sciences, Cilt:1, Sayı:1, 2013.

Azubuike, Eustace Chikere. “Probing the Scope of Self Defense in International Law”, Annual Survey of International & Comparative Law, Cilt:17, Sayı:1, 2011.

Bacık, Gökhan. “Westfalyan Sistemin Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 3, Sayı:10, 2006.

Badalich, Vasja. “The War Against Vague Threats: The Redefinitions of Imminent Threat and Anticipatory Use of Force”, Security Dialogue, Cilt:52, Sayı:2, 2021.

Baghari, Saeed. “Turkey's Extraterritorial Use of Force against Armed Non-State Actors”, Israel Law Review, Cilt:56, Sayı:2, 2023.

Balık, Gürcan. “Anayasa’da “Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller” Sorunu”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:12, Sayı:47, 2015.

Bassiouni, M. Cherif. “International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes”, Law and Contemporary Problems, Cilt: 59, Sayı: 4, 1996.

Başlar, Kemal. “Uluslararası Hukukta “Erga Omnes” Kavramı”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 22, Sayı: 2, 2011.

Bellamy, Alex J.. “Ethics and Intervention: The ‘Humanitarian Exception’ and the Problem of Abuse in the Case of Iraq”, Journal of Peace Research, Cilt: 41, Sayı:2, 2004.

Benard, Alexander ve Paul J. Leaf, “Modern Threats and the United Nations Security Council: No Time for Complacency (A Response to Professor Allen Weiner)”, Stanford Law Review, Cilt:62, Sayı:5, 2010.

Berkut, Nabi ve Perçem Arman. “Rusya-Ukrayna Savaşı: Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı, Silahlı Çatışmalar Hukukunun Temel İlkeleri ve Uluslararası Sorumluluk”, Terazi Hukuk Dergisi, S: 197, 2023.

Beyoğlu, Cem Ümit. “Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Devletlerin Bireysel Meşru Müdafaa Hakkı”, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018.

Blank, Laurie R. “Irreconcilable Difference: The Thresholds for Armed Attack and International Armed Conflict”, Notre Dame Law Review, Cilt:96, Sayı:1, 2020.

Blinken, Antony J.. “From Preemption to Engagement”, Survival, Cilt:45, Sayı: 4, 2003.

Bordelon, Chris. “The Illegality of the U.S. Policy of Preemptive Self-Defense Under International Law”, Chapman Law Review, Cilt:9, Sayı:1, 2005.

Boudreau, Donald G.. “The Bombing of the Osirak Reactor”, International Journal on World Peace, Cilt:10, Sayı:2, 1993.

Boyle, Joe.”Making Sense of Self-Defence in the War on Terror”, Journal of the Use of Force and International Law, Cilt:1, Sayı:1, 2014.

Brailey, Malcolm. The Use of Pre-emptive and Preventive Force in an Age of Terrorism: Some Ethical and Legal Considerations, Australian Army Journal, Cilt:2, Sayı:1, 2004.

Braun, Meg. “The Obama Doctrine: Drones and Just Wars”, Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2012/09/25/the-obama-doctrine-drones-and-just-wars/>, (E.T. 28. 10. 2024).

Brunstetter, Daniel ve Megan Braun. “From Jus Ad Bellum to Jus ad Vim: Recalibrating Our Understanding of the Moral Use of Force”, *Ethics & International Affairs*, Cilt: 27, Sayı: 1, 2013.

Brunne, Jutta ve Stephen J. Toope. “Self-Defence Against Non-State Actors”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Cilt:68, Sayı:2, 2018.

Buchan, Russell. “Non-Forcible Measures and the Law of Self-Defence”, *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt:72, Sayı:1, 2023.

Byers, Michael. “Letting the Exception Prove the Rule”, *International Affairs*, Cilt:17, Sayı:1, 2003.

Campbell, Mark. “Pre-Emptive Self Defence: When and Why”, *Oxford University Commonwealth Law Journal*, Cilt:11, Sayı:1, 2011.

Chainoglou, Kalliopi. “Reconceptualising Self-Defence in International Law”, *King’s Law Journal*, Cilt: 18, Sayı: 1, 2007.

Chaudhary, Kashvi. “From Gaza to Geneva: Distinction, Proportionality and Non-State Actors in the Israel-Hamas Conflict”, *Jindal Society of International Law*, Cilt:1, Sayı:1, 2004.

Cohan, John Alan. “Necessity, Political violence and Terrorism”, *Stetson Law Review*, Cilt:35, 2006.

Colonomos, Ariel. “The Normative Implications of “Knowing the Future” for Preventive War”, *Journal of Military Ethics*, Cilt:15, Sayı:3, 2016.

Coombes, Karinne. “Balancing Necessity and Individual Rights in the Fight Against Transnational Terrorism: “Targeted Killings” and International Law”, *Windsor Yearbook of Access to Justice*, Cilt: 27, Sayı:2, 2009.

Cömert, İbrahim. “Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı ve Uluslararası Hukuktaki Yeri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2006.

Criddle, Evan J. ve William C. Banks. “Customary Constraints on the Use of Force: Article 51 with an American Accent”, *Leiden Journal of International Law*, Cilt:29, Sayı:1, 2016.

Çağlayan, Sezai. “Koruma Sorumluluğunun Bir Eleştirisi:”Koruma Öncelikli Sorumluluk”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cil:6, Sayı:12, 2018.

Çelik, Şener. “ABD Yaptırımlarının Uluslararası İnsan Haklarına Etkisi: GMA ve CAATSA Kapsamında Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:77, Sayı:1, 2022.

Çelikkat, Ersin. “11 Eylül Sonrası ABD-İran İlişkileri ve Siyasi Boyutta Türkiye’ye Etkileri”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:3, Sayı:6, 2007.

Çetin, Burak. “Birleşmiş Milletler Andlaşmasında Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası Olarak Bireysel Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2006.

Çekişler, Elvan. “Uluslararası Hukukta İkincil Yaptırımlar Açısından Amerika’nın Hasımlarıyla Mücadele Yasası”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:18, Sayı:69, 2021.

Çullu, Fatih. ABD’nin 2003 Irak’a Müdahalesinin Meşruiyet Temelleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul, 2022.

Danneman, Nathan ve Emily Hencken Ritter. “Contagious Rebellion and Preemptive Repression”, Journal of Conflict Resolution, Cilt: 58, s:2, 2014.

d’Aspermont Jean. “The Collective Security System and the Enforcement of International Law”, The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law, (Ed. M. Weller), Oxford University Press.

Değdaş, Ulaş Can. “Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:6, 2018.

Demir, Enes. “Türkiye’nin Suriye Politikası Bağlamında TSK’nın Suriye’deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2021.

Demiray, Şeyma Nur. “Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Tadiç Davası Kararı İncelemesi”, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 2024.

Demirkol, Atahan. “Uluslararası Hukukun Üç Yüzü: Eleştirel Bir Yaklaşım”, TAAD, Sayı: 54, 2023.

Denemeç, Işık Orçun. “Birleşmiş Milletler Düzeni, Terörizm ve Yabancı Terörist Savaşçıların Hukuki Statüsü”, Aristo Yayınları, İstanbul.

Deniz, Bahar Yeşim. “Uluslararası İlişkilerde Uluslararası Hukukun Rolünün Değerlendirilmesi”, İKÜHFD, Cilt:14, Sayı:1, 2015.

Caniklioglu, Meltem Dikmen. “Ulusal ve Uluslararası Hukuk Işığında Türkiye’nin 2003 Tezkere Serüvenine İlişkin Görüşler-Düşünceler”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 2007.

Dilek, Mehmet Sait. “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 10, Sayı 37, 2013.

Doğan, Muharrem. “Modern Uluslararası İlişkiler Disiplinin Vestfalya Sistemi: Musul İşgali Örneğinde Egemenlik Hakkının İhlali, Yerli Halkların Haklarının Yok Sayılması ve Orta Çağ Uygulamalarının Sürdürülmesi”, Alternatif Politika, Cilt:15, Sayı:2, 2023.

Dombrowski, Peter ve Rodger A. Payne. “Global Debate and the Limits of the Bush Doctrine”, International Studies Perspectives, Cilt:4, Sayı:4, 2003.

Dost, Süleyman. “Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı:12, 2018.

Dost, Süleyman ve Zehra Korkmaz. “Savaşa Varmayan Zorlama Yolu Olarak Zararla Karşılık ve Bazı Uygulamalar”, SDÜ, Cilt:5, Sayı:2, 2015.

Dönmez, Suat. “Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:3, 2017.

Draper, G. I. A. D. “The Origins of the Just War Tradition”, New Blackfriars, Cilt:46, Sayı:533, 1964.

Ecemiş Yılmaz, Hatice Kübra ve Ali Said Çimen, “Nato’nun Kosova ve Aktif Gayret Operasyonlarının Silahlı Çatışma ve Kuvvet Kullanma Yasağı Kavramları Perspektifinden Değerlendirilmesi”, ERÜHFD, Cilt: 17, Sayı: 2, 2022.

Eckert, Amy E. ve Manooher Mofidi, “Doctrine or Doctrinaire-The First Strike Doctrine and Preemptive Self-Defense under International Law”, Tulane Journal of International and Comparative Law, Cilt:12, 2004.

- Ekşi, Nuray. “Milletlerarası Hukuk Açısından Dünden Bugüne Taliban ve Taliban’ın Hükümet Olarak Tanınıp Tanınmayacağı Meselesi” Public and Private International Law Bulletin, Cilt: 42, Sayı: 1, 2022
- Erdal, Selcen. “Libya Operasyonu Örneğinde “Uçuşa Yasak Bölge” Uygulaması ve Hukuki Dayanağı”, SÜHFD, Cilt:21, Sayı:1, 2013.
- Erdal, Selcen. “Uluslararası Hukukta Karşı Önlemler ve Akçakale’de Yaşananlar”, SÜHFD, Cilt:22, Sayı:1, 2014.
- Erdem, Merve ve Gürkan Özocak, “Siber Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Hukukun ve Türk Hukukunun Rolü”, AÜHFD, Cilt:68, Sayı:1, 2019.
- Ereker, Fulya A.. “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:1, Sayı:3, 2004.
- Eren, M. Yusuf. “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, 2012.
- Erer, Mehmet Zahid. “Ukrayna’nın İşgaline Giden Süreçte Kırım’da Kuvvet Kullanma Sorunu”, NKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Cit:3 Sayı:2, 2022.
- Ergil, Doğu. “Uluslararası Terörizm”, Ankara Üniversitesi SBF, Cilt:47, Sayı:3, 1992.
- Erkiner, Hakkı Hakan. “Uluslararası Terörizme Karşı Meşrû Müdâfaa”, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2022.
- Eroğuz, Esra. “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Çerçevesinde Rusya’nın Gürcistan, Kırım ve Ukrayna Müdahaleleri”, Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:28, 2023.
- Esener, Turhan. “Hukuka Giriş”, 11. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.
- Etzioni, Amitai. “The Rising (More) Nation-Centered System”, The Fletcher Forum of World Affairs, Cilt:42, Sayı:2, 2018.
- Finkelstein, Claire. “Threats and Preemptive Practices”, Legal Theory, Cilt:5, Sayı:3, 1999.
- Garwood Gowers, Andrew. “Pre-Emptive Self-Defence: A Necessary Development or the Road to International Anarchy?”, Australian Year Book of International Law, Cilt:23, 2004.

Gill, Terry D. ve Kinga Tibori- Szabo. “Twelve Key Questions on Self-Defense against Non-State Actors”, *International Law Studies*, Cilt:95, 2019.

Graham, Jr. Thomas. “National Self-Defense, International Law, and Weapons of Mass Destruction”, *Chicago Journal of International Law*, Cilt:4, Sayı:1, 2003.

Grimal, Francis ve Michael J. Pollard. “Concurrent Application and Artificially Intelligent Target Selection”, *Journal on the Use of Force and International Law*, Cilt:11, Sayı:1-2, 2024.

Gökçer, Onur ve Gözen Ercan, Pınar. “Siber Savaşlarda Jus Ad Bellum ve Jus In Bello”, *Alternatif Politika*, Cilt:12, Sayı:1, 2020

Göktepe, Orhan. “Uluslararası İlişkilerde Kuvvet Kullanımı ve Yasağının Geçerliliği”, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, 2022.

Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*, 19. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2022.

Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 27. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2023.

Göztepe, Ece. “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:59, Sayı: 3, 2004.

Green, James A. “Docking the Caroline: Understanding the Relevance of the Formula in Contemporary Customary International Law Concerning Self-Defense”, *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, Cilt:14, Sayı:2, 2021.

Green, James A. “Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force”, *Michigan Journal of Law*, Cilt:32, Sayı:2, 2011, (Peremptory Status), 2011.

Green, James A. “The Rise of Twiplomacy and the Making of Customary International Law on Social Media”, *Chinese Journal of International Law*, Cilt: 21, Sayı: 1, 2022.

Green, James A. ve Francis Grimal, “The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Cilt:44, Sayı:2, 2011.

Güdek, Şeyda. “ABD’nin Zora Dayalı Dış Politikasında Söylemsel Bir Değişim: 11 Eylül Terörü”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı:4, 2017.

Güdek Gölçek, Şeyda. “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Postkolonyal Yapı-Sökümü”, İzmir İktisat Dergisi, Cilt:37, Sayı:2, 2022.

Gürbüz, Emir Abbas. “Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu Çıkmazı”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 113-114, 2014.

Hacaga, Maciej. “An Easy Target? Types of Attack on Oil Tankers by State Actors”, Security and Defence Quarterly, Cilt:28, Sayı:1, 2020.

Hancılar, Özhan. PKK Terörizmi ve Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Açısından Kuvvet Kullanma Hakkı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, (Tez).

Hancılar, Özhan. “201 Libya Müdahalesi ve Uluslararası Hukuk”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2016.

Hancılar, Özhan. “1998 Suriye’ye Türk Kuvvet Kullanma Tehdidinin Hukukiliği”, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2017.

Hancılar, Özhan. “1983-1987 Türkiye’nin Kuzey Irak’taki Türk Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukukiliği”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:46, 2021.

Henriksen, Thomas H. “The Rise and Decline of Rogue States”, Journal of International Affairs, Cilt:65, Sayı:2, 2001.

Heywood, Andrew. Küresel Siyaset, Adres Yayınları, 2013.

Hofer, Alexandra. “The Developed/Developing Divide on Unilateral Coercive Measures: Legitimate Enforcement or Illegitimate Intervention?”, Chinese Journal of International Law, Cilt:16, Sayı: 2, 2017.

Hoffman, Stanley. “International Systems and International Law”, The John Hopkins University Press, Cilt:14, Sayı:1, 1961.

Hoyt, Paul D. ““Rogue States” and International Relations Theory”, Journal of Conflict Studies, Cilt:20, S:2, 2000.

Hudson, Michael. Finance as Warfare, World Economics Association Books, 2015.

Hurd, Ian. “The Permissive Power of the Ban on War”, *European Journal of International Security*, Cilt:2, Sayı:1, 2017.

İpek, Aydın ve Esen Baba. “BM Sistemi Çerçevesinde Uluslararası Kuvvet Kullanımı”, *Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*”, Sayı: 4, 2015.

Johnston, Katie A., Identifying The Jus Cogens Norm In The Jus Ad Bellum, *International & Comparative Law Quarterly*, Cilt:70, Sayı:1, 2021.

Kadioğlu, İ. Aytaç. “Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye’nin Suriye’ye Sınır Ötesi Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:41, 2020.

Kadioğlu Kumtepe, Cemre Çise. “Siber Uzayda Kuvvet Kullanma Yasağı ve Yasağın İstisnalarının Geçerliliğinin Tallinn Rehberi Kapsamında Değerlendirilmesi”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt:53, 2022.

Kahraman, Recep. “Türk ve Alman Hukuku Karşılaştırmalı Meşru Savunmada Müteakip Saldırı”, *CHD*, S:53, 2023.

Kalaycı, Hasan. “Kendi kaderini tayin kimlerin hakkı?”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı:54, 2009.

Kandemir, Eyyub. “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Açısından Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Nato ve Terörizmle Mücadele”, *TAAD*, Sayı: 19, 2014.

Kartal, Atahan Birol. “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”, *Güvenlik Stratejileri*, Cilt:14, Sayı:27, 2018.

Karakaya, İskender. “Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti(İşid) Örneği”, *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:38, Sayı:1, 2019.

Kaya, Ali. “İslam Hukukunda Milletlerarası Kamu Düzeninin Korunması ve Kuvvet Kullanma Yetkisi”, *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:7, 1998.

Kaya, Yakup ve Görkem Ozan Özalp. “Cumhuriyet Döneminde Süleyman Şah Türbesinin Korunması”, *Turkish Studies*, Cilt: 10, Sayı: 9, 2015.

Kayhan, Cahit Baybars. “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanmanın Dayanakları”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt:16, Sayı:182, 2021.

Kearley, Timothy. “Raising the Caroline”, Wisconsin International Law Journal, Cilt:17, 1999.

Kegley, Charles W. Jr. ve Gregory A. Raymond. “Preventive War and Permissive Normative Order”, International Studies Perspectives, Cilt:4, Sayı:1, 2003.

Keskin, Sevda ve Tansel Özen. “Akdeniz’de Türk Gemisine Yapılan Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, PRU-DHD, Cilt:1, Sayı:1, 2022.

Kınacıoğlu, Müge. “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyona Yardım Gerekçesiyle Yapılan Tek Taraflı Askeri Müdahalelerin Kabul Edilebilirliği: Devlet Uygulamaları ve Birleşmiş Milletler’in Tepkileri”, HFD, Cilt:5, Sayı:1, 2015.

Kien, Bui Tai. “The Legal Value of the United Nations General Assembly’s Resolutions in the Interpretation of Treaty and Customary International Law”, Vietnamase Journal of Legal Sciences, Cilt:13, Sayı:1, 2025.

Kirschenbaum, Joshua. “Operation Opera: an Ambiguous Success”, Journal of Strategic Security, Cilt:3, Sayı:4, 2010.

Kissinger, Henry. “Preemption and The End of Westphalia”, New Perspectives Quarterly, Cilt:19, Sayı:4, 2002.

Kocadayı, Safiye. “Rusya-Ukrayna Savaşı: Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında İhlallerin Değerlendirilmesi”, Euro Politika, Sayı:17, 2022.

Kolasi, Klevis. “Savaşın Değişen Niteliği ve Jus Ad Bellum ve Jus İn Bello’ya Etkisi”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt:35, 2018.

Kolb, Robert. “Origin of the Twin Terms Jus Ad Bellum/Jus In Bello”, International Review of the Red Cross, Cilt: 37, Sayı:320, 1997.

Kondoch, Boris. “Jus ad Bellum and Cyber Warfare in Northeast Asia”, Journal of East Asia and International Law, Cilt:6, Sayı:2, 2013.

Koskenniemi, Martti. “The Fate of Public International Law:Between Technique and Politics”, The Modern Law Review, Cilt:70, Sayı:1, 2007.

Koskenniemi, Martti. “International Law in Europe: Between Tradition and Renewal”, The European Journal of International Law Cilt:16, Sayı:1, 2005.

Koskenniemi, Martti. “The Place of Law in Collective Security”, Michigan Journal of International Law, Cilt:17, Sayı: 2, 1996.

Koskenniemi, Martti. “What Use For Sovereignty Today”, Asian Journal of International Law, Cilt:1, Sayı:1, 2010.

Koskenniemi, Marti. “Miserable Comforters: International Relations as New Natural Law”, European Journal of International Relations, Cilt:15, Sayı:3, 2009.

Koskenniemi, Martti. Histories of International Law:Dealing with Eurocentrism, Rechtsgeschichte - Legal History, Cilt:19, 2011.

Koskenniemi, Martti. “International Legislation Today:Limits and Possibilities”, Wisconsin International Law, Cilt:23, Sayı:1, 2005.

Kowalski, Michal. “Some Remarks on the Relationship Between the Jus Ad Bellum Regulations Under the UN Charter and Customary International Law – Why Does It Matter so Much?”, Wroclaw Review of Law, Administration & Economics, Cilt: 1, Sayı:1, 2011.

Köni, Hasan. Kaos Batı Hâkimiyetinin Çöküşü, 3. Baskı, Wizart Edutainment, İstanbul, 2016.

Köni, Hasan Selçuk. “Amerikan Ulusal Çıkarları ve Türkiye-ABD İlişkileri”, Dünden Bugüne Türkiye-ABD İlişkileri, (Ed. Hasan Selçuk Köni ve Yıldırım Deniz), Nobel Yayınları, Ankara, 2023.

Kuran, Selami ve Hande Gür. “Devlet-Dış Aktörlere Karşı Meşru Müdafaada “İsteksiz veya Aciz” Doktrini: Suriye ve Daeş Örneği”, MÜHF-HAD, Cilt: 23, S: 1, 2017.

Kurtuluş, Ersun N. “The Notion of a "Pre-emptive War:" the Six Day War Revisited”, Middle East Journal, Cilt:61, Sayı:2, 2007.

Kuzu, Ender. “Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosova’ya İlişkin Danışma Görüşü’nün Değerlendirilmesi”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt:30, Sayı:1-2, 2010.

Kwiecien, Roman. “The Nicaragua Judgment and the Use Of Force-30 Years Later”, Polish Yearbook of International Law, Cilt:36, 2016.

Liebllich, Eliav. "The Humanization of Jus ad Bellum: Prospects and Perils", The European Journal of International Law, Cilt:32, Sayı:2, 2021.

Leogrande, William M.. "Making the Economy Scream: US Economic Sanctions Against Sandinista Nicaragua", Third World Quarterly, Cilt:17, Sayı:2, 1996.

Levy, Jack S. ve Joseph R. Gochal, "Democracy and Preventive War: Israel and the 1956 Sinai Campaign", Security Studies, Cilt:11, Sayı:2, 2010.

Limon, Elif Gürdal ve Onur Limon, "Ön-Alicı ve Önleyici Müdahalede Simülasyonlar", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:19, Sayı:45, 2023.

Linderfalk, Ulf. "The Effect of Jus Cogens Norms: Whoever Opened Pandora's Box, Did You Ever Think About the Consequences?", European Journal of International Law, Cilt:18, Sayı:5, 2007.

Machairas, Dimitrios. "The Strategic and Political Consequences of the June 1967 War", Cogent Social Sciences, Cilt:3, Sayı:1, 2017.

Machiavelli, Niccolo. Prens, 2. Baskı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

Mallone, Maegan C., ve Christine E.. Seibert, Anticipatory Self-Defense, JAG Reporter, 2018.

Manni, Nathaniel F.. "Iran's Proxies: State Sponsored Terrorism in the Middle East", Global Security Studies, Cilt:3, Sayı:3, 2012.

Maogoto, Jackson ve Steven Freeland, "Space Weaponization and the United Nations Charter Regime on Force: A Thick Legal Fog or A Receding Mist?", The International Lawyer, Cilt:41, Sayı:4, 2007.

Meller, Samuel Ethan, "The Kosova Case: An Argument For A Remedial Declaration of Indipendence", Georgia Journal of International & Comparative Law, Cilt:40, Sayı:3, 2012.

Meriç, Ahmet Bülent. "Devlet Olmayan Aktörlere Karşı Kuvvet Kullanılması: IŞİD İle Mücadele Örneği", The Turkish Yearbook of International Relations, Cilt:52, Sayı:1, 2021.

Meydan, Vildan. “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı’nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 2017.

Mitchell, John B.. “Preemptive War: Is It Constitutional”, Santa Clara Law Review, Cilt:44, Sayı:2, 2004.

Mumcu, Şinasi Özgür. “Barış Zamanı Siber Operasyonların Egemenlik İlkesi Bakımından Hukuki Rejimi”, BÜHFD, Cilt: 16, Sayı: 201-202, 2021.

Muller, Karl P., Jasen J. Castillo, Forrest E. Morgan, Negeen Pegahi ve Brian Rosen, “Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy”, Rand Corporation, 2006.

Murphy, Sean D. “The International Legality of U.S. Military Cross-Border Operations from Afghanistan into Pakistan”, International Law Studies, Cilt:85, 2008.

Murphy, Sean D. “The Doctrine of Preemptive Self-Defense”, Villanova Law Review, Cilt:50, Sayı:3, 2005(Doctrine).

Mutlu, Erdem İlker. Savaşın ve Barışın Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.

Nichols, Thomas M., “Just War, Not Prevention”, Ethics & International Affairs, Cilt:17, Sayı:1, 2003.

Ocelli, Maria Benvenuta. “"Sinking" the Carolinet: Why the Caroline Doctrine's Restrictions on Self Defense Should Not Be Regarded as Customary International Law”, San Diego International Law Journal, Cilt:4, Sayı:1, 2003.

Ochoa-Ruiz, Natalia ve Esther Salamanca-Aguado, “Exploring the Limits of International Law relating to Use of Force in Self-defence”, European Journal of International Law, Cilt:16, Sayı:3, 2005.

O’Connell, Mary Ellen. “The Myth of Preemptive Self-Defense”, The American Society of International Law, 2002.

O’Hanson, Michael E. ve Susan E. Rice, James B. Steinberg, “The New National Security Strategy and Preemption”, The Brookings Institution Policy Brief, Sayı:113, 2002.

Oğuzman, M. Kemal ve Nami Barlas, Medenî Hukuk, 24. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2018.

Okur, Derya Aydın. “İşid’e Karşı Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından İsteksiz Ya da Aciz Devlet Teorisi”, İKÜHFD, Cilt: 14, Sayı: 2, 2015.

Otchie, Andrew. “The Art of Article 5: The Utility of NATO’s Jus ad Bellum in the Face of Ambiguous Warfare”, Air Power Review, Cilt:18, Sayı:3, 2015.

Öğüt, Selman. Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2014(Uluslararası Örgütler).

Öğüt, Selman. 21. Yüzyılda Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi’nin Yeniden Yapılandırılması, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2014, (Güvenlik Konseyi).

Öktem, Emre ve Bleda Kurtdarcan. “Uluslararası Hukuk Varmış, Ona Geçen Gün Yolda Rastladım”, GÜHFD, Cilt:6, Sayı:1, 2007.

Öktem, Emre. Terörizm İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları, 2. Basım, Derin Yayınları, İstanbul, 2011.

Örnek, Serdar. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı ve 1991-2003 Irak Harekatları, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2010.

Öz Yıldız, Seda. “Makarenko’nun “Kara Delik Sendromu” Teorisi ve Terörizmin Finansmanında Sınıraşan Organize Suçlar”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:13, Sayı:25, 2017.

Özbek, Veli Özer, Koray Doğan, Serkan Meraklı, Pınar Bacaksız, İsa Başbüyük. Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.

Özdan, Selman. “Devlet Destekli Terörizm”, Hukuk Devletinin Kamburu: Terör, (Ed. Fatih Birtek ve Selman Özdan), Adalet Yayınları, Ankara, 2022.

Öztürk, Müberra. “Uluslararası Hukuk Perspektifinden Kuvvet Kullanma Yasağı ve Nato’nun Kosova Müdahalesi”, İKÜHFD, Cilt: 22, S: 2, 2023.

Partan, Daniel G.. “The Cuban Quarantine: Some Implications for Self-Defense”, Duke Law Journal, Cilt:12, Sayı:4, 1963.

Pazarcı, Hüseyin. Uluslararası Hukuk, 22. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2023.

Pazarcı, Hüseyin. Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015(Dış Politika).

Pierson, Charles. “Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction:Operation İraqi Freedom”, Cilt:33, Sayı:1, 2004.

Pirim, Ceren Zeynep. “Devletlere Atfedilemeyen Silahlı Saldırlara Karşı Meşru Müdafaa: Uluslararası Hukukta Sınır Ötesi Operasyonun Hukukî Zemini”, TAAD, Cit:11, Sayı:40, 2019.

Pobjie, Erin. Introduction. In: Prohibited Force: The Meaning of ‘Use of Force’ in International Law, Cambridge University Press, 2024.

Reçber, Kamuran. “NATO Kurucu Andlaşması 5. Maddesinin Saldırı Fiili Açısından Analizi”, Diplomasi Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 2020.

Reçber, Sercan. “Uluslararası Hukuk Açısından Yemen’e Yönelik Davetle Müdahalenin Değerlendirilmesi”, SÜHFD, Cilt: 29, Sayı:2, 2021.

Reisman, W. Michael ve Andrea Armstrong, “The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense”, The American Journal of International Law, Cilt:100, Sayı:3, 2006.

Rickart, Alexandra. “Emerging Issues: To Be or Not to Be, That Is the Statehood Question”, University of Baltimore Journal of International Law, Cilt:3, Sayı:2, 2015.

Rockefeller, Mark L. “The “Imminent Threat” Requirement For The Use of Preemptive Military Force: Is It Time For A Non-Temporal Standard”, Denver Journal of International Law & Policy, Cilt:33, Sayı:1, 2004.

Rotberg, Robert. “The Threat from Rogue States.” The Boston Globe, 2004.

Ruys, Tom. “Quo Vadit Jus ad Bellum?: a legal analysis of Turkey's military operations against the PKK in Northern Iraq”, Melbourne Journal of International Law, Cilt:9, Sayı:2, 2008.

Safi, Sibel. “Devletler Hukukunda Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma”, MÜHFD, Cilt:3, Sayı:2, 2014.

Sapiro, Miriam. “Iraq:The Shifting Sands of Preemptive Self-Defense”, The American Journal Of International Law, Cilt:97, Sayı:3, 2003.

Sarvarian, Arman. “The Lawfulness of a Use of Force Upon Nuclear Facilities in Self-Defense”, *Journal of the Use of Force and International Law*, Cilt:1, Sayı:2, 2014.

Schabas, W.A., “The Use of Force in the Nicaraguan Cases”, *Nicaragua Before the International Court of Justice: Impacts on International Law*, (Ed. Edgardo Sobenes Obregon ve Benjamin Samson), Springer, 2018.

Schmitt, Michael N. “The North Atlantic Alliance and Collective Defense at 70: Confession and Response Revisited”, *Emory International Law Review*, Cilt: 34, 2019.

Schmitt, Michael N. “Preemptive Strategies in International Law”, *Michigan Journal of International Law*, Cilt:24, Sayı:2, 2003.

Schmitt, Michael N. *The Influence of Weaponry on the Jus ad Bellum*, Articles of War, 2024.

Schmitt, Michael N. ve W. Casey Biggerstaff. “Aid and Assistance as a “Use of Force” Under the Jus Ad Bellum”, *International Law Studies*, Cilt:100, 2023.

Schlesinger, Arthur, Jr. , “The Immorality of Preventive War”, <https://www.historynewsnetwork.org/article/the-immorality-of-preventive-war>, E.T. (19.09.2024).

Semercioğlu, Harun. “Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 2, 2016.

Shelley, Louise I. ve John T. Picarelli. “Methods Not Motives: Implications of the Convergence of International Organized Crime and Terrorism”, *Police Practice and Research*, Cilt:3 Sayı:4, 2002.

Sinclair, Adriana ve Michael Byers, “When US Scholars Speak of “Sovereignty” What Do They Mean?”, *Transtate Working Papers*, Sayı:44, 2006.

Singil, Nesrin. “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkına Yeni Bir Yaklaşım: İsteksiz veya Aciz Devlet Doktrini”, *SÜHFD*, Cilt: 29, Sayı: 3, 2021.

Slager, Katherine, “Legality, Legitimacy and Anticipatory Self-Defense: Considering an Israeli Preemptive Strike on Iran’s Nuclear Program”, *North Carolina Journal of International Law*, Cilt:38, Sayı:1, 2012.

Suter, Keith. “The Success and Limitations of International Law and the International Court of Justice”, *Medicine, Conflict and Survival*, Cilt:20, Sayı:4, 2004.

Squires, Dan. “Terrorism and Pre-Emptive Civil Processes”, *The International Journal of Human Rights*, Cilt:20, Sayı:5, 2016.

Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 16. Baskı, Beta, İstanbul, 2022.

Şahin, Miraç Onur. “Türkiye’nin Irak’ın Kuzeyinde Yer Alan PKK Unsurlarına Yönelik 2015-2020 Yılları Arasında İcra Ettiği Sınır Ötesi Operasyonlar ve Sınır Güvenliğine Katkısı”, *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 33, Sayı:2, 2023.

Şihmantepe, Aydın. “Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:9, Sayı:17, 2013

Şimşek, Galip Engin. “Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD’nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt:78, Sayı:4, 2020,

Tarhanlı, Turgut. “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”, *Anayasa Yargısı*, Cilt:19, Sayı:1, 2003.

Taşdemir, Fatma ve Adem Özer. “Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova’nın Rövanşı Mı?”, *ERÜHFD*, Cilt:10, S:1, 2015.

Taşdemir, Fatma ve Adem Özer. “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”, *Akademik Hassasiyetler*, Cilt:4, Sayı:7, 2017.

Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Murat Önok. *Uluslararası Ceza Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021.

Tezcan, Durmuş. “Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:49, Sayı:1, 1994.

Torp Helmersen, Sondre. “The Prohibition of the Use of Force as Jus Cogens: Explaining Apparent Derogations”, *The Netherlands International Law Review*, Cilt: 61, Sayı:2, 2014.

Tosun, Fatih. “Uluslararası Hukuk’ta “Kuvvet Kullanma ve Karışma” Kavramlarının Değişen Anlamı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, 2009.

Turhan, Faruk. “Eski Yugoslavya Topraklarında İşlenen Suçların Yargılanmasına İlişkin BM Milletlerarası Ceza Mahkemesi”, Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2000.

Turgut, Samet Talha. “Türkiye’de Hukuk Zihniyetinin Meşruluğu”, Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:2022, Sayı:1, 2022.

Tümlü, Fatih. “Devlet Destekli Uluslararası Terörizm:İran ve PKK Terör Örgütü İlişkisi”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, 2022

Türkay, Hatice. “Uluslararası Hukukta Terör Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımı”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 9, 2021.

Uysal, Elif. “Din, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, 2022.

Ünyılmaz, Habip. “Doğu Akdeniz Sorunu Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye Karşı Aldığı Önlemlerin Uluslararası Hukuk Bakımından Değerlendirilmesi”, AÜHFD, Cilt:73, Sayı:2, 2024.

van Steenberghe, Raphaël. The Armed Conflict in Gaza, and Its Complexity Under International Law: Jus Ad Bellum, jus in Bello, and International Justice, Leiden Journal of International Law, Cilt:37, Sayı:4, 2024.

Varlık, Ali Bilgin. “Troubled Future For The United Nations (UN) Use Of Force And Peace Operations”, SBF Dergisi, Cilt:71, Sayı:4, 2016.

Yaman, Sadık. ABD'nin 2003 Irak'a Müdahalesinin Meşruiyet Temelleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2005.

Yasuaki, Onuma. “International Law in and with International Politics: The Functions of International Law in International Society”, European Journal of International Law, Cilt: 14, Sayı: 1, 2003.

Yaycı, Cihat. “Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:15, Sayı:30, 2019.

Yayla, Mehmet. “Uluslararası Hukukta Siber Saldırılarına Karşı Kuvvet Kullanma” TBB Dergisi, Cilt:26, Sayı: 107, 2013.

Yeltin, Hüseyin. “Türkiye’nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı”, Econdar Uluslararası Akademik Dergi, Cilt:2, Sayı:2, 2018.

Yılmaz, Yağmur Ekim. “Milletlerarası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Rusya’nın Ukrayna’ya Müdahalesi”, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2022.

Yüce, Hamza. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Tehdidi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024.

Yüksel, Cüneyt ve Hamza Yüce, “Uluslararası Hukuk Açısından Dağlık Karabağ Sorunu ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı’nı Sona Erdiren Ateşkes Andlaşması”, İstanbul Hukuk Mecmuası, Cilt:80, Sayı:3, 2022.

Yüksel, Metin. “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, 2017.

Walzer, Michael. Just and Unjust War, Basic Books, New York, 1977.

Waxman, Matthew C.. “Self-Defense and the Limits of WMD Intelligence”, Future Challenges in National Security and Law(Ed. Peter Berkowitz), Hoover Institution Press, 2010

Wedgwood, Ruth, “The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self-Defense”, The American Journal of International Law, Cilt:97, Sayı:3, 2003.

Weiner, Allen S.. “The Use of Force and Contemporary Security Threats: Old Medicine for new Ills?”, Stanford Law Review, Cilt:59, Sayı:2, 2006.

Wester, Eric. “Preemption and Just War: Considering the Case of Iraq”, The US Army War College Quarterly Parameters, Cilt:34, Sayı:4, 2005.

Wheatley, Thomas N. “A Legitimate Act Of Self-Defense: Israel, Operation Opera, And How Nuclear Proliferation Justifies Preemptive Strikes Under International Law”, The George Washington International Law Review, Cilt:53, Sayı:1, 2021.

Wood, Michael. “International Law and the Use Of Force: What Happens in Practice”, Indian Journal of International Law, Cilt:53, 2013.

Wood, Michael. "The Law on the Use of Force: Current Challenges", Singapore Year Book of International Law, Cilt:11, 2007(Current Challenges).

Wouters, Jan and Tom Ruys. "The Legality of Anticipatory Military Action After 9/11: the Slippery of Self-Defense", Studio Diplomatica, Cilt:59, Sayı:1, 2006.

